

Coll. 3

XVII

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGIMNÁZIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1903—1904. TANÉVRŐL.

KÖZZÉTESZI:

CSERÉP SÁNDOR,

IGAZGATÓ.

SZEGED.

NYOMATOTT ENGEL LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1904.

A KEGYES-TANÍTÓRENDEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGIMNÁZIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1903—1904. TANÉVRŐL.

KÖZZÉTESZI:

CSERÉP SÁNDOR,

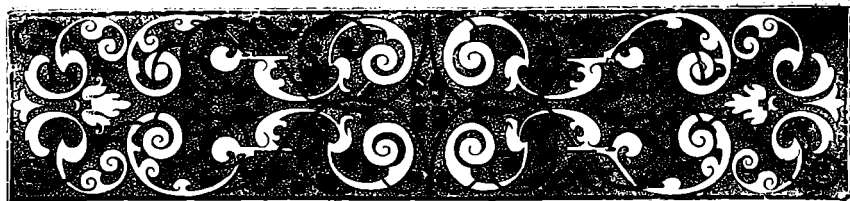
IGAZGATÓ.

SZEGED.

NYOMATOTT ENGEL LAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1904.

Vallásosság az iskolában.

I.

Vallásosság családban és iskolában. Indítóokok. Az iskolai vallásosság folytatása a családnak. A vallásos oktatás eddigi részben elavult rendszere az iskolában. Óhajok a változtatás iránt. A nm. püspöki kar 1900. jan. 29-iki rendelete. Jelen munka felvilágosításul akar szolgálni a szülőknek az új rendszerről. Valamikor iskolai vallásosságról külön intézkedni fölösleges volt, ma azonban legalább is üdvös és haszonnal járó dolog. Miről van szó a munkában?

Minden munka sikeres eredményének egyik főkélléke a befejezettség. Némileg ezen feltételnek óhajtok eleget tenni akkor, midőn jelen »Vallásosság az iskolában« c. munkámat napvilágra bocsátom. A múlt évben, épen ezen a helyen¹, azon vallásosságról szólottam, melyet a családban kell, hogy elsajátítsanak a tanulók, most tovább lízöm a kérdést s kiterjeszkedem az iskolai, nevezetesen a középiskolai vallás-tanításra is. Hogy ezt teszem, arra többféle indítóokom van.

Első sorban is nem akarom megszakítani a vallásos nevelés-oktatásra vonatkozó eszmék azon fokozatosan tejlődő hosszú sorát, amely a családi neveléstől átmenve az iskolaira, önként kínálkozik. E láncolat természetes menetét félbeszakítani épen annyi, mint megállni a sikerrel kecsegtető kítűzött cél fele utján.

Azonban jelen művem megírásánál sokkal nagyobb és önzetlenebb érdekek is vezettek. Ugyanis minden művelt ember tudja, hogy a középiskolai vallás-tanítás ellen az elmúlt évtizedekben mennyit és sokszor mily elkeseredett hangon nyilatkoztak. Neveléssel foglalkozó egyének, maguk a tanárok, hit-oktatók, majd a szaklapok és pedagógiai folyóiratok egymásután emelték fel szavukat a vallás-tanítás rendszere ellen s aggodalmaiknak megfelelőleg

¹ L. Szegedi vár. főgimn. értesítője, 1902/1903.

kifejtven s előadván megjegyzéseiket, nem egyszer hangos szóval követelték a változtatást. Az iskolából kikerült tanulók szülők lettek, akik egykor maguk is érezték e rendszer nyomását és sok tekintetben a keresztény katolikus hitéletre vonatkozó hátrányát s érdekelt felekké válván, a vallásitanításnak szintén egy új beosztása és kezelése után vágyakoztak. A mozgalomnak meglett az eredménye. A nagyméltóságú püspöki kar 1900. évi jan. 29-ikén kelt rendeletével a középiskolai vallásitanítást gyökeresen s az igényeknek és kívánalmaknak tökéletesen megfelelően átalakította.

Ez új beosztás, rendszer és kezelés következtében aztán el kell oszlani minden panasznak.

Ezt az új rendszert, tárgybeosztást és kezelésének módjait ismertetem a következőkben különösen és egyenesen a szülőkhöz szólva, hogy lássák mennyire gondos kezdekbe van letéve fiaiknak vallásos nevelés-oktatása. S ha eddig volt s talán jogos panaszuk is a középiskolai vallásitanítás ellen, azoknak most már meg kell szünniök s a katolikus hitélet fejlődése s gyermekeik vallásos nevelése szempontjából egész bátran nézhetnek egy jobb jövő elé.

Egyenesen s közvetlenül a szülőkhöz szólok, mert először e kérdést nagy horderejűnek tartom s mert tudtommal ezt ilyen módon az új tanterv életbeléptetése óta még nem tette senki; aztán általa némileg az utasításoknak is eleget teszek, melyek mind jobban és jobban sürgetik a tanári testületek és a szülők közötti pedagógiai megbeszéléseket.

Szakférliaknak szóló utasítások, a középiskolai vallás tanítására vonatkozó kérdések megvitatásai különösen a nm. püspöki kar rendeletének kiadása előtt jelentek ugyan meg nagy számmal az egyes szak- és pedagógiai lapokban, majd önállóan is, de a szülők felvilágosítására e tekintetben — ami nem csekély fontosságú — még nem vállalkozott senki.

Valamikor egész természetes volt s még gondolkozni sem lehetett azon, hogy az a vallásosság, melyet a gyermek otthon, a szülői háznál kapott, csak befejezést, betetőzést fog nyerni az iskolában és pedig nem csupán a vallás, hanem a többi tantárgyak tanítása által is. Ma — fájdalom — másképp állnak a viszonyok. Vannak olyan családok egyrészt, amelyekben a gyermek nem hogy vallásosságot nem tanul, de egyenesen istentelenné neveltetik; ilyenkor van aztán igazán szükség egy józan s buzgó iskolai vallás-oktatásra, mely pótolja e tekintetben a család működésének hiányait. Másrészről egész jogosan azt sem mondhatjuk, hogy az iskola tökéletes otthona volna az igazi vallásosságnak. A vallásos szellem, mely egykor az iskola minden tantárgyát átlengte, ma már csak egyetlenegy két órás tárgyra szorítkozik, amelynek megválasztásánál, előadásánál tehát oda kell törekednünk, hogy célunkat, amennyire csak lehet, elérjük.

Üdvös tehát megemlíteni a vallásos érzelem keletkezését és megerősödését, a család és iskola egymáshoz való viszonyát, az iskolai vallás-oktatás történetét a legrégebb időktől fogva napjainkig, — habár nagy vonásokban is — az előbbi tanterv hibáit, a legújabb utasítások célszerűségét, berendezésének,

tárgyfelosztásának és módszerének előnyeit és azt a módot, amelyre leginkább kíváncsiak a szülők, hogy miképpen folytatjuk a családban nyert vallásosság fejlesztését, kiegészítését és megerősítését az iskolában. Azonkívül szólunk azon kapcsolatokról, melyek az egyes tantárgyak s a hittan között fennállnak, hogy tisztán kivehető legyen a középiskolai oktatásnak két legfőbb követelménye: a vallásosság és hazafiság. Végül megbeszélés tárgyát fogják képezni a vallásgyakorlatok is, mint olyan tényezők, melyeket egyrészt a szülők is legjobban ellenőrizhetnek, másrésztől legközvetlenebb nyilvánulásai a vallásos-szellemű oktatásnak.

Fejtegetéseimben egyedül a higgadság, az igazságszeretet s a tényleg létező állapotok feltüntetése vezettek, amire előbbi »Vallásosság az iskolában« c. munkám révén feljogosított egyrészt a fogadtatás, másrészt buzdítottak napilapok, szaklapok, folyóiratok s egyesek jóakaró megemlékezései is.

II.

Az ember földi élete testi és lelki. Kölcsönhatások. A lélek elsőbbsége. A lelki élet nyilvánulásai. Az érzelem gyakorlati példákkal megvilágítva a lélektanból és az életből. A vallásosság, mint a legmagasztosabb, legnemesebb földi érzelem. A vallásosság érzelmenek keletkezése, erősülése művelteknél és műveletleneknél. Az Istenhez vezető út, a vallásosság útja. Három iránya. Vallásos és vallástalan ember.

Az ember földi élete kettős : testi, majdnem vegetatív és magasabb, szellemi. Majdnem vegetatívnak csupán azért mondom, mert e testi élet a legszorosabb összefüggésben van a lélekkel. E kölcsönös hatásnak némi s fölületes megvilágítására a táviró, távbeszélő s legfőképen a fényképező-készüléket hozhatnám fel modern hasonlatul. Mert valamint amazoknál a két állomás, emezeknél a külső és belső körülmények, szerkezet teljes mekhanikai épsége és a megkívántató indítás szükségeseek ahhoz, hogy összehangzó, együttes működés jöhessen létre: úgy a test és lélek zavartalan együttműködése csupán e két szervezet szabályos kölcsönhatásából ered. S valamint ama gépezeteknél a legkisebb hiány vagy szerkezeti hiba képes végzetes tévedéseket előidézni, a rendes működést jóidőre félbeszakítani, vagy mindörökre megsemmisíteni: épen így vagyunk az emberi gépezet működésével is.

A testi bajok, szenvedések vagy épen örömek látható és érezhető visszahatást szülnek a léleekben: míg a lélek kitörései, indulatok, szenvedélyek sokszor végzetessé válnak a testi életre is!

Mindazonáltal tekintettel szellemi elsőbbségünkre, mellyel más teremtmények rovására annyiszor szeretünk dicsekedni, e kölcsönhatás nagyságának súlya leginkább szellemi életünk mérlegébe esik. Ma már, hála az igaz művelődésnek, sokkal tovább haladtunk annál, hogy egyedül s kizárólag a testi élet primitív nyilvánulásai vezetnének bennünket. Ma már a legtöbben gondolkozunk és akarunk s így minden téren és vonalon elsőbbséget nyújtunk a szellemnek. A szellemi élet diadala tehát teljes!

Többszörösen fontos és kívánatos tehát e szellemi élet minden külső és belső mozzanatával tisztában lenni; azt a testi élet elnemhanyagolásával ápolni,

fejleszteni és kiművelni annyival is inkább, minthogy boldogulásunk vagy boldogtalanságunk nagyrésztben ez ismeret s annak kellő felhasználásában gyökerezik.

A lelki élet, illetőleg a testi és lelki élet együttes-összehangzó működéséből fogom levezetni a következőkben röviden az ember földi tartózkodásának megédesítőjét s az égi birodalomba való bejuthatásának biztos útlevelét: a vallásos érzelmet!

Az emberi lélek három nagy irányban nyilatkozik meg: érez, gondolkodik és akar. Így aztán tudomást szerez a külvilág és saját testi állapotairól; a meglevők alapján a legkülönbözőbb észkombinációk következtében új következtetések és eredményekhez jut; míg végre valamelyes irányban erősen elhatározza magát. A legkáprázatosabb és még eddig több tekintetben legtitokzatosabb működés a képzetek azaz a gondolkodás terén történik.

E megszámlálhatatlan képzetek mindegyike, jóllehet gyorsan előbukkan, még villámsebesebben eltűnik, mégis többé-kevésbé érezhető nyomot hagy hátra maga után. Egyirányú képzetek működésénél a nyomok hatása természetesen erősíti egymást, aminek következtében egészen világosan áll ellőtünk a probléma, hogy hasonló minőségű és hasonló vagy éppen fokozott erősségű képzetek összetalálkozása már az alanyi élet nyilvánulásaiban is változásokat idézhet elő.

Abban a pillanatban, amelyben a működő alany tudomást szerez e változásokról, már nem tisztán képzetműködéssel áll szemben, hanem egy kölcsönhatás eredményét, a képzetek hangulatát érezte meg. E képzethangulat legegyszerűbb nyilatkozási formája az érzelem. Az érzelem keletkezésének első eredete tehát visszanyúlik a képzetek működésére.

A képzetek hatnak a szervezetre s így képzetek és érzetek együttes működésének eredménye az érzelem.

Lássuk szemléltetve; egy pár példa sokat megvilágít! Van Than Mórnak egy gyönyörű festménye: »Attila lakomája«. Ha ezt a képet szemléli egy tanult, finom kedélyű magyar ember, belsejében önkéntelenül a legszövevényesebb lelki folyamatok indulnak meg. Multunk, jelenünk és jövőnk egyszerre megelevenedik előtte.

Ott ül a trónterem közepén, mereven a kerevet jobbjára támaszkodva a világ leghatalmasabb ura, az Isten ostora; büszke, szúrós, átható tekinteténél csak a terem butorai tesznek a szemlélőre kellemetlenebb benyomást; de vajh mennyire elsímul e merevség és lágy olvadékonysággá változik át, midőn jobban szétnézünk e környezetben!

A középpont, mely felé mindenki tekintete irányul, két hegedős ihletett alakja! Az öregebb, talán emlékeiből, talán tapasztalataiból, a mult dicsőségét zengi; az ifjabb hozzá símulva hárfáját pengeti. Így már észre vesszük azon apró részleteket is, melyek első pillanatra figyelmünkbe sem öllöttek: Attila jobbjával legkisebb, legkedvesebb fia felé hajlik; a mély, hosszú barázdák, melyek oly félelmetes szigorúságot kölcsönöztek tekinteté-

nek, elsímulni látszanak; a kis szókefűrtű herceg csodálattal vegyes örömmel csügg tekintetével a dalnokok mézédés szavain; az öreg harcosok visszaemlékeznek a multa, amikor valóban megtörténtek az ének szavai, ők maguk küzdöttek, tiportak ellenséget, szereztek dicsőséget; az ifjabbak felbuzdulnak a múlt, elődeik, apáik nagy tettein, emlékein s szent lelkesedéssel eltelve várják a kínálkozó alkalmat; míg oldalt a jövevény görögök, akiknek kedvéért ülte tulajdonképen ma Attila ezt a nagy lakomát, elámulva az egyszerűség ez ünnepélyes fönségétől, a szerintük barbár nép e művészi emelkedett-ségű megnyilatkozásától, szinte tolakodva nyomulnak előre, hogy ellessék a szót a dalnok ajkáról s el ne szalasszanak egyetlenegy figyelemre méltó mozzanatot sem.

Mindez villámgyorsan cikázik át a szemlélő agyában! A festménynek megfelelőleg egy kaleidoszkópszerű összefüggő képsorozat a maga megfelelő utóhatásával.

Mi is lesz az? Öröm, a régi dicsőségnek, a nagy multnak jóleső emléke, melyről nagy költők zengtek gyönyörűséges énekeket. Kisúgárzik az öröm a szemlélő szeméből, arcából, kellemes, jóleső érzéssel tölti el egész valóját, gyorsabbodni érzi magában a vérkeringést, könnyebbedni a lélekzést, izmai tágulnak s általában egy a szemlélet előtti új állapotba jut. Ez az új állapot az érzelem, még pedig a jelen esetben kellemes érzelem, mely képzetek és érzetek együttes hatása következtében állott elő, mint az ember alanyi helyzetének egy megváltozott állapota.

Képzetek idéztek tehát fel más velök rokon majd ellentétes képzeteket, ezek érzeteket s e kettős folyamat eredménye a megváltozott hangulat észrevévése, a kellemes érzelem.

Sokszor azonban kellemetlen utónyomokat hagy lelkünkben a képzetek és érzetek együttes működése.

Épen most jövök az utcáról; még élénken érzem lelkemben azt az elszomorító, szálnalmas, szinte kétségbeejtő hatást, amit reám, az utcaszögletén egy béna, sánta hadfinak nyomorúságos helyzetben való szemlélete gyakorolt. Emlékezetemben egyszerre megelevenedtek a szabadságharc dicső férfiai, a névtelen hősök, gyerekekből lett óriások s a helyzet és kapcsolat révén láttam nemcsak lelki, de testi szemeim előtt is a sívár jelent! Önkéntelenül tolakodtak elő a gondolatok agyamban: egy magasztos eszmének ily gyászos lehet a vége; egy a magasságba feltörő ideális lelkesültség ilyen silány talajon, ilyen utálatos fertőben szünjék meg; hát ez a fönséges valami, a haza, amelyről gondolkodók és költők oly sok jót és szépet elmondottak már, így bánik fiaival? Hát csak addig becsülik meg a polgárt, míg testi és szellemi tehetségeivel vállalva szolgálhatja hazája érdekeit? Ha azonban kidől a nagy családért, e hazáért folytatott kemény munkából, nyomorultan veszni hagyják? »Veszni tért erkölcsöd mint Berzsényi mondja — undok vipera fajtatok dulják föl e várt!«

Tovább is lúzném még a lélekre kellemetlen gondolatok szövődését, ha

hirtelen változás nem állna be az állapotokban. Egy pár fillért adok alamizsnaképpen a szegény koldusnak s megnyugtát a tudat, hogy nem hagytam nyomorultán elveszni a nagy idők kései tanúját!

Ez érzélem létrejöttének folyamata ugyanaz, mint az előbbié volt. Eredetileg képzetek támadnak bennem, — a külső észrevevést nem számítva — melyek másokat, különösen rokon-képzeteket idéznek elő s így megerősödve visszahatnak a szervezetre, még pedig jelen esetben feltűnő jellemvonások szerint kellemetlenül. Ez a kellemetlen képzethangulat, mint érzélem, uralja aztán egész lényemet mindaddig, amíg csak valamelyes új képzethangulat, illetőleg folyamat más irányba nem tereli egész gondolatmenetemet s vele együtt érzelmeimet is.

Így jönnek létre a lélektan tanítása szerint a kellemes és kellemetlen érzelmek. S minthogy külső behatásoknak folytonosan ki vagyunk téve, úgy-szintén lelkünk is szakadatlanul működik: egész életünk tulajdonképpen a különféle érzelmek hullámzásának végnélküli láncolata.

S valamint az egyes képzetkörök a külső körülmények s a belső hajlandóság következtében az egyeseknél többször előfordulnak, sőt bizonyos rendben, időrendszerint, következetességgel megismétlődnek: úgy az ezek folytán támadó érzelmek is némileg rendszeresekké válnak.

A rab, a fogoly mindenesetre többször s állandóbban lehangolt, komor, mint például a szabad ember. Külső körülményei, állandó lelkiállapota, nyomorúságos helyzete, az unalom, félelem, aggodalom, szegény s egyéb állapotát súlyosbító dolgok okozzák ezt a kellemetlen érzelmet.

Ellenben fordítsuk tekintetünket az élet legboldogabb korszakára, az ifjúságra s lehetetlen észre nem vennünk, hogy e paradicsomi korban állandóan öröm és boldogság sugárzik az ifjú arcokon. Igen, mert ha lelkük napsugaras egét el is borítja pillanatra a félelem vagy fájdalom szertefoszló felhője, az csak épen az illető benyomás hatása alatt nyomasztó, a másik percben már új benyomások, új érzelmeket támasztanak benne. Csak felületesen érintik őt az élet nagy kérdései, a lét mélyebb problémáinak fejtegetéseibe, boncolgatásaiba nem bocsátkozik s tisztán az úgynevezett kellemes képzetek s ennek következtében kellemes érzelmek tudják lekötni figyelmét!

De sokkal különösebbek s vizsgálatra érdemesebbek azok a képzet-hangulatok, végelemzésben érzelmek, melyek Damokles-kardjaként, sokszor végzetes következetességgel uralkodnak az egyes életében. Hogy ne menjünk messzire mindjárt kitűnő példa gyanánt mutatkozik az optimizmus és pesszimizmus. Mindakettő egy bizonyos irányú képzetfolyamatnak állandó hangulata, külső megnyilatkozási formája, közönségesen érzélem, amely érzélem az illető egyén egész gondolatvilágát és cselekvési szabadságát szigorúan meghatározott korlátok közé kényszeríti.

Az optimista mindenben helyes dolgot, igazságot lát; az ő szemében minden ember becsületos s bárkivel szemben kizártnak tartja a rászédést. A pesszimista, mint mondani szokták fekete szemüvegen nézi a világot, titkos

célokat, okokat kutat ott is, hol szembeötlő, nyilvánvaló és határozottan kifejezett a cél; az egész mindenség s az egyes ember életének berendezésében a helytelent és kellemetlent sokkal előbb észre veszi, ha igénytelenebb is, mint a megnyugtatót és kellemest.

Egyiknek lelkében a helyes és igazságos, a másik lelkében a helytelen és igazságtalan képzetek iránti hajlandóság az otthonosabb. E határozott irányú képzetkörök állandó hangulata pedig az optimistánál a vígság, a pesszistánál pedig a teljes lehangoltság, komorság. Végtelen következetességűeknek pedig azért mondom ez érzelmeket, mert az illetők e nyomasztó teher állandó súlya alatt úgy a saját maguk, mint környezetük életét megédesíthetik, illetőleg inkább s többször megszoríthatják.

Az érzelmek filozófiai bemutatása után természetes átmenetként szólhatunk most már tárgyunk igazi anyagáról, a legnemesebb és legmagasztosabb földi érzelemről, mely csak emberi keblet dobogtathat: a vallásos érzelemről. A vallásosság, mint érzelem, épenúgy mint az erkölcsi, érzelmi, esztétikai és társadalmi érzelmek, képzethangulatok alanyi megnyilatkozás-formája. Létrejötté épen úgy történik, mint a többi érzelemé.

Kísértsük meg egy pár lépéssel nyomon kísérni a vallásos érzelem származását és fejlődését először a még műveletlen és az értelmi fejlettség alacsonyabb fokán állóknál, majd a műveltebbeknél. Előrebocsátom, hogy általános lélektani tapasztalat szerint a műveletlenebbek vallásos érzelmének kifejlődésére igen nagy befolyással van egy magasabb, fölötté uralkodó szellemtől való félelem és rettegés, úgyszintén a veleszületett, természeti dispozició is.

Útleírások bizonyítják, hogy a kultúra magasabb és tisztább örömeit nélkülöző vadnépek, különösen az elemek harca, égi háború, Nap, Hold és csillagok járása, rendellenessége iránt fogékonyak. A származásától fogva beleoltott hajlandóság a rejtelmes, misztikus iránt karöltve ez előtte megfejthetetlen dolgok iránt tartozó köteles tisztelet, illetőleg félelemmel megindítanak lelkében egy magasabb hatalomra vonatkozó képzetfolyamatot. Minthogy a képzetfolyamat nála legtöbbször hasonló körülmények között indul meg, kísérő jellemvonása lesz a félelem. Fél attól az ismeretlen hatalomtól, mely láthatatlanul intézi sorsát; életét, melynek megvédésére veleszületett ösztöne készíti, egészen e hatalom kezébe látja letéve; egyszer gyönyörűen ragyog az égbolt a másik pillanatban már vészujjoló, komor, sötét felhők tornyosulnak a látóhatár felé, villámok hasítják a levegőt, mennykövek tördelik a fákat, tör, zúz, rombol a zivatar mindent. Egyszer fölkel a nap, bevilágít mindent környezetében, majd vérvörösre festve az égboltozatát, lehanyatlík és sülétséget áraszt a földre. Különösen ez a jelenet szokta megragadni képzetüket. A világosság ugyanis minden jónak a forrása, a sötétség útai pedig gyanusak. E jelenetet lehet legtöbbször látni képen s olvasni leírásokban.

A megindult képzetfolyamat most már egy irányba, a titokzatos fölsőbb hatalomra vonatkozó képzetkör felé terelődik, míg e hangulat annyira erős vesz rajta, hogy e hatalom látható szimbóluma előtt (pl. fölkelő Nap) a földre

hanyatlak, kezeit összekulcsolja s egy mély, kimondhatatlan erősségű érzelem tölti el keblét, mely mindannyiszor megisméltődik, valahányszor e képzetek hasonló folyamata megindul.

Másrészről ott van a művelt, előkelő római polgár Saul, ki korának minden tudományában járatos, istentelen és vallástalan épenúgy, mint kortársai s különös tevékenységet iparkodik kifejteni abban, hogy üldözze a vallásos, romlatlan lelkű keresztényeket. Egyszer azonban ilyen útjában szózatot hall, mely a keresztények üldözésétől való visszatérésre szólítja őt fel: gondolkozni kezd a csodás jelre, leroskad hatása alatt s egy új, soha nem érzett valami hatja át egész valóját: a hit. Amit eddig tagadott, aminek követőit eddig oly kitarással üldözte, most épen annak a szószólójává, legnagyobb terjesztőjévé, a nemzetek apostolává, Szt. Pállá lett.

Igen egyszerű magyarázatát találjuk annak, hogy lelke sívárságát miképen töltötte be egyszerre a vallásosság szent érzelme.

Az ő képzetei a pogány istenekről egészen mások voltak! Gyermekekortól fogva látta, hogy az állam leghatalmasabb istenét, Jupitert, ha nem teljesítette, amiért hozzá folyamodtak, csak úgy kigúnyolták, mint a legkisebb faunt! Látta, hogy az istenek földi helytartói, a papok, semmi különös tiszteletben és tekintélyben nem részesülnek, sőt mióta egyedül a hatalom rabszolgáivá és silány jövendőmondókká sülyedtek, csak úgy nevet fölöttük a komoly bölcs, mint ujjal mutat rájuk a túlrett görög nevelésű gyerek.

Még nagyobb lehetetlenségekről is volt alkalma meggyőződni. A császár, kinek gyarlóságát, gyerekes hibáit, rémséges bűneit mindnyájan ismerték, istennek nyilvánította magát s az imádat és hódolat minden külső jelét megkövetelte a maga számára! No már ennyi kihozott sodrából egy ilyen gondolkozó lőt, mint Saul volt! S mennyire ment haragja és gyűlölete azok iránt, kik szerinte még kisebb, tehetlenebb és nyomorultabb istenségben hisznek, egy olyanban, akit a rómaiak szerint a föld legnyomorultabb népe is képes volt keresztre feszíteni?

Ha a hatalmas, művelt és tanult római népnek istenei tehetlenek, milyen lehet a keresztényeké, kiket az emberi nem gyalázatának tartottak, akik a legalsóbbrendű, tudatlan, elnyomott s lázongani vágyó söpredék népségből verődtek össze? Ő utánuk jár; kikutatja, mi van a dologban; leleplezi a csalást; felfedezi a titkos mozgolódást; kiírtja őket a föld színéről! S ime, épen munkája közben éri őt a nagy Pálfordulás! Ilyen istenről még nem voltak képzetei s létezésének első megrendítő nyilatkozataira bűnbánólag hajtotta nyakát a keresztények vallásának szelíd igájába!

Ez érzelem keletkezésének, fejlődésének lefolyása mindkét esetben a következő: Külső körülmények egy magasabb lényre vonatkozó képzetfolyamatot indítanak meg, amely folyamat fokozott intenzitásánál fogva visszahat a szervezetre s mint alanyi képzethangulat, érzelem, jelen esetben vallásos érzelem nyilatkozik.

Alapjában véve tehát ugyanolyan lefolyású, mint a többi érzelem, képzetek és érzetek egymásra hatásának eredménye.

A vallásosság a többi érzelem koronája; anyaga, tárgya, természete mind arra képesítik, hogy a többiek fölé emelkedjék. Eleinte a vallásosság kialakulásában talán még a szív viszi a vezetés szerepét, később azonban mindinkább és inkább megtisztulva az önzés reáktapadt salakjától, nagyobb és nagyobb tér nyílik az értelem számára is. Míg eleinte s a műveltség alacsonyabb fokán csupán csak a félelem és a függés nyomasztó gondolata tereli az embereket egy magasabb lény elismerésének szükségéhez, addig később az élet és természet törvényeinek fokozatos ismerete az okok igazi okához, Istenhez vezet.

Ha azonban észreveszi az a műveletlen, nép, hogy az az isten, akit ő, a maga számára alkotott és képzelt, melyben hitt, tehetetlen, emberi gyarlósággal bír, vagy épen még nyomorúságosabb, talán — épen érzéketlen fadarab — úgy hamar túlad rajta, mert többé nem fél tőle!

Igen érdekes ez igazság megörökítése az ókor egyik mély szemlélőjének, Aesopusnak egyik kis állatmeséjében (Ranae regem petierunt,); ahol a békák istent kérnek Zeustól, aki rendet csináljon közöttük. Nevetve közéjük is dob a tóba az istenek és emberek atyja egy fadarabot. Először megijednek a nagy loccsanástól, hatalmas megnyilatkozásának veszik; midőn azonban látják, hogy büntetlenül és megtorlás nélkül közeledhetnek hozzá, sőt még át is ugorhatják: lenézik, kijátsszák, elvetik és újat kérnek. Az ókori meseíró igen szépen moralizálja a békák színe alatt a műveletlen, tanulatlan, vademberek fogalmait az Istenről és valóságáról.

A tanult ember azonban, aki nem félelem, rettegés, függés, hanem külső és belső szemlélet és szent tanítások révén jutott el a legfőbb ok ismeretéhez: az csak mindig tisztább képzetekkel és fogalmakkal fog rendelkezni az istenségről, kitarat mellette, nincs oka elhagyni, ellenkezőleg napról-napra jobban ragaszkodik hozzá és még inkább iparkodik megismerni!

Hogy mi is minél tisztábban és igazabban felfogjuk és megismerni iparkodjunk ez istenséget és a reá vonatkozó érzelmeket: vizsgáljuk meg röviden az oda vezető utat és eszközöket!

Az Istenhez vezető út a vallásosság útja. Ez az elnevezés azonban, mint érzelem, sokféle elemet foglal magában. Legközönségesebben az Isten és ember közti viszonyt tekintvén a vallásosság útjának, három irányba halad a fogalomkör.

Az első magasabb, majdnem tisztán bölcséleti s föltétlen meghajlást követel; amennyiben az okok okáról, a végsőről; majd a világ és létezéséről, kormányzásáról és bölcs berendezéséről szól. A második már inkább az emberrel, vágyaival, hajlamaival, azok jó irányba terelgetésével, az esetleges rossz hajlások lenyesegetésével, szóval az erkölccsel foglalkozik; míg a harmadik rész az igazi eszközöket nyújtja földi és mennyei boldogulásához.

Nyugtalan szellemével közeledik tehát először az ember Istenhez;

nem elégszik meg azzal, amit tapasztalt és tud, hanem mindig többet és jobban akar tudni; Isten pedig nem űzi el magától, — mint a vallástalanság mondja — de ellenkezőleg ragyogó szellemével közeledik hozzá, hogy az ember, amit már látott: jobban lássa, amit csak sejtett: bizonyosan tudja, sőt hogy megismerjen olyan dolgokat, melyekről fogalma, sem lehetett.¹

Eszén kívül majd szíve is nyugtalanodik az embernek! Ezt is le kell csillapítania! Hova forduljon ismét máshoz, hova, mint Istenhez, a szívek és vesék vizsgálójához?! S a szeretet örök s kiapadhatatlan forrása felmelengeti elhidegült szívét s megtanítja őt szeretni Istent és embereket egymásban és egymásért. Végül áhítattal helyezi egész életét a Mindenható lábai elé; azt az életet, mely folytonos csalódások és balsejtelmekkel tele siralomvölgygé változtatja földi tartózkodását!

De ő boldogságot akar, mire „Isten végtelen életével közeledik hozzá, hogy erőt, vigaszt, örömet, békét nyújtson neki, míg a teljesedést és halhatatlanságot várja“.²

E három irányú képzetek és érzetek együttes hatásának eredménye a vallásos érzelem. A legtisztább és legfőbbesőbb emberi tulajdonok egyike ez érzelem.

Egyáltalában az a tulajdonsága az emberi lénynek, melyet érzelemnek nevezünk, leginkább illik az emberhez s az egyeseket leginkább megkülönbözteli másoktól. Mert nemcsak nagy eszmék, hanem igen sokszor nagy érzelmek hozták létre a világon a legnevezetesebb dolgokat! Annyira sajátja ez érzelem az embernek, mint az illat a virágnak, elbűvölő dal a pacsirtának. Valamint a liliomból elhullatván szirmait csak a száraz kóró marad meg, mely a legkisebb szellőstutogásra is félelmes zizegést hallat s szemlélete az elmúlás, a fájdalom gondolatát ébreszti fel bennünk: úgy az érzelmek nélküli, sívár lelkületű ember, övezzé ámbár homlokát babér nagy tudománya miatt, csak csodálatot s félelmet fog kelteni bennünk, de szívünk melegével nem iparkodunk közelébe férközni! Valóban nemcsak nagy költőnek, hanem mély gondolkozású lélekbúvárnak mutatkozik a mi Kisfaludy Sándorunk, midőn a következő tanácsot adja embertársainak:

»Hogy holtiglan boldog lehess,
Jót magaddal s mással tihess,
Gyűjts érzelmet szivednek,
Ismertetet lelkednek! . . .«

Hiszen mindnyájan jobban érezzük magunkat oly emberek társaságában, akikben mint mondani szokás — mélyen érző kebel dobog. A mindennapi élet apró kellemetlenségeiben kimerülve, keressük az ártatlan szórakozást, csendes örömeiket, vídám társaságot s pillanatra feledni véljük a nyomasztó

¹ L. Bougaud E. »A kereszténység és korunk.« I. k. 129. l.

² U. o.

gondokat s azoknak terheitől szabadon, szinte megkönnyebbülve lélekezünk fel! Mennyire megfizethetetlen s mily sok kellemetlenségtől megóv s mennyi gyönyörűséget szerez ilyenkor egy érzékeny kebel!

A körülötte levő természet ezer és ezer szépségei mind csodás érzelmekre hangolják kebelét! A legutolsó kis féreg, melyet a szívtelen könnyörtelenül eltípor útjában, őt inkább gondolkozóba ejti, kitér előle, megkönnyíti munkáját s lelkében egy jótéteménnyel gazdagabban folytatja útját; a legszerényebb kis virág is örömet szerez neki a természet ölen; sokáig elandalogva hallgatja a madarak csicsergő énekét, mint a nagy természet egyetemes imájának egyik hangos megnyilatkozását; partjához csalja a hömpölygő csermely lassú mormolása; gyökeret vernek lábai a patak kristálytisztá vizében úszkáló halacskák szemléletére; elkalandoznak gondolatai, midőn a mindig nagyobbodó hullámgyűrűket s a kristály vízcseppen át megtört napsugarat látja; a béke, megelégedés és nyugalom kellemes érzelmeit varázsolja lelkébe az erdő mély csöndje, a levelek suttogása, az ágak egymásfelé hajlása: szóval a legkisebb, legigénytelenebb porszem s a természet legfönségesebb remeke egyaránt hangulatba hozzák! De mit mondjunk a még ennél is szelídebb érzelmekről, melyek nem az élettelen természet, de azon viszonyból fakadnak, mellyel embertársainkkal szemben állunk! Ebből a viszonyból erednek igazán emberi érzelmeink; ez a kapcsolat teszi valóban próbára az embert s adja meg az igazi lökést szelídebb érzelmeinek kifejlődéséhez.

Mennyivel többre becsüljük azt az embert, aki társának örömében önzetlenül részt tud venni, osztozik a vígságban s keresi az alkalmat, hogy több jó és kellemes dologban részesítse: míg ellenben mily keserűséggel tölti el lelkünket, mily lehangolttá tesz az a tapasztalat, amit sajnos az idők haladtával most már mindig többször és többször van alkalmunk szemlélni, hogy egyesek az irigység Kain-bélyegével homlokukon és a sápadtság ijesztő kinyomatával arcukon felebarátaik örömeit, előmenetelét megzavarni, megakadályozni iparkodnak.

Ha nagynak mutatkozik az ember akkor, midőn felebarátja örömeit megédesíti, azt elősegíteni törekszik, még kétszeresebben nagynak látszik, midőn azok szenvedéseit enyhíti s kiveszi részét bennök.

Ha az emberi életet kagylóhoz hasonlítóan, a szenvedés lenne annak a gyöngyszeme.

Bizony földi tartózkodásunknak nem minden pillanata öröm és boldogság, de sokszor nehéz megpróbáltatások, fájdalmas Golgothák láncolata, melyből csak itt-ott kacsintgat ki egy kis nyugalmat ígérő oázis! De talán jól van ez így! Sőt csak is így van jól! Mert az egyfomóság lehangol, elkedvetlenít még akkor is, ha az folyton kellemes! A közmondás is azt tartja, hogy »a jóból is megárt a sok!« Míg ellenben a változatosság folyton új és új táplálékot nyújtva szellemünknek a szelídebb érzelmek kifejlődését is nagyban előmozdítja. Meg aztán, ha egy kicsit mélyebben nézünk szét a nagy világban, ismét csak azt látjuk, hogy nem tisztán az elemek, hanem a vegyületek vannak

legjobb hatással az emberi élet és szervezetre. A víz, a levegő nem elemek, hanem vegyületek s a legszükségesebb eszközök az emberi élet fenntartásában. Hasonlóképpen az emberi élet nem tisztán örömek vagy fájdalmak szakadatlan folyamata, hanem ez elemek alkalmas vegyülete. Így felfogva a dolgot még hasznos és kellemes is a szenvedés a jövődőt tekintve, ámbár maga a szenvedés pillanata mindenkire nézve kellemetlen, lehangoló. Ilyenkor csak a maga szenvedését látja az ember, míg másokat a boldogság özönében vél sütkérezni. És csak nagy embereknek, szenteknek lehet tulajdona az, hogy a szenvedés tartama alatt is a legnagyobb nyugalommal és megadással viselik keresztjüket, önnön hibájuk vagy a megpróbáltatás következményeinek tekintvén azt. Közönséges ember azonban ezen állapotban veszi el először más téren kipróbált erkölcsi erejét és értékét.

Mily megbecsülhetetlen ilyenkor egy résztvevő kebel, egy önzetlen barát, akinek elpanaszolhatjuk fájdalmainkat, elmondhatjuk bajainkat, aki vigasztalásaival, megnyugtató szavaival jótékony hatású írt csepegtet sajtó sebeinkre. Ez az igazi érzelmek, a részvét, ez méltó a vallásosság mellett leginkább a szenvedések fiához. Valóban igaza van a lélektanak akkor, midőn a megosztott fájdalmat csak fél fájdalomnak, a megosztott örömet ellenben kettősnek hirdeti.

Akinek keblét tehát ez érzelmek hevítik, az nem tud hideg, egykedvű lenni embertársai sorsa iránt, még kevésbé tud vagy akar irántok gyűlölettel viselkedni, sőt inkább meleg részvéttel kíséri őket minden ügyekben s »örülvén az örülőekkel, sírván a sirókkal«,¹ teljesíti az apostol parancsolatát is. Az ilyen ember nem önmagát tekinti a világ középpontjának; elnéző mások hibái, gyarlóságaival szemben s csak lesi úgyszólván az alkalmat, hogy jót tehessen; törekvése nem egyedül saját boldogítására s önfenntartására szorítkozik; a gőgösség, elbizakodottság, irigység, gyűlölet, káröröm s az önzés, mely minden más eszközt gyanánt tekint és használ fel, nála nem otthonos érzelmek! Érznie kell egy ilyen kebelnek, hogy ő csak egy atom, egy porszem a nagy mindenségben s hogy érvényesülhessen, hogy a maga s mások életét megédesíthesse s az anyagi lét salakjaitól, súlyaitól megkönnyebbíthesse, szüksége, nagy szüksége van a hasonlókkal való egyesülésre, békés kiegyenlítésre, kiegészítésre.

Örömet beszél, foglalkozik az ilyen ember mindazon dolgokkal, melyek Istenre, az ő műveire vonatkoznak. Mert hiszen valamint az anyagi világban létezik egy nehézségerő, mely egymáshoz közelebb hozni igyekszik a testeket: úgy a lelkek is rendelkeznek egy ilyen összekötő, vonzóerővel, az érzellemmel, a szeretet érzelmével, mely hegyeket dönt le, vizeket szel át, halásáiban kiszámíthatatlan. Rokónértelmű szónak szokták venni azzal a nagyobb érzellemmel, mely magában foglalja, melynek csak egy virága, illatos hajtása: a vallásossággal. Hogyne, hisz e szeretet ép úgy, mint a vallásosság, eredeti vonzódása a véges szellemeknek egymás és a végtelen lény, Isten iránt.

¹ L. Róm. 12. 15.

A vallásosság érzelmének jogosultsága bizonyításra nem szorúl. Keletkezéséről lélektanilag, fejlődéséről s mivoltáról röviden szoltam itt; hasznáról, szükségyszerúségéről s hogy mennyire illik az emberi természethez épen e helyen értekeztem a múlt évben.¹ Most csupán ez érzelem fönségéről s nevelésének szükségességéről fogok egyet-mást elmondani!

Hogy a vallásos érzelem a többi közt az első, hogy mindannyinak koronája s magasan a többiek fölött áll, azt mindenki könnyen beláthatja, ha csak egy kis rövid szellemi kirándulást tesz az érzelmek tágas mezején.

Egy kis körültekintés arról győz meg bennünket, hogy ez érzelmek csoportosíthatók, hogy minden csoportnak meg van a maga sajátos jellemvonása, mely míg egyrésztől minden mástól megkülönbözteti, másrésztől egyiket a másik fölé emeli. Az érzelmek egyes csoportja az élettelen nagy természet, másik az érző, ismét egy másik az érző és gondolkozó lények, tehát az emberekre vonatkozik, míg a legutolsó érzelmi csoport magát a legvégső és legfőbb okot, Istent tartja középpontjának.

A felsorolás sorrendje szerint minden csoport magasabb, úgyszólván eszményibb, fönségesebb érzelmeket foglal magában; a legutolsó természetesen a legtökéletesebb s legmagasztosabb. Amennyivel magasabban áll az élettelen, majd élő, érző és gondolkozó világ felett Isten, annyival fönségesebbek a reá vonatkozó érzelmek is!

Szeretem azt a kis ibolyát, mely ott a hatalmas tölgynek a tövében szendén meghúzva magát illatozik, jól esik hallanom a tovasuhanó patak tompa csörömpölését; elábrándozok az őserdő mohos fáinak néma csöndjében; figyelemmel hallgatom a kis madár víg dalát; megesik szívem a szegény állaton, ha szenvedni látom; örvendek barátommal örömében, sírok bánatában: mindez föltétlenül igen szép s fokozottan nemesen érző kebelre vall! De vizsgáljuk csak kissé behatóbban s nézzük, nem tapadt-e egy szemernyi salak földi létünkben, az anyagi előnyök iránt való vonzódásunkból ez eszményi érzelmekhez?

Az ibolyát szeretem, tetszik nekem, mert már szenteségével kelletli magát s illatával gyorsabb lélekzést és vérkeringést idézván elő fokozott életműködést okoz; színével kellemes összhangban hat lelkemre s — Icszákítom, hogy tovább élvezzem, hogy csak én élvezzem vagy esetleg az, akinek én szánom!

A patak zúgása felkölt egykedvűségemből, változatosságot ébreszt bennem s kellemes hangulattal tölt el; az erdő az ő néma csöndjével a béke és megelégedés nyugalmat lehelő érzelmeit önti el lelkemben, oly jól esik a világ vásári zajától egy pillanatra is megszabadulni, oly jóleső érzéssel tölt el a tudat, hogy ott künn a világban, otthon hagytam gondjaimat; mindent, ami nekem fájdalmat és kellemetlenséget okoz s egyedül szívem melegével közeledtem e lombkoronák ünnepélyes csöndjéhez, hogy visszaadják, amit ott

¹ Vallásosság a családban; Városi lögimn. Értesítője 1902—1903.

nem találtam; a kis madár dallamos csicsergése pedig édes vágyakat és reményeket pendít meg szívem húrjain: gondolatim messze elkalandoznak, előttem látom az írás szavait, melyek szerint a mezők lilioma nem vet, nem arat, mégis mindig tündöklő pompában illatozik; összehasonlítom e kis madár sorsával; e kis légi dalnok is édes nótákat zengedez s korántsem aggasztják őt a bekövetkezendő időváltozások; még jobban örvendek barátom szerencsésén boldogságán; amennyire tőlem telik sietek azt előmozdítani; iparkodok megkészserezni örömét, igaz s őszinte bánatot érzek s mutatok balszerencsésén, vigasztalom, segítem őt s ezzel megosztani iparkodom a reá nehezedő fájdalom csapásait; közben egy kellemes érzélem járja át egész valómat: megint jól tettem.

De íme majdnem mindegyik emberi érzélem háta mögött ott lappang meghunyászkodva egy kis parányi önzés, mely az illető saját előnyére, örömére, boldogságára céloz.

De vajjon tapad-e önzés, még a legcsekélyebb mértékben is a vallásosság érzelméhez? Valóban nem! Nem, ha az igazi vallásosság! Mert a csupán félelem, rettegés és függésből fakadó vallásosság még nem igazi vallásosság! Ez érzélem tiszta, mint a hó, ment a hozzá tapadó önzésnek még halvány gondolatától is! Olyannak kell lenni, mint a milyennek a mi isteni Üdvözítőnk tanította, midőn azt mondotta, hogy az Istent szeretni, tisztelni, imádni kell, de tisztán önmagáért, azért, mert ő Isten!

Íme, ez az igazi vallásos érzélem alaphangja! Az összes motivumoknak, minden indítóoknak ezen alaphang köré csoportosulva egy tökéletes harmóniába kell egyesülniök s nem szabad megtúrní, hogy egyetlen önzésből fakadó diszsonáns hang is megzavarja e magasztos összhangot!

Íme, ezért mondjuk a vallásosságot a legnemesebb és legmagasztosabb érzélemnek! Erre tanít bennünket a lélektan és a hit, nézzük, mit szól hozzá az élet és a világ!

Tagadhatatlan tény, hogy az emberek azok iránt, kikben a vallásosság érzelme meg van s külsőleg is szembeszökően megnyilatkozik, nagyobb tisztelettel és becsüléssel viseltetnek, mint az istentelen és vallástalanok iránt. A mindennapi élet, példák bizonyítják kezdve az ókortól, hogy a vallásos emberek sokkal inkább sietnek felebarátaik bajain, fájdalmain könnyíteni, mint a vallástalanok. De nemcsak a hitbuzgók viselkedése ez hasonló érzelműek irányában, hanem még a legnagyobb vallástalanok is kénytelenek meghajolni egy-egy nagy vallásos férfiú hódolatot parancsoló erényei előtt. Ezt mutatja az élet!

A hit, élet és lélektan tehát egyre tanít bennünket!

Azt iparkodunk tehát a következőkben kimutatni, hogy ez egy célra való törekvést hogyan oltjuk mi az iskolában növendékeink lelkébe!

III.

Család és iskola egymáshoz való viszonya. Az iskola célja, rendeltetése. Magán és nyilvános nevelés különösen a vallás és erkölcs szempontjából. Milyen legyen a vallásos oktatás az iskolában? Népiskolai vallásos oktatás. Egyesek ki akarják szorítani a vallásos oktatást, az iskolából. Középkolai vallásoktatók. Hittanárok és képesítésük. A hitoktató egyénisége tulajdonságai. Pap-hitoktatók előnye és fölénye mások felett. Neveltetésük, hivatásuk, előkészületük. A hitoktató példája.

agyon igaza van azon közmondásnak, mely szerint kis gyermek kis gond, nagy gyermek több gond. Első beigazolása e közmondásnak azon pillanat, midőn a gyermek kilépve a család szűk köréből egy nagyobb társaságnak, az iskolának a tagjává lesz.

Az a nagy gondozás, odaadás, féltés, mellyel a szülők gyermekeiket születésének első percétől kezdve ápolták és óvták, szinte meghatványozódik, mikor először bocsátják ki — habár naponkint csak rövid időre is — védő szárnyaik alól. Legnagyobb kincsük, melyre eddig úgy vigyáztak, mint szemük világára, idegen, ismeretlen kezekbe kerül. Akit eddig csak maguk ápoltak, neveltek, oktattak a legszentebb érzelmekre, annak ápolásából, neveléséből most mások is részt kérnek. Érthető tehát az az aggodalom, félelem, mely egyes jobb érzésű szülők keblét eltölti akkor, midőn gyermekeik e fontos lépést megteszik. Nem lesz tehát fölösleges, ha e két kis társadalomról, családról és iskoláról s ezeknek egymáshoz való viszonyáról röviden megemlékezünk.

A társadalom egy nagy szervezet, melynek kisebb-nagyobb, természetes, mesterséges, rendezett és kevésbé rendezett részei vannak. A legtermészetesebb s egyszersmind legkisebb része, úgyszólván alapsejtje e szervezetnek a család, mely különben még mintája is úgy az egész, mint a kisebb társaságnak.

A család terjedelmét tekintve kicsi ugyan, de célját tekintve igen nagy és fönséges. Ezen tulajdonságai abban határozódnak, hogy egy alapsejt, afféle faiskola, melyből időről-időre az egész társadalom kiegészül és kialakul. Amilyenek a családok, olyan lesz majdan az egész társadalom! Korántsem

közömbös tehát és nem tisztán egyéni dolog, mint egyesek szeretnék állítani, hogy milyen a családi élet, milyenek a családi viszonyok, minő ott a gyermek-nevelés.

Minthogy a család alapja a társadalomnak s mintegy az egész emberiség boldogulásának egyik alkotó eleme, azért e nagy szervezetnek joga és kötelessége van vele szemben. Joga, hogy ellenőrizze annak működését az emberiség általános, földi és mennyei boldogulásának szempontjából, kötelessége, hogy megvédje őt mindama támadásokkal és veszélyekkel szemben, melyek kitűzött céljának elérésében gátolhatnak.

E célt igen szépen fejezik ki Aristoteles és Szent Tamás, midőn azt mondják, hogy a család természetes közösség a mindennapi együttélés céljából, vagy természetes társaság, amelynek célja mindarról gondoskodni, amire az embernek naponkint szüksége van.

E cél fűzi aztán közelebb a családot egy másik társasággal, az iskolával, melynek célja a vallásosság, műveltség s ezek által a közjólétnek az előmozdítása. Egy bizonyos irányban s egészben véve tehát ugyanaz, mint a családé. Mert hiszen a család kezdi, az iskola folytatja, majd pedig az élet befejezi e közös célra való törekvést.

De míg a család sokszor létovázik, még többször ~~nem~~ találja el a kellő alaphangot és alkalmas bánásmódot; az iskola kísérletez vagy épen rossz irányban halad: addig az élet megy a maga útján, elhárítja maga elől az akadályokat, ellenmondást, kitérést, megalkuvást nem tűr és igen sokszor durván belemarkol az egyén életébe. Nem hiába mondják az olyan embernek, akit se a család, se az iskola nem tudott jóra nevelni, rossz hajlamairól leszoktatni, munkakedvet, az erényes életre való vágyat bele önteni, hogy majd megtanílja az élet.

Végcélunk tulajdonképen mindnyájunknak egy; azért kell tehát, hogy e különböző társaságok más jelszavak mellett, más zászlók alatt, de különben végeredményben egy célra törekedjenek. Így aztán egyik a másiknak ideiglenes célját, pillanatnyi érdekét előmozdítani törekszik. Ezt teszi az iskola a családdal, együttvéve a társadalommal.

Amit kicsinysége, elégtelen eszközeinél fogva nem képes megadni a család az ő tagjainak, pótolja azt az iskola, hogy a közös érdek és végcél valahogy érezhető csorbát ne szenvedjen.

Hajdan, mikor még annyi és oly nagy igényei nem voltak az embereknek, mint ma, elvégezték ez oktatást és megadták a szükséges nevelést gyermekeiknek otthon a szülők: a jelenkor azonban óriási lépésekkel halad előre és ma már ott vagyunk, hogy az iskola sem képes többé tökéletes és elégséges útmutatást adni az életre, sőt épen ezt nem ad, pedig ez volna tulajdonképen a feladata.

Minthogy minden egyes szülő úgy tudását, mint elfoglaltságát s egyéb körülményeit tekintve az ismereteknek s műveltségnek e magas fokát gyermekeinek megadni nem volna képes: önként előállott az iskola szüksé-

gessége, más szóval az a tény, hogy ne a szülők, hanem mások, arra alkalmas és képzett egyének foglalozzanak rendszeresen a gyermekek nevelésével.

Ez a továbbképzés aztán történhetik otthon, a családban, de meg az iskolában, nyilvánosan. Az ókortól kezdve egész a mai napig sokszor és sokan vitatkoztak már azon, hogy a tudás, de különösen az erkölcsiség és az életre való nevelés tekintetéből kifolyólag melyik nevelés célszerűbb és melyik felel meg leginkább az emberi élet elé kitűzött végeredményeknek?

Úgy a magán, mint a nyilvános azaz iskolai nevelésnek akadtak számos hívei és ellenségei, kik a felhozott érvek tömegével iparkodtak felfogásuk helyességét vagy ellenfeleik okoskodásának helytelenségét bizonyítani. Ha azonban ez érveket úgy a maguk tömegében szorosabban szemügyre vesszük, azt fogjuk tapasztalni, hogy ezeknek majdnem mindegyike az erkölcsiségre vonatkozik. Helyes is e felfogás, hisz ennek kell első sorban is irányadónak lenni e kérdés eldöntésénél, de mindenesetre tekintettel kell lennünk a másik fontos tényezőre, az életre s az általános ismeretek közölhetőségének mértékére is. Ez esetben majdnem határozott álláspontot foglalhatunk. A nyilvános iskola legnagyobb hátrányául hozzák fel azt a közismertényt, hogy egyesek romlottak, gonoszak lévén az egész iskolát megromthatták. Részben igazuk van; a gonoszok sokakat megromthattak, de nem mindenkit.

A szülők ezen kijelentésükkel saját maguk alatt vágják a fát, azt állítván vele, hogy gyermekeik lelkére egész addig, míg nyilvános iskolába kerültek nem tudtak oly befolyást gyakorolni, hogy azok el ne romoljanak; azonkívül megfélemedeznek arról is, hogy nem csupán az iskolának hivatása nevelni, hanem a szülői háznak is, még ezután is s hogy az iskola a nevelés és oktatás terén a gyermekkel szemben csak folytatólagos s kiegészítő tisztelt teljesíti a családi kötelemeknek.

A veszély különben, hogy a gyermek elromolhat, még otthon a családi körben is fenyegetheti. Gondoljunk csak a nevelő, cselédek, rokonok s egyéb idegenek befolyására, kik úgyszólván naponként, mások folytonosan a gyermek körében lévén, jó vagy rossz példákkal igen maradandó benyomást gyakorolnak annak fogékony lelkére.

Meggondolván azonban azt, hogy nemcsak a mennyei élet után kell folytonosan sóhajtoznunk, hanem míg azt elérjük egy hosszú, szenvedésekkel, megpróbáltatásokkal teljes életet kell itt a földön embertársaink között lemorzsolnunk: azoknak a nézetét kell helyeselnünk, kik a nyilvános iskola mellett törnek pálcát. Természetesen ez olyan iskola legyen, — erősen hangsúlyozzuk — hol az igazi vallásosságot s erkölcsiséget oktatják a gyerekeknek.

Így aztán amíg a családból magával hozott vallásosság, — mert különösen ezen szempontból vonjuk meg a két nevelés között a különbséget — az iskolai nevelés által még inkább megerősödik: naponkint gyermektársai között élve, esetleg a családból hozott érdességeit a kölcsönös érintkezés, súrlódás következtében levelkőzve, majdan a társadalom hasznavehető polgárává lesz. Szükséges már jőkorán e kölcsönös érintkezés, mert mint társas lények

egymásra vagyunk utalva s eltekintve a tökéletesen elkülönített élet lehetőségétől, aki csak későn kerül össze s jön sűrűbb érintkezésbe másokkal az érdes, ügyetlen, bizalmatlan lesz vagy sokszor nagyon is túlbecsüli önmagát. Már pedig az iskola a gyermekre nézve az első kis társadalom, amelybe a családi megszokott fészekből először lép, s ahol hasonló korúakkal együtt, akikhez leginkább vonzódik, igazi egyénné, valóságos jellemmé fejlődik ki.

A magánnevelésben azonban a folyton korosabbakkal való érintkezés, a szüntelen gyámkodás, atyáskodás minden családtag részéről, az együttlétből kifejlődő tulságos szeretet, ennek következménye: a fegyelmetlenség, kellő rend hiánya, elkényeztetés elpuhulttá, akaratonlküli bábbá teszi vagy egy másik még veszedelmesebb szélsőségbe sodorja s makrancossá, később az életben makacssá fejlesztí.

Első pillanatra tehát, különösen az erkölcsiséget tekintve, a házi vagy magánnevelés látszik előnyösebbnek, ha azonban mindazon lehetőségekre, körülményekre gondolunk, melyek az embert földi életében utólérhetik és környékezik, szóval a gyakorlati életre: akkor az igazi vallásos, erkölcsös oktató iskolának kell adnunk az előnyt.

Kérdés most már, van-e ilyen iskola egyáltalában s mennyiben helyettesíti, illetőleg csak egészíti ki a szülők nevelői tisztét?

Vallásra, erkölcsre jelenleg minden iskolában tanítanak. Hogy mennyire töltik be fontos feladatukat, annak megvizsgálása általában nem ide tartozik. A vallásosság nevelését mi kijelölt célunknak megfelelőleg csupán az úgynevezett középiskolákban fogjuk vizsgálni. A népiskolák vallásos neveléséről csak annyiban emlékezünk meg, amennyiben ez az általános vallásos oktatás s a családtól a középiskoláig vezető út tanulmányainak megértéséhez okvetetlenül szükséges.

Nem elég csak a családban nevelni a gyermeket vallásosságra, ezt a tevékenységet folytatni is kell az iskolában. Ha csak addig ápoljuk, öntözzük a kis csemetét, míg a földből kidugja első hajtásait, azután pedig nemcsak magára hagyjuk, hanem még a természetes öntözést is elvonjuk tőle, sohasem fog az gyümölcsöt teremni. Így vagyunk a gyermekekkel is. Ha azt a kis vallásosságot, amit magába szívott a család légkörében, nem ápoljuk, nem erősítjük, újabb támasztó ismeretpontokkal körül nem sáncoljuk, sőt ellenkezőleg veszendőben hagyjuk, vele nem törődünk: hamar kivész annak még a csirája is. Tudták, elismerték ezt mindenkor és mindenhol. Azt tartották ugyanis hogy »az iskola úgy tartozik a család épületéhez, mint a templomhoz; annak kiegészítő része, ennek előcsarnoka s mindkettő a nevelés szent hajléka.«

Mint láttuk, nagy szükség van reá részint kiegészítés, továbbfejlesztés és megerősítés céljából, részint pedig azon egyszerű, de mégis majdnem hihetetlenül hangzó okból, hogy vannak oly szülők is, akik vagy épen nem nevelik gyermekeiket vallásosságra, vagy ami még rosszabb, szavaikkal, példáikkal a vallástalanság örvényébe kényszerítik gyermekeiket. Mert legkevésbé van igazuk azoknak, akik nagy hangon hirdelik a keresztény vallás csódjét,

mely már képtelen bennünket boldogítani. Nem a vallásban, nem az elvekben van a hiba, azokban meg van az éltető erő, hanem mibennünk van, képviselőiben és követőiben egyaránt. Nagyobbrészt azokban, akik becsülettel akarják pótolni a vallást. Egyébiránt még az erényt mindig tövissel ábrázolták, ellenben a bűn oly könnyű és édes! Nem a vallás jutott tehát csödbe, hanem az emberek! Új emberekre van szüksége ennek a mi rothadt korunknak és igazi, gyakorlati keresztlénységre s akkor majd visszatér Isten dicsősége és meg lesz megint az emberiség rég óhajtott békesége.

De elszorúl a szívünk, midőn látjuk s napról-napra mind sűrűbben tapasztaljuk, hogy olyan gyerekek jönnek az iskolába, akik még a Miatyánkot sem tudják. Ezeket vagy nem tanították rá, vagy épen ellenkezőleg annak hiábavalóságáról beszéltek nekik. Ilyeneket látva, tapasztalva látjuk aztán be valójában, hogy mennyire szükség van legalább az iskolában tanítani a vallásosságot.

Ebből aztán kiélesedik a legnagyobb ellentét, valóságos lelki küzdelem szülő és gyermek között. Nem kell messze mennünk, hogy az iskola és család közötti ezen sajnálatos viszonyról meggyőződést szerezzünk magunknak, csak egy kicsit szét kell néznünk s nem tagadhatjuk, hogy az emberek igen nagy része már elvetette azon hitet, melyet az iskolában tanult s hogy az úgynevezett műveltebbeknek legnagyobb része tagadja azon felekezeti vallástételt, mely szerintük csak a multak álláspontjának felel meg. De e műveltebbek nagyrészt szülők, még pedig iskolás gyermekek szülői!

Valóban igazat kell adnunk azon nézetnek, — a következmények ferde levonása nélkül, — mely a család és iskola közötti kiáltó ellentétet a következőleg festi: »A gyermek mosolyogni látja atyját oly tanok felett, melyeknek hívéséhez a vallástanító a gyermek üdvét kötölte. Az iskolában van ördög, a szülői házban nincs; az iskolában szt.-háromság tanítatik, otthon csak egy Istent imádnak. Az iskolában gyónást követelnek s az apa meggyőződése ellenére nem akar gyónni. S hogy a rendszeres képmutató nevelés tetőpontra hájjon, ugyanezen szülők elmennek ugyanezen gyermekek szemökláltára komáknak, s elmondják s vallják a keresztelés alkalmával a templomban azon vallástételt, melyet a házban tagadnak. Akit a szó meg nem ront, megtartja a példa, különösen az iskola és a szülői ház közti ellentét.«¹

A hitellen ember a tapasztalat szerint rossz apa, rossz emberbarát és rossz honpolgár. Mit várhatunk aztán egy rossz embertől gyermekeit illetőleg az emberi társadalomra nézve? Gyermekeit olyanokká iparkodik nevelni, mint amilyen ő maga, Istentelenné, rosszá! A társadalomnak azonban kötelessége azt megelőzni s némiképp ellensúlyozni azáltal, hogy az iskolában tanítsa a gyermeket vallásosságra. Jaj a gyermeknek, — mondja egy tapasztalt tanító — kinek hitetlen ember jutott apjául; mert idejekorán elköltözik szívéből az ártatlanság, hogy helyet adjon a bűnnek, melyet apja példájából tanult;

¹ Bánhegyi István: »A felekezeti iskoláztatás veszélye.« 67. l.

elvadulnak érzelmei s lesz belőle a jobb érzésű emberek szánalmának tárgya! Jaj azon árvának is, — folytatja tovább — aki hitetlen ember keze alá jut; megtölti ő nyomorúságának poharát, ha az még csordultig nem telt volna meg; mert aki Istenét nem szereti, vajjon szeretheti-e felebarátját? Hiszen a hitetlen csak magának él s nem furdalja a lelkiismeret, ha az árvák szíve megszakad is sóhajtásukban, ha lelküket sírnák is ki epedésükben!

És ilyenek mellett mondja valaki, hogy nincs szükség az iskolai vallás-oktatásra! Pedig vannak, akik a zsenge gyermeki szívet még attól az egyetlen gyógyszertől is megakarják fosztani, hogy valaha itt a földön boldog lehessen. — Nevük nélkül titkon, csúszva mint a kígyók, dobnak egyes nagyhangú röpiratokat a tömeg közé, melyeknek nyíltan bevallott céljuk a vallás tanítását kiszorítani az iskolákból. Becsempészett tantárgynak nevezik a hittant s álokoskodásokkal bölcseségnek tekintik elméjüknek azon ferde szüleményét, mely szerint az istenes ember és az istentagadó jól megegyezhetnek abban, hogy boldoguljon kiki a maga hite és módja szerint. Szerintök ugyanis az istenes ember ne védelmezze meg erőszakosan Istent a hitetlen ember ellen, mert az Isten nem szorúl rá a földi emberek védelmére, az Istentagadó pedig ne bántsa az Istenes ember hitét, hanem elégedjen meg a maga hitetlenségével.

Sőt a szocialisták még bölcsőbbé tették ezt az axiómát, mert ők csekély változtatással úgy hirdetik, hogy hadd legyen mindenkinek saját dolga az, hogy mit hisz és hogyan imádkozik. S ha most már az állam mindenféle kivétellel és korlátozással a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényt ráruházta az elméleti vezéreire s ha már a meglelt embereknek megengedi, hogy a saját hitük szerint boldoguljanak, mért engedi meg azt, — elmélkednek tovább hasonló irányban — hogy gyermekeink ne boldogulhassanak a saját hitük szerint.

Ezzel aztán ingó talajra lépnek az álbölcsék s a vallás tanítását minden áron ki akarják küszöbölni az iskolából, mely egy oly szerencsétlen intézmény, amelyben a gyereket nem emberré nevelik, hanem a tanterv szerint átgyúrnák. A tanterv, az iskola megteszi a hittant tantárgynak s a gyereket megbuktatja belőle. Mi odahaza — okoskodott előttem egy ilyen fölvilágosult úriember — a törvényben bizakodva, valahogy csak boldogulunk, hanem a gyerek az iskolában nem tud boldogulni a hittannal. Vagy bemagolja, vagy pedig megbukik belőle. Az se boldogulás, ez sem az. Amaz kínlódás, emez pedig érezhető szerencsétlenség! Kikért becses véleménye és utasítása a hittan-tanításra vonatkozólag pedig úgy hangzott, hogy ő korántsem ellensége a hittannak, sem a hittan tanításának, mint az előzőkből következtetni lehetne, legyen az benn a tantervben és legyen benn a tantárgyak között is, de a szülő szabad meggyőződésén ne essék csorba az általános kötelező tanterv folytán, amely nem akar tudomást venni róla, hogy az állami törvénynek mi a szelleme!

Ime ilyen szülők is vannak, akik nemcsak, hogy maguk nem gondoskodnak gyermekeik vallásos neveltetéséről otthon, úgy mint az iskolában,

hanem még a lehetőségét is kiakarják küszöbölni annak, hogy valamiképen a vallásosság érzelme gyökeret verjen bennük! Saját hibás meggyőződésüket idejekorán ráakarják erőszakolni kiskorú gyermekeikre s ezért ellentétbe helyezkednek az iskola előljáróival s így magával a főnálló állami törvényekkel is.

Ilyen körülmények között aztán kétszeresen hangsúlyoznunk kell, hogy vallásos oktatás az iskolában ne csak hogy egyáltalában legyen, hanem hogy az minél jobb és minél intenzívebb legyen.

Végezetül szavaim igazságának támogatására felemlíték egy parlamenti jelenetet, mely Lajos Fülöp francia király idejében folyt le, midőn a forradalmi kormány aziránt terjesztett javaslatot a képviselőház elé, hogy a vallás-oktatás az állami iskolákból kitiltassék. Ezen javaslat ellen felkelt egy őszhajú tapasztalt tisztviselő és a következőket mondta: »Tisztelt uraim! Engedjék meg, hogy mielőtt szavazó lapomat beadnám, egy történetet beszéljek el, melynek közelebb magam valék szemtanúja. Ismertem egy nemes származású, gazdag családapát, aki azonban szörnyű szerencsétlenné lett. Ő Voltaire iskolájában nyervén kiképezését, nem engedte meg, hogy gyerekei csak legkisebb vallásoktatásban is részesüljenek. Ennek folytán fájdalmasan kellett látnia, hogy legidősebb fia, aki minden vagyonát elpocsékolta és a legcégéresebb gonoszságokat követte el, vérpadon végezte életét. Leánya közmegvetés tárgya lett. Másik fia, aki kicsapongásai következtében csontvázvá azsalódott, betört atyja házába s öreg atyját iszonyú káromkodások között hajánál fogva az utcára hurcolta. Pár hónap előtt láttam e szerencsétlen atyát Clarentonban, az örültek házában, ahol, midőn tiszta percei megjönnek vala, önmagát vádoló gyermekei gonoszsága és halála miatt s ezalatt szívszaggató síránkozást vitt végbe! Uraim, nem mondok többet. Szavazzanak önök e javaslatra, ha van hozzá bátorságuk! Egyik ellenségünk mondá ama rettentő intést, melyet ajánlok önök figyelmébe. Mindazon szülők, kik gyermekeiket vallástalan iskolákba küldik, megérdemlik, hogy fenyítő törvényszék elé állíttassanak és a legszigorúbb vizsgálat indíttassék ellenük.«¹

Ha annyire szükséges a vallásos oktatás az iskolákban, nézzük már most kik teljesítik ezen hivatást? A hitoktatók, rendszerint az egyház szolgálói, papok. Előkészületek, tanultságuknál fogva nekik van hozzá legtöbb joguk, Krisztus urunk parancsa következtében pedig legfőbb kötelességük. Az »Elmenvén tanítsatok minden nemzeteket, megkeresztelvén őket, az Atyának a Fiúnak és a Szentléleknek nevében« szózata kell, hogy folytonosan fülébe csengjen az egyház minden hű szolgájának. Az egyházat illeti tehát első sorban az ifjúság vallásos nevelése, úgy, hogy e tekintetben a szülők is az egyháznak »maga a természet által megjelölt és bizonyos értelemben elmozdíthatatlan megbizottjainak tekintendők.«²

¹ Répássy János: Az iskola porából. 57. l.

² Cathrein: Erkölcshölelet. II. 561.

Az egyháztörténelem tanúsága szerint az egyház s szolgálainak minden egyes tagja szívén viselte az ifjúság vallásos nevelését a legrégebb kortól kezdve egészen a mai napig. Hiszen történelmi tény, hogy az iskolaügy felvirágzása a kereszténység szabad terjeszkedése óta számítható.

Ezek az első keresztény iskolák, jóllehet nem hanyagolták el a világi tudományok tanítását sem, mégis legnagyobb részt a vallás s erkölcs oktatásával foglalkoztak, mert elsősorban is a papi, illetőleg szerzetesi állásra alkalmas ifjúságot akartak nevelni.

Az egyház ezen legfelsőbb tanítói és felügyeleti jogát gyakorolja ma a felekezeti iskolákban, az állami iskolákban annyiban, hogy kirendeli az állam által elfogadott hitoktatót. Középiszkolákban vállástanárokul csak azok alkalmaztatnak, kik erre jogot nyertek.¹

Ugyanis minden magyarországi katolikus egyházmegye, illetve tanítással foglalkozó férfiszervezet főszékhelyén egy legalább öt rendes és két póttagból álló vizsgálóbizottság állítatik össze, melynek tagjait és elnökét a megye főpapja, illetve szerzetfőnöke nevezi ki s ezen vizsgálóbizottságtól nyert sikeres bizonyítvány alapján valamely fölszentelt pap középiszkolai rendes vállástanár lehet.

Az egyház tehát mindig gondoskodott és gondoskodik is fiai vallásos neveléséről s e tekintetben a szülők meglehetnek nyugodva, mert gyermekeik vallásos neveltetésének ügye képzett, arra termelt, avatott kezekben van letéve. Aggodalom csak a 70-es években szállta meg a szülőket s velök együtt az egyházat, midőn Diesterweg, az iskolamesteri szabadelvűség főprófétáinak egyike által hirdetelt közös, igazában azonban úgynevezett felekezeten iskolák eszméjét kezdték megpengetni nálunk is.

E közös iskolák természetesen csak a népiskolákról van szó s a természetes tapasztalat s megértés révén itt óhajtók róluk röviden megemlékezni, -- nagyban különböznenek úgy a felekezeti, mint az állami iskoláktól. Ugyanis a felekezeti és községi avagy állami iskolák az által különböznenek egymástól, hogy a felekezeti iskola fölött a felekezet megbízottjai gyakorolják a közvetlen felügyeletet, mert a felekezet tartja azt fenn; a községi vagy állami iskola fölött pedig a politikai község vagy állam megbízottjai, mert a község, illetve az állam tartja fönn. Hasonlítanak pedig abban, hogy mind a kettőnek tanulói felekezeti vallásoktatásban részesülnek, még pedig úgy, hogy az ezen iskolába járó gyermekek szülői törvény által köteleztetnek az illető gyermekeket a megfelelő felekezeti vallásban oktatni. A vállástanítás tehát mindkettőben megvan, sőt alakja, anyaga, mértéke ugyanez és törvényileg parancsolt.

A közös iskola annyiban egyezik a községi vagy állami iskolákkal, hogy ezen intézetbe valamennyi hitfelekezet gyermekei járhatnak, de e gyermekek nem nyernének külön-külön oktatást a felekezeti hitvallásban, hanem

¹ A nm. magyar püspöki kar 1884. szept. 28-án tartott tanácskozásából.

közösen oktattatnak az általános vallás- és erkölcsstanban, azaz a hit- és erkölcsstanból azt tanítanák itt, ami valamennyi, az iskolába járó gyermekek szülőinek felekezeti vallástételével közös.

Közös iskolákba tehát járhatnak zsidó, katolikus és protestáns gyermekek s mindnyájan tanítójuk által taníttatnának istenfélelemre és ember szeretetre.

A közös alap az ótestamentum, ennek erkölcsös elbeszélései, példabeszédei és — a tanító példája. Imhol épen a bökkenő, ami aggodalomba ejtette a szülőket és egyházat egyaránt. A vallásos oktatást nem papok, úgynevezett katechéták, hitoktatók végeznék, hanem bármilyen vallású az iskolában alkalmazott tanítók. Az egyház kezéből tehát, melynek joga és kötelessége az iljúság vallásos oktatásáról gondoskodni, álokoskodások folytán kiakarták csikarni e fontos nevelési eszközt.

Az álokoskodások a hitoktató egyéniségére vonatkoznak, melyet a szülőknek is meg kell vizsgálniok, ha gyermekeik vallásos nevelésére gondot fordítanak.

A hitoktató, vallástanár jelenleg tehát egyházi személy, aki már neveltetésénél, hivatásánál és jellegénél fogva is bizalmat kelt a szülőknél a vallás-erkölcsi oktatás és nevelésre vonatkozólag. A dolog természete hozza magával, hogy akármilyen tanító és nevelőben megköveteljük úgy az elméleti, mint az erkölcsi magasabb s nemesebb tulajdonokat; azonkívül azon külső sajátságok bírását, melyek a kellemes, de a közerkölcsiséggel össze nem ütköző társalgási hang és az illem bizonyos általánosan elismert szabályaiban állanak s melyekre ép oly szükség van s ép oly kiegészítő részei a nevelői működésnek, mint épen az előbbiek.

Az első tulajdonságra vonatkozólag tény, hogy aki másokat tanítani akar, első sorban annak kell tisztában lenni a tanítás egész anyagával, az anyag közlésének egész pedagógiai módszerével, mert különben fáradsága hiú lesz és kárba vész.

Elképzelhetjük-e, hogy valaki jobban ismerné a hit és a vallás tételeinek anyagát s ennek közlése módját, mint épen a hivatásánál fogva erre készült hitoktató pap? Minden cáfolás nélkül elesnek tehát azok az ellenvetések, melyeket a közös iskolák eszméinek nagyhangú s többnyire vallástalan hirdetői a vallástanár papi jellege ellen felhoztak. Szerintük a pap-hitoktató theologus s nem pedagógus; ahogy ő dogmatica tanult, úgy tanít is; nem a közlőről megy a távolba, nem a részletesről az általánosra, nem az ismeretesről az ismeretlenre, hanem amint maga tanult a szemináriumban vagy az egyetemen: az általánosból indul ki s úgy megy a részletesre.

Ez azonban nagyon helytelen érvelés! Először is minden papi intézetben tanúlnak neveléstant, másodsor az érettebb ész, magasabb intelligencia sokkal inkább képesekké teszi őket arra, hogy leszálljanak a felsőbb régiókból a gyermek szellemi és értelmi képességének szinterére, mint más egyébiránt minden tekintetben kifogástalan egyéneket.

Kificamított észjárásra vall az az ellenvetés is, mely szerint a papra, mint papra nem bízható a gyermek vallásos nevelése! Épen olyan, mintha valaki beteg s a lakatos vagy épen az asztaloshoz fut segítségért, mikor az orvos épen közelében van! De meg homlokegyenest ellenkezik az emberiségnek századokon keresztül gyakorolt eljárásával is!

Nem bízható pedig a papra a gyermekek vallásos nevelése szerintök azért, mert a pap távol áll a gyermektől, hozzá idegen s nem lévén családja még legjobb akarata mellett sem tehet egyebet, minthogy csupán általános emberi, elvont vonatkozásokat keres tanításában, akár elő vannak készítve az előtte ülő gyermekek élményeik által e vonatkozásokra, akár nem. Frázis! A pap is csak olyan gyermek volt valaha, mint akárki más; csak olyan érző szívvel ruházta fel a Gondviselés, sőt talán sokszor mélyebben érző szívvel, hisz már pályája föltételezi ezt, mint másokat; csak úgy leszállhat érzésében és gondolataiban a gyermekek képességének, szívvilágának csekély fokára, mint más s hajlama és gyakori érintkezése folytán a gyermekekkel épen oly rátermettségre s pedagógiai készségre tesz szert a vallásos nevelést illetőleg, mint mások a világi tárgyak tanításában.

Helyes, méltányos és jogos dolog tehát, hogy az iskolában a vallásos nevelés közlői egyházi személyek legyenek, mert míg egyrészt a tanítás-nevelés egyik elemi föltételének, a hit és vallás tételeinek ismerete a legnagyobb mértékben természetsszerűleg bennök van meg, másrészt ezeknek közlésére is a legtöbb s legnagyobb hajlammal s képességgel ők bírnak.

A hitoktató legfőbb tulajdonai közé tartoznak még a vallásosság és erkölcsösség. Aki másokat vallásra, istenítélemre akar tanítani — mint előbb általában a tanításról mondtam — legyen az elsősorban vallásos. Ezen tulajdonsággal kell, hogy minden egyházi férfiú ékeskedjék, tehát a hitoktató is, aki nem csak szóval, elvont magyarázatok és következtetések útján hirdeti a vallásosság és erkölcsösség magasztos eszméit, hanem példaadás által növendékeinek valóságos nevelőjévé lesz. Hogy ezt tehesse, erre dícséretesen előkészül: fiatalkorát szorgalomban, léha társaságoktól menten, mint egykor Lévi ivadéka az Isten és templom szolgálatában tölti el; kötelességeit mindenkor híven és a legnagyobb odaadással teljesíti, mert különben, mint meg nem felelőnek s hivatlanoknak e pályától meg kell válnia.

Sokan közülök oly szerencsés helyzetben vannak, hogy mások oktatásában s nevelésében magokat már ifjúkorukban gyakorolták s így némi ügyességre, készségre tesznek szert, mely a munkát könnyíti és édesebbé teszi. Így valódi példányai a vallásosság és erkölcsösségnek, azon szent meggyőződésből kiindulva, mely szerint legfontosabb kötelessége minden nevelőnek, hogy korán csepegtesse az ifjúság fogékony szívébe az Isten iránt tartozó fiúi tisztetletet s hódolatot, a felebaráti szeretetet s az örök életről való korai gondoskodást, általában mindazon eszközök lelkiismeretes gyakorlatát és használatát, melyek a földi s mennyei boldogság elnyerésére vezérlenek.

A régi latin közmondás szerint a szavak elröpülnek, az írás megmarad s a példák vonzanak! Mennyire beigazolva látjuk e tapasztalati igazságot épen a hitoktatónál, aki egyházi személy! Hivatásánál, neveletésénél fogva a jámborság erényével felruházva, az Isten s az emberek iránt tartozó szeretettől lángolva, a vallás kötelelességeinek leghívebb teljesítője s ekkép tanítását mindenkor és mindenütt önpéldájával igazolja be és pecsételi meg.

S ez igen fontos dolog, ha ennek a gyermek vallásos nevelésére vonatkozó eredményeit csak futólag is figyelembe vesszük. Az állam boldogulásának, belső békéjének alapja az erkölcs és az ettől elválaszthatatlan vallás; kétségtelen tehát, hogy a hitoktató bármely erkölcsi tulajdonainak is csak a vallásosság és erkölcsösség lehet amaz alapja, mely nélkül a legjelesebb értelmi és külső sajátságok értéke rendszerint csökkenni szokott, sőt egyéb erkölcsi tulajdonai is úgy tűnnek fel, — persze vallásosság híján — mintha ingadozó alapra épültek volna és szükségképen halomra omlának.

Alig van erény, mely a nevelő hivatása fenségének fontosságát annyira emeli, mint épen a vallás külső megnyilatkozásainak tisztelete és jámbor gyakorlata, azaz a vallásosság.

Soha sem elégséges az, hogy a nevelő kerüli a rosszat s növendékeinek nem ad alkalmat a megbotránkozásra, — ez már utolsó lenne úgyszólván — hanem szükséges, hogy a legnagyobb szorgalommal iparkodjék minden legkisebb cselekedeteiben is a vallásos s jámbor férfiú legilletelmesebb viselkedését kifejezésre juttatni, hogy így saját szép és jó példája által vonja, vezesse őket a jóra s abban meg is erősítse őket.

A növendékek azonfelül hitoktatójuktól a legnagyobb pontosságot, munkaszeretetet s lelkiismeretességet fogják megtanulni, mert aki a tiszta vallásosság és erkölcsösség eszméitől át van hatva, az mindenkor szíven viseli hivatali kötelemeinek pontos teljesítését s törekvései oda irányulnak, hogy azokat egész kiterjedettségökben, tehát még legapróbb részletükben is, minél hívebben és lelkiismeretesebben teljesítse.

Mindezekhez járul még az, hogy az egyházi hitoktató neveltetése, környezete és folytonos érintkezése és összeköttetései révén oly gyakorlati külső készségre tesz szert, mely gyerekekkel való érintkezésben, tanításban neki előnyére, a növendékeknek pedig csak javukra válhat. Ilyen például a szelídség vagy a béketűrés erénye, melyre még a vallás oktatásában is igen nagy szüksége van. Nemkevésbé sajátja sokszor a lélek vídámsága, az a tulajdonsága, melynél fogva mindig egyenlő s állhatatos lelki állapotban jelenik meg tanítványai között, amit ők különben igen nagyra szoktak becsülni. Ez a lélekállapot a tanulókat természetes és örömteljes vídámságukban tartja fenn anélkül, hogy az illem és szerénység korlátait átlépnék; neveli bizalmukat hitoktatójuk iránt, kinek társaságát keresve keresik olyannyira, hogy előtte semmit el nem titkolnak, minden cselekedeteikben, sőt ha alkalom van rá, még gyermekes játékaikban is tanácsát s beleegyezését, javallását kérik s így tekintélyük távolról sem veszt, hanem inkább tetemesen növekedik.

A vallástanár és tanítványai között tehát a legbensőbb viszony fejlődik ki a középiskolában. Azt a tiszteletet és hódolatteljes odaadást, mellyel növendékei körülrajongják, szívének legőszintébb melegével, igazi, valódi szeretettel viszonzozza. Ez az ő majdnem egyedüli nemes eszköze, ha kell fegyvere, növendékeivel szemben, eltekintve az igazságosságtól és jellemszilárdságtól, amik úgyis minden nevelő közös tulajdonai szoktak lenni!

IV.

Az iskolai vallásitanítás rövid története. A legrégibb korokban a családon kívül az élet tanított vallásosságra. Zsidóknál, egyiptomiaknál, perzsáknál, görögöknél, rómaiaknál. Keresztény iskolai nevelés általában. Első hitoktatók. Jézus Krisztus. Az apostolok. Az egyházatyák. Alaxandriai iskola. Szent Jusztin, Origenes, Gergely, Ambrus, Ágoston. A katechumérok hittani oktatása. A VII. századtól kezdve, könyvnyomtatás után. Tanító szerzetesrendek buzgósa a hittanítás körül: jezsuiták, piaristák. Iskolák állami felügyelet alatt. Ratio educationis I. és II. Entwurf és az ezen időtől kezdve érvényes vallásos oktatás részletes rendszere.

család és iskola egymáshoz való viszonyának feltüntetése után egy pár sorral röviden óhajtom vázolni a vallásitanítás történetét az iskolában a legrégibb időktől fogva napjainkig.

Természetesen iskola s ebben vallásos nevelés nem minden ókori nép életében található fel, hanem csak azokéban, amelyek nevezetesebb szerepet játszottak a történelem színpadán s amelyekről — közelebb esvén a keresztény korszakhoz — bővebb tudomást szerezhetünk.

A legrégibb népeknek valamint eredetők úgy még történetük is homályba vész, mondák és regék csodálatos szövevényévé válik s műveltségi állapotaikról csupán csak annyit tudhatunk, amennyit a fennmaradt emlékek elárulnak. Annyi azonban bizonyos, — ha lélektanilag vizsgálódunk — hogy valamint általában a nevelés, úgy különösen a vallásos nevelés eredetét visszavezethetjük a legrégibb időkig. Csakhogy az a vallásos nevelés nem az iskolában történt, — a minthogy ilyenek a mai értelemben akkor még nem is voltak — hanem a családi vallásos nevelést kiegészítette az élet, ez a nagy iskola.

Mert míg egyrészt a szülők gyermekeik iránt érzett természetes hajlamuk és vonzalmuk következtében mindent megtettek, ami azoknak testi és lelki előmenetelükre, üdvösségükre vált; addig másrészt a természet, a tapasztalás, a józan ész sugallatai s egyéb körülmények szintén intették és figyelmeztették a már felnőtteket bizonyos nevelési szabályok megtartására és követésére.

Ezeket a szabályokat aztán, de különösen azokat, melyek az Isten s a vallásra vonatkoztak kőbe metszve vagy papirosra írva közszemlére állították ki, hogy azok mindnyájok közös tulajdonai legyenek.

Mások — különösen az írás mesterségének nagyobb elterjedése után — könyvekbe foglalták az állam vallásos nézeteit s így tanították a gyerekekkel vagy ezeket olvasva tanultak belőlök a felnőttek.

A vallásos nevelést illetőleg az ókor népei közül — jóllehet kétség nem férhet hozzá, hogy ami volt, vallásos volt — legtöbbet tettek a zsidók. Hiszen az ókor összes törvényhozói közül egyedül Mózes az, aki nemzetének egyetemes tanításáról is gondoskodott.

Szabályokat a vallásos nevelésre az ószövetségi szentírásban is találhatunk, melyek útmutatókul szolgáltak a szülőknek és tanítóknak. Ez útbaigazítások és szabályok korántsem képeznek valamely rendszeres egészet, hanem csak neveléstani töredékek gyanánt tekinthetők, melyeket az Isten szellemétől áthatott jámbor férfiak, próféták, az idő, kor, viszonyok és körülményekhez képest hirdettek, ajánltak vagy éppen parancsoltak.

Matias pl. így szól halálos ágyán fiaihoz : „Most azért, ó fiaim, legyetek buzgó oltalmazói a törvénynek és lelketeket adjátok az atyáitok szövetségéért és emlékezzetek meg az atyák dolgairól, melyeket cselekedtek az ő idejekben és nagy dicsőséget vesztek és örök nevet. József az ő szorongattatásának idején, megőrizte a parancsolatot és ura lett Egyiptusnak, Finess, a mi atyánk buzgó lévén az Istenhez, az örök papságnak szövetségét nyerte . . . És így gondolkozatok nemzetségről-nemzetségre: mert senki, aki ő benne bízik, meg nem erőtelenül.«¹

Tóbiás Szalmanasszár király udvarában tanítja hitsorsosait az Isten törvényének megtartására s midőn azok mégis az arany borjut mennek imádni : »Jeruzsálembé mégyen vala az Úr templomába és ott imádja vala Izraelnak urát, Istenét.«²

E tanításoknak aztán meg is volt a maguk hatása, amint azt az öt Machabaeus testvér s a zsidók magatartásából tudjuk.

Mindezeknél azonban fölségesebbek Mózes tanításai, különösen a tizparancsolat, mely még ma is a keresztény vallásos nevelésben elsőrendű szerepet játszik.

Azonban a régi zsidók nemcsak az életből és a szentiratokból tanulhatták meg a vallásosságot, hanem magán és nyilvános iskolákban is egyaránt nagy súlyt fektettek ennek a tanítására. Ugyanis a nevelés legfontosabb és legszigorubb része a zsidóknál a vallási kiképzés volt. Az atya már otthon taníttatta gyermekét Mózes törvényeire s az ősvallás alapigazságaira, ha azonban alaposabb kiképzésben akarta részesíteni vagy egy nevelőt tartott mellette, aki abban a korban a zsidóknál éppen úgy, mint más népeknél

¹ Káldi György, Szent Biblia: Machabaeusok I. 49—70.

² U. o. Tóbiás I. rész, 15.

rabszolga volt, vagy a leviták iskolájába küldte. A leviták ugyanis, habár fő kötelességük szerint az isteni tisztelet s az ünnepek illő és lelkiismeretes megtartására ügyeltek fel, ezenfelül még iskolákat is tartottak, melyeket Sámuel idejétől kezdve »Próféták iskolái«-nak neveztek s ezen iskolákat sokszor igen nagy számban lálogatták az ókori zsidógyerekek.

Az egyiptomiak vallásos neveléséről már sokkal kevesebbet tudunk. Tekintettel arra, hogy az állam polgárai különböző osztályokra, Herodotus elbeszélése szerint hét kasztra voltak osztva, egységes vallásos nevelésről itt szó sem lehet.

Egészen más nevelést kaptak és vallási oktatást a papi rendhez tartozók, mint azok, akik a katonai kasztot képviselték. Általában az ókori népek vallásos nevelése kasztszerű, mert nem csak a világi tudományokra nézve áll az, amit Nagy Sándor mesterének Aristotelesnek írt, hogy — »Sajnálom, hogy az akroamatikus tudományokról szóló könyveidet közrebocsátottad; mi által fogunk tehát különbözni a többi emberektől, ha az ismeretek, melyekre engem tanítottál, mindenkivel közösek lesznek? Inkább tudományban akarom fölülmülni az embereket, mint hatalomban«, — hanem és különösen az istenekre vonatkozó tan, a vallás és hit igazságaira is.

A vallásból hittitkokat, misztériumokat csináltak, amiket csak az úgynevezett beavatottnak volt szabad ismerniök; a nép, a többiek pusztán külsőségre, vallásos babonásokra voltak kárhoztatva.

Ha egyesek kíváncsiságukban, vagy a hittitkok iránt érzett misztikus hajlamból fölfedezni iparkodtak a nekik meg nem engedett titkokat, kemény büntetésekkel lakoltak.¹

Úgy az értelmi, mint a vallásos és erkölcsi nevelést nyilvános iskolákban kasztok szerint a papok gyakorolták, mint azt Strábónak a következő leírása is bizonyítja: »A királyok a templomban tiszta lelkű ifjakká neveltetvén és szolgálatukra nem rabszolgák, hanem a papoknak húsz évnél idősebb fiait rendeltetvén, mielőtt trónra lépnének a titokteljes tan felsőbb fokaiiba avattattak. Ez idő óta változatlan szabályoknak alávetve s maguk is papoknak neveztetve ők is köteleztettek jól tenni, miként példányképük és hasonlóan ehhez, haláluk után a Nilus vizével szenteltettek fel.«²

A hittitkok azon részét, melyet mindenkire nézve szükségesnek tartottak, kőoszlopokba vésték s így mint örök oktatók és tanítók ezek minden kaszt számára bármikor hozzáférhetőek voltak; amiket azonban nem akartak nyilvánvalóvá tenni, azokat gondosan kiválogatták és csak a beavatottak számára tartogatták.

Thot vagyis Hermes megírta az istenek, az ég és a teremtés történetét; tudományát Camephissel, Isis és Osiris ősével közlé, kiknek megengedé, hogy iratainak titkaiba hathassanak: melyek egyrészét azok maguk számára tarták

¹ L. Cantu C.: Világtörténet, I. K. 607. I.

² U. o.

meg, másrészét pedig oszlopokba vésték életszabályokul az emberek számára.¹

Íme az ellentét az ókori kasztszerű s a mai tisztultabb felfogás között; míg ott nemcsak a tudomány, hanem még a vallás is csak egyesek kiváltsága; addig nálunk az isteni kegyelem malasztjában való részesítésben az emberek egymással vetekednek.

A perzsák nevelése különösen Cyrus uralkodása alatt és után egészen nyilvános volt. Hat éves koráig a perzsa gyermek egészen a család felügyelete alatt állott, azontúl azonban a kormány által rendelt köznevelők és felvigyázók szigorú őrködése alá tartozott.

Nem annyira vallásos, mint inkább erkölcsi nevelésről lehet itt szó, amint az az egykorú írók feljegyzéseiből kitetszik. »Egy tágas téren külön gyűlnek össze osztályonként a gyermekek. Mindenik osztálynak 12 főnöke van. A gyermekek igazságot tanulnak ott az által, hogy gyakorlati esetekben ítéletet kell mondaniok. Itt merülnek fel a vádak, a gyermekek között előfordulni szokott lopás, erőszak és csalárdságok miatt s a felügyelők nemcsak a bűnösöket és rágalmazókat, hanem a háládatlanokat is büntetik, kik azzal vétkeznek, hogy másokat a jótékonyságtól elkedvetlenítenek; egyszersmind a gyermekeket engedelmességhez, mértékletességhez szoktatják.«²

A görög nevelésre s ennek a vallásosságra vonatkozó részére Pláton és Arisztotelesz munkáiban találunk bő felvilágosításokat.

A görög ember — még akkor is, midőn az Istenek tisztelete nem volt már valami őszinte — vallásossággal kezdte s azzal fejezte be tanulmányait. Otthon, a családban atyjának, anyjának s a pedagógusnak felügyelete alatt a mithosz megkapóbb s a kedélyre s a gyermek érzelmeire nagyobb hatást tevő részleteit sajátította el s mikor már nyilvános iskolába ment a görög vallás elemeivel úgyannyira tisztában volt.

A görögöknél, mint az ókori nép legtöbbszörénél rendszeren csak magán iskolák voltak, amelyekbe csak a gazdagabbak gyermekei járhattak, mert az élelmes iskolamesterek rendszeren igen jól megfizettették tudományukat és a gyerekekkel való foglalkozásból eredő fáradságukat.

Nem volt külön tantárgy a vallásnak; erre abban az időben még nem is volt szükség. Az irodalmi oktatás a vallásos; a zenei pedig az erkölcsös felfogást erősítette meg bennük. Úgy válogatták ugyanis meg az olvasandó és magyarázandó irodalmi tankönyveket, hogy azok az ismereteken kívül egyszersmind a vallásosságnak is bő forrásai legyenek. S ebben a tekintetben — el kell ismernünk, egyöntetűen járván el a vallásos nevelés terén — az újabb kor e nemű törekvéseinél sokkal szerencsésebb eszközökhöz nyúltak.

Nem kellett külön tankönyvben felsorolni és fejtegetni az istenek és a vallásra vonatkozó hitigazságot és így a világi tudományokkal egyszerre, egyöntetű vallásos nevelésben részesültek a gyermekek.

¹ L. Cantu: Világtörténet, Plutarchos: »De Iside«.

² L. Xenophon, Liber II. c. 2.

A legfőbb irodalmi tankönyvek Homéros Odysseia-ja és Ilias-a voltak. Aki csak legkevésbé járatos is a klasszikus irodalomban, az rögtön elismeri, hogy e tankönyvek valóságos bibliái voltak a görög nemzetnek. A késői utókor törekvői líai még ma is ebből szerzik ismereteiket a görög nemzet vallásos felfogására és isteneire vonatkozólag.

Nem lehet célom azon helyek felsorolása és kimutatása, melyekben Homéros korának vallásos felfogását, az istenekre vonatkozó nézeteit oly élvezetes módon ismerteti, csak azon sejtelmeknek adhatok kifejezést, hogy a görög gyermek e szép mithoszokat, meséket és regéket a legnagyobb odaadással, élvezettel olvasta, hallgatta és tanulta. »Mennyire megkapja még a mai kor gyermekének is képzeletét; ám sokkal mélyebben hathatott azokra, akik ugyanazon tiszta levegőt szívták és ugyanazon kék tengerre tekintettek, mint könyvüknek hőse, meg szerzője.¹⁾

Az irodalmi nevelésen kívül azonban volt még valami, ami nagyban felkeltette a vallásos érzelmeket a görög ifjúban az iskolában ép úgy, mint az életben s ez a zenei, úgynevezett »muzsikai« műzsai nevelés volt.

Nemcsak a zene elemeiben volt jártas minden görög ifjú, hanem annak elméletében is, sőt tehetség és hajlam szerint egy-egy hangszeren is játszott. Mindez a vallásos nevelésre és felfogás erősítésére annyiban volt befolyással, hogy lant kísérete mellett énekelhette egy-egy kiváló költőnek az isteneket dicsőítő himnuszait!

Azonkívül mint a vallásos nevelés kifolyása az erkölcsök szelídítésére is nagy hatással volt szerintök a zenei nevelés. Pláton mondja »Állam«-ának III. 12. részében: »A mérték és összhang megtalálják útjokat a lélek rejtekébe és erősen belevésődnek, kellemet vívén magokkal és kellemmel ruházzván fel azt, aki jól nevelt és aki akként, amint illő, nevelkedett, legélesebben fogja észrevenni, mi rút vagy hibás a természetben és művészetben s jogos méltatlankodással felette csak a szépet fogja dicsérni s örömet szívébe fogadni és vele élve maga is jóvá és nemessé fog válni – de a rútat gáncsolni és gyűlölni fogja már ifjúságában, mielőtt még megérthetné a dolog észszerűségét; míg ha az ész korát is eléri, üdvözölni fogja mint jó barátját, akihez nevelésre már régtől csatolta.²⁾

Mindezekhez hozzávehetjük még a művészetek, építészet, szobrászat és festészet remekeit, melyek Athén templomait, palotáit és nyilvános tereit díszítették: s elképzelhetjük nagyjában a görög ifjú vallásos nevelését.

Amily magasztos és eszményi általában csak úgy, mint különösen a görög vallásos nevelés, ép oly egyoldalú és gyakorlati a római.

Mint mindenben, úgy a tudomány és nevelés terén is mindig a gyakorlati előnyöket, hasznot és saját érdekeit nézte a római.

A vallásos nevelés eleinte szigorúan házi, családias jellegű volt. A szülők

¹ L. Oskár Browning: A nevelés elméletének története. 5. l.

² U. o. 9. l.

otthon tanították a tűzhelyen az állami és házi istenek ismeretére, tiszteletére gyermekeiket s a nyilvános és magán áldozatok igen jó például szolgáltak a gyermekek vallásos érzelmeinek felébresztésére és megerősítésére. Még a későbbi korokban is jórészt házi volt a vallásos nevelés, de már korántsem oly benső és őszinte mint előbb. Nem a szülők tanították már ekkor gyermekeiket vallásosságra, el voltak foglalva ezek a fórum és a nagyúri élvezetekkel — hanem Görögországból hozott rabszolgák az úgynevezett pedagógusok és a családba fogadott rabszolgánők, görög asszonyok, kik saját homályos fogalmaikat az istenekről összekeverték a rómaiak vallásos felfogásával, még nagyobb zavart idézván elő a politeizmus tágas birodalmában úgy, hogy előkészítői lettek annak a nevelésnek, amely már egyáltalában nem hitt istenekben, kigúnyolta azok szertartásait s erkölcsi fertőbe süllyedve a római birodalom feibomlásának megásta biztos alapját.

Hiába olvasták aztán nyilvános és magán iskolákban — nem úgy, mint Görögországban — a leghíresebb klasszikusok nagyszerű eposzait a római előidőkből; hiába magyarázták Horatius fölséges ódáit az istenekhez: nem értették, nem akartak érteni ők már abból semmit.

Talán legnagyobb hatása, mint tankönyvnek — az Aeneisnek volt, amelyben az istenekbe vetett hit, bizalom, tiszteletük és imádásuk, ünnepeik s a régi szertartások fölemelő példákban vannak megörökítve s amelynek szerzője puritán erkölcs, vallásos meggyőződése és viselkedése miatt maga is szentnek tartott.

Hogy Ovidius ünnep-magyarázatai¹ s Horatius föllengző ódáit az általános vallásos meggyőződésre nem valami nagy hatással lehettek, azt következtethetjük onnan is, hogy életük s azonkívül irodalmi működésük nem nagy bizalmat gerjesztettek az iránt, hogy ők maguk is hiszik azt, amit írtak.

A nyilvános élet pedig meg volt mételyezve! A papok egymás szeméi közé nevettek, midőn pogány istenciknek áldoztak.

A nép ilyen nevelés mellett aztán egészen elzüllött; nem törődött többé ősei isteneivel s mindinkább süllyedve a fertőbe, öntudatlanul is egy új világ, egy új élet után áhítozott, ami nemsokára be is következett. Megszületett a várva-várt Megváltó, hogy a régi világ romjain a kereszt jelében egy új, eszményi világot teremtsen.

Az igazi nevelés csak úgy, mint a valódi vallásos nevelés, tulajdonképen csak innen számítható. Valamint a sok isten tisztelete helyébe az egy, igaz Isten imádása lépett úgy a hit, a vallásosság, ennek külső megnyilatkozásai és az egész világ egyszerre más alakot öltöttek.

Nem fegyverrel, nem a hatalom közegeinek nyomása alatt terjedt a kereszténység, hanem az üldözések, lenézés és elnyomatás közepette egyedül tanainak fölséges eszméi és szentsége közelkezlében: amiért is terjedésének első és főeszköze a jó példák és az igazi jámbor és vallásos nevelés voltak.

¹ Ovidius: Fasti.

Megalapításától kezdve tehát egyik legelőbb támasza volt mindig a vallásos nevelés úgy annyira, hogy az átalakult keresztény világ egész nevelés rendszerét a legújabb időkig a vallásosság eszméje irányította.

A legelső pillanattól kezdve tehát ez volt a keresztény nevelés egyik főeszköze, hogy úgy mondjuk a fő tantárgy, amelyhez, amelynek a kedvéért idomultak aztán át a többi világi tudományok is.

Az első hitoktató pedig, ki az egész keresztény vallás és nevelés alapelveit letette, maga főnséges vallásunk isteni Alapítója, Jézus Krisztus volt. Ő tanította apostolait, a népet és a kisdedeket, akiket tanítványai elakartak tőle vonni. Ő az igazi katechéta mintaképe! S mint a név eredeti görög jelentése is mutatja kérdésekben és feleletekben csepegtette hallgatói lelkébe az igaz hit és vallásosság eszméit. Minthogy minden hatalom neki adatott a mennyben és földön s minthogy a régi törvényeket megtartatni s újakat parancsolni jött: felállítja az alapot, amelyre a keresztény katolikus nevelést idestova két ezredéven át építette az egyház. E szerint a keresztény katolikus hit és tanítás terjedésével a régi nevelési elv helyébe egy új, a következő nevelési elv állított fel: Műveld és vezesd tanítványod hajlamát s akarátát Isten akarata szerint; azaz, neveld őt erkölcsös és erényes emberré, hogy egykor boldog lehessen. Ezen nevelési elv pedig egyenes folyománya Krisztus ezen két fő tanításának: »Szeressed a te Uradat Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez a legnagyobb és első parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint tennmagadat. E két parancsolaton függ az egész törvény és próféták.«¹

Krisztus után az első hitoktatók az apostolok voltak. Nekik mondotta ugyanis Krisztus: »Elmenvén tehát, tanítsatok minden nemzeteket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében; tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek és ime én veletek vagyok a világ végezetéig.«²

Ezen parancsolatnak tettek tehát eleget az apostolok, midőn szétmenvén az egész világra, pogányok és zsidók között egyaránt hirdették az igazi, keresztény vallásosságot.

Még pedig kétféleképen oktattak az apostolok a vallásosságra, ami különben küldetésök kettős irányából is világosan kiténik.

Tartottak először hitoktatói beszédeket a még meg nem kereszteltek (rudes) számára, ezeket hittérítőbeszédeknek is lehetne nevezni és a keresztelésre előkészítő hitoktatást. Az első ismét kettős volt aszerint, amint pogányok vagy zsidókról volt szó. A hittérítőbeszédeket azokhoz intézték, kik még egészen kívül voltak az egyházon³ s a keresztelésre való előkészítő hitoktatás

¹ Máté 22, 35—40.

² U. o. 28, 18—20.

³ Pl. Péter pünkösöd napján a zsidókhoz és Pál a pogányokhoz egyet Lystrában s egyet Athénben.

pedig már azok számára való volt, akik kijelentették szándékukat aziránt, hogy belépnek az egyház kebelébe.

Tanításaikban felölelték a keresztény vallás összes tételeit, s mindent szeretettel s szelídséggel oltottak hallgatóik lelkébe, mert nem egyedül tanítani akartak, hanem jókorán felfogván a hitoktató hivatásának méltóságát, — nevelni is.

Maguk jártak elől jó példával, lelkesedtek ügyükért s minden szelíd és szigorú eszközt felhasználtak, hogy hallgatóikat Krisztushoz vezessék.

Ha beszédeiket, tanításaikat olvassuk,¹ azt fogjuk tapasztalni, hogy ők ellentétben az akkori pogány népszónokok és tanítók módszerével — kik bölcséleti alapon mozogtak — egyesegyedű! Krisztus istenségének igazságára építettek. Jól számítottak! Mert ha Krisztus valóságos Isten, úgy mindannak igaznak kell lenni, amit ő mondott és cselekedett. Ha tehát tanítványaikat, hallgatóikat az apostoloknak sikerült egyszer meggyőzniök Krisztus igazi istenségéről, erre a biztos alapra építve, könnyen bevezethették a hit tételeinek további s tüzetes ismeretébe is.

Az apostolok utáni korszakban, a szentatyák korában egész a Kr. utáni hetedik századig, amíg a kereszténység a különböző népek között biztos alapot nem vethetett, a hitoktatás anyagára, módszerére nézve nagyjában és alapját tekintve az apostoli hagyományok voltak irányadók.

Egyes s kisebb eltérések csupán a különböző idők, népek és személyek igényei szerint történtek. A vallás-oktatás tehát hittérítő, részint hitoktató eljárásból állott. Mindkettőt rendszeresen külön e célra felállított iskolákban adták elő.

A legelső s legnagyobb szerű hittérítő iskolák Alexandriában voltak; keletkezésük visszavihető mindjárt az apostolok utáni, tehát az apostolok tanítványainak korába. S ez természetes is. Az akkori tudományos világ közép-pontja Alexandria volt, hol a leghíresebb görög filozófusok tanították a világ minden részéből odacsődült tudományszomjas fiaiálságot. »Ha a kereszténység e világi bölcssek mellett fejlődni akart, vagy azokat és tanítványaikat még meg is akarta nyerni, mindenekelőtt hitoktatókat kellett nevelni, akik tudományos képzettség tekintetében a pogány tudósokkal legalább is egyenrangúak legyenek vagy őket még felül is mulják.«²

E hitoktatók pedig püspökök, áldozó- és szerepapak voltak. Tanításuk, nevelésük pedig már nem eselleges, hanem teljesen kidolgozott rendszeren alapuló.

Különböző iratok jelentek ugyanis meg ebben az időszakban, melyek a zsidók és pogányok tanítására szánt hittérítő beszédek tartalmát terjesztették. Legelső ezek között szt. Jusztiné, aki Apológia c. munkájában tüzetesen leírja, hogy miképen történt a pogányok és zsidók rendszeres megtérítése.

¹ Apostolok Cselekedetei.

² L. Schöberl – Tóthfalussy : A hitoktatás kézikönyve. 91. l.

Különösen szépen fejtik ki és írják le az oktatás anyagát és menetét Origenes, az alexandriai hitoktató iskola vezetője, Gergely, főképen azok számára, kik tudományosan képzett férfiakat akartak az üdvösség forrásához vezetni, megkülönböztetvén két módszert, a pogányokkal, majd a zsidókkal szemben.

A pogányoknál fődolog, hogy meggyőzzük az egy Isten létéről, míg a zsidók tanításánál inkább a szentírási bizonyítékokra kell a legfőbb súlyt helyoznünk.

Szól a hittérítők munkásságáról Ambrus, milanói püspök, majd a legnagyobb Szt. Ágoston, ki: »De catechizandis rudibus« c. munkájában leírja, hogy miképen történt a hitoktatás a megelőző időkben, majd alakot és zsinórmértéket szab a jövő századok számára, mikép kell a zsidók és pogányok számára a hittérítő beszédet készíteni, az eljárást irányozni. Fontos az a kijelentése, mely a káté tanítására vonatkozik.¹ Elbeszéléssel, meséléssel kell kezdeni és csak azután magyarázni a szöveget. Ha a hittérítői oktatás következtében a jelölt határozott biztosítékot nyújtott aziránt, hogy nem különleges földi, vagy világi okok, előnyök miatt akar az egyházba lépni, hanem tiszta és szent meggyőződése vezeti e fontos lépésre, mielőtt megkereszteltetett volna, azaz ünnepélyesen felvétetett volna, előbb a bűnbánók közé soroztatott, ami különben már az apostolok idejében is szokása volt az egyháznak. Ezt az állapotot katechumenatusnak nevezték; az oktatás pedig egy alsóbb és egy felsőbb iskolában történt, amely szerint a tanulók neokatechumenek- és kompetenseknek neveztettek.

Az újkeresztelendők vagy neokatechumenek oktatási ideje két, illetőleg három évig tartott és a hitágazatokra, erkölcsstanra és a szertartásos ténykedésekre terjedt ki. A hitigazságok tanítása a szentírás olvasása és magyarázata alapján történt.

Legfontosabb volt ezeknél az erkölcsstan, különösen azoknál, kik előbb pogányok voltak. A pogány nevelés ugyanis erkölcstelen elveken alapúl, amiért azoknak, kik közülök keresztények akartak lenni, egy alapos erkölcsi átváltozáson kellett keresztülmenniük. Idejük volt rá: két-három esztendő. Ezen idő alatt tanulták tehát és rendszeresen fejtegették a patriarchák, próféták cselekedeteit, példabeszédeit, jövődöléseit, Mózes iratait, különösen a tizparancsolatot, amely különben az egész oktatásnak középpontja volt.

A szertartásos cselekvények, melyekben ez újkeresztelendőket oktatták, nem csupán elméletiek voltak, hanem gyakorlatiak is, mert a hitoktatás tulajdonképen oktatás és nevelés. Az eljárásról és szertartásos cselekvényekről szt. Ágoston értesít bennünket a következőkben: »Mindama titkok, melyek rajtatok az Isten szolgálái által imákkal, egyházi énekekkel, ráleheléssel, bűnbánati ruhákkal, a nyaknak meghajtásával és a lábak mezítelenségével végbevitettek és vitetnek . . . eledelek, amelyek benneteket az anya méhében táp-

¹ Természetesen mindez a még meg nem kereszteltre vonatkozik.

lálnak, hogy azután a keresztségben való újjászületés után az egyház boldog gyermekként nyújtson benneteket Krisztusnak.»¹

Az újkeresztelendők közül azok, akik az új tanítások következtében erkölcsileg egészen átalakultak és a keresztyén tanokban is elég jártasságot mutattak fel, a legközelebbi nagybőjt kezdetén kérhették (competere) a keresztséghez való bocsáttatásukat s ezeket épen ezen cselekedetökből kilolyólag kompetenseknek neveztek, azaz akik óhajtották a megkeresztelést s meg is kereszteltettek. A nagybőjt alatt azonban az újkeresztelendőktől egészen külön iskolába jártak és külön szélesebb terjedelmű, főképen a keresztségre és hitiltkokra vonatkozó oktatásban részesültek. Míg az újkeresztelendők csak a hangot hallották, de annak igazi tartalmát nem fogták fel — mint szt. Ambrus mondja — addig a kompetensek a hitigazságok mélyébe igyekeztek hatolni. Ha aztán sikerrel végződött ez az oktatás is, az illető kompetens husvétnapján ünnepélyes szertartások kíséretében megkereszteltetett és ezen ténykedés következtében az egyház kebelébe fogadtatott.

Ennyi körütekintéssel és odaadással s ily módon történt a vallásos nevelés egész a hetedik századig, amikor is a viszonyok, különösen az egyház és állam között megváltozván ehhez képest a hitoktatás menete, terjedelme szintén változást szenvedett. S innen kezdődik az igazi iskolai hitoktatás, mely még a mainak is alapját képezi.

Mikor ugyanis a zsidóság és pogányság hatalma végkép megtört s egyedül uralkodó a kath. anyaszentegyház lett, a gyerekek a keresztség szentsége által mindjárt a születés után felvételtök az egyház kebelébe, anélkül természetesen, hogy oktatásban részesültek volna. Ezt azonban pótolni kellett később, midőn a gyermek értelme már egy kissé fejledezni kezdett. Aszerint tehát, hogy egy megkeresztelt gyermeket vagy meg nem keresztelt felnőttest kellett a keresztyén vallás oktatásában részesíteni, az más és másképen történt. A módszer változik tehát csak és a sorrend, de nem az anyag.

A meg nem keresztelt felnőttestek oktatása nagyrészt olyan, mint az előző korokban; nagyobb változás csak a megkeresztelt gyermekek oktatásában fordul elő.

Ebben az időszakban már — a középkorban vagyunk — rendszeres iskolák keletkeztek, melyekben akár papok, akár világiak voltak a tanítók, az oktatás alapját és lényegét a hittételei képezték.

Voltak zárdai, plébánosi és városi iskolák. A zárdai iskolákban a szerzetesek, különösen a bencések, cisterciák és ferencrendiek buzgólkodtak; a plébánosi, másképen népiskolákban az illető község lelkésze tanított; míg a városi iskolákban rendszeren világi tanítók működtek, de egyházi felügyelet alatt. Mindegyikben tanultak írni, olvasni, kissé számolni, de a fő studium mégis csak a vallás volt s a káté-magyarázat.

Hittanra nemcsak papok, hanem világiak is oktattak s érdekes az a meg-

¹ L. Schöberl — Tóthfalussy f. e. m. 121. l.

jegyzés, amit erre vonatkozólag egy »Lelkek Vezetője« c. egykorú irat felhoz : »Az iskolamesterek tanítsák a gyermekeket a keresztény tanra és az Isten és egyház parancsaira. Tegyék meg mindazt, amit a tanítás atyái (papok) meg nem tehetnek, vagyis a prédikációkban és egyéb lelki oktatásokban segítsenek neki.¹

Számos katekizmus maradt már fenn e korból, amelyek világosan mutatják, hogy mennyiben és hogyan tanulták a vallásosságot a gyermekek az iskolában.

Az elméleti tanítás mellett ekkor igen nagy szerepet játszott a szemlélet és gyakorlat is. Először is szóbelileg előimádkozták a katekizmust, utána imádkozás folytán megtanulták, szóval, írással, képekkel magyarázták s aztán gyakrabban, nevezetesen a gyónáskor kikérdezték.

De nemcsak az iskolai órákat használták fel a hitoktatásra s a vallásosság nevelésére, hanem pl. az ebéd alatti szüneteket s más kínálkozó időpontot is. Igen szépen jellemzi e kor buzgóságát és gyakorlatát a »Lelki kalauz«, mely a többek között következőképen ír a vallásos gyakorlatokról: »Különösen dicsérendő a jámbor papok által falvakban és városokban behozott ama szokás, hogy délelőtt és ebéd után a hit tanait és a parancsolatokat megmagyarázzák az ifjaknak és az öregeknek és őket kikérdezik. Így világítják meg a szentbeszédeket és a parancsolatokat és a gyónástábláit és ami más még a templomokban függött.²

Egészen megváltozik és új irányba terelődik a hitoktatás a könyvnyomtatás elterjedése után. Nem kellett többé a hitoktatónak előolvasni, imádkozni vagy épen diktálni a káté szövegét, hanem minden gyermek elég olcsón hozzájuthatott annak egy-egy példányához. Így aztán a felsőbb hatóság által jóváhagyott és meghatározott katekizmus-szöveg mint tankönyv került az iskolás gyermek kezébe.

A legtöbb katekizmus aránylag a hitújítás sorában keletkezett.

Nézzük futólag egy ilyen kátének a beosztását, hogy fogalmat szerezzünk magunknak arról, hogy mit és mennyiben tanultak az iskolában. Pl. a tizenhatodik század közepén Dillingenben a szerző neve nélkül megjelent egy katekizmus ily címmel és beosztással: »A kis katekizmus rövid imákkal a nép számára«.

I. A hitről és tizenkét ágazatról.

II. A reményről és a Miatyánkról.

III. A szeretetről és a tízparancsolatról (az anyaszentegyház öt parancsával együtt).

IV. A szentségekről.

V. A véték kerüléséről.

VI. Az erény gyakorlásáról.

Azonkívül hozzá van kötve egy imakönyv, gyónási és áldozási oktatás.

¹ L. Schöberl—Tóthfalussy : f. e. m. 172. l.

² L. u. o. 211. l.

A hitújítás korától kezdve azonban a vallásos nevelés terén legtöbbet tettek a tanító-szerzetesrendek. Ezek között első helyen említendőek a jezsuiták, piaristák, cisterciták, bencések, minoriták és ferenciek.

A jezsuiták nevelése általában bármi gáncsot szórjon is ellene az utókor, hosszú időn keresztül, különösen a 16-ik századtól kezdve egész a múlt század közepéig helyesnek bizonyult. Vallásos nevelésük pedig irányadó lehet a mai napig. A rend kitűnő tagjai nemcsak irodalmilag működnek közre a keresztény katolikus nevelés terjesztésén, hanem alapításuk idejétől kezdve az iskolákban nevelik a gyermekeket a hit és vallás igazságaira, a jó és nemes erkölcsökre.

A rend fennállásának mindjárt első századában tagjai tollából mintegy 150 hitoktatói munka látott napvilágot. Ezek között legnevezetesebb a Xav. szt. Ferenc katekizmus és a magyar irodalomban Pázmány révén is igen ismeretes Bellarmin Róbert hitoktató-munkája. E katekizmusokat akárcsak ma rendszeresen tanulták a gyermekek.

A jezsuitáknál minden héten péntek volt az a nap, amelyen főképen a vallás tanítását tűzték ki főfeladatuknak. A vallásos nevelés céljait szolgálták az előadás kezdete előtt és befejezése után mondott rövid imádságok, a mindennapos misehallgatás, segédkezés az oltárnál, vallásos iskolai színjátékok és a vallásos társaságok gyakorlatai. Ilyenek voltak például a Mária-Egyesületek, melyek a gyermekekben a bold. Szűz Mária-tisztelete által a vallásos hitet és érzületet, a keresztény alázatosság és jótékonyosság erényeit szilárdították meg. »A tagok kötelességei sűrű imádság, gyakori gyónás és az ajtosság egyéb nemei voltak«.¹

A jezsuiták mellett leginkább felkarolták a nevelés, de különösen a vallásos nevelés ügyét a tisztán tanítás céljából alapított piaristák. Ez időkből még nem volt, mint a mai korban, egy az államtól meghatározott és szigorúan megszabott tanítási terv, amelyet irányadó- és zsinórmértékül kellett volna tartani minden tanító-testületnek. Tanít mindenki úgy, ahogy jónak látja vagy amint a múlt példái a módszert jónak és helyesnek bizonyítják.

A papi tanító-testületek természetesen szigorúan az egyház felfogásához irányítják enémű munkásságaikat. Kisebb-nagyobb eltérések azonban országok-népek, majd az oktató anyag szerint előfordulnak.

A leghíresebb nevelők a piarista-rend alapítása idejében a jezsuiták voltak, kik már akkor az egész keresztény katolikus világ nevelése körül halhatatlan érdemeket szereztek. Mi természetesebb tehát, minthogy a piarista-rend alapítója Calazanti szt. József tőlük kölcsönözte általában a tanítás tervezetét, amelyet azonban mindjárt az iskolák megnyitásának kezdetén saját szellemében üdvösen át is alakított.

A vallástant és a számtant tette az oktatás alapjává, miért is nemsokára a piarista-iskolák voltak a legnevezetesebbek és leglátogatottabbak egész Közép-Európában.

¹ L. Dr. Fináczy Ernő: »A magyarországi középiskolák múltja és jelene, 23. l.

A hely és alkalom megadja a jogot, hogy a piarista vallás-oktatással egy kissé bővebben foglalkozzam egész addig, amíg a felsőbb hatóság szabadkezet engedett a vallási oktatásban és míg nem határozza meg szigorúan megszabott tanítási terv szerint a vallásos oktatás-nevelés menetét.

Előadás délelőtt és délután folyt épen úgy, mint a jezsuitáknál, az időtartam azonban egy óránál több, 5 óra, arányosan beosztva délelőtt és délután 2 és fél órára. Úgy délelőtt, mint délután az első fél s az utolsó negyedórát pusztán a hittan tanítására fordítják s így megy ez minden nap.

De nézzük, mit is tanultak és hogyan? A legalsóbb osztályban, ahol az elemeket, írást és olvasást sajátították el, megtanulták a Miatyánkot, az Angyali Üdvözetet, az apostoli hitvallást, a tízparancsolatot s más szokottabb imádságokat; a második osztályban már azt látjuk, hogy katekizálnak, minden osztály vezetője egyszermind hitoktatója is. Ebben a tekintetben Szentatyánk utasításai egész napjainkig a legnagyobb tiszteletben tartatnak, amennyiben minden rendtag képesítve van a hittan tanítására. Azt írja ugyanis Calazanti szt. József 1636. okt. 27-én kelt levelében,¹ hogy: »Mindnyájuknak (rendtagoknak) a legnagyobb igyekezetet kell kifejteniök, hogy tudjanak tanítani, még pedig nemcsak grammatikát, számtant, a tökéletes olvasást és helyes beszédet, hanem ami többet nyom a latban, hogy tudják katekizálni a kicsinyeket és megtanítani az Úr félelmére; ha e dologban szent verseny lenne a mieink között, ez volna legnagyobb érdemök a saját javukra és felebarátjuk hasznára.«

De nemcsak levelekben, magán és nyilvános beszédekben ad utasításokat rendtársainak a vallásos nevelésre vonatkozólag, hanem kezébe veszi az író tollat s a növendékek számára ily címmel: »Krisztus Urunk életének és szenvedésének némely titkai« katekizmust ír. Az összes főbb hitigazságok helyet foglalnak benne s nem annyira magas és elvont elméleti alapon, mint inkább gyakorlati útmutatás és példák segítségével egészen a gyermekek értelmi fejlettségéhez leereszkedve tárgyalja az igazságokat.

Az iskolában a tanulók először elmondják a feladott leckét, a hitoktató javítgatja, kiigazítja őket, majd megmagyarázza, alkalmas és ha lehet gyakorlati példákkal felvilágosítja azt a részt, amelyet a következő alkalomra fel kíván adni.

De magán a tulajdonképeni hittani oktatáson kívül a vallásos érzelm felébresztését és megerősödését leginkább előmozdítják azok a szent cselekmények, szertartások, jó szokások, melyek az előadásokat megelőzték, követték vagy épen megszakították.

Mindennap imádsággal kezdik és végzik a tanítást. Előadás előtt a Szentlelket hívják segítségül, hogy világosítsa fel értelmüket, előadás után pedig hálát adnak az Úrnak a szellemi javakért, amelyekben az nap részesültek. Mindezt kellő komolysággal és jámborsággal, állva, a szentkép felé fordulva szent áhítattal végzik. Közben minden óra után, mikor csengetnek, felállnak és elmondják az Angyali Üdvözetet. Ha aztán belefáradtak a világi tudomá-

¹ L. Prónai : A piarista iskolák kezdete, 60. l.

nyok tanulmányozásába szellemi felrissítól egy tanár (magister) vezetése mellett 12-es csoportokban felváltva a kápolnába vonulnak, hogy ott egész Calazanti eszméje szerint az úgynevezett folytonos imádságban (oratio continuata) gyakorolják magukat. Felhasználták e kis időt még arra is, hogy különösen a kisebbeket előkészítsék a szentségek méltó felvételére.

A délelőtti előadás után misét, a délutáni után pedig litániát hallgatnak. Mise alatt imádkoztak és énekeltek. A közös imáknál arra vigyáztak legfőképp a felügyelő tanárok, hogy a gyerekek azokat lassan, meggondoltan, a buzgóság és áhítat hangján mondják el. Az egyházi ének és zene rendszeres tantárgy volt Calazanti iskolájában, miért is e kettős imádság templomi gyakorlása úgy a növendékek, valamint a hívők lelkét könnyen felemelték Isten trónjának zsámolyáig.

A délutáni litánián ismét imádsággal, énekkel dicsérik az Urat. Minden hét szombatján exhortacionális szent beszédet tartott növendékeinek az osztályfőnök, természetesen e beszéd anyagát, menetét és módszerét egészen a Szentatya utasításai értelmében szabván meg. Ez utasítások kiterjeszkednek a szentbeszéd minden legkisebb részletére s habár nem rendszerezsek s csak elszórt leveleiből állíthatók egybe, mindazonáltal Calazanti nagy és mélyreható pedagógiai képzettségéről és rátermetségéről adnak bizonyosságot. Fő ez utasításokban az, hogy a hitoktató tanár iparkodjék e beszédek anyagát úgy megszerkeszteni, hogy a példák, parabolákból kiindulva, az egyszerű, természetes és keresetlen nyelven a gyermekek értelmi fejlettségéhez legyen mérve.

A vallásos érzelem megszilárdítására szolgáltak még a Szűz Mária tisztelésére tartott vallásos összejövetelek, imádságok és zsolozsmák, majd később a jezsuiták révén meghonosodott Mária-társulatok. Calazanti ugyanis kiválóan nagy tisztelője volt Szűz Máriának. Pártfogásába ajánlotta rendjét, iskoláit s az ifjúságot azt tartván ugyanis, hogy azok az erények, melyek az ifjút legszelbben ékesítik, Szűz Máriában ragyognak legtisztább fényökben. Össze is gyűjtötte az ifjúságot vasárnap a szent mise előtt, amikor is a nagyobb tanulók a Boldogságos Szűz zsolozsmáját, a kisebbek pedig az olvasót imádkozták. Calazanti buzgóságának egyik szép bizonyítéka azon imádság, melyet az Isten anyja tisztelésére szerkesztett; címe: A Boldogságos Szűz Máriának tizenkét csillagu koronája. Nagyon szerette, ha tanítványai ezt az igazán kedves imát közösen imádkozták, ő maga is sokszor velük mondta. Tanítványai sokszor hallották tőle e benső szeretettől lángoló szavakat: »Fiaim, ki igazán tiszteli Máriát, majdnem lehetetlen, hogy ne üdvözüljön«. ¹

Forgassa bárki azokat az iratokat, könyveket, melyek a piarista iskolákról szólnak, kénytelen lesz bevallani, hogy a legfontosabbnak tartotta a rend szent alapítója a nevelésben a vallásos alapot. Nem hanyagolta el tanításában a kor igényelte többi (világi) tudományokat sem, sőt a számtant, fizikát és mértant kiemeli közülök, mint olyan tantárgyakat, melyeknek a világ jövő átala-

¹ L. Prónai: A piarista iskolák kezdete, 74. l.

ulásában igen fontos szerepük fog lenni, amint meg is történt, — de az alap, melyre az összes tudományokat építé: a vallás. »A vallás-erkölcs áthatja az egész iskolát«, ez azon eszme, mely Calazanti iskolájának főjellemvonását tünteti fel; ez azon bűvös eszköz, mellyel Calazanti ifjúságát neveli, hajlíja s amellyel valósággal csodákat művel, . . . mert a szívből jövő íge szívet talál s az iskolának benső szelleme magához vonzza s megtermékenyíti az ifjú lelket s fogékonyvá teszi a szellemi élet iránt.

Calazanti iskolája szintén át tudta hatni az ifjakat s bizonyos, hogy főképen a vallásos neveléssel. Mily eredménye volt e nevelésnek, bizonyosága a nagy népszerűség, amellyel a piaristákat mindenütt fogadták és sokaknak az a meggyőződése, hogy a piarista iskolák elterjedésével a nép erkölcsi megújulnak.¹

Időfolytán azonban lassan-lassan megszűnt a nevelés kinek-kinek saját belátása lenni. A leghíresebb filozófusok, különösen a francia felvilágosodás hívei beláttatták a nemzet vezetőivel, hogy az országnak bizonyos irányban való haladása egyesegyedül a neveléstől függ. Monopolizálták tehát a nevelést is s minden állam rátette briareusi hatalmas kezét az iskolákra.² S amily mértékben megszűnt valamely országban a vallás államvallás lenni, s amily mértékben hanyatlott a hívők szent buzgalma, áhítata, meggyőződése a vallás igazságait illetőleg, ép olyan mértékben hanyatlott vagy elhanyagoltatott a vallásoktatás is az iskolákban.

Mihelyt a világi főhatalom vette kezébe a rendezést, megszűnt a hittan nemcsak a többi tantárgyak tanításában is alapúl szolgálni, de elvesztette igazi jellegét és értelmét, mint főtantárgy is. Szigorúan meghatározott időben, hetenkint megszabott óraszámra olvad össze a vallásos oktatás, melynek igazi, őszinte és lelkiismeretes kezelése ezuttal egyedül a hitoktató egyéniségétől függ.

A tulajdonképeni órához költött hittani oktatásokon kívül a vallásos gyakorlatok és cselekvények a lehető minimumra zsugorodtak össze. Az állam megszabja az időt, az órák számát s azonfelül csupán arra ügyel, hogy a hitoktató saját hatáskörét valahogyan túl ne lépje.

Magának a hittan tanításának anyagára és eredményére nézve a nm. püspöki kar ügyel fel, amire a legrégebb időktől fogva a mindenkori világi hatalommal közös megegyezése van.

Az 1777-ik esztendőig, amíg a nevelés felekezeti, illetőleg magánügy volt, nálunk is csak úgy tanították a vallástant, mint Európa többi katolikus államaiban. Az iskolák, a nevelésügy kiváltképen papok, szerzetesek kezében volt; ezek tanították a hittant s természetesen a legnagyobb gondot ennek elsajátítására fordítottak. Midőn azonban a jezsuitákat s a szerzetesek legnagyobb részét kitiltották az országból s a nevelésügyet kivették avatott kezeikből, s hozzá Mária Terézia 1777-ben kiadta a híres »Ratio educationis«-t,

¹ L. Prónai f. e. m., 76. l.

² Az alábbiakban csupán a magyarországi középiskolai vallástanítással foglalkozunk.

nemcsak a nevelés ügye általában, hanem és különösen a vallásoktatás rendszere az iskolában egészen megváltozott. Órákhoz kötötték s nem lengte át az egész tanítást úgy mint előbb a valláserkölcsei szellem. Általában úgy jellemezhetnők, hogy míg eddig a nevelés keresztény, ezután inkább nemzeti lett. »Előbbi tanrendszerünk s tanterveink nem voltak hazaiak, a kereszténység művei és eszközei voltak, tehát egy általános didaktikai műben tárgyalhatók csak kellőleg, mint hajtásai egy nagy törzsnek. A magyar tanügy csak Mária Teréziával szakad el törzsétől s válik individuummá.«¹

Az első rendszeres tanítási terv és utasítás tehát a »Ratio educationis« volt, mely 1777-től kezdve egészen 1806-ig állott érvényben.

Az egész középiskolai tanfolyam három fokozatból állott, az úgynevezett latin vagy grammatikai iskola három, a tulajdonképeni gimnázium két s a filozófiai kurzus két évi tanfolyammal. Valóban igazuk van azoknak, akik ezen korbeli középiskolai oktatásunkról írván azt mondják, hogy az iskolai rendtartást általában már világi és szabad szellem lengi át. Ezt látjuk különösen a hittan tanításánál. A latin iskolában egyszerre leolvad a hittan tanítása hetenkint 2 órára az eddigi mindennapos vallási oktatások és gyakorlatokkal szemben. A gimnáziumi és a filozófiai tanfolyamon azonban már nem is tanítanak hittant, hanem csak vásár- és ünnepnapokon gyűjtik össze a növendékeket, hogy némi liturgiai ismeretekben részesítsék őket s hogy hallgassák a szentbeszédet.

Az utasítás korlátozza az isteni tisztelet kötelező hallgatását, megszünteti a szokásos havi gyónást és eltörli a Mária-egyesületeket. Egyszerre ilyen nagy változás. Mondhatnók talán, hogy egyik végletből a másikba estek.

Az első Ratio azonban nem sokáig tartott. Belátták, hogy ilyen rendszer és utasítások mellett, mikor az ifjúságnak nevelését az általuk nagyon hangoztatott korlátlan szabadelvűségre építik, bármiféle nyilvános helyek látogatását nekik megengedik, valóban használható, erkölcsös polgárokat a hazának nem nevelhetnek.

Kiadta tehát Lipót 1806-ban a második és már egészen teljes »Ratio educationis«-t, mely a vallástan tanítására vonatkozólag sokkal nagyobb engedményeket tesz s alapelve, hogy mindenek előtt vallási türelmességre kell nevelni az ifjúságot s e végből (a vallástanon kívül) úgy kell kiszemelni a tanítás anyagát, hogy az összes felekezetek ifjai egyenlő szellemű nemzeti műveltségben részesüljenek.

Ez újabb tanterv értelmében a középiskolai tanfolyam három fokozatból áll ugyan, de más elnevezés, más időbeosztással. Az első fokozat a grammatikai iskola 4 évvel, a második az úgynevezett humaniorák tanfolyama 2 évvel, a harmadik a filozófiai tanfolyam szintén 2 évvel. Ezen utasítás szerint már nemcsak a grammatikai iskolákban tanítják a hittant, hanem a középiskola egész tanfolyamán végig és pedig jelentékenyen kedvező órabeosztással. Ugyanis

¹ L. Dr. Klamarik János : A magyarországi középiskolák újabb szervezete. I. k. 117. l.

az összes tanítási órák száma hetenként 16, osztályonként 2, de fél-fél órás időközökbe beosztva úgy, hogy egy osztályban hetenként tulajdonképen 4-szer volt hittani oktatás.

Azonkívül, mint már előbb jeleztem, e tanterv értelmében az iskolában egészen más szellem lengedett. Újból nagy gondot fordítottak a vallásos gyakorlatokra; kötelező volt az ifjúságra a naponkinti mise hallgatása, a havonkinti gyónás; azonkívül részt kellett venniök a szentbeszéd hallgatásában s az egyház nyilvános könyörgéseiben.

A Mária-társulatok fennállását és működését nemcsak megengedték, hanem újból istápolták, amiért is ezek nemsokára ismét nagy virágzásra jutottak.

Ez a második »Ratio educationis« egész 1850-ig volt nálunk érvényben, mikor is az úgynevezett »Entwurf« lépett életbe, mely a középiskolai oktatást két tanfolyamra az al- és felgimnáziumra osztotta. Az Entwurf a középiskolai vallásitanítást illetőleg visszaadta a jogot az illető hitfelekezetek kezébe.

Valamint általában e tanmenet, úgy a hittan tanítása is egészen német mintára készült. Ugyanis az osztrák püspöki kar 1849-ben egy bizottsággal kidolgoztatta a középiskolai hittani oktatás tervezetét, melyet aztán 1850-től kezdve kötelezővé tett. A magyar püspöki kar minden megjegyzés és átalakítás nélkül elfogadta e tervezetet, melyet aztán a minisztérium 1852. dec. 3-án 7569. sz. a. kelt rendeletével kötelezővé tett a középiskolákban.

Ez a tanmenet, melyet a m. kir. helytartótanács 1862. okt. 17-én 65,529. sz. a. kelt rendeletével újból megerősít, a világi tantárgyak tervének többiéle változása mellett érvényben maradt egészen a legújabb időkig, midőn 1900. jan. 29-én a magyar püspöki kar egy újabb tervezetet bocsátott ki: »Tanítási terv és utasítások a magyarországi középiskolai katolikus vallásitanítás részére« címmel s azt kötelezővé is tette.

Lássuk egy kissé bővebben és részletesebben az »Entwurf« hittani oktatásának tervezetét s nézzük meg közelebbről miért tartotta szükségesnek a magyar püspöki kar e tervezet átalakítás, illetőleg célszerű megváltoztatását rövid időre az osztrák püspöki kar e nemű intézkedése után.¹

A legújabb rendeletig tehát a következő tárgybeosztás dívott középiskoláink oktatásában:

- I. osztály: Katekizmus. (A hitről, az isteni és egyházi parancsolatokról, a kegyelemről, a szentségekről s az imádságról).
- II. osztály: Szertartástan. (A kath. egyház szertartásainak magyarázata).
- III. osztály: Ószövetségi biblia.
- VI. osztály: Újszövetségi biblia.
- V. osztály: Alaphittan. (A hittan általános része és pedig az isteni kinyilatkoztatásról az ó- és újszövetségi szent könyvekről és az anyaszentegyházról).

¹ 1894. ápr. 2.

VI. osztály: Ágazatos hittan. (A hittan különös része).

VII. osztály: Erkölcstan. (A keresztény kath. erkölcstan általában és különösen).

VIII. osztály: Egyháztörténet. (A róm. kath. egyház története).

Amint látjuk s a rendeletből kitűnik az első osztályban szent hitünk alap-tételeivel foglalkoztak. Az egész anyagot egy osztályba szorították, mert — mint a rendelet mondja — »lehetetlen, az alsó gimnázium tanulóinak a keresztény hit- és erkölcstan összefüggő tartalmát három vagy négy évfolyamra terjedő szakokban előadni«. A kátét tehát didaktikai modorban csak egyetlenegy, még pedig az első osztályban tanulták, mikor a gyermek fejlődő értelme fogékony ugyan, de a dolgok velejébe hatni képtelen. Ugyanazon tankönyv ismételése a következő osztályokban 'előírva nem volt s gyakorlatilag sem alkalmazták. Ennek aztán az a sajnálatos következménye lett, hogy a tanulók évről-évre már többet és többet felejtettek el vallásuk alaptételeiből s tekintetbe véve azt a sok időt és fáradságot, amit reá fordítottak, az eredmény épen nem volt arányos a fárasztó munkával.

A rendetet szerint a katekizmus előadásában: »a kifejtés világos, egyszerű legyen és az emlékezőtehetségre hasson. Az anyagot be kell emléztetni. Mindamellett a maguk helyén alkalmazni kell a gyakorlati tanulságokat és jámbor megfontolásokat, amelyeket a tanulóknak nem kell könyv nélkül tanulniok s amelyeknek további kifejtése a vallástanár buzgóságára és belátására van bízva«. Ez így mind igen szép és látszik, hogy alapos és komoly megfontoláson alapul. Csakhogy az elmélet legtöbbször másképen fest a gyakorlatban. Az emberek közül igen sokan a könnyebb végét keresik a dolognak. Sokaknál a beemléztetés lett a fő és mindent kizáró tanítási elv, míg a rendelet többi része a gyakorlati tanulságokról és jámbor megfontolásokról háttérbe szorult. Ennek aztán szomorú következményei lettek. Látván ugyanis a tanuló, hogy a fáradságos emlézésnek nincsen meg a kellő eredménye, sokat felejt, keveset tart meg, türelmetlen lett s nem valami nagy buzgóságot fejtett ki további vallás-tanulmányaiban sem. Később pedig kikerülván az iskolából és visszaemlékezvén a fáradságos emlézésekre, hiányos ismeretei révén sokszor nemcsak a tanítási rendszert, de magát a vallást is lámadni iparkodott.

Nem lehet célunk a katekizmus tanítása ellen felhozott vádak és adatok mindegyikét részletesen ismertetni, csak rövid összegezésben fogunk megemlékezni a főbb pontokról, hogy tiszta fogalmat nyervén a dolog mivoltáról, az új beosztás szerint való oktatásban lehetőleg iparkodjunk tőlük megszabadulni.

A katekizmus a középiskolának egy különös tantárgya, olyan, melyről még a közelmúltban is sokan azt szerették állítani, hogy be kell a gyerekekkel tanultatni; magyarázni, példákkal felvilágosítani a tételeket nem érdemes, mert hiszen így sem, úgy sem értik még meg a magasztos hittitkokat. Íme itt van a tévedés egész alapjában s a sajnálatos következmények, mind innen gyökereztek. Amit elszórtan tapasztaltak, azt általánosnak hirdették és egyesek

helytelen eljárását átvitték nemcsak az előadás módszerére, hanem még a tantárgynak az ifjúság értelmi fokához való helytelen és időszerűlten alkalmazására is.

Sokan nagyhangon hirdették, hogy a katekizmus nem iskolába, különösen azonban nem az első osztályba való. Ezen tételüket igyekeztek meg is magyarázni és többnyire igen sántikáló hasonlatokkal és rosszul alkalmazott példákkal megvilágosítani. Az egyik rész szerint, a káté csak rideg vázlat, holt betű, kövület, melyben nincs élet; teológiai rendszer s így nem gyermeknek való; egyébiránt a legelvontabb könyv, ami csak képzelhető. Miért? Mert benne a kész tantételek vannak meg s így csak a gondolkozás végeredményeit nyújtják, elébe adják a gyermeknek s ez azokat elfogadni s betanulás által magáévá tenni köteles. Tehát az általánosat kell megismernie, mielőtt hallott volna a részlegesről, pedig az ember életében csupa konkrét tüneményekkel találkozunk, de soha előbb semminemű általánossal vagy elvonttal, miután ezt csak nagy sokára a gondolkodó ész képes kihalászni a tüneményekből. A gyermek legelőször is a konkrét különféleséggel ismerkedik meg és csak azután képes ezekből egységet alkotni. Például a gyermek előbb eszik konkrét almát, szilvát, körtét, mielőtt tudná ez édes csemegék (egy-egy) közös fogalmát az elvont gyümölcsöt; hasonlóképen nem ismerheti az elvont madár fogalmát, mielőtt fecskét, verebet, rigót látott volna s nem a virág fogalmát, mielőtt szegfűt, rózsát, ibolyát szagolt volna.

Mi következik mindebből? Ezek szerint az, hogy a katekizmus nem gyermeknek, nem iskolába való! Szavakat tanít értelem s a megfelelő fogalmak megérthetéseinek lehetősége nélkül?!

Mert hiszen a gyermek szegény, koldus fogalmakban s az ész a semmi-
ből (szemléltetés nélkül), üres szavakból nem teremhet fogalmakat. Már pedig így — mondják — eredménytelen minden oktatás. Sőt mi több, áll az is, hogy mi sem zavarja és gátolja meg inkább a gyermeki szellem természetes fejlődését, mintha oly szavakra tanítjuk, melyekkel nem képes kapcsolatba hozni a megfelelő fogalmakat. Íme egy szép hasonlat is: »Aki úgy akarja a gyermek esztét fogalmakkal gazdagítani, hogy nem szemléleteket nyújt neki, hanem megfordítva felülről akarja az észet valahogy szavakkal, u. n. magyarázatokkal kiművelni, épen úgy tesz, mint az, ki a koldust rázná meg a végből, hogy aranyokat hullason a rázó kalapjába.«¹

A káténál elvontabb tankönyv nem képzelhető. Itt minden merő elvont szabály és formula, minden merő ellentéte a szemléletességnek. Sőt — mondja egyik túlzó² — e káték tartalma nagyrészt olyan, hogy nemcsak lehetetlen azt szemléltetni, hanem még hálát kell adnunk Istennek, hogy a gyermekek meg nem értik. »Lehetetlen — úgymond — hogy a tanítók nagyrésze már

¹ L. Bánhegyi István: A felekezeti iskoláztatás veszélyei 22. l. A szerző nem veszi észre a hasonlat rendkívüli felületességét. A magyarázatok, példák ugyanazt eredményezik, mintha a koldusnak aranyokat adok. Akinek pedig adtam, attól esetleg kérhetek is.

² L. Bánhegyi István: f. i. m. 36. l.

régen fel nem jaidult volna e könyv ellen, ha azon dícsfény, mellyel a theológusok e könyvet körülövezik, azt megengedte volna.¹

A másik rész már sokkal józanabb! Először is tudja azt, hogy a hit, a káté nem olyan, mint a többi világi tudomány; másodsor azzal is tisztában van, hogy egyes hittételeket nemcsak a gyermekek, de a leghíresebb bölcsek sem képesek megérteni; azonfelül azt sem tekinti utolsó feladatnak, hogy a vallásos érzelmet jótékonyan támogatja a hit tételeinek tudása is.

Ezek csak a módszerben és az anyag nagyságában találnak hibát. Tudják, elismerik, hogy a katekizmus, általában a vallásitanítás a legnehezebb. Vagy amint igaz is, vallást tanítani vagy nagyon könnyű, vagy nagyon nehéz. Mert ha katekizmus-tanítás alatt csak azt értjük, hogy azt óráról-óra a gyerekekkel betanultatjuk: akkor nagyon könnyű; ha azonban úgy járunk el, mint azt az egyház megkívánja, az utasítások és rendeletek is előírják és minden valamire való nevelőnek értenie kell: akkor fölötte nehéz!

Jól mondja Szt. Gergely valahol, hogy a lelkek vezetése a mesterségek mestersége!

Egy katekizmus magyarázathoz írott előszóban olvasom a következő megszívlelendő valóságot: »Ki nem tapasztalta már, hogy míg a gyermekek a többi tantárgyakat örömmel tanulják, addig a főtárgytól, a katekizmustól, mint holmi száraz, kínzó eszköztől félnek és még későbbi korukban is keserűen emlékeznek vissza az iskolai évekre?«²

Miben találják tehát ezek a hibát? Nem a katekizmusban, hanem némely hitoktató módszerében. Azokéban különösen, akik a dolog könnyebb végét fogván, egyszerűen betanítatják az egyes kérdésekre adandó feleleteket. Mert hiszen természeti törvény, hogy a gyermek szeret tanulni s végtelenül örül a lelke, ha valami szellemi gyarapodást vesz észre magán, de viszont előtte érthetetlen, üres hangú szavakat betanulni minden alaki és anyagi végeredmény, minden gyakorlati haszon nélkül oly nehéz munka, mely megbénítja, tönkreteszi a legélénkebb, legkitartóbb munkakedvet is.

Mert hiszen a beemlézés csak egy kicsiny s nagyon is jelentéktelen részét teszi a katolikus egyház szellemében való hitoktatásnak. Mert csak gondoljuk meg, hogy miért tanítatjuk a katekizmust és azonnal egész világosan fog előtünk állani a követelmény. »A katekizmus tanainak alapos megismertetése, a katolikus tanépület minden egyes kövének kimutatása, az azok közötti összefüggés kifejtése, az egész tanból kisúgárázó isteni gondviselés és szeretet iránti lelkesedés felköltése — ezt pusztán a katekizmus szövegének emléztetésével elérni lehetetlen.«³ Eszköz legyen tehát csak a hitoktató kezében a betanítatás — amennyiben a tudáshoz mindenesetre megkívántatik a tanulás — de nem végcél.

¹ Akárcsak midőn a leghíresebb morális munkákat az erkölcstelenség tárházának tüntetik fel.

² L. Mendlik Ágoston: A Katekizmus magyarázata. Előszó.

³ L. Schöberl – Tóthfalussy: A kath. hitoktatás kézikönyve: A kiadó előszava.

Ne annyira elvontan, mint inkább — amit lehet — szemléltetve tanítson. Az Isten tulajdonságai, a tiz- s az anyaszentegyház öt parancsolatja, valamint a szeretet legfőbb törvénye, a szentségek magasztos tana, mind olyan dolgok, melyek megvilágítására az ó- és újszövetségből, a szentek életétől és a mindennapi világ folyásából számos fölemelő példát hozhatunk fel. Már pedig a régi rómaiak is azt tartották, hogy a szó elröpül, a tettek megmaradnak, beszélnek, a példák pedig vonzanak. Egy helyén alkalmazott példa, hasonló sokszor többet használ, mint órákig tartó magas szárnyalású, de a hallgatóságra nézve unalmas magyarázat.

Nem ritkán elfelejti az ember magát a dolgot, de a példa vagy hasonló visszaidézi és tisztázza a fogalmakat. Ezáltal még azonfelül azok követelményeinek is megfelelnék, kik mindent szemléltetve szeretnének tanítani. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a gyenge gyermekelme mindent szemléltetve, kézzelfoghatólag, mintegy megtestesülve szeretne látni. Rájuk áll ugyanis főképen a régi közmondás, hogy: »Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla«. Hallgatják is a legnagyobb odaadással és isteni félelemmel a szép történeteket s örökre megjegyzi maguknak. Ilyen példák révén megjegyzzük maguknak a legnehezebb igazságokat is és ha magát a dolgot elfelejtik is, a példa ismét elméjükbe juttatja a tárgyat.

Egy nagy hitoktató-pedagógus a 18. század végéről a következő utasítást adja kartársainak: »Mert mit használ a gyermeknek, ha az egész, ha a legjobb kátét zsebében hordja is? S ugyanily joggal mondhatni, mit használ, ha az egész káté csak fejében, emlékében van meg? Nem, ne csak a gyermek eszét és emlékezőtehetségét foglalkoztassuk, hanem és pedig legelőször szívét és lelkiismeretét vegyük igénybe; ne csak arra tanítsuk meg: mi a jó, de vezessük a jóra; ne csak vezessük, de szoktassuk is. Ne csak mondjuk nekik: mi jó, mi rossz, de oltunk beléjük szeretetet az erény, utálatot a bűn iránt; ne csak szájukba adjuk a jó feltételeket, de mutassuk meg a helyet, időt, módot, hol és mint vigyék véghez feltételeiket; sőt néha felelősségre is vonhatjuk, mikép teljesíték azokat«. ¹

Voltak, akik az anyag nagy terjedelme miatt panaszkodtak. Nagyon terjedelmesnek tartották az első osztály számára a használatban lévő katekizmust s a kérdést úgy óhajtották megoldani, hogy az anyagot célszerűen beosztva legalább is a három első osztályban a biblia mellett adják elő. Ez ellen a módozat ellen azonban határozottan állást foglalt az »Entwurf« utasítása, mely erre vonatkozólag így hangzik: »Mennél fiatalabbak a tanulók, annál érezhetőbb a korkülönbség, amelyet egyetlen egy év előidéz. Ennélfogva lehetetlen az alsó gimnázium tanulóinak a keresztyénhit- és erkölcsstan összefüggő tartalmát három vagy négy évfolyamra terjedő szakokban előadni. Azonban ép oly kevésbé tanácsos a keresztyén hit- és erkölcsstant háromszor vagy négyszer ugyanazon didaktikai-módozaton előadni; az elkerülhetetlen ismétlések

¹ L. Fais—Toldy: Mi a legfontosabb? 8. l.

fárasztók lennének és eltompítanák a figyelmet. Ez okból oly útat kell követni, hogy a hit igazságai állandóan a fiúk elé tartassanak, mindazonáltal az érdeklődés felkeltése végett különböző szempontokból és másnemű oktatásokkal kapcsolatban.¹

Mint látni fogjuk az utasítás ezen része homlokegyenest ellenkezik azzal, amit a legújabb rendelet értelmében követünk.

A túlterhelés mellett azonban arra is hivatkoznak, hogy se az anyag nincs jól megválasztva, mert sok olyasmit tartalmaz, amit még az egyszerű felnőtt kereszténynek sem kell tudni, annál kevésbbé a gyermekeknek; maga az anyag előadása pedig nagyon magas, nem a gyermek értelméhez mért, amit még fokoz egyes hitoktatók túlságos nagyravágyási viszketege, akik az első iskolában az emberekről elvont filozófiai nyelven, mint kozmoszokról beszélnek s jártasságukat mutogatni óhajtván a többi világi tudományokban is, nagynevű költők munkáiból egyre-másra citálnak. Ilyenkor természetesen elhomályosul a tanítás eredménye saját dicsőségük fényénél. Eredmény azonban nincs, nem is lehet. Mert ideig-óráig ellehet ugyan bódítani a gyermeket az innen-onnan összehordott nagyhangú frázisok fényes tömkelegével, — de az csak rövid ideig tart — akkor is a tanuló rovására, később azonban kiábrándul a misztikus félhomállyal borított légkör csodálatából és nem marad meg számára egyéb a pusztá — semminél!

A közoktatási tanács egy kiváló tagja írta a minisztériumhoz beadott jelentésében, hogy a hittan-oktatás nálunk céhszerűleg theológiai t. i. sok olyat tartalmaz, ami a theológusra nézve fontos és őt érdekli is, de egyszerű keresztényre nézve közömbös, nem neki való.²

A közlés módjára nézve pedig mindenkinél az egyéniség dönt. Vannak szűkszavú, kevésbeszédű emberek, míg viszont vannak olyanok is, akik folyton beszélni szeretnek. Katekizmus tanításánál mindkettő veszedelmes. Ha keveset beszél, a gyermekek egyszerűen a betanulásra vannak utalva, ha pedig mindig ő beszél, a gyermek nem tartja szükségesnek a készülést, mert hiszen ott van a hitoktató, majd felel az ő helyette is. Leghelyesebb a középut megtartása. Beszélni ott, ahol kell s hallgatni, midőn a tanuló közelessége felelni. Nem is említjük azt az egyéniséget, amely folytonosan beszél ugyan, de nem azért, mintha épen célszerű példákkal és alkalmas hasonlatokkal tudná megvilágosítani a tételt, hanem mivel az már neki természete.

Máskor az ismeretek halmaza, azok elsajátításának modora ragadja magával a tapasztalatlan hitoktatót; azaz elvont fogalmakkal telített, speciális, szakszerű, nem is annyira irodalmi, mint inkább könyv-nyelv második énjévé lesz; egész gondolkozásmódja eszerint alakul, beszéde e szerint folyik. Amily különös nyelven ír, úgy beszél is. Szokásává válik annyira, hogy alig tud a gyermekek értelmi fejlettségi fokához leereszkedni, önmegtágadásába kerül

¹ L. 1852-iki rendeletet.

² L. Dr. Dollinger – Suppán: Az ifjúság testi neveléséről két jelentés. Bpest, 1891. 85. l.

közönséges, népszerű nyelven beszélni, pedig anélkül tudjuk — jó hitelemző soha senki sem lehet.

Sokszor a homály, az érthetatlenség megújíttatja a gyermekkel az egész tárgyat. Lehet az anyag nem csak jó, hanem szép is és még sem fogod elérni célodat. Pedig az alkalmas példák, kedves és céltudatos hasonlatok megkönnyítik a tárgy mibenlétének felfogását, de ha föllengző, a gyermek előtt érthetetlen nyelven beszélsz: megnehezítetted a célt, nem éred el a kellő eredményt.

Nem kell azonban félreérteni bennünket! Némelyek úgy fogják fel a gyermeki nyelvet, hogy hibásan vagy épen az illető vidék tájszólása szerint akarnak beszélni. Az ilyen már eleve célt tévesztett. Mert ha megkívánjuk, hogy a középiskolai oktatás egész vonalán minden egyes tárgy kezelésénél a vallásos nevelés domborodjék ki, úgy elvárjuk mindenkitől, hogy édes magyar nyelvünkre az ifjúságot magtanítani, azt fejleszteni iparkodjék. Kerülje tehát a hitoktató a szavak megrövidítését, kihagyását, a nehéz körmondatokat, a hosszú értelemzavaró kifejezéseket, a vonatkozó névmásokat, hanem ezek helyett nevezze meg inkább magát a tárgyat; kerülje a tudományos, idegen, elvont és elavult szavakat.

Legnagyobb hibák egyike volt, hogy a hitoktató folytonos előadást tartott a tanulóknak. Az új leckére való előkészítés ne szakadatlan magyarázat, hanem épen a katekizmus természetének megfelelőleg kérdezetéssel megszakított beszélgetés, figyelemgerjesztő és értelemfejlesztő tanulási művelet legyen. Jól mondja egy avatott hitoktató, hogy a gyermek sem nem bölcsész, sem nem jogász, hogy egész óráig a padhoz szegezve üljön és hallgassa az előtte érthetetlen s így unalmas prédikációt, »Nem vigyáz, unatkozik, játszik és utóbb fél a perctől is, midőn jön a hitelemző«.¹

Ezek voltak azok az ellenvetések, melyeket a katekizmus eddigi tanítása ellen tanulók és tanítók egyaránt felhoztak. Ezek között mindenestre vannak olyanok, melyeket a vallásos tanítás-nevelés szempontjából a jövőre nézve meg kell szívlelnünk. Nem a holt betűkben s nem is az utasításokban van a lélek, hanem az anyagban, de különösen az előadó és módszerében. Az utasítások, rendeletek csak irányt szabnak s meg van még azon jó tulajdonságuk is, hogy komolyabban elmélkedni készletnek bennünket a dolgok felett.

Amilyen nagy szakavatottsággal és átgondolt komolysággal készültek az utasítások minden időben, ép olyan gondos áttalnuományozást igényeltek azok mindenkor a kezelőktől.

Legtovább azért foglalkoztunk a katekizmussal, minthogy ez képezte tulajképen az egész rendszer megváltoztatásának az alapját.

A legújabb rendeletig dívó tárgybeosztás szerint a második osztályban a szertartástant (a kath. egyház szertartásainak rövid magyarázata) tanulták. Ezen

¹ L. Mendlik Á. f. i. m. VIII. I.

tárgybeosztás ellen ismét alapos kifogások merültek fel. A katolikus egyház szertartásai magasztosak, de egyszersmind szimbolikusak és misztikusak is; azonkívül megelőző bibliai ismereteket is föltételeznek. A középiskola második osztályába járó tanuló pedig se olyan fokú értelmi fejlettséggel nem bír, hogy ezen magasztos szertartások fönséges jelentőségét csak megközelítőleg is megérthetné, kellőképpen méltányolni, azokban öntudatosan gyönyörködni, s azok végzése alatt áhítatba merülni tudna; se a megelőző s szükséges bibliai ismeretekkel nem rendelkezik.

Azt a célt pedig, amiért a rendelet kibocsátói a második osztály tananyagául tűzték ki a szertartást, részben el lehet érni másképen is. Az a cél lebegett ugyanis előttük, hogy a fiatal növendékeket különösen a szent miseáldozat titkaiba beavassák. Nagyon későinek látták ugyanis a szertartást tanulását a negyedik osztályban, ahol a tanulók rendszerint 14–15 évesek szoktak lenni.

Elejét lehet azonban venni a dolognak és pótolni úgy, hogy csak a szükséges szertartások ismeretébe vezetjük be a növendékeket, míg a rendszeres tanulás csak a katekizmus és biblia után következék. Ilyen részletes szertartást tanulás lehet például a szent misénél való szolgálat, a ministráció, melynek gyakorlása által a szent misének minden egyes részét megjegyzi magának a gyermek.

Tehát nem az anyag vagy éppen a kezelés, hanem az a körülmény adott okot a kifogásokra, hogy nem alkalmas időben tanítják.

A következő osztályokban, a harmadikban az ószövetségi-, a negyedikben az újszövetségi bibliát tanulták. A biblia tárgya, a felolelt anyag, módszere mind igen alkalmas és célszerű volt a középiskola harmadik és negyedik osztályába járó növendékek szellemi képességeinek kielégítésére, megértésére és fejlesztésére.

Ugyanezt mondhatjuk a következő osztályok tárgybeosztásáról is. Ugyanis az V. osztályban alaphittant, a VI.-ban ágazatos hittant, a VII.-ben erkölcsant, a VIII.-ban pedig egyháztörténelmet tanultak. Azaz ugyanezt mondhatnók, ha a rendeletet a szokásjog egészen át nem alakította volna úgy, hogy az alaphittan tulajdonképen rendszeres apológia lett. Már pedig ez a középiskolai vallásos nevelésre vonatkozólag több tekintetben igen hátrányossá vált.

Az apológia mindenekelőtt alapos ismeretet föltételez. Aki cáfolni akar, annak először magának kell jól tudni az anyagot. De egy ötödik osztályos tanuló nem tudhatja úgy a katolikus vallás alaptételeit, hogy ezen ismereteire támaszkodva csupán csak a cáfolás módjait, eszközeit s menetét kelljen megjegyeznie.

Tanult az első osztályban katekizmust, de mint az előbbieken kimutattuk esetleg hibásan úgy, hogy az ötödikbe felérve már nagyon kevésre emlékezett vissza; azonkívül e tételek úgy vannak megszerkesztve, hogy az illető hittételnek csak legszükségesebb alapelemeit foglalják magukban; nem magyaráznak, csak készen állnak az elfogadásra; már pedig ilyen kevés s hozzá

töredékes ismeret alapján az apológia tanulásához hozzáfogni valóságos merénylet volt.

Egyébiránt nem előzte meg, vagy legalább nem is követte párhuzamosan az apológia tanítását a középiskola egyéb olyan tantárgyának tanulása sem, mely az apológia anyagával összefüggésbe hozható. Nevezetesen nem tanulta még akkor a természetrajzot, illetőleg azon részét, az állattant, melyre leginkább támaszkodnak a vallás ellenei. Következőleg egy-egy ilyen tétel megvitatásánál az első nehézség mindjárt onnan származott, hogy a hittanárnak kellett a dolog megértéséhez szükséges természetrajzi felvilágosításokkal szolgálni, ami először terhes, másodsor célszerűtlen s mégis a legtöbbször gyümölcs nélküli, eredménytelen feladat volt.

Nem a legkisebb hibája volt e tárgybeosztásnak az sem, hogy az apológia megelőzte a középiskolai tanítási terv akkori beosztása szerint is a lélektan és logika tanulását. Ha nem is követelhetjük azt, hogy e tantárgyak megelőzék, de mindenesetre megkívánjuk, hogy tanításuk párhuzamosan haladjon az apológiával. Mert a lélek nyilatkozataira, tüneményeire stb., a logika törvényeinek felhasználására hivatkozni akkor, midőn e rendszerrel az illető még nagyjából sem ismerkedett meg: legalább is kétes eredményű vállalkozás.

Hogyan bizonyítsuk és cáfoljuk az ellenvetéseket a vallásról, midőn azt sem tudták a tanulók, hogy mi az érzelem? Hogyan emlékezhetünk meg a teremtésnél Darwin elméletéről a fajok kiválásáról az ellenvetések között, midőn eddigi tanulmányai erre őt még elő nem készítették; Jézus, az apostolok csodatételeiről, jóvondeléseiről és az ezek ellen felhozott ellenvetésekről hogyan beszélhetünk tanulóinknak, midőn addig a természet törvényeinek még csak elemeivel sem ismerkedtek meg, a VII. és VIII. osztály tananyaga lévén a természettan.

Fontos továbbá az a körülmény is, hogy a világtörténelem, ennek különösen azon része, melytől fogva szent hitünk áll s az eretnekekkel folytonos küzdelemben van, csak a következő osztályok tananyaga. Hogyan beszélhetünk előttük például a predestinációról, mikor a hitújításról, a protestantizmusról és tanaik lényegéről még addig semmit sem hallottak.

Nem utolsó azonban az sem, hogy az apológia után következett csak az egyháztörténelem. Pedig már a gondolkozás természetes sorrendje is azt hozza magával, hogy előbb az anyaggal legyünk tisztában és csak azután lássunk annak rendszeres megvitatásához azaz, hogy előbb tanuljunk egyháztörténelmet és csak azután apológiát.

Ilyen körülmények között természetes, hogy sok anomália fordulhatott elő. Cáfolták az arianizmust, mielőtt tudták volna, hogy ki volt és mit tanított Árius.

De e tárgybeosztás-gyakorlat legnagyobb hibája még hátra van! Én e rendszer sajnálatos következményeit: a hilközönyösséget és hogy az iskolából kikerült növendékek az életben más vallásúakkal szemben igazukat megvédeni sokszor nem voltak eléggé képesek, annak tulajdonítom, hogy e rend-

szeres és magas logikai művelet, az apológia nem egy 15–16 éves ifjú szellemi érettségi fokához való! Eddig négy éven keresztül az iskolában az anyaszentegyház tanításait a tekintély elvének alapján elfogadták és mint kell is, szín tiszta igazságnak tartották. Egyesek talán már hallottak is az életben ellenvetéseket, talán olvastak is gyalázó, rágalmazó, mételyző íratokat, legtöbbször a lelke azonban még egészen tiszta és jámbor. Tanulmányaik révén pedig még egyáltalában nem emelkedtek annyira, hogy világos és elemző szemmel tudnának nézni az igazságok és ferdtések óriási tömkelegébe. Azok előtt, akik még nem is álmodtak a hitetlenségről és kétkedésről, egy egészen új világ tárul fel, mely divatos viselkedésével csábítólag integet feléjük; míg azok, akik már belekóstoltak a világ gyümölcseibe, rossz hajlamaik és indulataik érvényesüléseképpen csak megerősödnek téves nézeteikben és a gyerekeknél sokszor tapasztalt éretlen daccal és konoksággal ragaszkodnak a gúnyolódás és hitetlenség fegyvereihez. Szóval se egyiknek, se másiknak nem használ e korai apológizálás, mert míg egyik tudomást szerez arról, hogy kétkedni is lehetséges, a másik bizonyos tekintetben nagy emberek példáira hivatkozik.

A katolikus vallás legnagyobb hittitkai kerülnek itt megvitatás alá, mint az isteni kinyilatkoztatás, ennek lehetősége, szüksége; Jézus Krisztus isteni volta, küldetése, a jövendőlések teljesülése Krisztusban; Jézus csodái, föltámadása, mennybemenetele; a Szentlélek küldetése; az apostolok csodái; Krisztus egyháza az egyedül üdvözítő egyház; az egyháznak tévedéstől való mentessége, az infallibilitás; a szentírás tekintélye, a keresztény kinyilatkoztatás befejezett volta, melyek mind olyan dolgok, hogy bennök mindeddig még kételkedni sem merészelt. Most azonban hallja az ellenvetéseket, melyek közül igen sokat megjegyez magának már csak azért is, mert az az újság ingerével hat fogékony lelkére, meg azután különösen az ifjúságnak inkább természetesen az ellenkezés; mint a meghajlás, belátásról, átértésről még természetesen nem lehetvén szó. Ezeknek arányában aztán sehogysem képes megjegyezni azokat az érveket, melyek az ellenvetések élet megcsorbítanak.

Mindezek természetes következménye egy nagyon szomorú állapot lett. Középiskolát végzett intelligens emberek, akik hivatva lettek volna a más vallásúakkal szemben elszántan és kitaróan felvenni a keztyűt, vagy maguk is kétkedtek, vagy vitatkozó fegyvereik készletének elégséges voltában nem bízva, hallgattak és a még jobb érzelműek közül is igen sokan alig várták a pillanatot, melyben más térre verődik át a társalgás.

Az apológia korai tanítása volt talán a múlt vallástani utasításainak, illetőleg gyakorlatának legnagyobb hibája, melyről egyik kitűnő hittanárunk azt mondta, hogy »a volt középiskolai vallástaniításnak legégetőbb sebe«.¹

A középiskola keretében tehát a vallástani egyes tárgyait ily sorrendben, terjedelemben és módszerrel tanították egészen az 1900-iki rendeletig.

Eltételezve azonban a tisztán vallástani oktatástól, a középiskola egyéb

¹ L. Pokorny Emánuel dr.: A középiskolai vallástaniítás, 71. l.

tantárgyainak s e tárgyak tanárainak is közre kellett működni a vallásos-erkölcsös nevelésben.

Az »Utasítások« elrendelik ugyanis, hogy az ifjúság erkölcsi, vallásos és hazafias érzületének ápolása, az iskola jó szellemének megőrzése az egész tanári testületnek hivatása. Azonkívül: »Minden tanár tekintse kötelességének nemes példaadással, jó bánásmóddal odahatni, hogy az ifjúságban a kegyelet s engedelmesség erényei gyökeret verjenek; . . . az ifjúságnak minden iránt, ami erkölcsös művelődésére befolyással van, tisztelettel kell viseltetnie«.

Íme, ez nagy vonásokban az előbbi időszak hittani oktatásának vázlatos képe.

A folytonos felszólalások és panaszok azonban szükségessé tették egy új tervezet életbeléptetését, melyről a következőkben fogunk szólni.

V.

A legújabb, 1900-iki rendelet és részletes fejtegetésc. Tárgybeosztás, anyagelrendezés osztályonként. Katekizmus. Biblia. Szertartástan. Hittan. Erkölcstan. Egyháztörténelem.

Apológia.

Midőn mind hangosabb és hangosabb lett a panasz a középiskolai vallástanítás tárgybeosztását és módszerét illetőleg: a katolikus lapok és folyóiratok hasábjain egymásután jelentek meg az átalakításra vonatkozó üdvös nézetek és vélemények.

Midőn pedig az osztrák püspöki kar 1894-ben megszüntetve az előbbi, akkor nálunk is érvényben lévő 1850-iki rendeletét s egy új utasítást léptetett életbe; az átalakítás szükségességének kérdése nálunk is nagyobb hullámokat kezdett verni.

1896-ban, aug. 21. és 22-én a hittanárok országos gyűlést tartottak, melyen az új tárgybeosztásra vonatkozó javaslataikat aztán többen bemutatták. Ezen javaslatok közül a legteljesebb elismerésben részesült Pokorny Emánuel dr. hittanáré, melyet a nm. püspöki kar csekély változtatással később életbe is léptetett.¹

Ugyanis a magyarországi püspöki kar szükségesnek találván a középiskolai vallástanítás eddigi tárgyfölosztásának módosítását a jövőre nézve a következő fölosztást rendelte el:

- I. osztály: A hit- és erkölcstan elemei. (Katekizmus.)
- II. » Ószövetségi bibliai történet.
- III. » Újszövetségi bibliai történet.

¹ Pokorny Emánuel dr. javaslata a középiskolai vallástanítás tárgybeosztására vonatkozólag: I. osztály: Közép Katekizmus. II. osztály: Ószövetségi biblia; azonfölül a sz. mise szolgálat. III. osztály: Újszövetségi biblia. IV. osztály: Szertartástan. E három utóbbi osztályban a katekizmus főbb részei célszerűen felosztva átisméltendők. V. osztály: Hitágazattan (részletes dogmatika), az annak megértéséhez szükséges alapvető hittani részletek előrebocsátása mellett. VI. osztály: Egyháztörténet. VII. osztály: Erkölcstan. VIII. osztály: A keresztény vallás apológiája és a magyar egyháztörténet rövid összefoglalása.

- IV. osztály: Szertartástan.
- V. » Hittan.
- VI. » Erkölcstan.
- VII. » Egyháztörténet.
- VIII. » Apologetika.

(Tanítási terv és utasítások a magyarországi középiskolai katolikus vallástanítás részére. Kibocsátva a magyar püspöki kar 1900. január hó 25-én tartott közös tanácskozás határozatából). 1900-tól kezdve tehát leszámítva természetesen az átmeneti tanítási terv egyes intézkedéseit, ezen utasítás szerint tanítják középiskoláinkban a katolikus vallást.

Az előbbi tárgybeosztás egyik legnagyobb hibájául azt rótták fel, hogy a katekizmus terjedelmes és a fejletlen gyermeki észre nézve még befogadhatatlan és megemészthetetlen anyagát csupán egy év alatt kívánta előadatni, minek következtében a tanulók azt először is nem tudták jól megtanulni, másodszor meg nem ismételvén többet, amit tudtak is ellejlették.

Ezen az állapoton segített az új rendelet, melynek értelmében az első osztályban Középkatekizmust tanulnak a gyermekek, de a II. és III. osztályban cél és alkalmosszerűen átismélik.

Az utasítás mindjárt meg is okolja ezen eljárást, midőn azt mondja, hogy a katekizmus az egész vallástan legfontosabb részeinek összefoglalása s azért szükséges, hogy az ifjúság annak tartalmát jól ismerje és feledhetetlenül lelkébe vésse. »Ezért nem elég azt csak az első osztály anyagává tenni, hanem a következőkben is egyre vissza kell térni hozzá. Nevezetesen részletes ismétlés tárgyává kell azt tenni a II., III. és IV. osztályban úgy, hogy a katekizmus egy-egy főszakaszának átisméltése jusson«.

Sőt az új rendelet szerint a katekizmus egyes tételeinek ismétlése az V. (hittan) és a VI. (erkölcstan) osztályra is esik, amennyiben e helyeken már a tanulók fejlettebb tehetségeihez képest bővíteni, jobban rendszeríteni és alkalmas helyen a szokásos tévedésekre kiterjeszkedőleg magyarázni kell a katekizmusban tanult anyagot, »hogy az életbe kilépő tanulók nemcsak mindenkor tudják azt, amit mint keresztény katolikusoknak hinniök és tenniök kell, hanem vallásukat megvédeni is képesek legyenek«.

A katekizmus előadásának módszerére nézve pedig úlját vágja a tévedés minden lehetőségének midőn kijelenti, hogy a tanítást már az elemi iskolából ismeretes bibliai eseményekből kiindulva kell kezdeni. Egyszerű betanítatlásnak tehát vagy épen folytonos előadásnak helye nincs, nem is lehet. Megkívánható azonban, hogy a tanulók a kijelölt anyagot nemcsak helyesen fogják fel, hanem lehetőleg a katekizmus szavaival adják vissza.

A II. és III. osztály vallástan anyaga az ó-, illetve az újszövetségi bibliai történet.

Joggal mondhatnók, hogy ez a leghálásabb tárgy az egész középiskolai vallástanítás keretén belül. A bibliai történek nagy kedvessége rendkívüli vonzó erővel bír a gyermek lélekre s minthogy fejledező értelménél

fogva már az elbeszélés okozati összefüggését is kezdi kutatni az ó- és újszövetségi események közötti természetes kapcsolatot, utalást és fejlődést önmagától is feltalálja.

Mert nem tisztán elbeszéléseknek kell lenni a bibliai történeteknek, hanem oly valamelyes anyagnak, melyből a kiömlő meleg sugarak a hit- és erkölcsan tételeire vezetik a gyermekeket, amennyiben ugyanis az V. és VI. osztályok anyagát képezik.

A tanuló pedig a legnagyobb örömmel foglalkozik a bibliai történetek tanulásával. Hiszen tudjuk, hogy a biblia a könyvek könyve. Gyönyörűbbnél-gyönyörűbb elbeszélései, egyszerű s épen ezért magasztos kifejezései, eszméinek fönsége, a képeiben megnyilatkozó gazdag költészet, a szemléletesség oly élénk és felöltő tényeinek gazdag csoportosítása oly kedvessé, eredete pedig oly mély történelmi érdekűvé tesz, hogy míg egy részről a bölcsek örökké tiszteletben tartják, másrésztől az igazság és erény barátai folyton kézikönyvüknek fogják használni.

De megvan a maga nagy hatása a gyermekre, ifjúi lélekre is.

Nézzük csak közelebbről! A bibliai történetek változatos elbeszéléseiben korán felismeri a gyermek a maga s a népek fejlődési és fejlettségi fokának hasonlóságát. A bibliai történetek ugyanis az emberi nem, a népek kis korával kezdődnek s Istent, mint annak legjobb, de egyszersmind a legszentebb és legigazságosabb atyját tüntetik fel. Ezekben maga az Isten egész sorát közli velünk az elbeszéléseknek és tényeknek, melyek csodálatos voltak ingerével, magasztos egyszerűségekkel a bennök foglalt szent igazságok bűvös erejével rendkívüli vonzóerővel hatnak az ifjúságra s rájuk nézve a legtanulságosabbak is.

Milyen sok olyan dolog található e bibliai történetekben, mely ugyan a régi hajdankorra vonatkozik, de sokszor mimagunkra, sőt még a gyermeki életre is vonatkoztatható, a bennök felmerülő vonások, mintha a mi szívünkről vagy a gyermekéről volnának lerajzolva egészen úgy, hogy sokszor kénytelenek vagyunk bevallani, hogy a kikeről ott szó van, azok tulajdonképen mi vagyunk, óhajaink, kívánságaink és reményeinkkel együtt!

Azonkívül, mint az útasítás helyesen követeli is, a bibliai történetek előadásának olyannak kell lennie, hogy bennük a hit és erkölcsi igazságok megtalálják szemléleti alapjukat s mintegy ezekből csírázzanak és emelkedjenek ki. Hiszen a vallási igazságok e bibliai történetekkel mintegy természetes kapcsolatban vannak, s ezek után nemcsak hogy könnyebben felfogja azokat a gyermek, hanem a történetekkel egyetemben s ezek által könnyebben meg is tartja. Valamint a fa kibimbózik, bimbóival, hajtásaival egy egészet alkot s egy szép szemléleti képpé alakul: úgy hajtlanak ki a bibliai történetekből is a vallási igazságok s velük együtt egy szép egészet képeznek.

Maga a bibliai történetek természete továbbá azt is megköveteli, hogy a reá alkalmazott vallási oktatás növelje a képzelő erőt. A messze ország, mint a történelmi tények színhelye, az éghajlat, a föld terményei, a népek

szokásai, Istennek az emberekkel való közvetlen természet fölötti érintkezése, a szellemi lények megjelenése a földön, az angyalok szolgálattétele, végre a harci tények és csodák kétségkívül erősen és maradandóan fognak hatni a gyermek képzelő erejére és az ezen hatás segítségével benyomult vallási igazságok örökre megmaradnak elméjében.

Egyébként a hitoktatónak egymásután kínálgatik az alkalom, hogy ezen igazságokat a gyermek életére alkalmazza már csak azért is, mivel az első bibliai események egyenest a népek gyermekkorából valók. Ezeket aztán oly elbeszélések követnek, melyek pl. Kain és Ábel, Ábrahám és Izsák, Noé és fiai, Ezsau és Jákób története, József és testvéreié, Sámuelé, Héli fiaié, Ruté, Tóbiásé, Dánielé, a hős Makkabaeusoké, végre pedig a gyermek Jézusé.

Az újszövetség elbeszélései pedig, mint Ker. Szt. János térítése, az Üdvözítő nyilvános működése, a megkísértés, keresztelkedés, az első tanítványok, a kánaai menyekző, a kúfárok kiűzése a templomból, Nikodémus, a samaritánus nő, a názárethi tanítás, a kafarnaumi tartózkodás, csodás halfogás, hegyi beszéd, a bélpoklos és inaszakadt meggyógyítása, az apostolok választása, a naimi ifjú, Mária Magdolna, Jézus példabeszédei, Jarius lánya, az apostolok szétküldése, az Oltáriszentség megalapítása, az apostolok törvényhozó hatalma, a főparancs, az Úr imádsága, Jézus szenvedése, halála, föltámadása, mennybemenetele, Péter apostol-fejedelemsége stb. míg egyrészt elősegítik a kapcsolat és természetes fejlődés megértését az ószövetségi előképekkel, másrészt alapul szolgálnak az egyházi élet különféle nyilvánulásainak megértéséhez.

Ily alkalmazás nélkül ugyanis a vallási igazságokat alig tudja magába fogadni a gyermeki lélek s mindig olyanokul fogja tekinteni azokat, mint amelyek kívülé vannak, messze távolban rá nézve idegenek. S nem is viseltetik irántuk soha olyan részvétellel, mellyel őket különben örömet és gyermeki odaadással karolta volna fel.

A módszeres eljárásra vonatkozólag pedig az Utasítás azt rendeli, hogy a II. osztályban az iskolai év két első hónapjában a katekizmus első szakaszát és az első osztályban előírt imádságokat kell átismételni; míg a III. osztályban a katekizmus második szakaszát az első hat héten át kell ismétetni, mikor is az első osztályra előírt imádságok újból gyakorlandók; azonkívül ezen osztály anyaga lenne még a szent olvasó imádkozásának módját megismertetni a tanulókkal.

Azonkívül a módszeres kezelés szempontjából a következő eljárást írja elő az Utasítás: »Hogy a bibliai események ne veszítsék el valóságos történeti jellegüket, az ószövetségben a főkorszakok hozzávetőleg meghatározható idejét, az újszövetségben Jézus születésének, nyilvános működése kezdetének, halálának, valamint a jeruzsálemi zsinatnak és az apostol-fejedelmek halálának idejét közölni kell a tanulókkal; továbbá fontosabb alkalmakkor meg kell adni a szükséges történeti, régészeti és földrajzi tájékoztatást«.

Ilyen beosztással s ilyen módszer alkalmazása mellett aztán valóban az

lesz a bibliai oktatás, aminek kívánjuk is hogy legyen: alapja a hit és erkölcs-tani tanításoknak.

Ha még arra is kiterjesztjük figyelmünket, hogy alkalomadtán egy-két zsolttárrészletet s egy pár mélyértelmű prófétai mondást is megtanítottunk velük, ezek hallhatatlan eszmék és érzelmek magvait hintik el lelkökben. Talán senki sincs, — mondja épen egy deista¹ — ki ne tapasztalta volna, hogy az élet nehéz körülményei között a gyermekkorban betanult egy-két bibliai idézet miképen csillámlik meg bennünk és miképen lesz a vigasztalás, tanács és tanítás forrásává. Világosítja az értelmet, emeli a lelket, támogatja az elhatározást.

Ilyen ismeretekkel fölszerelve jut el a tanuló a IV. osztályba, mikor a szertartástan lesz rendszeres tanulmányozásának tárgya.

A katekizmus és bibliai történetek célludatos ismerete most már arra képesíti a tanulót, hogy az egyház szertartásaiban nyilvánuló magasztos öntudatosságot, cél- és alkalmyszerűséget helyesen fölfogja. Legalább is több joggal feltehetjük ezt egy 14—15 éves ifjúról, kinek ismeretei már hit- és erkölcs-tani, majd bibliai oktatáson alapúlnak, mint egy 11—12 évesről, ki megelőzőleg a középiskolában csak katekizmussal foglalkozott. Azaz a szertartástan alapos elsajátításához és megértéséhez szükséges feltételek inkább meg vannak egy IV., mint egy II-ik osztályú tanulóban. Meg amit a második osztályban csak hosszas magyarázatok, fejtegetések és összehasonlítások útján érhetnénk el, azon itt már egyszerű utalással vagy rámutatással túlesünk.

Jobban megértik, jobban megragadja képzeletüket s nagyobb lelkesedéssel is tanulják.

A biblia mellett egyik kedves tantárgya ez az ifjúságnak. Ugyanis a gyermek mindig örül, ha valami újat tud felfedezni abban, amit ő már régen látott, ismert. Így van a szertartások legnagyobb részével is. És míg ez által hite folyton erősödik, mert amit eddig pusztán csak külső pompának hitt, ebben most felismeri a magasztos belső tartalmát, másrésről gondolkozása, rendszeres okoskodása fejlődik is.

Tudjuk, hogy a külső fény, a szertartások ünnepélyes komolysága, a világban uralkodó vásári zajtól való mentesség, az Isten házában való egyenlőség tudata, mindenkit lelke mélyéig megszokott hatni, de különösen a népet és a gyermekeket. Ezzel a mély meghatottsággal s igazi szent kíváncsisággal várja a gyermek azt az időt, midőn már ő is szertartástant tanulhat.

Fel is kell tehát használnunk minden alkalmat, hogy fokozzuk benne a szent kíváncsiságot és a középiskola keretébe vágó minden egyházi mozzanathoz adjuk alapos és érthető magyarázatát.

Szólunk tehát az istentisztelet helyéről, a templomról, annak berendezéséről és fölszereléséről s ezzel kapcsolatban röviden megemlítyük s szemléltetve bemutatjuk az építészeti stílokat s ezeknek főbb emlékeit hazánkban,

¹ L. Legouvé.

(pl. székesfehérvári bazilika, pécsi székesegyház, a jáki apátsági templom, a traui dóm; a kassai és budai Mátyás-templom, a veszprémi Gizella-kápolna; nagyszombati templom, győri székesegyház, budapesti tudomány-egyetemi templom; Bazilika, ferencvárosi románstílusú, kőbányai új, s a lipótvárosi Szent István-templom).

Különös gonddal és lelkiismeretességgel szóljunk a szent miséről s kívánjuk meg ennek alapos ismeretét. Ide tartoznak még az oltár és részei, a szent miséhez szükséges eszközök, egyházi ruhák, színei, püspöki, pápai jelvények; a latin nyelv használatának okai a főbb istentiszteletnél; a szentségek kiszolgáltatásának szertartásai; más istentisztelet: litánia, szentségimádás, szentelések: halottak beszentelése, áldások: balázsolás.

Részletesen kiterjeszkedünk azután az egyházi év s annak nyilvános ünnepei és jelentős időszakai tárgyalására.

Az Utasítás értelmében azonkívül a szent cselekmények tárgyalásával kapcsolatosan át kell ismételni a katekizmus harmadik szakaszát.

Az ötödik osztály vallástani anyagát aztán a hittan teszi, úgy értvén azt, hogy amit eddig tanultak a növendékek a vallásból, mindazt most magasabb és felsőbb értelemben ismételik. Nem annyira az észből, vagy a hagyományból vett érvekkel bizonyítanak, mint inkább nevezetesebb és közkeletűbb szentírási idézetekkel élnek. Így aztán míg egyrésztől munkájuk eredményesebb és gyümölcsözőbb, másrésztől az érettebb megfontolást igénylő tételek fejtegetése a VIII. osztályra marad.

Tanulmányaiknak főtárgyai tehát: a vallás és vallástan fogalma, alkotó részei a hit, hitágazatok és hitvallás. A katolikus hit, az egyedül igaz hit, ennek forrásai, őrei, a Szentírás könyvei, hitelességök. Különösen az apostoli hitvallás mind a tizenkét ágazatának s az ezek alá tartozó vallási tételeknek részletes fejtegetése.

Ezekre nézve az Utasítás a legnagyobb türelemre valló szeretettel megjegyzi: »Fontosabb helyeken ki kell terjeszkedni azoknak a felekezeteknek eltérő tanításaira is, amelyekkel a tanulók érintkezésben állanak; de mindig úgy, hogy a személyek iránt kötelező szeretet sértetlen maradjon«.

A VI. osztály tananyaga az erkölcsstan még pedig az általános, majd a részletes. Már maga az anyag oly érdekes, hogy fokozott mértékben ébrentartja azt az érdeklődést, amelyet a vallásos oktatás a középiskola alsóbb osztályaiban felkeltett. Azért nem is elvont igazságok betanulását kell alatta értenünk, mint inkább az Üdvözítő, a szentek életéből levonható és a mindennapi élet viszonyaira alkalmazható keresztény morál-tételek gyakorlati megismerését.

A legfőbb dolog, hogy az erkölcsstani tételek a gyakorlati étellel legyenek a legszorosabb összefüggésben még az általános résznél is, hol a főbb igazságok kifejtése mégis kissé elvontabb.

Ez általános részben a következőkről van szó: az erkölcs és erkölcsstan fogalma. Az éserkölcsstan és a kinyilalkoztatott erkölcsstan. Az erkölcs

viszonya a hithez. Az erkölcsi jónak és rossznak megkülönböztetése. Természeti és kinyilatkoztatott törvények. Erkölcsi beszámítás. Erények, bűnök.

A részletes erkölcsstan tanítása a legtöbb alkalmat szolgáltatja a vallástanárnak arra, hogy növendékei lelkületét kiismerje. Egyszersmind egy igen nagy hatalom kezében, mellyel az ifjú ember lelkét még könnyedén idomíthatja. Példák alkalmazása különösen itt van helyén. És pedig az Üdvözítő, az apostolok s szentek életéből épen úgy, mint azon egyszerűbb mindennapi életviszonyokból, amelyek közé az ifjúság juthat.

Egy pár általánosabb erkölcsi tételre, melyet már eddigi tanulmányaiból vagy az életből is elsajátított, ő maga is könnyen fog példát felhozni úgy a szentírásból, mint az életből. Egyébiránt ebben is mértéket kell tartani. Leghelyesebb az utasítás idevágó szakaszának értelmét követni: »Az erkölcsstan tárgyalásánál a gyakorlati élet kívánalmi jelölik meg az irányt. A vallástanár ne időzzék sokáig az elvont tételeknél, hanem mutassa meg azoknak alkalmazását a mindennapi életben. Ebben egyébiránt a tanulók önmunkásságának is tág teret kell hagyni, még pedig nemcsak elméletileg, hanem amire őket gyakrabban kell figyelmeztetni, főképen saját cselekedeteikben.

A részletes erkölcsstan szól a főparancsolatról, az Isten és embertársaink iránt való szeretetről, továbbá az Isten tiz s az anyaszentegyház öt parancsolatjáról.

Mindenütt igen fontosnak tartja az erkölcsstan az egyes igazságok gyakorlati alkalmazásának felsorolását és megismertetését, így: A Szent Vince és Szent Erzsébet-egyesület; Congregatio Mariana, Élő Olvasótársulat, Szent Skapuláré, Missió-egyesületek, Szent László, Szent István-társulat; Oltár-egyesület, Ima-apostolság.

A VII. osztály vallástani anyaga: egyháztörténelem. Hitágazati, erkölcs-tani ismeretek és a katolikus egyház főbb szertartásainak elsajátítása után az új tantervben kapta az egyháztörténelem az őt legjobban megillető helyet. Egyrészt ismerik már a középiskola VII. osztályos növendékei úgy a világmint a magyar történelem főbb mozzanatait, másrésztől elég értelmi fejlettséggel s előzetes módszeres ismeretekkel rendelkeznek arra nézve, hogy az elmúlt időkezeményeiben ne pusztán adatokat lássanak, hanem útmutatást a jövőre.

Valamint a világtörténelem, kellő tapintattal, módszerrel és belátással tanítva igen nagy horderejű az ifjú lélekre, annak fejlődésére, ismeretei gyarapítására, az ismeretlen félhomály eloszlatására; ép úgy az egyháztörténelem tanulmányozására is rendkívüli befolyással van a tanuló lelkületére.

De ha valahol, különösen itt kell óvakodnunk a kicsinyeskedéstől és a túlzástól. Ne számokat, rideg belüket, neveket taníttassunk be a gyerekekkel, hanem az azokban rejlő lelket, értelmet. De még azon neveket, évszámokat se taníttassuk be mind, ami a tankönyvekben elő szokott fordulni, hanem éles ésszel, mély belátással és tapintatos körültekintéssel azon adatokat válasszuk ki különösen, amelyekre minden jó katolikusként, minden művelt embernek szüksége van.

Mert nem is a számok, nem is a nevek érdekelnek bennünket annyira az egyháztörténelemben, mint inkább annak az isteni gondviselésnek a feltüntetése, melyet az Udvözítő maga úgy fejezett ki, hogy: »Én veletek leszek a világ végezetéig«. A multat szépen össze lehet kapcsolni a jelennel s még a legkisebb dolgokban is fel lehet tüntetni ez isteni kijelentés örökre kiható jelentőségét.

Mindenesetre különös tekintetet követel a középkor tárgyalása. Amióta ugyanis az úgynevezett felvilágosultak világgá szórták a középkor sötét elnevezését, azóta mintegy közmeggyőződéssé vált e kifejezés s még a különben legkeresztényebb szellemben írott világi történelem is bizonyos ellenszenvvel s tartózkodással beszél ez időszak művelődési viszonyairól. Bizonyára elég alkalom kínálkozik a keresztény katolikus egyház középkori történetében arra, hogy e téves felfogást megingassuk vagy legalább is kellőképpen enyhítsük. A mély hit és igazi, őszinte benső vallásosság mindig többet ér, mint a hitetlen vallástalanság. Egyik kitűnő historikusunk a történelem tanításáról írja a következőket: Van-e vallás, melynek több volna a vértanúja? Anyagi javakról, a világ minden külső csillogásáról lemondva, mi az, ami nagyobb gyönyörűséggel kecsegtetné a vérpad és az akasztófa áldozatait? Mi viszi őket oda oly kedvvel, olyan átszellemült arccal? »Az ige, az eszme! Majd később »A vértanúk és szerzetesek kereszténysége azonban lehetett-e egyttal az inquisitorok kereszténysége? S a középkor nem tagadta-e meg szellemét? Nem.« A vallásüldözéseket vezető férfiak túlnyomó többsége a legtisztább szándékú, rendkívüli, sőt mocsoktalan erkölcsű volt. Hogyan lehetett volna rossz a szándékuk, midőn oly nézetekre akartak kényszeríteni, amiket jóknak tartanak? ¹

De ne zárjuk be szemünket azon mozzanatok előtt sem, melyek az egyház szolgálóinak egyikét-másikat megbélyegezik. Jobb ha előbb vesz róla tudomást a tanuló, mintha künn a világban vagy rossz, irányzatos könyvekben tökéletesen elferdítve, kiszínezve és nagyítva kell majd azt megismernie. De az úgynevezett történelmi hazugságokat mindig a legnagyobb eréllyel kell visszautasítani és kellő értékükre leszállítani. Általában arra szoktassuk a tanulót, hogy a középkort például ne az eszmék mai alakulása, árfolyama szerint becsülje, hanem iparkodjék behelyezkedni ama kor vallási és társadalmi viszonyaink ismeretébe. Talán legjobban jellemzi e kort Jeruzsálem bevétele: »Lovagok és közönséges vad harcosok, kiket hol a vallás mélysége, hol annak csak durva fanatizmusa késztet reá, hogy a legyőzötteken a legborzasztóbban kegyetlenkedjenek, a szent zsolozsmák fölzendülésére abba-hagyják barbár munkájukat. Vallásos ihlettől áthatva ontottak vért és könnyet egyaránt.« ²

Az egyháztörténelem feloleli természetesen a kereszténység ókorától

¹ L. Márki Sándor dr.: Történettantás a középiskolai új tanterv szellemében, 140. l.

² L. Márki f. e. m. 140. l.

kezdve egész a legújabb időkig mindazon eseményeket és a kereszténység életében főbb mozzanatokát, melyek az egyház alapítására, Szent Péternek római tartózkodására, a kereszténységnek a római birodalomban történt elterjedésére, a háromszázados üldözésre, a vértanúk, katakombák, tévtanok s az egyetemes zsinatok történetére vonatkoznak. Majd kellő méltatás tárgyai lesznek: a hierarchia, az apostoli atyák és hitvédők, szentatyák, szerzetesség, pápaság állása, a vad pogány népek megtérése, képrombolás, keleti egyházszakadás, keresztes háborúk, nyugati egyházszakadás, kath. iskolák, keresztény tudományosság, művészet, protestántizmus, az újkori vallástalanaág legújabb nevezetes mozzanatai.

De ami legvonzóbb és legértékesebb lesz az új rendelet egyháztörténelmi tanításában az ifjakra, az az eseményekben, küzdelmekben és a pápasághoz és az általános kereszténységhez tartozó összeköttetéseinél fogva legértékesebb magyar egyház története.

Hogy a jelen utasítás nagyobb tért enged át a magyar egyház történetének tanulmányozására, ezáltal egy örvendetes kilátásnak a zálogát tünteti fel a jövőre nézve. Az egyetemes egyháztörténetben ugyanis eddig csak a nagyon is legfontosab magyar mozzanatokra szorítkoztak a tankönyvek; a hitoktatók legnagyobb része pedig ezen mozzanatoknál is csak a nemzeti történetre utalt s nagy vonásokban tárgyalta az eseményt. Ezen körülménynek aztán több sajnálatos következménye lett: nevezetesen, mint tudvevő dolog, hazánk nemcsak sok nyelvű, de sok vallású ország is; egyik rá van utalva a másikkra s a mindennapos összejöveteleknél gyakran kínálkozik alkalom nemcsak a vallás egyes tételeinek feszegetésére, de különösen speciális viszonyainknál fogva az egyes felekezetek jelen hazai állapotára, térfoglalására, belső szervezetére, állami törvényekre, melyek az egyes felekezetek jogát szabályozzák s így míg a protestáns felekezeteknél úgyszólván legfontosabb tanulmány tárgyává tétettek e kérdések, a katolikusoknál ellenben nem sok gondot fordítottak rájuk, miért is az életbe kikerült művelt katolikus, ha csak saját hajlama és szorgalmából nem foglalkozott ezen dolgokkal, járatlan is volt bennök. Sokszor megvolt benne a jó szándék egyházának megvédelmezésére, de hézagos ismeretei hallgatásra kárhoztatták. Holott, ha ismerős lett volna mindama való tényekkel, melyek a magyar egyház történetében oly nagy mennyiségben s oly megnyerő, élénk színben fordulnak elő: bizonyára úgy magának nagyobb megnyugvást, mint egyházának méltóbb elégtételt s elismerést szerezhetett volna.

Gondoljunk csak mindjárt II. Silvesterre, a pápák erkölcsi és anyagi támogatására a pogány törökök ellen, a lovagrendek s szerzetesek óriási művelődési befolyására s mindjárt tisztában áll előttünk a katolicizmus szerepe Magyarországon. Azért minden magyar katolikus ember kitörő lelkesedéssel fogja üdvözölni az utasítás azon rendeletét, melynek értelmében a hazai egyház történetének tágabb tere nyílik az egyetemes egyház történetének tanításában.

Előjönnek tehát az egyház történetében: A kereszténység első nyomai

Magyarországon, a magyar nép első térítői, szent István, az apostoli királyi cím eredete, a magyar király fővédnöksége, Szent Imre, Szent István intelmei fiához, Szent Gellért, Szent László, a pogányság felkelése és megszűnése, a magyarok Mária-kultusza, szerzetek Magyarországon, a lovagrendek döntő szerepe a sajómelléki ütközetben, Szent Erzsébet, B. Margit, pápai támogatás a török ellen, a pápaság viszonya a magyar koronához, különböző királyaink alatt; Kapisztrán Szent János, a protestántizmus térfoglalása Magyarországon, katolikus visszahatás, Oláh Miklós, Pázmány Péter, Pázmány-féle egyetem; Mária-kongregációk keletkezése, működése, Eszterházy Miklós és Pál nádor, kassai vértanúk, a görögök egyesülése a róm. kath. egyházzal, az erdélyi róm. kath. státus, kath. alapok és iskolák, kath. autonomia története és a katolicizmus legújabbkori állása Magyarországon. Ezek azok a főbb mozzanatok hazánk kath. egyházi történetében, melyeket tudni mindenkinek szent kötelessége.

Általában az az eszme lebegjen vezérfonalul a hitoktató előtt, hogy inkább a fénypontokat tárja az ifjúság elé, mint élénk színekkel fesse a sötét foltokat. A tanuló úgyis inkább érdeklődik a szép és nemes iránt s kicsinyléssel fordul el a tévedések és bűnök nyilvánulásaitól.

Azonkívül alkalomadtán a jelent összehasonlítva a multtal, a történeti eseményeket kiegészítve s megvilágítva a dogmatikával sokszor rendkívüli haszonnal járó munkásságot fejtünk ki. Egyébiránt álljon előttünk folytonosan az Utasítás következő rendelkezése: »A multnak nagyarányú körvonalakban rajzolt eseményeiből tűnjék ki az isteni gondviselés csodálatos örökdedése az Egyház fölött, az emberi gyarlóságok és változások közepette emelkedjék ki az állandó isteni intézmények nagysága s a kereszténység szentjeinek és más kiváló szellemének példája követésre indítsa az ifjúságot. Ily kimagasló történelmi alakok életéből nem száraz életrajzi adatok, hanem oly vonások szükségesek, amelyek azoknak egyéniségét megismertetik. A szokásos történeti tévedések és ferdítések a maguk helyén megvilágíttassanak. Nevek és évszámok tekintetében csak a legszükségesebbekre szorítkozzék a vallástanítás, hogy az ifjúság emlékező tehetsége túl ne terheltessék«.

A középiskola legfelsőbb osztályára apológiát ír elő az Utasítás. Ez volt eddig a középiskolai vallástanításnak legnagyobb hiánya, hibája s legégetőbb sebe. Az V. osztályban adtak belőle ízelítőt, melyet azonban a még fejletlen eszű növendékek kevésbé tudtak felfogni s még kevésbé később helyesen értékesíteni.

Az apológia méltó befejezése azon alapnak, melyet a középiskola vallástani anyaga a tanulónak ad. Nemcsak természetes betetőzése ez eddigi tanulmányaiknak, hanem egyszersmind szükséges is, amennyiben az elsajátított anyagot, illetőleg annak a megmaradt, leszűródött velejét megtanulják kezelni, használni elleneikkel szemben kint az életben.

A filozófia, különösen a logika, oknyomozó történelem, retorika és matematika előleges tanulmányozása pedig kellő biztosítékot nyújt aziránt, hogy ügybuzgó, hivatott vezetés egyrésztől, odaadó, hűséges szorgalom másrésztől

e tantárgyat a leggyümölcsözőbbé tehetik a középiskolai vallásoktatás löbbi osztály-anyaga mellett.

Részletes megvitatás alá kerülnek: A hit, mint az Isten és az ember együttes műve; a hit akadályai s megszerzésének útja; Isten létezésének természetes fölismerési módjai: metafizikai, kozmológiai és történeti érvelés; atheizmus, materializmus és patheizmus; az emberi szellem; ennek különbözősége az anyagtól, darwinizmus, a lélek halhatatlansága; vallás és fogalma, kinyilatkoztatás, csoda, jövendölés, deizmus, racionalizmus, biblia, teremtés és körülményei, Krisztus és vallása, a kereszténység egyetemes hívatása, befejezettsége, állandósága, az egyház és a reá vonatkozó tanítások. Mint az anyag mutatja az apológia nagy tudást, széles ismeretkört s ami mindezeknél még többet ér a tárgyhöz illő sajátos kezelési módszert követel.

Amint maga a tárgy anyagát, berendezését tekintve elüt a középiskola egyéb tantárgyaitól, úgy különösen módszeres kezelése egyedül áll azok között. Itt ugyanis nemcsak tényeket konstatálunk, hanem kutatjuk az okokat s az okozati összefüggéseket; hivatkozunk szent könyvekre, hagyományokra, Krisztus s az apostolok példáira, cselekedeteire; majd az észhez folyamodunk s annak józanságából merítjük érveinket; majd meg a történelem tanúbizonyossága szól mellettünk vagy elleneinkkel szemben. Mindezt határozott tudományos alapon kell tennünk, nem azért, hogy a tanuló előtt nagy készült-ségünket fitogtassuk vagy épen éveink tömegével őket elkábítsuk, — mert így igazán nem érnék célt — hanem azért, hogy határozott eljárásunkkal, érveinknek a tényeket támogató, megvilágító igazságával megerősítsük növendékeinket a mondottak valóságában.

Különösen óvakodnunk kell a latin, de még inkább az esetleges görög vagy zsidó idézetek alkalmazásától, — melyek megfelelő hallgatóság előtt talán emelnék előadásunk fényét és értékét — de a középiskola növendékei előtt érthetetlen, üres szó-puffogatások lesznek.

Soha ne tévesszük szem elől a célt. Csak az lebegjen mindig előttünk. Az egyháznak akarunk mi hú, értelmes és hitükben öntudatosan erős fiakat nevelni s nem magunkat megbámultatni vagy épen hiúságunkat legyezgetni. Legelső feltétel tehát, hogy világosan beszéljünk. A világos, átlátszó érvelés, — mint a világirodalom legnagyobb szónokainál láthatjuk — már egy nagy biztosítéka a sikernek. Azért, mielőtt előadnánk valamit, jól gondoljuk azt át előbb mi magunk. Az egész tanítás, érvelés menetének gerincét készítsük el magunkban s így tisztán állván előttünk a dolog, világosabban megfogjuk azt magyarázni növendékeinknek is.

Óvakodunk továbbá a sok műszó (terminus technicus), az úgynevezett teológiai nyelv s általában az olyan kifejezések és beszédmodor alkalmazásától, amely idegenszerűséget kölcsönöz előadásunknak, érthetetlen a hallgatóság előtt s mindenek felett a világosság rovására történik. Inkább népszerű alakban és nyelven kell tárgyalnunk az egyes tételeket oly módon, hogy minden művelt ember megérthesse.

Bizonyos alkalmakkor azonban, amit maga a tárgy és a körülmények hoznak magukkal, meg épen a hitoktató belátásától függenek, a közönségnél emelkedettebb hangú beszédet, magyarázatot is használhatunk. Ezáltal lendületesebb lesz előadásunk s míg egyrésztől fokozott mértékben felkeltjük a tanulók érdeklődését, kíváncsiságát és tudásvágyát, másrésztől látni fogják a tanár lelkesedését a tárgy iránt s ők is nagyobb buzgósággal és lelkesedéssel fogják felkarolni az illető dolgot. Ezáltal különben a meggyőzésnek még egy másik módon is szolgálatába szegődünk. A vallás ugyanis nem annyira az ész, mint épen a szívnek a tudománya. Következőleg nemcsak hideg okoskodással, merev, döntő érvekkel kell előállanunk, bizonyítanunk vagy cáfolnunk, — mert így bizonyára nem fogjuk megkedveltetni a fiatalsággal tárgyunkat — hanem sokszor igen üdvös dolog a szív húrjait is megpendíteni.

Első és fődolog mindenekelőtt az érvek csoportosítása s ügyes alkalmazása, minthogy itt nem annyira szónoklásra van szükség, — ámbár ott is fődolog a meggyőzés — mint inkább csak bizonyító és cáfoló eljárásra. Nagyon helytelenül cselekednék tehát az a hitoktató, aki mellőzve a tételt támogató érvek felhozatalát, — vagy épen a tankönyvre utalna e tekintetben — csupán hallgatói érzelmeire kívánna hatni, mert beszédje olyannak tűnnék fel tanítványai előtt, mint a pengő érc és a zengő cimbalom. Azonban az érvek használatában és csoportosításában is rendkívüli ügyességet kell kifejtenünk. Ne az érvek nagy tömegével akarjunk imponálni, mint inkább azoknak döntő bizonyítékával. Osztályozzuk érveinket aszerint, hogy milyen fontossággal bírnak, s milyen hitelességük nemcsak az egyház, de a világ előtt is. Ezen bizonyítékok közül jó némelykor a legerősebbet előre tennünk, majd máskor a döntő érvet csattanóul épen a végére kell hagynunk. Ha azonban már valamely tételt minden kétséget kizárólag bebizonyítottunk, óvakodjunk előhúszakodni a többi, esetleg reá vonatkozó érvekkel vagy legalább is azoknak részletes fejtegetésével, mert egyszerűen olybá tűnnék fel a dolog, hogy némi erőlködéssel úgyszólván fülénél fogva húzzuk elő a bizonyítékokat.

Leginkább tartózkodnunk kell azonban azon érvek felhozatalától, melyek nem vágnak egészen a tételhez, más igazság támogatására talán nagyon is alkalmasak lennének, de itt épen nem használhatók eredménnyel; kerülnünk kell továbbá s még nagyobb óvatossággal azon érveket is, amelyekből elleneink a maguk számára is fegyvert kovácsolhatnának. Még a látszata is távol legyen előadásunkban, bizonyító vagy cáfoló eljárásunkban annak, hogy az bizonyos nehézségekbe ütközik, hogy az nem könnyű dolog, mert a hallgatóság ilyenkor önkéntelenül is a csűrés-csavarás elméletére gondol.

Mindez óvatosság azért olyan nagyon szükséges, mert a 18—19 éves ifjút a mai korban rendszeren már megérintette a nagy világ szele, rossz, istentelen könyveket olvasott, léha, vallástalan vagy épen az egyházat gúnyoló társaságokban fordult meg s ha e mótelyek akár csak egy cseppje mérgezte már meg lelkét, keresve keresi az alkalmat, mely az ő korán elfajúlt eszméinek, felfogásának távolról is igazat adjon.

Nagyon sok óvatosságot és körültekintést igényel még s igen sok bajnak volt már forrása az úgynevezett kételyek iránti kérdezősködés. Mindenesetre meg kell engednünk, hogy a tanuló az ő nehézségeit bizonyos alkalmakkor jóindulatulag előhozassa s arra nézve felvilágosítást kérjen, sőt ezt meg is kellene követelnünk tőlük, minthogy épen az apologiának célja a hitben megerősítést nyújtani s a tévelyeket alaposan megcáfolni. Csakhogy ami megengedhető, ne legyen egyszerismind elfajulásra vezető rendszer. Amelyik tanulónak kételye volna, avagy nem helyesen értene valamit, ebbeli aggodalmát ne előadás vagy magyarázat előtt vagy közben tegye, hanem az előadási idő leteltével vagy keresse fel a hitoktatót saját lakásán. Ellenkező esetben ebből nagyon sok visszaélés fejlődhetik ki. A gyerek csacska, szeret folytonosan kérdezősködni, beszélni s ha látja, hogy az lehetséges, keresve keresi majd az aggályokat, melyekről előbb nem is álmodott, mert hisz ezáltal telik az óra, kevesebbet felelnek s a következő órára is kisebb anyagot tud megmagyarázni a hitoktató.

Alkalmat kell továbbá adnunk a tanulóknak arra is, hogy magukat a hitvédelemben gyakorolhassák. Erre nézve azonban leghelyesebb lesz, ha megtartjuk az Utasítás ide vágó rendelkezését. »E gyakorlatok oly alakban nem engedhetők meg, hogy az egyik tanuló a másikkal szemben valamely hitellenes dolgot bárcsak látszatra is védelmezzon«.

Ezen új tárgybeosztás és kezelés pontos betartása mellett aztán középiskolai hittantanításunk mindenesetre gyümölcsöző lesz.

VI.

Kapcsolat a középiskola többi tantárgyaival. Nemzeti és vallásos szellem a középiskolai tanításban. Nyelvek. Klasszikus irodalom. Művészetek, régiségtan. Magyar irodalom, önképző-kör. Történelem. Földrajz; zarándok utazások Rómába, kegyhelyekre. Bölcsélettan elemei. Természettudományok.

középiskolai oktatásban, különösen a legújabb Utasítások¹ rendelkezései értelmében, egy eszme megvalósítása vonúl végig és domborodik ki az egész vonalon s ez a nemzeti szellem. Úgy kell ezt értenünk, hogy nemcsak a magyar történelem, de a középiskola összes többi tantárgyainak tanításánál oda kell törekednünk, hogy a tanulóban a hazafiság, nemzeti szellem magasztos érzelmeit öntudatosan ébresszük föl és fokozatosan fejlesszük ki.

Másrésről minden esetre a középiskolának egyéb célja is van! Mert ha a hazafiság szent érzelme hatja át lelkünket s minden gondolatunk, tettünk oda irányúl, hogy hasznára, előmenetelére szolgáljunk a szeretett hazának, akkor talán leróttuk kötelezettségeinket azon nagy családdal szemben, melyhez bennünket a vér és anyaföld kötelékei lúznak, de vajjon eleget tettünk-e égi részünk azon isteni óhajának, mely egy túlvilági, mennyei otthon után vágyakozik? Bizonyára nem! Már pedig azt a kívánságot ki nem olthatjuk magunkból! Mint testből és lélekből álló lények mindig a középpont körül lebegünk; míg testünket, ezt a lényünk jobb részéhez tapadt nehezéket mindig alább és alább húzza a sárba a föld vonzó ereje: addig lelkünket az isteni szeretet örök vonzódása mindig magasabb és magasabbra ragadja. S ha megadtuk a császárnak azt ami a császáré, akkor adjuk meg az Istennek is azt, ami az Istené!

A középiskolai oktatáson vonúljon keresztül a hazafiság szent érzelme mellett egy sokkal szentebb, ideálisabb, magasztosabb eszme, a vallásosság!

Valamint a középiskola minden egyes tantárgyában kidomborítható

¹ 1903: 48,381. sz. a.

többé-kevésbé a nemzeti szellem: úgy megtehetjük ezt, különösen az egyes tantárgyak kezelési módjánál a vallásossággal is! Ha pedig a középiskola közös célra törekszik, akkor ezen közös, egységes célt a testületek minden tagjának elő kell mozdítania. Ne csak a történelem tanára élessze a tanulóknál a nemzeti szellemet, hanem a nyelvek, természettudományok és irodalmak tanárai is; viszont a vallásosság, a hit érzelmének megerősítése, gyarapítása ne csupán a hitoktató munkája legyen a középiskolában, hanem minden egyes tanár ismerje kötelességének e tekintetben segítő társának lenni a vallás-tanárnak.

Hiszen egész természetes dolog az, hogy a középiskola tanárai közös munkában fáradoznak s hogy minden egyes tanár buzgalmának eredménye társainak kiegészítő munkásságától függ.

»A tanári karnak egyértelmű eljárására számot tart az iskola, a köznevelés feladata«.¹ Különbösen is — meg vagyunk róla győződve — hogy a középiskola minden egyes tanára azon felfogásban van, azon szellemet szívja magába már egyetemi tanulmányai alatt s arra a meggyőződésre jut az Utasítások rendelkezésének értelmében is, hogy a középiskola az egyes tanulmányokat nem szakszerű elszigeteltségükben, hanem kapcsolatos összehangzó együttes-ségben kívánja felhasználni a nemes erkölcsű jellemesség fejlesztésére.

Valamint hihetetlenül hangzanék az, hogy míg egyik teremben elragadó előadásban lelkesítené a magyar történelem tanára az ifjúságot, addig a másik teremben vagy a következő órában gyalázzal emlékeznék meg a magyar fajról a német nyelv és irodalom tanára: úgy nem akarjuk elhinni, hogy találkozhatnék tanár, ki a hitoktató magasztos munkáját ne előmozdítani, hanem viselkedése, megjegyzései vagy épen beszédje által lerontani törekednék! Ez épen annyi lenne, mint mérget csepegtetni a fogékony, ifjú lélekbe! Magas műveltségük, erkölcsi helyzetük kiválóságánál fogva tisztában vannak azzal, hogy a tanuló ifjúságra nézve mily óriási romboló hatása lenne ilyen irányú működésüknek.

Legjobban tudják ők, hogy mi pusztává, mi rideggé tudja tenni már a kétkedés is az ifjú lelket! A lelkesedés, a nemes ideálokért való önzetlen munkálkodás ideje a tanuló ifjúság kora s aki e lelkek egyensúlyát megingatni, e lobogó lelkesedés tűzének egyetlen szikráját kioltani törekszik: nemcsak lelküket mételyezi meg, hanem már jó előre megrontja bennök és általuk a jövő társadalmának szellemét is.

Óvjuk növendékeinket mindenekelőtt a kétkedéstől, de leginkább óvakodjunk kitérni iskoláink ablakait és ajtait azért, hogy kiűzzük onnan az Istent, mert mi és ők fájdalmas panaszra fogjuk ajkunkat nyitni; de már későn, — mint azt a nagy Lamartine tette 1840-ben. »Hasonlóan a vadak gyermekeihez — írja — kiket születésökor felváltva majd forró, majd jég hideg vízbe mártanak, hogy bőrüket az égalj viszontagságaira megedzzék, a mi gyermekeinket

¹ Utasítások, 2. 1.

is majd a hitetlenség, majd a hit karjaiba dobják. Kikerülve egy talán vallásos, meglehetősen kételkedő atya házából, hol az anya állítja, mit az atya tagad, belép a tanintézetbe, melynek szelleme és iránya meghasonlott. Két lelkének kellene lenni, de csak egy van, melyet két ellenkező irányba terelnek. Eszméi zavartak és rendetlenek lesznek, melyektől egy-egy töredékrész a vallásnak, egy-egy töredékrész az észnek marad. Csodálkozik ez ellenmondásokon, eszmélni kezd, hogy talán undok játékot űznek vele, hogy a társadalom mitsem hisz abból, amit tanít, hogy talán két hite és két erkölce van; egy hite és erkölce a gyermekek, másik hite és Istene a felnőttek számára s talán még egy harmadik a meglett embereknek van fenntartva. E látvány megtöri lelkét. Hite kihal, értelme rideggé lesz, lelke sivárrá, lelkesedése pedig vagy közönnyé vagy gyávaasággá törpül.¹ Nem, soha ne engedje meg magának azt egyetlenegy tanár sem, hogy akár viselkedése, akár elejtett szavai révén növendékei esetleg vallástalanságára következtethessenek.

Ha elszomorító és fájdalmas érzelmeket kelt bennünk a látvány, mikor éltető nedvesség híján élte virágában hervad el a pompázó növény: úgy még inkább rosszúl esik lelkünknek, ha a még ifjú csemetét gonosz kezek derékban törnek ketté! Szánjuk a férfit, kinek nincs hite, nincs szertartása, ki csak külső formák, kinyilatkoztatás nélküli Istent fogad el, akinek ima nem jön ajkaira, sívár lelke pedig egyedül a megsemmisülésben keres megnyugvást: de kétszeresen fáj lelkünknek, ha látjuk, hogy az ifjúság lelke élte tavaszán hervad el, mint a letört virág. Nem, mi ezt nem fogjuk megérni! Nem, mi nemcsak hogy vallástalanságra, kételkedésre, istentelenségre nem fogjuk tanítani növendékeinket, hanem szaktárgyaink keretében felvilágosítjuk őket a mai világ korhadtságát s posványos erkölcsi, ferde és hamis vallási nézeteiről!

Tanárok között nem akad, aki tanítaná, hogy nincs Isten, nincs vallás, nincs lélek, nincs különbség jó és rossz között. Nincs, nem lehet, aki az anyanyiszor megcáfolt, de az avatatlanok előtt még ma is oly nagy hitellel bíró divatos magyarázatoknak felüljön, hogy »az agyvelő akként választja el a gondolatot, mint a vesék a vizet; hogy erény és bűn ép oly gyártmányok, mint akár a cukor vagy vitriol; hogy nincs más Isten, csak aminőt az ember önmagának saját bensejében alkot, aként, mint a pók az ő hálóját. Továbbá, hogy minden szenvedély természetünkben gyökeredzik, ami pedig természetünkben van, az mind jó; hogy az erkölcs ösztönszerű valami s a lelkiismeret nem egyéb igen egyszerű gépezetnél, mely idővel elgyengül, mint valami rúgó!« Óh nem! Mindezekre idejekorán figyelmeztetjük növendékeinket. S azonkívül míg egyrészt a régiség, a hagyomány, a nagy s kiváló férfiak és alkotásaik iránt beléjük oltjuk a tiszteletet, a tekintély elvének elismerését, más részből felvilágosítjuk őket, hogy a nagy emberek is tévedhetnek s nem minden nyomtatott könyv már ma szentírás s különösen a kereszténység szelleme az, amit a mai, e szellemmel homlokegyenest ellenkező felfogású

¹ L. Bougaud f. i. m. 152. l.

világ s ennek kiváló szellemű képviselői is tévesen fognak fel és ítélnék meg.

Nagyon jól mondja egy kiváló kath. tudósunk, hogy a mai világnak gyerekes, sőt szörny-fogalmi vannak a kereszténységről. Karikaturák kísértenek fejében; s világhírű emberek is valami elmaradt s külsőségekben rengő gondolatszegénységet tartanak kereszténységnek. Az egyházi kereszténység nekik nem egyéb, mint szellemtelen sémák összefoglalása s a fetisizmusnak valamelyes európai kiadása.¹

Ez a felfogás, ez a szellem, a kereszténységnek a mai világban való sajtószertű helyzete hozza aztán magával azt, hogy a középiskolai vallásoktatás keretében legalább is megemlíthetőnek tartjuk azon körülményre figyelmeztetni, mely szerint a növendékek vallásos érzelmeinek fejlesztéséről és megerősítéséről nemcsak a hitoktatók, de a többi tanárok is gondoskodjanak. Valamikor ezt annyira közönségesnek és magától érthetőnek tartották, hogy erre külön figyelmeztetni valóban fölösleges volt. Ma azonban már megváltoztak a viszonyok, átalakultak az idők. Az egykor vallásos, néha rajongó társadalomból ma már közönyös, nagyobb részében pedig vallástalan lett. Az ilyen érzelmű szülőknek gyermekei természetes, hogy szintén közönyösek vagy vallástalanok lesznek; minthogy azonban ilyen kedves fiatal csemeték kifejlődésétől már jó eleve fél mindenki, a társadalom gondoskodik arról, hogy a szülők súlyos mulasztásait némileg az iskolában pótolják. Az ilyen gyermeknek aztán nem elégséges csupán a hittanár oktatása, figyelmeztetése, sőt ha a többi tanárok e tekintetben nem járnak el egyöntetűen, ebből a legnagyobb zavar, visszaélés vagy esetleges összetűzés, nyílt botrány is származhatik.

Máskor pedig nagyon de nagyon hiányos ismeretekkel jön a tanuló a középiskolába úgy, hogy okvetlenül szüksége van nem csak egy jó lelki vezetőre, hanem a vallásban való alapos oktatásra is. Másrészt a középiskola sem az a hely többé, ami régebben volt: nem a vallásosság és tudomány temploma, hanem csupán az ismeretek megszerzésének rideg csarnoka. Nem alap, ok és végcél többé a vallásosság, amelyért, amely miatt s amelynek alapján tanítanak a többi világi tudományokat, hanem egy hetenkint két óra szűk korlátai közé szorított tantárgy, mint akár a szépírás vagy tornázás. Míg a többi tanárok hetenkint összesen 26—28 órát töltenek az ifjúsággal, addig a vallástanárnak csupán 2 óráig van velök: következőleg működésök sokkal hathatósabb lehet, mint a hitoktatóé, mert ámbár a vallástan, különösen annak az alsó osztályba osztott része jobban megindítja a gyermek akaratát, mint a számtan, rajz vagy földrajz, mindazonáltal a gyakori és tartósabb hatás mégis csak nagyobb befolyással lehet rájuk.

Akkor teljesíti leginkább kötelességét a profán tárgyakat előadó tanár, ha alkalomadtán magmutatja a gyermekeknek, hogy ő ugyanazt hiszi és a hitdolgokról ugyanúgy gondolkodik, mint a hitoktató; ha oktatásának szelleme

¹ L. Prohászka Ottokár dr.: A diadalmas világnézet, IV. I.

a vallásoktatás szellemével megegyezik. Alkalma pedig minden egyes tantárgy keretében eltekintve a merész kitérésektől — igen sokszor kínálkozik arra, hogy kimutassa vallásos érzelmeit. Ha máskor nem, legalább gyakorlatilag a szokásos körmenetek alkalmával. Mondjuk, hogy pl. valamelyik rendetlenül viselné magát, társait az ájtatosságban háborgatná, a hívőket megbotrántoztatná. A vallásos tanár minden bizonnyal már a helyszínén megfeddené ilyen tanítványát. Ha azonban valaki a gyermek ezen kihágását hallgatással mellőzi, nagyon súlyos erkölcsi hibát követ el, mert nemcsak egy, de sok ártatlan lelket egyszerre megmételyezhet. Mert a tanulók ezen hallgatásból könnyen levonják a következtetést és rögtön tudatára ébrednek annak, hogy tanáruk nem hiszi azt, amit hitoktatójuk előad.

Arról meg ne is szóljunk, hogy milyen óriási rombolást vihet véghez a gyermekek ártatlan lelkében az a tanár, aki beszédjével, vagy épen viselkedésével megingatja azok vallásos érzületét! Képzeljük el egy ilyennek lelkiállapotát, midőn hosszú évek után, talán a sír széléről visszatekint tanítványai azon hosszú sorára, melyet neki az igaz vallásosság és józan erkölcsösség útjára kellett volna vezetnie s helyette kiírtotta lelkükből az isteni szeretet s vallásosság illatozó virágait! ? Emlékező tehetsége fáradt ugyan már, mint a vonagló sas, de még elbír szállani a mult ködös szikláik közé, melyek között megpillantja a tanítványok szívének parlagon hagyott, giz-gazzal benőtt tisztását. Ennek gondozása az ő kötelessége lett volna. Csak most látja be mit mulasztott! Most ismeri fel, hogy konkolyt hintett! Hogy a reá bízott csemeték soha jó gyümölcsöt nem teremnek se a társadalomnak, se a menyországoknak. És mindezért ő a felelős! De már hiába! Jóvá tenni nem lehet! Egykor a hit dolgait kicsinylőleg fitymálta, a külső jámborságot képmutatásnak bélyegezte, a templomot kerülte s a helyett, hogy tanítványai szívébe meleget öntött volna a vallás igazságai iránt, inkább teljes erejével oda törekedett, hogy a gyermeki lelkeket, az ártatlanság ezen hímes pillangóit sárba tapodja, szárnyaikat kitépje. Az ilyennek száználmas lehet végső vonaglása! Kicsinyes földi tapsokra s jóízű mosolyokra vágyott s ezért elzárta maga és mások elől a menyországot.

Akik megtanítanak másokat az igazságra — mondja a Szentírás — tündökölni fognak, mint a csillagok az örökkévalóságban!!! Ezen elv vezessen bennünket mindig. Ne a földet nézzük, mely folytonosan változik felfogásával egyetemben, hanem az eget, mely ugyanaz marad mindörökké!!

Gondoljuk meg, hogy az ifjúság tulajdonképpen a jövő záloga, hogy azok jó vagy rossz irányú kifejlődése egyes-egyedül csak tőlük függ s hogy így nemcsak az ő örök üdvösségük, hanem a jövő társadalmának, hazánk jövődjének nagyságának elérhetéseért is felelősek vagyunk. Lebegjen folytonosan előttünk nagy Széchenyink mondása: »Hazám reményei, romlatlan ifjak! Nem reszket-e bennetek a szív, nem emelkedik-e a mindennapiság fölé lelketek, nem hangzik-e bennetek isteni szózat, hogy ti vagytok hivatva egy sarjadék népet megmenteni és egy fejletlen törzsökös nemzetet eszményi

magasságra emelni! Egy szebb jövőnek uraivá lenni vagytok hivatva, ha mertek nagyok lenni!» Íme ezek az eszmék lelkesítsék a tanárokat és tanulókat egyaránt s akkor nem lesz nehéz a közös célra törekvés.

A társadalom s iskola jelen körülményeit figyelembe véve egy pár szót óhajtunk vázlatosan szólni arról, hogy egyéb tantárgyak tanárai a saját hatáskörükben miképp könnyíthetik meg és segíthetik elő a hitoktató fáradságos és felelősségteljes munkáját.

Vegyük mindenekelőtt a nyelveket és irodalmukat, mint olyan tantárgyakat, melyek a középiskolai tanítás menetében a legtöbb óraszámval szerepelnek.

A nyelvek tanítása közvetlenül természetes, hogy nem valami nagy szolgálatot tesz a tanulók vallásos érzületének felkeltésére vagy éppen megerősítésére! A szóelemzés, összehasonlítás, analógia példái néha-néha még a grammatizálás közben is fölvetnek egyes kérdéseket, melyeket haszonnal fejthetünk meg tanulóink előtt. Pl. a magyar nyelvből ünnep, hogy az tulajdonképpen üdvnap; keresztyén és keresztény miből származott és ma már milyen felekezeti értelmet fűznek hozzá; egyház tulajdonképpen a szentegyház: templom; húsvét, (hús-vétel), húshagyó, (hús-elhagyás); a magyar nyelv azon fontos törvényeinél pedig, mely szerint még számnevek után is egyes számot használ, mint kivételt s valószínűleg latin analógiát, illetőleg fordítás útján készült kifejezést hozhatjuk fel a »Három királyok napját,« viszont, hogy e kifejezések: Magyarok Istene, Magyarország Nagyasszonya, Kisasszonynap, Sarlós Boldogasszony nem egyszerű fordítások, minthogy teljesen megfelelő eredeljük nincsen is, hanem valószínűleg azon kiváló kegyeletnek köszönik fennmaradásukat, mellyel eleink pogány istenük, illetőleg istennőjük iránt viseltettek.

Idegen nyelvekből tisztán nyelvészeti szempontból több-kevesebb haszonnal vehetünk példákat a latinból, görögből, németből és szlávból. Különösen érdekes és majdnem szükséges e szempontból a latin nyelv. Általában a kereszténységnek, de különösen a magyar kereszténységnek anyanyelve a latin.

Őseink ugyanis, midőn odahagyták pogány vallásukat és a nyugati műveltebb népek vallásához csatlakoztak, korántsem rendelkeztek azon magasztos fogalmaknak megfelelő nyelvi kifejezésekkel, mint a minőkkel a kereszténység ismertette meg őket. Ősi természeti törvény szerint tehát átvették a műveltebb népek már kialakult s a fogalmaknak megfelelő kifejezéseit, — melyeket aztán ők már különösen faji jellegüknél fogva nyelvük természetének megfelelőleg átalakítottak. Így aztán a keresztény vallás, szokás és szertartás számos tényeinek elnevezését könnyű szerrel megmagyarázhatjuk növendékeinknek, míg így egyrésztől szófejtés által grammatikai munkát végzünk, másrésztől a kereszténységnek, az általános műveltségnek s a gyermekek értelmi fejlődésének megfelelő s hasznos műveletet is teljesítünk.

Különösen kívánatos ez az eljárás akkor, midőn a szentmise egyes részének, vagy a szentségeknél latin neve fordul elő. Ilyenkor a hitoktató

legyen nyelvész. Nagyon jól tudja ugyanis mindenki saját tapasztalataiból, hogy egy kis nyelvtani elemzés, egyszeri bepillantás a szó eredetébe, származásába s későbbi alakulásába, mennyivel világosabbá teszi magát a fogalmat is. Már pedig ha valahol, épen a vallásban van arra szükségünk, hogy amit emberi ésszel lehet, azt minél világosabban iparkodjunk látni és felfogni. Egész más világításban tűnnek fel a tanulók előtt a szertartások, a szentmise részei, a szentségek, ha azoknak nemcsak mély jelentőségeit értik, de eredetüket, magasztos értelmüket neveikből származtatni is tudják.

Másrészről mindenesetre számot kell adni a diákoknak arról is, hogy miért használja az egyház az ő szertartásaiban a latin nyelvet s miért ragaszkodik hozzá különösen a szent misében s a szentségek kiszolgáltatásának formuláiban? Erről szólnunk kell már csak azért is, mert ez is azon pontok között szerepel a többek között, mellyel az egyház tekintélyét csökkenteni, szeretetreméltóságát megdönteni s olyan általános rideg voltát törekednek kimutatni, mely egy nemzet szívéhez sem férközik közelebb. Szépen meg kell nekik magyarázni, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus egyházát nem csak egy nemzet, hanem a föld minden népei számára alapította, s így az egyetemes egyházhoz legjobban illik egy már szintén egyetemes nyelv, minthogy kihalt a nemzet, amely beszélte s miként az egyház nem változik, úgy többé már nem változhatik nyelve sem, mert nem élő nép organuma.

Egyébiránt összehasonlításokat is lehet tenni a felekezetekkel. Náluk mindenütt az illető ország vagy lakosság zöme határozza meg az istentisztelet nyelvét is. De nincs is szerves kapcsolat egyugyanazon felekezetnek más-más országban lakó hitközségei között.

Azonkívül tudjuk, hogy a nyelv élő organum, mely folyton változik, egyes szavai kihalnak, mások újra kelnek, fejlődnek, bővülnek vagy szűkebbé lesznek értelmi tekintetben akárcsak a fák levele, melyek minden ősszel lehullanak és tavasszal újra, szebben nőnek. Így aztán előfordul az az eset, hogy egy régi szónak, melyet egykor nemcsak komoly, hanem esetleg szent dolog vagy személy megnevezésére használtunk. Időfolytán az értelme egészen megváltozik s épen ellenkező vagy nevetséget keltő értelmet kap. Mint klasszikus példát hozhatom fel erre az »Udvözlégység Mária« következő mondatát: »és áldott vagy Te az asszonyi állatok között«. Öreg nénikék még ma is így mondják; a jelen nyelvszokása azonban már különösnek tartja s esetleg megmosolyogja a tudatlan vagy éretlen iskolásgyermek. Már pedig ettől a legszigorúbban óvakodnunk kell. Mert soha sem vezethet jóra, ha az istentisztelet vagy más a vallásra vonatkozó dolgot meglehet mosolyogni.

Miként a latin, úgy a görög nyelvből is vettünk át egyes szavakat ünnepek vagy más egyházi ténykedések megnevezésére, pl. pünkösöd vagy az oltáriszentség görög neve; alkalomadtán ezek is megmagyarázhatók.

Azonban jóval több kapcsolat létesíthető a vallás és irodalom között. Vegyük először az ókori klasszikus irodalmakat. Irodalomról, annak olvasásáról most már tulajdonképen minden osztályban beszélhetünk, mert olvas-

mány alapján tanítjuk a gyermekeket is. A klasszikus irodalom termékei természetesen pogány szerzők művei.

Nem kevésbé fontos kérdés tárgyát képezheti ebből kifolyólag az is, hogy mily alakban, mily terjedelemben és milyen magyarázatokkal kísérve tárjuk ezeket növendéink elé. Fölmerül a kérdés, vajjon a pogány szellem kedves, behízelt modora, az emberi természetnek, gyarlóságoknak inkább kedvező hite és intézményei nem rontják-e meg már jó eleve a gyöngye és hajlítható ifjú lelket? Megelevenedik lelkünkben a renaissance kora, az ókori görög-latin klasszicizmus tanulmányozásának és utánzásának megújítási ideje s röktön mellé furakodik a renaissance-ra következő kételkedés százada, majd a reformáció. Mindezek azonban ne aggasszanak bennünket! Ma már nem megyünk vissza eszmékért se a görögökhöz, se a rómaiakhoz! Az ő szellemüket utánozni ma már nem juthat senkinek eszébe, mert vagy gazdagabbak vagyunk eszmékben s akkor nem szorúlunk rájuk vagy szebben és világosabban tudjuk azokat kifejezni, amik már nálok is megvoltak, s így ismét fölöslegessé váltak. Nem is azért olvastatjuk a klasszikus irodalmak remekeit, hogy az ott lerakott eszmék mindegyikét utánozzuk, hanem, hogy — az Utasítás szerint — egy idegen, múlt idő értéke miatt becses népszellem képviselőit állítsuk közvetlenül az ifjúság lelke elé s ezzel az emberiség egyetemes érdekei iránt fejlesszük érzékét. Mindazonáltal korántsem akarja azt mondani az Utasítás, hogy minden ókori író avagy a legkiválóbbnak is minden munkája a maga egészében a gyermekek kezébe adható. Két-három ezer évvel ezelőtt erkölcsös s józan dolog volt az, ami ma esetleg erkölcstelen; dicsérték, magasztalták azt, amit ma megvetünk s amitől undorral fordulunk el! Ezek feltüntetik ugyan a régi világ szellemét, de minthogy behízelt formában vannak előadva s magasztalják, dicsérik a bűnt, a botlást, igen káros befolyással lehetnek növendéink erkölcsi felfogására nézve. Jól válogassuk meg tehát, mit olvastatunk növendéinkkel az ókori klasszikusokból.

Távol vagyunk attól, hogy egyes írók munkáiból összefüggés nélküli mondat és gondolattörödékeket akarjunk összeszerkeszteni, melyek csupán a nyelvalakok begyakorlására szorítkozzanak, de az utasításokkal egyértelműleg helyettük nyelvileg könnyű, tartalmas, összefüggő és nevelő hatását tekintve becses olvasmányt kívánunk.¹ S míg egyrésztől túlságos aggodalmasnak tartjuk Szent Ágoston nézetét, aki szerföltt panaszkodik ama szokás borzasztó hatalma fölött is, mely az ő korabeli ifjúságot a hamis istenek erkölcstelen történeteinek tanulmányozására kényszerítette s a szerencsétlen ifjakat hasonló gyalázatos tettek elkövetésére ingerelte, mialatt azt hitték, hogy ezáltal az égi isteneket utánozzák s nem az ördögöket s erkölcstelen embereket, kiket a pogányság balgán isteneknek tartott;² másrésztől be kell ismernünk, hogy a pogány írók műveinek legnagyobb része sikamlós s a mai értelemben erkölcs-

¹ Utasítások, 4. l.

² Vallomások, l. 16.

telen és hogy azok a szép szavak, amelyekkel az írók a bűnt feltűntetik, nagyobbára török, melyekkel a gyanútlan gyermeki lelkeket veszélybe csalogathatják.

De a pogány szokások, erkölcsök ismerete egyszersmind igen nagy előnyére is válhatik a keresztény vallásnak. Ha úgy a tanár, mint a tanuló megteszik az önként kínálkozó s csaknem szükségszerű összehasonlításokat: elmaradhatatlan lesz a tanúság. Első pillanatra kiderül az a szellemi és erkölcsi fölény, mely a kereszténységet a pogánysággal szemben jellemzi. Egyszeribe előttünk áll az ellentét a pogányság bűnös, gyarló, élvezethajhászó, bosszúálló, istenei s a kereszténység mindenható, szeretetteljes Istene között. Rögtön látni fogják a különbséget pogányok és keresztények között. Míg azok ugyanis az észnek csupán természetes világosságával rendelkeztek, sőt az is el volt homályosulva náluk, addig mi keresztények a természetes világosságon kívül a hit természetfölötti világosságát is bírjuk. Ami szépet, jót és igazat kifejezésre juttattak a pogány írók, azokat, mint az emberi természet örök s megmászhatatlan tulajdonait bízást átvehetjük, elsajátíthatjuk mi is. Nagyon szépen ír e tárgyról Sz. Vazul: »Mint olvashatnak az ifjak haszonnal pogány írókat« című munkájában, ahol a többek között a következőket mondja: A pogány írók olvasása tekintetében a méheket kell utánoznunk, amelyek nem szállnak különbség nélkül minden virágra s azokból sem használnak fel mindent, amelyekre repülnek, hanem csak azt, amire leginkább szükségük van, a többit pedig ott hagyják. És valamint ha rózsát szakítunk, kerüljük a töviseket, úgy a pogány írókból is válogassuk ki a hasznosat s mellőzzük a károstat!

Az ó- és jelenkori szokások, erkölcsök közötti különbséget pedig egy-egy példával vagy rövid utalással igen könnyen helyreigazíthatja a tanár. Ilyenkor aztán sokszor nyílik alkalom a pogány és keresztény világnézet közötti különbség megvilágítására. A pogányság, mint azt Homeros, Herodotos, Vergilius, Cicero s más ókori írók műveiből megismerik a tanulók, a kérlelhetetlen bosszút hirdeti, a kereszténység ellenben legnagyobb ellenségét is felebarátjának tekinti és szeretettel közeledik feléje; a pogány író, különösen Ciceró büszke egyéni kiváló képességeire s a legtöbbször túlságos önszeretetet s önbecsérzetet árul el; a keresztény nem büszke kiváló tulajdonaira, hanem hálát mond érettük Istennek, akinek köszönhetjük összes anyagi és szellemi kincseinket stb.

A pogány írók tévedéseit, hiányait ilyen és hasonló megjegyzésekkel, útbaigazításokkal pótolja és igazítsa ki a keresztény tanár.

A vallásos oktatás nagy előnyére lenne mindenesetre, ha az ókori pogány szerzők művei mellé egy-két kiválóbb keresztény szerző munkáiból is vehetnénk szép összefüggő, erkölcsös tartalmú és jó latinsággal írott szemelvényeket.

Ha nem tehetjük meg itt a klasszikus nyelvek és irodalmak tanításainál, mindenesetre meg kell kísérelnünk az egyháztörténelem és az apológia keze-

lésénél, ha nem is eredetiben, de legalább jó fordításban, amire különben már történtek kísérletek.¹

Hasonlóképen örvedetesen tapasztaljuk azt is, hogy a grammatika tanítására szánt alsó osztályú latin olvasókönyvekben a Szentírásból vesznek fel rövid, de érdekes és a hittan tanításával épen párhuzamos tartalmú részeket.²

Nem fogja eltéveszteni hatását az sem, ha az ókori klasszikus írók egyikének-másikának tanúságát is fölemlítjük alkalomadtán a Messiás eljövele, a népszámlálás elrendelése, a zsidók és keresztények felől; különösen érdemes e tekintetben Tacitus idevágó s megfelelő helyeire rámutatni fordítás közben. Suetonius az mondja: »Egész keleten el volt terjedve, hogy a végzet szerint ép ez időtájt Judaea liai uralomra jutnak».³ Ciceró, «De Republica» c. munkájában a következőképen nyilatkozik az eljövendő férfiúról: »Akkor nem lesz más törvény Rómában, más Athénban, más ma, mint holnap; hanem minden nemzetet, minden időben egy örök és halhatatlan törvény fog összetartani s mindnyájának egy közös ura, uralkodója lesz: Isten».⁴ A látnok Vergilius pedig így dalol egy helyen, melyet a Messiásra szoktak vonatkoztatni:

»Kumaei jós költők várt korszaka eljőve immár,
Páratlan fénnel nagy századok új sora támad,
Jobb, nemesebb ivadék száll hozzánk a magas égből!»⁵

Egyesek dicséretes buzgalma következtében újabban úgynevezett »Klasszikus estély«-eket tartanak középiskoláinkban, melyeknek műsorát egészen klasszikus írókból vett részletekből vagy az azokról írott jellemzésekből és az ókori ének és zene néhány remek maradványából állítják elő. Mindenesetre dicséretreméltó buzgalom, mely élő lelket önt a kihalt művekbe és nagy mértékben hozzájárul az ifjúság tárgyszeretetének, lelkesedésének és tanulási buzgalmának fokozására és kielégítésére, csakhogy különösen ilyen látványos dolgoknál óvakodnunk kell attól, hogy valami, hacsak látszatra vagy távolról is erkölcstelent vigyünk a szinpadra! Azért különösen Terentius vígjátékait kell nagyban megrostálnunk ilyen alkalomra — amint egy műsorban láttuk is⁶ — mert ez írónak munkái mind erkölcstelenségen fordulnak meg és épen nem nyujtanak épületes látványt az ifjaknak.

Az ókori klasszikus irodalmak középiskolai tanításának legnagyobb

¹ L. Dr. Titz Antal: Katholikus Vallástan II. r.: Rónai Kelemen levele a Korinthusiakhoz; Szt. Jusztin I. védő íratából; Szt. Cyprián: »Az egyház egységéről« c. művéből; Szt. Athanáz, Szt. Ambrus, Szt. Vazul, Aranyszájú szt. János, Szt. Jeromos stb. műveiből vett szemelvények.

² L. Dr. Cserép József: Latin Olvasókönyv, I. II. r. Szent István-Társulat kiadása.

³ L. Vespasianus.

⁴ L. Cicero: De Republica, Lib. III.

⁵ L. Verg. Eclog. IV. közölve Bougaud f. e. m. III. k. 504. I.

⁶ L. Nagyszebeni főgimn. klassz.-est műsorát.

előnyét mégis a régiségtan, mithológiai és főképen a művészetek ismeretése adja meg. Nem kevésbé fontos tantárgy tehát erre nézve a görög és római irodalmak mellett a görögöt pótló irodalmi olvasmányok, régiségtan s az ezt természetesen kiegészítő görög-pótló rajz, majd meg, hogy elébe vágjunk a természetes sorrendnek a magyar poétikának bevezető, a művészetekről szóló része.

Ezek azok a középiskolai tantárgyak, melyeknek keretében igen szépen meg lehet emlékeznünk a keresztény művészetről.

Ugyanis mióta a világ fennáll, mindig voltak eszmék melyek a nemzeteket, népeket áthatván, azoknak kiválóbbjait, akikben az eszme tökéletesebben megfogamzott és világosabban kifejezésre jutott, nagyszerű művek megalkotására buzdították és lelkesítették. Ilyen eszme volt ősidóktól fogva a vallás!

A vallási eszmék ugyanis a látható világot összekötötték a láthatatlan tökéletesebb világgal, ennek uralkodóival, istenekkel s fölséges mithoszokban tárták az emberek elé az égiek befolyását a földiekre. Következésképp a vallási eszmék nemcsak okai, hanem egyszersmind szülői is a művészeteknek. Különösen oly korszakokban szembeűnő e hatás, mikor a népek még ősi, ifjúi teremtő erejükben lévén egyetlenegy, a vallásos irányban fejezték ki azt, amitől mindnyájan át voltak hatva. Lelkesítette őket a közfelfogás, buzdította az a körülmény, hogy műveiket nem csak megérti, hanem abba gyönyörködik is a közönség. Így sarjadtak ki aztán a művészetek, költészet csakúgy, mint a képzőművészetek a vallás magasztos elveiből.

Ezekre a történeti és lélektani tényekre rámutatni különösen a görög művészet tanításánál, igen tanulságos dolog. A görög művészet kezdeteinél érdemes felemlíteni e kérdés igazságának támogatására az indus, egyiptomi és feníciai népek fennmaradt csekély művészeti töredékeinek emlékeit is.

Ebben a korban a vallásosság arra ösztönözte az embereket, hogy az ismeretlen istenség, a magasabb lény tiszteletére szokatlan nagyságú és formájú jeleket, templomokat, szobrokat állítsanak. Pl. az Indiában fennmaradt emlékek mind a brahmaizmus és buddhaizmus vallásos eszméire vonatkoznak. Ellora mellett templomok, kolostorok romjai, Salsette és Elephanta szigeteken sziklába vájt templomok, Ceylon szigetén pagodák törmelékei állanak, a szobrászat megörökíti Laksmi, az indiai szépség istenasszonyának cifra alakját. Babylonban a Herodotos által leírt Baal templomban volt ez istenség ülő-szobra aranyból.

Hasonlókról tanúskodnak Assyria, Medea, Perzsia, különösen pedig Persepolis romjai. Egyiptom templomainak építésében, isteneinek ábrázolásában a fenségést szerencsésen egyesítette a nagyszerűvel. Még a feníciaiak is ügyesek voltak a templomok és sírok építésében, a zsidóknak pedig a Salamon király Hiram Abif tirusi építész által emelt jeruzsálemi temploma és a híres frígszekerény, örök büszkeségök és dicsőségök marad. Náluk a művészet sem eredetivé nem válhatot, sem nagyobb tökéletességre nem juthatott, minthogy a tízparancsolat ismeretes pontja, mely szerint faragott képet nem volt szabad csinálni, örökre elvágta a szobrászat útját.

Legeszményibben, legszebben és igazabban fogták fel a vallásosságból táplálkozó művészet célját és rendeltetését a görögök. Oly művészi bevégzettségű és tökéletességű remekeket alkottak építészet, szobrászat és festészet terén, hogy az utókor még mindig haszonnal járhatna hozzájuk tanulni.

Meg volt művészeikben a vonzalom a nagyszerű iránt s mellette valami gyengéd, józan ízlés kifejezése látszik minden alkotásukon. Meglátszik e szobrok, festmények mindegyikén, hogy nemcsak hitte, de át is érezte alkotójuk mindazt, amit bennök kifejezésre juttatott. A szépség, méltóság, eszményi bevégzettség, vallásos hit, megható áhítat az ő isteneiket ábrázoló szobraikon és festményeiken jelenik meg először.

Amilyen főnségeseknek, hatalmasoknak képzték isteneiket, olyanokká iparkodtak varázsolni azok földi tartózkodási helyét, a templomokat is. Nevezetesebb templomok voltak: Artemisé Ephezusban. Pallas-Athénéé, Nike Apterose és a Theseus-é Athénben, Zeus temploma Olympiában.

A szobrászat legrégebbi s későbbi maradványai is csak azt bizonyítják, hogy a művészetnek ez ága is a vallás szolgálatában állott. Leghatalmasabb alkotás e téren Zeus fenséges elefántcsont szobra Olympiában. Az eszmét e világraszóló mű megteremtésére az alkotó művésznek, Phidiasznak, saját vallásos ihletén kívül, Homeros fenséges leírása adta az istenek atyjáról. A szobrászat többi remekei szintén isteneket és istennőket ábrázolnak, így: Venus Urániát, Athena Parthenost, Hérát, Apollót, a knidosi és milói Venust.

A görög festészet remekei nem tudván ellenállani az idő viszontagságainak nagyobbrészt elpusztultak, de a fennmaradt és az írók által elősorolt képek ugyancsak az isteneket ábrázolták. A legszebbek egyike Venus Apelles-től, amint a folyó hullámaiból felbukik.

De korántsem beszélhetünk ily magasztalólag a római művészetről! Vajjon miért? Oka épen abban van, amit mint a művészetek egyik legdúsabb melegágyát nevezünk meg, a vallásosságban. Nem lehetett sem eredeti, sem fenséges a római művészete, mert nem birt a görög gyöngéd s ideális vallásos érzületével. A római vallásának, isteneinek, szertartásainak legnagyobb részét külföldről szállította honába, ami nem hathatta át annyira, mint a görögöt, aki vallásával együtt fejlődött s élete és művészete elválaszthatatlanul összenőtt azzal.

Ezek a történelmi s lélektani tények, mind oly adatok, melyek szoros kapcsolatba hozhatók a keresztény művészettel. Mert miként a pogány vallás oka, szülőanyja, dús melegágya volt a művészeteknek, ugyanazzá lett és pedig fokozott mértékben a keresztény vallás! Csakhogy miként a vallás eszméi gyökeresen megváltoztak, úgy egészen más irányt vettek a művészetek is. Az a derült görög szellem, mely építészetben, szobrászatban és festészetben egyaránt megnyilatkozott, a keresztény művészet első korszakában valami fájdalmas, szenvedő, tűró lett, ugyanis a keresztény-üldözések egészen megváltoztatták az emberek világnézetét s ez jutott kifejezésre első művészeti alkotásaikban is.

Az ős keresztény szellem legkiválóbb művészeti emlékei a katakombákban vannak és legtöbbször szimbolikusok (hajó, pálma, kereszt, hal) és az ó- és újszövetség jeleneit ábrázolják. A keresztény szellem legkiválóbb ősi alkotásai közé tartoznak Szt. Péter szobra Rómában és a bizanci stílusban készült Mária kép mozaikból a konstantinápolyi Zsófia-templomban. A keresztény szellem legkiválóbb alkotásai azonban a római Szt. Péter-templomban és a Vatikánban vannak felhalmozva.

Maga a Vatikán különben nemcsak a keresztény szellem, de a világ legcsodásabb alkotása. Négyszáz esztendei ihletett munka eredménye, mely óriási méreteivel s az ott felhalmozott művészeti kincsekkel méltó tárháza a keresztény vallásos szellemnek.

Fiesole János (Angelico), Perugino, Michael Angelo, Lionardo da Vinci, Rafael Santi, Tizian, Coneggio, Dürer Albert, Velasquez, Murilló, Rubens, Rembrandt, Overbeck, Munkácsy, Lotz, Roskovits mind olyan nevek, melyek fényesen ragyognak a keresztény szellemű művészet egén! Hogy mennyire megíhlették a keresztény vallás magasztos tanai az alkotó művészt azt mindnyájuknál láthatjuk. Rafael pl. »Vita az oltáriszentség fölött« és »Athéni iskola«¹ c. óriási freskóit egymással szemben festette le, hogy a keresztény vallás egyik alaptanának magasztossága és fönsége annál inkább kiljnjék az ókori pogány felfogás rideg bölcseleti rendszere fölött. Azonkívül ugyancsak Rafael »Urunk színe változása« c. képéhez az ihletet épen úgy, mint egykor Phidias Homerosból, Szt. Máté evangélista leírásából merítette stb.

Így szolgált s fog szolgálni ezentúl is mindig a vallásos szellem a művészetek igaz alapjául. A nagy művészek mindegyike egyszersmind vallásos szellemű tárgyakat dolgozott fel. A vallásos érzelem egy kiapadhatatlan forrás az ember lelkében, melyből ihletet teremtő művészek még időtlen-időkig meríthetnek! És az egyház sohasem zárkózott el szűkkeblűen ezen érzelem megnyilatkozásának táplálása és élesztése elől! A történelem, világi épűgy, mint az egyházi tanusítja, hogy a pápák, püspökök, papok, keresztény világiak mindig válllvetve s bizonyos nemes vetélkedéssel iparkodtak a keresztény szellemű művészetet alkotásaiban elősegíteni! Meg is említhetők V. Miklós, II., VI., VII. Pius, XIII. Kelemen és Gergely és II. Gyula és mások!

Ilyen s e nemű kitérések és magyarázatok e tantárgyak tanításánál bizonyára nem fognak nyomtalanul elröppenni a tanulók fogékony lelke előtt!

Az ókori klasszikus irodalmak tanításánál nagy haszonnal jár még a régiségtan tanulmányozása is, amennyiben igen alkalmas és kedvező összehasonlítások tehetők a keresztény régiséggtannal. Megemlíthetők az evangéliumok legrégebb szír, görög, zsidó és latin szövegei, melyek mint a konkordanciák világosan mutatják, mind ugyanazon egy hiteles szövegnek fordításai. Azonkívül felemlíthetők a legújabb ásatások, felfedezések is, melyek mind a biblia leírásainak és elbeszéléseinek adnak igazat.

¹ Nagyon helyes lenne, ha legalább e festmények hű másolatai díszítenék középiskolánk folyósóit a pogány művészet remekei mellett.

Napfényre kerülnek 3, 4 ezer éves emlékek, melyek a jelenkor kétke-dőinek szemébe mondják az igazságot.

Ott vannak a katalombák, melyeknek falai, sírüregeiket záró márvány lapjai mindmennyi élő tanúságtételek arra nézve, hogy az egyház dogmái változatlanok, nem az idők követelményeinek megfelelő csinálmányok, hanem élő hitelvek, melyek az ősz keresztényeknél, mint a szobrászat szimbolikus maradványai mutatják ép úgy megváltak, mint a hogyan szent áhítattal ragasz-kodunk most is hozzájuk!

Sokkal szorosabb kapcsolatba hozható azonban a vallásoktatás a modern irodalmi tanítással, nevezetesen a magyar irodalmival. E tekintetben nem tudjuk eléggé méltányolni a legújabb Utasítások azon rendeleteit, melyek szerint már az alsó osztályokban a grammatikai oktatással egybekötött irodalmi olvasó könyveket úgy kell egybeállítani, hogy bennök a magyar nemzet első századai, tehát a keresztény Magyarország nemzeti és vallási szempontból egyaránt értékes, tanulságos és erkölcsös történetei foglaljanak helyet.

Ott vannak a mi dicső magyar szentjeink, miért ne lehetne azokról egy-egy kis lélekemelő olvasmányt vagy épen a róluk szóló legendákból egy összefüggőbb részletet fölvenni olvasókönyveinkbe! Mert hiszen »minél hideg-gebb a kor, lanyhább a hit; annál nagyobb szükségünk van rá, hogy szent-jeinkhez forduljunk; oda, hol fogékony lelkükben a keresztény bensőség reme-keit s oly alakokat állított a világba, melyeknek fonségét 900 év forgása el nem pusztíthatta.«¹ A mi dicső szentjeink pedig Szt. István, Imre, László, Erzsébet és Margit mindenképen méltók arra, hogy az ifjúság minél előbb megismerje magasztos élettörténetüket.

Majd a stilisztikai, retorikai és poetikai oktatás tág terét nyitja meg a vallásos kapcsolatnak.

A stílus fokozatos fejlődésének ismertetésére mit hozhatnánk fel leginkább, mint a legkitűnőbb nemzeti szellemtermékek összeségét, ebben azonban fölös számmal találhatók a legkiválóbb egyházi szellemű iratok.

A retorika tulajdonképen az egyház gyermeke; legelső szónoklati maradványunk is egyházi, a »Halotti Beszéd«. Attól a pillanattól kezdve, amióta az első katolikus pap magyar nyelven kezdte hirdetni Isten ígését s oktatni hallgatóságát -- hosszú századokon keresztül egész napjainkig egyházunk egén mindig a legtündöklőbb csillagok ragyogtak ezen a téren. A legnagyobbak egyike Pázmány Péter, aki szavának erejével, szónoklatának meggyőző igaz-ságánál, szellemének lebilincselő varázserejénél fogva nemcsak több, mint harminc családot térített vissza az igaz hitre, de szónoklatának szokatlanul éles és támadó fegyverével egy századra visszaszorította az előnyomuló protes-tánsok tüzes hadsorait.

A poetika pedig valóságos kincsesháza a keresztény szellemnek! Itt már nem is kell annyira keresni a vonatkozásokat, mint inkább csak nem szabad

¹ L. Gondolatok. Prohászka Ottokár dr. 68. l.

hallgatagon elsiklani fölöttük. A vallásos líra, himnusz, dithiramb, elegia, bölcselő ének, tanköltemény, bibliai ének, monda, rege, legenda, mese, allegória, parabola, éposz, misztérium — dráma, tragédia, drámai költemény mind-mind remekebbnél remekebb példáit nyújtják a keresztény vallásos szellemnek nálunk csak úgy, mint egyéb modern keresztény népeknél.

De lehetetlenség s nem is lehet célom ezen műfajok mindegyikéből egy-két remek keresztény szellemű alkotást felemlíteni, az irodalom tanára mindenestre tudni fogja, hogy melyek azon gyöngyei a költészetnek, melyeknek összehasonlító felemlítése és bemutatása igen nagy haszonnal jár a növendékek vallásos érzületének emelésére és erősítésére.

A legtöbb haszon vallásos szempontból mégis csak az igazi irodalomtörténet tanításából háramlik a növendékekre!

Az irodalomtörténet olyan tág mező, melyen politikai, társadalmi, erkölcsi, vallási, művelődési és művészeti kérdések, viszonyok és állapotok koronként mind-mind szőnyegre kerülnek és jellemzés, fejtegetés és elbírálás tárgyát képezik. Most már csak az illető tanár búzgóóságától függ, hogy kiakarja-e emelni, vagy hallgatással törekszik mellőzni a vallás és irodalom közötti gazdag és szoros kapcsolatot.

Miként az építészet, szobrászat és festészet legkiválóbb remekei a vallásos inspirációnak köszönik létüket, úgy valóban s talán még több joggal elmondhatjuk ezt a költészetéről. A magyar irodalom vallásos szellemű vagy vonatkozású termékei tárgyalásánál elkerülhetetlenül szükséges megemlíteni a világ-irodalom hasonló irányú alkotásait, melyek nemcsak tárgyi és eszmei vonatkozásban vannak egymással, de sokszor hatást is gyakoroltak egymásra.

A középkor minden egyes irodalmi termékére rányomta sajátos bélyegét a kereszténység. A legendák, példák, biblia-fordítások, Mária-dalok és siralmak a keresztény szellem legkitűnőbb visszatükrözései. A szellem marad még a hitújítás korában is, csakhogy a katolikus líra őszinte, alázatos, meleg és bensőségteljes szózata mellett megszólal már a protestantizmus komor, hideg átkozódó hangja is.

A katolikus vallás magasztos hittételének dogmatizálása megjelenik a templomban, cinteremben, színpadon, utcán, mint misztérium — dráma és alapját veti meg a legtökéletesebb költői műfajnak, az újkori drámának.¹ Majd nagy szellemek az irodalom különböző fajaiban kitűnő keresztény szellemű műveket alkotnak. Pázmány, Káldi, Zrínyi, Faludi. Innen kezdve azonban egy másik nagy, később és újabban egy általános eszme szolgálatába szegődött az irodalom, és mindig összébb és összébb zsugorodott, de igazabb és ihletettebb dalokra talált a vallás eszméje.

Minthogy jelen korunk nem mondható vallásosnak, irodalomtörténeteink

¹ Maradványai a miszt. drámáknak a karácsonyi és vízkeresztli pásztor-, majd a húsvéti passió-játékok. Kiválóbb olvasókönyveink (Prónai dr., Szent-István-Társulat) és irodalomtörténeteink részleteket mutatnak be belőlök az újúságnak. Megemlíthető a tanulóknak a híres oberammergaui passiójáték is minden tíz évben.

legnagyobb része úgy van szerkesztve, hogy azon időtől kezdve, mikor a vallásos szellem egyedül uralkodott s ennek voltak legkitűnőbb alkotásai, amelyek elől az irodalomtörténészek ki nem térhetnek, egész napjainkig másodrendű dolognak tekinti a katolikus irodalom méltatását.

A keresztény irodalomtanárnak kötelessége tehát, hogy pótolja e részben is a hiányokat. Részben említse fel és részesítse kellő méltatásban a hazai és külföldi nagykeresztény szellemű írókat, másrésztől tartsa kötelességének megillető értékére leszállítani legnagyobb költőinknek is keresztény szempontból téves vagy épen irányzatos műveit. A biblia fordítások, apológiák, a művészet remek alkotásai előadásánál okvetetlenül meg kell emlékeznünk a keresztény szellem kiválóbb képviselőiről az irodalomban s művészetben: Római szent Kelemen, Hermás, szent Ignác, szent Polykárp, szent Jusztin, szent Irén, Alexandriai Kelemen, szent Cyprián, Tertullianus, Origenes, szent Athanáz, szent Ambrus (Te Deum), Aranyászú szent János, szent Jeromos (különösen a biblia fordításoknál), szent Ágoston, Beda Venerabilis, Róbert (Jójj el szentlélek . . .), Venantius Fortunatus (Pange lingua), Hroswitha, Ekkehard (ránk nézve is nagyon nevezetes; miként Priszkosz Rhetor a hun, úgy Ekkehard a magyar hős mondákra vonatkozó krónikás adatok külföldi fenntartója) katechetek, Bonaventura, Aquinói szent Tamás (Lauda Sion), Kempis Tamás (Pázmánynál), Dante (Divina Comoedia), Petrarca, Janus Pannonius, Rogerius Bellarmin (Disputationes, Pázmány és Káldinál), Svarez, Ligouri szent Alfonz, Bossuet, Fenelon, Tasso (Zrinyinél), Lopez de Véga, Calderón, Chateaubriand, Montalambert, Dupanloup, Bougaud, Manzoni, Tárkányi, Ipolyi, Fraknoi, Rómer, Czobor, Mindszenty, Sujánszky, Váradi Antal, Kemenes, Rosty, Rudnyánszky. Épen így kell megemlékeznünk a művelődés-történeti részeknél az építészet, szobrászat, festészet és zene legkiválóbb keresztény szellemű képviselőiről is!

Azonkívül mint már előbb említettem, a tanulókat semmi tekintetben nem szabad kétségben hagynunk, ami a vallást illeti. Rá kell tehát mutatnunk előadásunk és fejtegetéseinkben azon írókra és műveikre, akik és melyekben keresztény ellenes szellemet terjesztenek. Máskor meg, főképp költeményekben, még a tévedésekre s ferde, helytelen felfogásokra is figyelmeztessük őket, mert szerzőik élvén a költői szabadsággal, a tárgyat legtöbbször ideális céljaiknak megfelelőleg egészen átgyúrnák. Ilyen helytelen felfogásokat találhatunk pl. Kisfaludy Károly: Mohács (Tomori szereplése), Zalár József: Zizim (kereszt helyett félhold), Ábrányi Emil: Keresem az Istent (egy őrült elmélkedései), Kis Józsefnek és különösen az újabb kozmopolita szellemű és semmi vallású költőknek egyes darabjaiban.

Nem kevésbé megrontják a keresztény felfogást Zola, Dumas, Prevost, Gorkij, Tolsztoj stb. idegen írók az egész művelt világot elárasztó s a mai korszaknak hízelgő munkáikkal.

Azonban az irodalom tanárának a rendes iskolai előadásokon kívül egy sokkal nagyobb hatalom áll rendelkezésére a vallási kapcsolat gyakorlására s ez az ifjúsági Önképzőkör.

Ez egy kis szellemi kohó, melyből sokszor a legtisztább ércek kerülnek elő. Legkevésbé van igazságuk azoknak, akik e szerény iskolai intézmény működését következetesen lenézik. (Tóth Béla.) Mert hiszen ebbe a műhelybe, mely sokszor a műterem nevét is megérdemelné hozhatják a tanulók szellemüknek minden olyas termékét, mely iskolai kötelességük teljesítésével összefüggésben van. Ódákat zenghetnek a Gondviselésnek; hálájukat fejezhetik ki a vett jókért és bizalommal fordulhatnak hozzá a jövőben; a természet lünderi pompájának leírásában felemelkedhetnek a mindenek Alkotójáig; egy megrázó eset, vagy a háborgó természet szemléletéből fakadó benyomás lélektani kifolyásaképpen elfordíthatják tekintetüket a földről s elmélkedhetnek a legfőbb kormányzó isteni bölcsességéről. Föltárhadják szívüknek, lelküknek legtitkosabb érzéseit s ez által Isten iránt tartozó kötelességeik egy részét tőlük telhetőleg egy időre lerótták.

Viszont ott vannak a katolikus keresztény szellemű irodalom legkitünőbb remekművei, prózák és költemények egyaránt; a hazafias és tudományos irodalom művészi alkotásai mellett hadd szolgáljanak ezek is ösztönző, buzdító, szárnyprópálgatásra szánt és szavalati vagy esztétikai fejtegetésekre alkalmas példányokul.

Úgy a tisztán önképzőköri, mint a pályaművek kérdései között a többi tudományágakból vett tételeken kívül dícséretesen szerepelhetnek a vallásos vagy legalább keresztény szelleműek is.

A következőkben egy pár példát nyujtok arra nézve, hogy milyen módon gondolom én e kérdést megoldhatónak. Ilyen s enemű tételek buzdítsák és serkentsék az ifjúságot fokozott munkásságra: A keresztény lovagkor eszméi, Legendák és példák a magyar irodalomban, A Katalin és Margit legenda összehasonlítása, A kereszténység és a renaissance eszméi, Hazánk a kereszténység védőbástyája, Ora et labora, A lélek halhatatlansága, Az ősmagyarok vallása, Újév napján, A Colosseum vértanúi, Görög-római és keresztény erkölcsök, Hogyan tölti be a katolikus egyház rendeltetését, A katolikus egyház egységének okai, Vörösmarty: »Hedvig« c. legendájának esztétikai és vallási fejtegetése, Az engedelmességnek természeti és természetfölötti okai és határai, A főhős jelleme Torquata Tasso: »Megszabadított Jeruzsálem« c. hőskölteményében, Vallásos érzelem és fejlődése, A katolikus hitigazságok és az erkölcsi törvények közti összefüggés, Az ünnepek megszentelésének erkölcsstani jelentősége, Pázmány Péter műveinek irodalmi fontossága, A szentek tisztelete, Zrinyi éposza a legkitünőbb magyar költői mű, Faludi művei a vallás és erkölcs szolgálatában, Mily befolyással voltak a kereszties hadjáratok a középkori német irodalom virágzására, Mária siralmak a magyar költészetben, A pápák üdvös befolyása Magyarország viszonyaira a mohácsi vészig, A lovagkor rajza a Niebelungének I. részében, A keresztény vallás elterjedésének okai és következményei, Magyarország civilizációjának megalapítója és fenntartója 900 éven keresztül a kereszténység, Karácsony, Sylvester est, A prichológia tanainak ismerete megneemesíti és boldoggá teszi

életünket, Keresztény üldözések és eredményeik, Lygia jelleme Sienkiewicz : »Quo vadis« c. regényében, Hazánk és a keresztény hadjáratok, Himnuszok és az istenség szelleme. Miért kötelességünk katolikus hitünkhöz ragaszkodni, Katolikus és protestáns líra a hitújítás korában, Mi a lélektani különbség a katolikus legendák és a protestáns bibliai epika között, A katolikus líra legújabb termékei stb.

Azonkívül az önképzőkör szelleme nemcsak a vallásosságnak, de az erkölcsösségnek is nagy támasza és irányítója lehet. Aktuálissá vált a középiskola életében példának okáért jelenleg a nm. vallás és közokt. miniszter úrnak 1903. ápr. havában az alkohol ellen való védekezés érdekében kibocsátott rendelete. Valamint a középiskola majdnem minden egyes tantárgyának keretében többé-kevésbé fel lehet ölelni tágabb értelemben erkölcstani kérdést és alkalmas példákkal és hasonlatokkal életből és történetből egyszerűen és tudományosan ki lehet mutatni az alkoholizmus testet-lelket mértelyező, rontó hatását és következményeit, úgy legalkalmasabb szintérül kínálkozik erre nézve az önképzőkör. Egyrészt az önképzőkör tagjai korosabbak is már s jobban megértik, másrészt itt az ideje is már figyelmeztetni őket ; meg a legtöbb eszközzel is rendelkezik e szerencsétlen szenvedély megújultatására. Pl. elszavaltatjuk az önképzőkörben Czuczor híres satirikus költeményét a »Pálinkaivás ellen« vagy Ábrányitól a »Spiritizmus« c. monológot, melyben erős, kacagtató, szinte megutáltató modorban van kigúnyulva a spiritusz élvezete stb. Majd dolgozatokat is készíthetnek ez irányban a vezető tanár utasítása mellett, lélektanít pl. »A szenvedély hatása az emberi életre,« vagy elbeszélőt az életből: »Egy család története,« hol az apa iszákos stb. Hasonlóképen az erkölcsi élet más jelenségeinek más irányban való megvitatása szintén nagy hasznára válhat az ifjúságnak.

A magyar irodalom tanárai azonkívül főképen oda törekedjenek, hogy az ifjúsági könyvtárakban vallásos és erkölcsös irányú művek szerepeljenek nagy számban, másrésztől selejtezenek ki minden olyan irodalmi fércművet, amely az erkölcsöt és vallást sértő és gúnyoló szellemével már is nem kis mértékben oka annak, hogy az iskolai fiatalság erkölcsi oly felette korai züllésnek indulnak.

Van a középiskolának egy tantárgya: a történelem, melynek szelleme leginkább képes kapcsolatot teremteni a hittanítással. A történelem s a történelem tanára képesek halomra dönteni mindazon vallásos érzelmeket, kegyeletet a multak emlékei iránt, melyeket a család, iskola és hitoktató együttesen hosszú, fáradságos munkával csepegtettek a gyermekek lelkébe ; viszont mint konkrét tények és megtörtént események hirdetői ők lehetnek legnagyobb támogatói az ifjúság vallásos érzülete kifejlődésének.

Az ifjúság a lelkesedés egy nemével törekszik a múlt felöttlő tényeit megismerni, annak emlékei szent félelemmel töltik el és a régiség egy bizonyos bűvös varázsereje vonja őt szédítő körébe, melynek óriási labirintjében és százados tömkelegében csakhamar nem tud eligazodni. De ott van

a tanára! Ez majd eligazítja őt, ennek még minden szavát színigazságnak tekinti. Itt nyilatkozik meg aztán a tanár óriási hatalma az ifjúság lelke felett! Amilyen szellemben fogja fel, amilyen világitásban látja ő a világeseményeit, úgy fogja azokat növendékeinek hirdetni, kik míg egyrésről a tekintélyt tisztelvén, vakon követik tanárukat, másrésről se képességük se alkalmuk arra, hogy az ellenkezőről meggyőződést szerezhessenek maguknak.

A történelem tanárának tehát mélyen vallásos embernek kell lenni, aki mindenkor érezze azt a nagy felelősséget, melyet az iskola ruház rá akkor, midőn az ifjak lelki vezérletének egy nagy részét az ő kezeibe teszi le.

Elmúlt már az az idő, midőn a történelmet csupán a csaták zajának, háborúk, békekötések, évszámok egyszerű s pontos felsorolásának tekintették, ma már — mint mindenben — úgy itt is a lelket keresik a holt betűk között, kutatják a külső és belső okokat, az események lélektani valóságos rugóit. Így aztán azzá lesz a történelem, aminek lennie kell, az élet mestere, az idők tanúja, az igazság világossága és a régiség hírnöke.

A népek történelmének tanulmányozásában bizonyára megfogja találni a tanár azt a vörös fonalat, mely évezredekken keresztül vezetett, irányította és uralta az emberiséget. Ez a vallásosság volt. Eleinte ebből kifolyólag vívtak óriási harcokat; ennek a támogatása mellett emelkedett művészetük; ez által szelídültek meg erkölcsök; a politikai, erkölcsi s társadalmi fejlettség legmagasabb polcán csak addig tudtak fennmaradni, míg hívek maradtak ősi isteneikhez, mihelyt azonban utat engedtek az idegen istenek, szokások és erkölcsök szabad beözönlésének s sajátjaikat rútvál megvetették: a vallástalanság hitlenségébe, az erkölcstelenség fertőjébe rohantak, s végre lekerültek a világ színpadjáról!

Ez a folyamat minden úgy ókori, mint újkori népnél szinte vas következetességgel történt meg. Példát nemcsak általánosságban hozhat fel a történelem tanára, hanem a részletek tanulmányozásánál külön-külön is rámutathat mindazon tényekre, melyek ezen eszmével s ennek megvalósulásával az idők folyamán szorosabb kapcsolatba léptek.

Az ókori pogány népek történetének tanulmányozása, különösen ami a vallásosságot és az istenek tiszteletét illeti, szintén nagy haszonnal jár. Különböző alakulásaiban megismerik majd a gyermekek a pantheizmust és a fejlődés természetes menetének legfelsőbb fokán látni fogják majd e vallási rendszer tarthatatlanságát, tökéletes züllését s csakhamar rombadőlését, melynek mohos dűledékei közül diadalmasan emelkedik ki az egy igaz Isten tiszteletének vallása: a kereszténység.

A keresztény középkor történelmének tanítása még kiválóbb és odaadóbb körültekintést, belátást kíván a történelem tanárától. »Ne fogjon a középkori történelem tanításához mondja egy kiváló historikusunk, — ki Constan-tinusszal a Pons Milvius fölött az égbolton, vagy Thamusszal Palodesz fölött nem látja előcsillanni a kereszt jelét; ne az, ki elmosolyodik a szentek életén,

vagy a legendákon«.¹ Aki a középkor történelmét akarja tanítani, annak nemcsak tisztában kell lenni azon nagy átalakulás minden egyes mozzanatával, melynek előzménye az ókori népek vallási és társadalmi bomlása, következménye a kereszténység dicső kialakulása, hanem mindezeket bátran és őszintén hirdetni is kell az iskolában.

A sok isten helyett lett egy igaz Isten, akit csak lélekben imádunk; a népek, nemzetek ezrei helyett lett emberiség, mely elé magasztos eszméket tűz a kereszténység; mindnyájan egy atyának fiai vagyunk, akik fölött mint egyenlők fölött majdan az igazságos Isten ítélkezik; az egyénnek ideálja a megtestesült Ige, Jézus Krisztus, akinek szent életmódját milliók és milliók próbálták már követni. Itt van az eszme, amelyből a középkori vallásosság legtöbb intézményeit és nyilvánulásait, főképen pedig az egyház élete fáján termő legszebb virágokat, a szerzetesrendeket megismerhetjük. Az a mély áhítat, mely akkor a lelkekben honolt, csak így nyilatkozhatott meg külsőleg.

Azóta haladt a világ külsőségeiben, de az eszme a szívekben, az egy maradt »Elképzelhetetlen az a mi korunkban, hogy az átszellemülés után úgy törekedjék valaki, mint a hogy a régiek tették, a lélekhez méltatlan test borzasztó sanyargatásával; s elképzelhetetlen az az életmód, melyet a mieink közül pl. Szent Margit folytatott; de a kor szelleméből megmagyarázható«.² S így kell tennünk minden középkori keresztény intézmény megítélésében! Ne a mai kor részben csillogó szemüvegén keresztül nézzük azon régmúlt időket; a feketét se tegyük fel, mert akkor úgy járunk, mint azon keresztény vagy jobban mondva katolikus ellenes történettudósok legnagyobb része, akik homályosnak, nagyon sötétnek találták, hanem helyezkedjünk lélekben azon viszonyok, azon állapotok közé, melyek akkor uralkodtak; vessük le a jelen kétkedésének és rosszul értelmezett felvilágosultságának palástját s öltjük fel a hívő lélek ragyogó fehér tunikáját!

Különösen óvakodjék mellőzni a magyar történelem tanára, bármilyen vallású legyen is, azon szétválaszthatatlan kapcsolatokat, amelyeket a kereszténység és intézményei Magyarország megalapítása, fennállása és nagysága körül létesítettek. Századokon keresztül az egyetlen szövétnek, mely a művelődés súgarait szerte szórta; az egyetlen eszme, mely a barbár pogányokat hívő lelkekké, dicsőséges szentekké varázsolta, mely érzelemben a nyugati népekhez láncolta és csillogó, győzhetetlen legyvert adott kezébe a vad ozmán hordák tökéletes leveretésére: a kereszténység volt. A kereszténységnek köszönhet nemcsak hazánk, hanem az egész világ legtöbbet. Azért fölülte neveltséges a társadalom és kereszténység harcáról beszélni. Az emberiséget a kereszténység ragadta ki a pantheizmus polip karjaiból, erkölcsi fertőjéből; a kereszténység melengette, ápolta megújításában, ez nevelte, tette naggyá, művelté és fejletté s ha ideig óráig el is kalandozik az ős s kiapadhatatlan

¹ L. Márki S. f. e. m. 139. l.

² L. Márki S. f. e. m. 139. l.

forrástól, belátva tévedéseit majd bűnbánólag visszatér ahhoz, mert csak ezen az úton érheti el az eléje kitűzött szent cél ideális megvalósítását.

Valamint a világi történelemnek legfontosabb kiegészítő része a földrajz: úgy az egyháztörténelem, valamint az ó- és újszövetségi bibliai történetek a legszorosabb összefüggésben vannak e tantárggyal. Haszna igen nagy. Az ember a múlt eseményeit csupán akkor akarja valóban történeti tényeknek, igazaknak elfogadni, ha azokat valami biztos helyhez, szemléleti képhez költetheti, különben rege, mese lesz előtte minden. A bibliában pedig erre nagy szükségünk van. Azok a városok, hegyek, folyók ugyanis, melyek a szent történetben előfordúlnak, nemcsak hogy a megjelölt helyen voltak és így nem légből kapott képzeleti elnevezések, hanem mint a legújabb utazók és kutatásaik eredményei tanúsítják a tudomány, műveltség és művészet ugyanazon a fokán állottak, mint a hogy az ó- és újszövetségi szentírásban megírva vannak.

A földrajz tanára mindenesetre ismeri Obinson, Mislin, Chateaubriand, Lamartine, Hoványi,¹ Czobor² és Erődi³ íróknak a Szentföldre vonatkozó munkáit, melyek nagy tárgyyszeretettel s igazi, alapos tudományossággal festik le az Üdvözítő földi tartózkodása által megszentelt helyeket.

Az ószövetségben egymástán fordúlnak elő naponta helyek, melyeket tudni már csak azért is szükséges és érdekes, mert azokon élt az Isten választott népe sokáig, ott hadakozott váltakozó szerencsével, ott szólott Jehova mint szerető atya gyermekeihez, ott vérzett el sok próféta, király és végül a nép kiváló vezetőiférfiai. Libanon, Hebron, Karmel, Tábor, Efraim, Garizim, Olajfák hegye, Nebo, Jordán, Esdralon és Szejala síksága; Cedron, Hebron és Alajon völgye; Genezareth, Holttenger; Jordán folyó, Cedron és Krizon patak; Jeruzsálem, Betlehem, Hebron, Bethszaida, Bethánia, Bethes, Arimathia, Jericho, Emiramus, Kariátjarim, Joppe, Caesarea, Gora stb., Samaria, Jezrael, Efraim, Sichem, Bethulia, Kána, Názáret, Kafarnaum, Pella stb. mind-mind nevezetes helyek, melyeken a zsidónép vagy a kereszténység történeteinek egy nevezetes eseménye ment végbe.

A tapasztalat pedig azt mutatja, hogy a gyermekek áhítatos kíváncsisággal tanulmányozzák azt a helyet, hol az Isten fia, az emberiség örök mestere született, »a halmokat, melyeken üldögélt, a hegyeket, melyek őt beszélni, szenvedni, szeretni, meghalni látták».

Nem tudjuk eléggé méltányolni s kellőképen kiemelni egyeseknek azon dicséretreméltó buzgalmát, amelynek következtében évenként, különösen húsvét táján a nagyhéten, mikor legkellemesebb az utazás, legalkalomszerűbb az időpont s másrésről szünet lévén, nincsenek elfoglalva a tanulók, kirándulásokat úgynevezett zarándok-utazásokat vezetnek Rómába. Az Örök Város ugyanis a kereszténység szíve, melynek marlir-vérrel áztatott földjét, az egyház

¹ Néhány hét a Szent földön; ² Egyiptomi és Szent földi naplóm; ³ Utazás a Szent földön. Azonkívül igen előnyösnek tartom a tanulókra nézve az Uránia-színház azon előadásának megtekintését, melyen a szent földet mutatják be.

fejének, a pápának ott tartózkodása által megszentelt köz- és magánépületeit s téreit, halmait megpillantani, ott imádkozni, onnan áldást hozni: legfőbb óhaja minden buzgó kereszténynek. Kétszeresen kell tehát örülnünk akkor, midőn csekély díjért hozzáférhetővé teszik a középiszkolai tanulónak Róma és vidékének cél- és tervszerű megtekintését.

Azok a benyomások, melyeket az ifjú e szent falak között szerez, a sírig megmaradnak, mint jó szellem kísérik folytonosan s öröködnék hitbúzgósága felett. Hogy a zarándokútak a hitélet lendítésére mily nagy hatással vannak, láthatjuk azon intézetek s különösen azon tanulóknál, akik ezekben résztvettek.¹

Úgy a földrajzi ismeretek kibővítése, mint a hitélet megerősítése és fokozása szempontjából nem volna fölösleges fölkeresni azon helyeket sem, melyeket az isteni Gondviselés különös erőkkkel ruházott fel, pl. Lourdes, Mária-Czell, Mária-Radna, Mária-Pócs stb.

A középiszkolai tantárgyak közé tartozik a filozófiai propedeutika vagy bölcséleti előtan is. Mindaz, amit a középiszkola legfőbb osztályában a bölcseléből megismernek a tanulók oly csekély, hogy nem sokkal több a semminél. Annál kevésbé kínálkozik tehát alkalom arra, hogy a keresztényellenes bölcselőkről vagy azoknak tanításairól egyáltalában megemlékezhetnénk. Különben sem az ő szellemi fejlettségükhöz való. A logika, illetőleg lélektan tárgyalásánál azonban előfordulhatnak olyan kérdések, melyeknek fejtegetésénél röviden ismertethetjük az ellentétes álláspontokat. Ilyen például a test és lélek dualizmusa, a lelki ismeret, a szabad akarat stb. elméleteinek rövid fejtegetése. Tanácsos továbbá olyan iskolakönyvet alkalmazni, amelyben az olvasmányok között a vallásos élet, a vallásos érzelem vagy az erkölcsi érzelmekre vonatkozó elmélkedések és fejtegetések találhatók.

A középiszkolai tantárgyak között legtöbb gyakorlati haszonnal jár talán a hitéletet s a vallásos érzületet tekintve, a természettudományok keresztény szellemű előadása.

Mindig a jelen veszedelemmel szemben kell leginkább védekeznünk. Már pedig a modern társadalom rákfenéje a természettudományok konkrét eredményeinek valóságos imádása, hipotéziseinek pedig befejezett tényekül való elfogadása. Sokan a látszólagost valóságnak tekintvén vakmerően belekötnek nemcsak az egyház tanításaiba, de a szent könyvek ihletett leírásaiba is. Itt már meg kell ragadni a tanárnak minden kínálkozó alkalmat, hogy a tanulókat felvilágosítsa az egyedül helyes és igazságos álláspontról. Ezt annyival inkább meg kell tennie, mert mint a tapasztalás mutatja, a vallástalan, keresztény-ellenes szellem hirdetői egyszersmind kitűnő terjesztői is tanuknak úgy, hogy 12—13 éves korukban már Büchnert, Darwint, ivar-kiválásról, fajokról, leszármazásról és ősnemzésről olvasgatnak

¹ Pl. a szegedi vár. főgimn. önképzőkörében uttleírásokat, római emlékeket, naplókat és a Colosseum martirjait dicsőítő dolgozatokat, költeményeket olvastak fel a tanulók.

a tanulók. Természetesen nem értvén meg a mélyreható fejtegeléseket, azoknak útvesztőit és csalfa fordulatait, határozott tényeknek veszik a bizonyítgatások eredményeit s elsajátítván azon csufondáros, sokszor lenéző hangot, melyen e munkák és szerzőik az egyházzól és szolgálóikról, mint a józan haladás ellenségeiről szólnak: bizony nem nagy örömmel és bizalommal tekintenek aztán se hitoktatójuk, se az egyház tanításai felé.

Nagy bajunk, hogy míg a keresztényellenes munkák szinte potom áron megszerezhetők: addig a katolikus szellemű írók ez irányú művei már drágaságuknál fogva is nehezen hozzáférhetők egy középiskolai tanulónak.¹

Törekedjék tehát oda a tanár, hogy azon kiemelkedő pontoknál, melyekre nézve az egyház és természettudományok jelenlegi tanításai látszólag eltérnek egymástól, kellő higgadságot, józan belátást és a tényeknek megfelelő igazi, helyes eljárást tanúsítson.

¹ Úgy kellene ellensúlyozni a dolgot, hogy legalább a magyar nyelven megjelent kitűnő vallásos szellemű műveket szerezzük be ifjúsági könyvtárainkba.

VII.

Vallásgyakorlatok, értékük. Imádság. Szentmise, exhortáció. Szent gyónás és áldozás. Bér-málás. Húsvéti lelki gyakorlatok. Egyházi körmeneteken, szertartásokon való részvétel. Ministráció. Ájtatossági társulatok. Mária-kongregációk. Egyházi ének-, zene-tanítás. Végző.

»hitnek és erkölcsi szabályoknak pusztá ismertetése nem lehet a vallástanítás egyedüli célja«, mondja az Utasítás. Az elméletnek tulajdonképpen csak akkor van értéke, ha a gyakorlatban kivihető és alkalmazható. Ez a törvény áll minden téren. Erre kell törekednünk nekünk is a vallásos oktatásnál. Ne csak azt nézzük, hogy óráról-órára vagy éppen egy iskolai év alatt mennyit sajátítottak el a katekizmusból, bibliai történetekből vagy éppen az erkölcsstanból, hanem és főképpen hogy mennyivel lettek jobbakká, jámborabbakká és vallásos kötelmeik teljesítésében buzgóbbakká.

Más szóval itt van igazán helyén a nevelés s nem csupán a tanítás. És pedig elsősorban is szoktassuk őket a keresztény erények gyakorlására, mert ha ezek irányítják lépteiket itt a földön megelégedettek, boldogok, embertársaik támogatói, a másvilágon pedig a menyország örökösei lesznek.

Maga a pogány történelíró Tacitus mondja egy helyen, hogy: »Qui vera bona, quae in virtutibus sita, implevit, quamquam in medio integrae aetatis spatio ereptus, quantum ad gloriam longissimum aevum peregit«. Ragadjunk meg tehát minden alkalmat, hogy az iskola s vele kapcsolatban a templom ne csupán az elméletnek, hanem a gyakorlatnak is színtere legyen.

Kötelességünk ez a szülőkkal, gyerekekkel, a társadalommal s magával Istennel szemben is. A szülők jóhiszeműleg reánk bizzák gyermekeiket, akiket a családban a közös imák és vallásos cselekedetek buzgó és áhítatos gyakorlatában neveltek fel; kívánják és szeretik hinni, hogy ez folytatást és kiegészítést nyer az iskolában; az Isten, a gyerekek és a társadalom részéről még súlyosabb kötelességek háramlanak reánk ezen tekintetből. Isten előtt nagyrészt mi leszünk felelősek azért, hogy a reánk bízott növendékek és azok erkölcesi jó vagy rossz irányba terelődtek; a társadalom reánk vel jövő ala-

kulásának rosszasága miatt s bennünket átkoznak vagy áldanak az emberekké lett gyermekek.

Azon vallásgyakorlatokat tehát, melyeket az iskolában és ezzel kapcsolatban a templomban megtarthatunk, a legnagyobb buzgósággal és szigorúsággal tartassunk is meg.

Ilyen mindenek előtt az imádság, lelkünk felemelése Istenhez. Soha semmi körülmények között ne engedjük, hogy a középiskolából kiszorítottassék. Ezzel kezdjük s ezzel fejezzük be mindig az oktatást. Hiszen mindenkinek, de leginkább a gyermeknek van erre nagy szüksége. Saját erejéből nem képes az ember véghez vinni semmit, rászorúl mindig az Ég támogatására, segélyére. Már pedig mivel nyerhetnök ezt meg leginkább, mint őszinte, szívből jövő imádsággal. Hassunk tehát oda, hogy a tanulók imádkozása őszinte s szívből jövő legyen.

Tanítás előtt értelmük felvilágosításáért könyörögjenek Istenhez (Jőjj el Szentlélek), tanítás után pedig adjanak hálát a mindenható Istennek szent kegyelmeért, hogy annyi áldásban részesítette őket az nap (Hálával emeljük fel szívünket . . .).

Mindez mindenkor kellő áhítattal történjék! Mindig állva, összetett kezekkel, alázatos magatartással a feszület felé fordúlva, amelynek egy teremből sem szabad hiányoznia, csöndesen, nem kiabálva, szabályszerű emelkedések és esések között, de nem énekelve, sem monoton hangon, egyöntetűen, közösen s a legnagyobb megilletődés és áhítat hangján. Imádkozzék együtt növendékeivel a tanár is, mert mint mindenütt, úgy itt is a jó példa hat leginkább. A lanyhábbakat, akik ezen állapotát lelküknek már magatartásukkal, állásukkal, arckifejezésükkel, hangjukkal elárulják, ne késsünk atyailag kötelességeik teljesítésére figyelmeztetni. Várjuk el tőlük, hogy amit imádkoznak, azt ne csak ajkuk rebegeje, hanem szívük-lelkük érezze is egyszersmind.

Különösen az előadás utáni imádság áhítatos elmondására fordítsunk nagy gondot, mert azt rendszeren sokkal gyorsabban szokták mondani, mint az előadás előttit, örülvén lelkükben, hogy már megszabadultak az iskola aznapi nyügélől.

Az istentiszteleten való részvételt az Utasítások csupán vásár- és ünnepnapokon rendelik el.

Az a dicséretes buzgóság, amely hajdan arra ösztönözte az iskola előjáróit, hogy minden nap szent misét hallgassanak a tanulók, ma már jórészt megszűnt s csupán a pap-tanárok által vezetett intézetekben maradt fenn. Tekintettel a kor mindig satnyább és satnyább nemzedékére itt is oda módosult, hogy csupán a téli zordonabb hónapokat kivéve mindennapos az istentisztelet.

Az Utasítások szerint a vásár- és ünnepnapon istentisztelet két részből áll: szent mise hallgatásból és exhortációból.

Minthogy pedig a szent mise keresztény katolikus vallásunk legszentebb és legfenségesebb ténye, ennek következtében növendékeinket utasítsuk, hogy a legnagyobb áhítattal és alázattal vegyenek részt annak hallgatásában.

Az exhortációt a szent mise előtt vagy más helyen épen utána tartják meg. Beszéd előtt és után áhítatosan imádkoznak. Majd ezután következik a tulajdonképeni exhortáció, mely szent elmélkedésből áll esetleg a napi evangélium fölött, de igen sokszor inkább gyakorlati intelmeket tartalmaz vagy még helyesebben a bekövetkezendő nagyobb egyházi cselekvényekre pl. gyónásra, bérnálásra, ünnepekre stb. készít elő. Úgy válassza meg a hitoktató az anyagot, azt úgy rendezze el és úgy adja elő, hogy már magában is érdekes és tanulságos legyen. Kisebбекnél az ó- és újszövetség történeteiből és az életből, nagyobbaknál pedig az életből és tanulmányaik köréből, a történelemből vett erkölcsös tartalmú és irányú elbeszélésekkel fűszerezve.

Úgy a maga, mint növendékei érdekében mindig szónoki mű legyen az exhortáció, közvetlen beszéd, előadás és sohasem felolvasás. Így aztán kettős célt fog szolgálni! Előadása azon tulajdonságokkal fog rendelkezni, mint a retorikai szónoki művek: meggyőző és rábeszél; előadása, hanghordozása, arckifejezése határozottabb, símülékonyabb lesz, ami által inkább oda lérközhetik a gyermekek szívéhez, mintha egyszerűen olvasná beszédjét, amikor is a szöveg betűzésére is figyelnie kellene. Másodszer az olvasás rendesen unalmas, monoton és egyhangú, minek következtében az amúgy is nyughatatlan gyermekek más szórakozást keresnek maguknak, amit annál inkább meg is tehetnek, mert a hitoktató szemei nem rajtuk, hanem beszédjének a szövegén függ. Egy kis kényelem feláldozás, egy kis készülés s mindjárt nagyobb az eredmény, a hatás s elkerülhetők a rendszerinti összeütközések.

Igen jó szokás némely hitoktatónál az, hogy beszédjét szerkezet tekintében is a retorika szabályai szerint dolgozván ki, annak eszmemenetét, tartalmát, gerincét, a főbb elveket és utasításokat, intelmeket a következő hittanórán számon kérheti tanulóitól. Ezek pedig könnyen megjegyzi maguknak, mert hiszen a világos berendezés önként kínálkozik arra, hogy az egyes főbb részek tartalma a hallgatóság lelkében megrögzítettessék. Nem is szólunk azon másik nagy előnyéről, mely szerint a tanuló kénytelen oda figyelni az előadásra, mert hiszen számon is kérhetik tőle. Ez lenne az exhortációnak egyik ideális eredménye.

Ahol a katolikus ifjúság örvendetes nagy számban van, ott természetesen sem egy hitoktató, sem egy exhortátor nem elégséges. Itt célszerűen csoportokba kell osztani az ifjúságot már csak azért is, mert a szent beszéd anyagát, előadásmódját egy I. és VIII. osztályos tanuló értelmi fejlettségéhez egyformán hozzá alkalmazni nagyon bajos. Népes intézeteknél tehát az alsó és felső osztályok külön-külön hallgassanak exhortációt. Ahol pedig meg párhuzamos osztályok vannak, ott az alsó osztályokat még 2 vagy 3 csoportba is fel lehet osztani. Természetesen legjobban kivihető e rendszer és legszerencsésebben megoldható azon intézetekben, ahol a profán tárgyakat is pap-tanárok tanítják, mert ilyenkor nem egy, de rendszerint több kézben van a hittanítás.

Úgy a templomban, mint a szent beszéd alatt minden tanulónak legyen

meg lehetőleg a maga helye ; így míg egyrésről kárt nem tehet büntetlenül az iskolai bútorokban, másrésről folytonos ellenőrzés és felügyelet alatt tartható. Legyen mindenkinek imakönyve és pedig egy intézetben egyforma, kijelölt és meghatározott szerzőtől. Necsak az imádságokat, de a szokásos templomi énekeket is magukba foglalják e könyvecskék, hogy az iljak az ének, e kétszeres imádságban is gyakorolhassák magukat. Foglalják magukban ezenkívül a gyónás, bűnbánat, áldozás előtti és utáni majd a legközönségesebb napi és ünnepi imákat s nem tévesztik el a célt, ha a szentmise egyes részleteit is illető magyarázatokkal kísérve tartalmazzák.

Szentmisére köteles minden növendék imakönyvvel megjelenni. Azon időszakokban, melyekben a rendes iskolai előadások szünetelnek, a vásár- és ünnepnapok istentiszteletek megtartandók. A karácsonyi és husvétü ünnepek alatt rendszeren a helyi szokás dönt, amire nézve különben szabad kezét nyújt az Utasítás a jövőben is. Leghelyesebb ha a helybeliek megjelennek a szokásos istentiszteleteken, a vidékiek pedig, minthogy ilyenkor eltávoznak a városból, saját lelkészi hivataloktól hoznak pecsétos bizonyítványt arról, hogy az ünnepek alatt szorgalmasan részt vettek az istentiszteleteken.

Közös isteni tisztelet alól való felmentés csak alapos ok és betegség miatt adható. Ne legyünk még közvetve, távolról sem okai annak, hogy a gyermek elmulassza azt a nagy lelki örömet, amit neki a szentmise buzgó és ájtatos hallgatása szokott okozni.

Folyton lelkemben őrzöm azon meleg szavakat, amelyeket egy katolikus népnevelő a diák-misék szépségéről, felemelő voltáról írt. »Itt látom a gyermeki ártatlanságot, -- mondja -- a földi élet e gyönggyé jegecült szent poézisét, a kisdedek szemében tündökölni ; -- itt látom a leendő embert erkölcsi tisztaságának fénykörében, méltóságának legfelső fokán ; -- itt látom a legfőbb emberi kötelesség ünnepélyes gyakorlatának aktusát : az istenszeretet, tisztelet és szolgálat nyilatkozatát. Óh, az a példás rend és csend, a közös áhítat, ima, ének, az oltár, a gyertyák, a papi öltöny, a szent képek, lobogók, az orgona, a tömjén-illat micsoda édes-titkos sejtelmeket idézhetnek elő az ártatlanok lelkében ! Mily nemesítő hatást gyakorolhatnak szívére s mily malasztokra tehetik fogékonyá !«¹

A talpig szegény szülők gyermekeinél sokszor előfordúl az eset, hogy a legjobb akarattal sem képesek az istentiszteleten mindig megjelenni. Ezekkel szemben kellő tapintattal és elnézéssel kell eljárni. Tudjuk, hogy a nagy szegénység az embert sokszor vallási kötelmeinek teljesítésében is gátolja ; ráviszi, hogy Istenről megfeledeznek, a vásár- és ünnepnapokat meg nem tartja ; kellő ruha hiányában templomba sem megy, szent beszédeket nem hallgat. Különösen az utóbbi eset előfordulhat gyerekeknél is. Ha adakozással, jótékonyssággal nem segíthetünk a bajon, legalább tapintatos eljárásunkkal enyhítsük keserves sorsának béketűró elviselését. Vigyáznunk kell azonban nehogy

¹ L. Répássy János : Az iskola porából, 75. l.

rosszindulatú gyermekek mentségül használják fel vagy épen kibúvásnak minősítsék ezen sajnálatos körülményt. Ilyen esetekben a hitoktató helyes, tapintatos és sokoldalú tapasztalata minden ügyes-bajos kérdést szerencsésen megold.

Ennyire szükséges s ennyire lélekemelő a szent mise gyakori és áhítatos hallgatása az ifjúságra nézve.

Az iskolai élet egyhangúságát évenként közben-közben egyes ünnepélyesebb, fényesebb mozzanatok is félbeszakítják, amilyenek példának okáért azok a napok, amelyeken szent gyónáshoz és áldozáshoz járúlnak az ifjak. Az Utasítás évenként négyszer rendeli ezt el: év elején, év végén és az adventi, illetőleg húsvéti időben. Ismervén a szent gyónás és áldozás rendkívüli hatását a gyermeki lélekre, az arra való előkészítésben fokozott buzgalmat fejtünk ki. Azok a növendékek, kik a középiskolába jönnek, rendszerint már elvégezték első gyónásukat és áldozásukat, azon ünnepélyes mozzanatot, melyre még aggkorukban is meghatottan emlékeznek vissza; amennyiben azonban ezt tenni elmulasztották volna, az első osztályban kötelességünk erről gondoskodni.

Nemcsak az első szt. gyónás, hanem minden későbbi ismétlődése alkalmával előleges oktatások előzzék azt meg. Figyelmeztetni kell őket a ténykedés nagy szentségére, magasztos és fenséges voltára. Kivonni magát ez alól senkinek sincs megengedve.

A szentségekhez való járulás külső körülményeit rendszerint régi, kipróbált szokások szabályozzák, melyeknek megtartására szigorúan ügyelni kell. Meg kell engedni, sőt elő kell segíteni, hogy a parancsolt négy szt. gyónás és áldozáson kívül máskor, többször is járulhassanak az ifjak e szentséghez. »E végre -- mondja az Utasítás -- lehetővé kell tenni, hogy az önként gyónni akaró növendékek az egész iskolai évre előre megállapított időben (pl. szombaton délután) megtalálhassák a lelki-atyát«. Az első szt. áldozáshoz járuló tanulókra nézve pedig úgy intézkedik az Utasítás, hogy azok lehetőleg ne a többi tanulóval együtt, hanem az egész ifjúságra való hatása és az alkalom fontossága miatt, külön napon, ünnepélyesen vegyék magukhoz a legfőbb Oltáriszentséget.

A bérmálás szentségének felvételére nézve pedig az a szabály, hogy 14 éves koráig lehetőleg minden növendék eleget tegyen ezen szent kötelességének.

Ugynevezett lelki gyakorlatokat egy iskolai évben egyszer ír elő az Utasítás, még pedig húsvét előtt a szt. gyónás és áldozással kapcsolatban. Ahol azonban a körülmények megengedik, tanácsos többször is tartani. Főcéljuk a tartós lelki megújulás. A húsvéti idő minden tekintetben nagyon alkalmas arra, hogy a tanulók gyümölcsözőleg magukba szálljanak. Az előadások szünetelnek, nyugalmukat semmi meg nem zavarja, a nagyheti komor idők pedig mintegy beleringatják őket ez ájtatos hangulatba. A szt. gyónást és áldozást megelőző lelki gyakorlatoknak legalább négy alkalommal egymásután kell történniök. A

szl. beszédet megelőzőleg ájtatos imák, énekek, utána pedig elmélkedések ajánlhatók. A beszéd tárgya tulajdonképpen a bevett szokás szerint a négy utolsó dologról való szent elmélkedés szokott lenni. Csak ezen elmélkedés ájtatos meghallgatása után bocsáthatók aztán a tanulók a legméltóságosabb Oltáriszentség vételéhez. A gyakorlatok tartama alatti napokon tartózkodják az ifjúság minden zajosabb összejöveteltől, játéktól, hogy ezek ki ne sodorják az ájtatos hangulatból. Nagyon kívánatos volna, hogy ezen lelki gyakorlatokon az intézet minden katolikus tanárja részt vegyen, hogy így jó példát adván az ifjúságnak, annak buzgóságát és áhíthatát fokozzák.

Az Utasítások csak az úrnapi körmeneten való részvételt rendelik el az ifjúságnak, hogy így a legméltóságosabb Oltáriszentségben való kath. hitet ünnepélyesen megvallják. A többi, mint pl. feltámadási, keresztyári és búzaszentelő körmeneteken való részvételt csak mint kívánatosat említik, amennyiben ugyanis az iskolai viszonyok mellett az lehetséges. Azt hisszük, az a legtöbb esetben lehetséges is. Szerzetes tanárok vezetése alatt álló középiskolákban ez szabály, állami intézetekben is a legtöbb helyen betartják. A vallásos érzelem megerősödésére való rendkívüli hatását fejtegetni felesleges. Ha a felnőtteknek, szüleinek, elsősorban pedig tanárainak szent hitünk szertartásaiban való nyilvános részvételét látja az ifjúság, a példa vonzó hatása alatt maga is buzgóbb és áhítatosabb lesz.

Különösen az egyház szertartásai azok, melyek lekötik és fogva tartják a gyermekek képzeletét.

Örülünk tehát, ha a gyermekek részt vesznek a szertartásokban és iparkodjunk őket az előírásokon kívül is előkészíteni az ügyes szolgálattételre. Legkedvesebb foglalkozásuk a ministrálás. Mikor a középiskolába jön a tanuló, gyakorlatból már igen sok elsajátította e kedves szolgálattételt. Az Utasítások szerint a II. osztály az, ahol e gyakorlatot öntudatosá kell tennünk a gyermeknél. A tanításra, szoktatásra nagy gondot fordítsunk! Az iskolában igen sokszor gyakoroljuk. A kevésbé jártasokat adjuk azok mellé, akik már tapasztaltabbak. A segédkezés sorrendjében rendet tartsunk, legyen meg minden katolikus tanulónak a maga napja, amikor kötelessége segédkezni az oltárnál. De vigyázzunk, nehogy sokan inkább hiúságból vagy jutalomvágyból törekedjenek az oltár körüli szolgálat teljesítésére, mint tiszta jámborságból. Soha ne elégedjünk meg azzal, ha a szolgálattelvő gyermek a miséző papnak adandó feleleteket eltudja mondani s a szükséges szolgálatot valahogy gépiesen teljesíti, mert a hanyagság magvát rendszeren a gondatlanság szokta elvetni s jussanak eszünkbe az írás szavai, mely szerint: »Maledictus, qui facit opus Dei negligenter«.

Hasonlóképpen igen üdvös, ha a tanulók az egyház többi szertartásaiban is részt vesznek és annál segédkeznek. Így pl. a hamvazás, Balázsolásnál, Veni Sancte, Te Deum, Gyertyaszentelő, nagyheti, temetési stb. szertartásokon.

Azonkívül igen üdvös, hogy az ifjúság önként elvállalt vallási gyakor-

latokat folytasson, ájtatossági társulatok tagja legyen s résztvegyen a litánián, a szent olvasó éimádkozásában, a májusi és nagybőjli ájtatosságokon, valamint az ifjúság védőszentjei, Szent Imre és Szent Alajos tiszteletére rendezett ünnepeken. Mindenkor, de különösen korunkban van erre nagy szükség. Mert bármennyire szeret is bennünket Isten s bármennyire törekszünk mi is viszont szeretni az Ég és Föld Urát, az érzékek, melyek annyira uralkodnak felettünk, egyre csökkentik bennünk a szeretet külső megnyilatkozásának formáit úgy, hogy szükségünk van valami érzéki tárgyra, mely aztán bennünket Isten iránt való szeretetre s imádásra ösztönözzön. Innen magyarázható meg aztán az egyház ama dícséretes szokása, mely szerint »időnként Jézus különféle titkai és szenvedésének különböző nemei iránt törekedett a hívek áhítatát fölkelteni, hogy annak révén bennök a hitéletet is föllevenítse«. ¹ Az ifjúságnak leginkább ajánlható az újból ismét örvendetesen nagy lendületnek indult Mária-társulat.

Szerfölött óhajtandó mondja azt Utasítás, — hogy a tiszteletre-méltó Mária-társulat, (Kongregáció Mariana), amely egykor annyi üdvös eredménnyel virágzott hazánkban, újra mennél szélesebb körben elterjedjen. Hogy ismét virágozni fognak e kongregációk, annak biztos záloga egyrészt az az ünnepélyes állásfoglalás, melyet a nm. püspöki kar mutatott ki ez életrevaló, áldásos intézmény létesítése és terjesztése mellett, másrészt az a buzgalom, melyet egyesek az apostolság e beláthatatlan térein napról-napra kifejtének. A Mária-kongregáció tulajdonképen — mint azt meghatározni szokták — önkéntes, tisztán vallásos egyesülése bizonyos számú katolikus embernek oly célból, hogy magukban és másokban fölébresszék a Boldogságos Szűz iránt való tevékeny szeretetet. »Ahol ezek régibb dícséretes szokás alapján dívnek, továbbra is megtartandók, ahol pedig nagyobb nehézség nélkül alkalmazhatók, szokásba veendőék« — mondja az Utasítás.

Hátra van még, hogy egy pár szót szóljunk a középiskolai egyházi ének- és zeneoktatásról. Az Utasítások elrendelik, hogy a középiskolákban egyházi éneket és zenét tanítsanak s ezen célra a kath. növendékektől évenként bizonyos díjat is szedhetnek be.

Hogy az ének és zene, különösen az egyházi, az Isten házában mennyire emeli az áhítatot, azt mindenki bizonyosan önnön magán is tapasztalta. A gyermekek ártatlan lelkét pedig egyenesen Isten trónjához emeli. Nem hiába mondják, hogy az ének és zene kettős imádság, mely mintegy meghallgatásért tör az Ég felé!

Soha ne feledjék el azonban a tanárok, hogy az egyházi ének és zene elsősorban Isten dicsőítése és csak másodsorban a hívek épülése, de egyetlenegy esetben sem kellemes szórakozás nyújtására vagy épen egyéni hiúság kielégítésére céloz.

Mint az ima, úgy az ének és zene is dicsőítő, hálaadó vagy könyörgő-

¹ L. Tóth Mike: A szeretet lángjai, 8. l.

A hivatott vezető az alkalomszerűséget mindig figyelembe fogja venni és nem törlőnek meg alatta olyanok, hogy egy-egy szebb éneket minden alkalomszerűség nélkül valóságosan elcsépelnek és megbotránkozására szolgálnak a hallgatóságnak csakúgy, mint az ifjúságnak. Az ének- és zenetanítás terén kiváló szaktekintélyek és lapok mondják, hogy valamennyi iskola között egyedül a középiskola bánik legmostohábban általában az énekkel.¹ Nem kötelező tárgy; sem célja, sem módszere nincs előírva; tanárától nem kívánnak megfelelő képzettséget, hanem rendszeren csak dillettáns. »Néhány (többnyire rosszul választott) éneket sok fáradsággal beverkliznek az iskolai ünnepélyre; ez az egész énektanítás.«² Hogy gyümölcsöző legyen az egyházi ének- és zenetanítás; hogy úgy a tanulóifjúság, mint a hallgatóság szívét, lelkét Istenhez emelje, áhítatát, buzgóságát fokozza: előzetesen kellő, rendszeres elméleti és gyakorlati módszeres képzésben kell részesíteni a növendékeket. Az egyházi ének- és zene hatása a fejlődő ifjú lélekre oly nagy, hogy mindenesetre megérdemelné a középiskola részéről a tüzetesebb felkarolást s nemcsak fakultatív, de az általános ének és zene elméleti és gyakorlati tanítása mellett a vele való rendszeres foglalkozást is.

Az iskola tehát — mint látjuk — nemcsak elmélettel, hanem amennyire szűk kerete megengedi, gyakorlattal is szolgál az ifjúság vallásos érzelmének, hitének, buzgóságának és ájtatosságának megerősítésére. Amennyiben pedig az előljáréknak, tanároknak hatalma és intézkedési jogköre az iskola falain kívül is kiterjed, gondoskodjanak, hogy az ifjak az élet göröngyös útain rossz ösvényre ne lépjenek.

Az iskola törvényei, a fegyelmi szabályok, fennálló üdvös szokások tilták az ifjúságnak egyes lelketlen, üzérlelkű kalmárok által potom úron vesztegetett irányzatos, erkölcstelen fércmunkák olvasását, terjesztését; léha társaságokban való részvételt; modern, sokszor ocsmány tartalmú és kiállítású színdarabok előadásának föltűnő látogatását; erkölcstelen jeleneteket ábrázoló szobrok, festmények szemléletét s gondoskodjanak arról, hogy mégis a társadalom mai előhaladott műveltségi állapotához mérten megfelelő, ellensúlyozó művelődési és erkölcsösen élvezetes szobor-kép kiállítások, úgynevezett ifjúsági előadások és jó könyvek tegyék lehetővé az ifjúságnak a nemesebb élvezeteket.

Így aztán az Utasítások pontos betartása és a tanárok jóakarató útbaigazítása, különösen példája által elfogja érni a középiskola azt, amit mint rendkívül fontos célt maga elé kitűzött, hogy derék, vallásos, erkölcsös, kötelességtudó, magyar honpolgárokat fog nevelni e hazának!

Adja Isten!

¹ L. Kováts Sándor: Az egyházi zenereformja. 106. l. Dr. Harraeh: Zenei nevelésünk reformja, 21—28. l.

² L. Kováts Sándor: Az egyházi zene reformja, 106. l.

Végezetül pedig arra kérem a szülőket, hogy az iskola e nemes munkásságát példájuk, szoktatásuk, házi nevelésük által előmozdítani törekedjenek; az ifjakat, hogy lelkük ártatlanságát tartsák meg mindörökre s a házi és iskolai dicséretes vallásos nevelés legyen világító fáklyájuk az élet sötét útjain!

»Óh emberek — mondja Bougaud — legyetek vallásotok. Legyetek katolikusok, vagy protestánsok; legyetek zsidók vagy akár törökök, csak vallásotok legyen!« Intelműl ezen szózatot hagyom én is örökbe rátok.

BARTHA GYÖRGY Dr.

Adatok a főgimnázium történetéhez az 1903—1904. tanévben.

A) Az intézet állapota.

1. *Tanári személyzet.* Az 1903—1904. tanévben a tanári testület tagjai voltak: az igazgató, 16 rendes, 4 helyettes, 1 rendkívüli, 1 óraadó, 1 tornatanár. A nem róm. kath. vallású hittanárok ezidei száma: 5. A teljes tanári létszám tehát 29.

A tanári személyzetben ez iskolai évre a következő változások történtek: Az elbúnyt Zvér Endre tanszékét, mely az 1902—1903. tanévre betöltetlen maradt, a Kegyesrend kormányának intézkedéséből Czimmermann Pál foglalta el, ki a magyaróvári gimnáziumtól helyeztetett át intézetünkhöz; Szalay István a kolozsvári főgimnáziumhoz, Komáromy Dezső a kolozsvári rendi hittani intézethez helyeztetvén át, a Kegyesrend kormánya tanszékük betöltésére Kiss István és Erdélyi József tanárokat küldötte intézetünkhöz, amazt a budapesti tudományegyetem bölcseészeti, emezt hittudományi tanfolyamáról.

A tanári testület az 1903—1904. tanévre aug. 28-án alakult meg. Ez alakuló-gyűlésen az igazgató bemutatta a tantárgyak felosztásának tervzetét, kijelölte az osztályfőnököket, megállapította a tanári kar egyéb munkakörét, majd tüzetes megbeszélés tárgyát képezték az ifjúság szellemi és erkölcsi érdekeit illető legelső teendők.

A tanári kar egészségi állapota ez év folyamán kedvező volt. Betegség egyáltalán nem zavarta az előadások megtartását; csak tanárvizsgálati ügy vagy családi ok, olykor hivatalos ügyek elintézése miatt vált szükségessé néhány helyettesítés, melyre a tanári kar tagjai mindig készséggel vállalkoztak.

2. *Tanulók.* Az iskolai évet a beiratások, a pótló- és javító-vizsgálatok befejezése után, szept. 5-ikén ünnepélyesen nyitottuk meg s 7-ikén megkezdettük a rendes tanítást, mely zavartalanul folyt egész az iskolai év végéig.

Aug. 29—31. napjain tartotta meg a tanári testület a javító-, pótló-, felvételi- és magán-vizsgálatokat. Javító-vizsgálatra jelentkezett 103 tanuló, kik közül azt sikerrel kiállotta 97; 6 pedig osztályismétlésre utasított. Fölvételi vizsgálatot tett 4 tanuló: egy a polg. iskola I., egy a polg. iskola III., egy a reáliskola III. osztályáról a következő osztályokba; egy pedig a württembergi korntali közs. gimnázium VIII. oszt. elvégzése után a VII. osztályba. Pótló-vizsgálatra jogosult volt 4, kik közül 2 sikerrel végzett, 1 betegség miatt nem jelent meg. Magánvizsgálatot tettek 7-en, mindannyian sikerrel.

A beiratások szept. 1—4. napjain történtek. A két első napon csak helybeliek iratkoztak be, a többi napokon helybeliek és vidékiek a jelentkezés sorrendje szerint. Beiratott a rendes időben 790 tanuló. 61,955/1903. sz. miniszteri engedéllyel az V. osztályra számfelletti felvételt nyert 1, évközben más intézetből jött s folytatólagos felvételt nyert 5, kikkel a létszám 796-ra emelkedett, s kik közül 539 helybeli, 257 vidéki. Ide járult még a VIII. osztályban 2, a VII.-ben 2, a VI.-ban 1, az V.-ben 1, a II.-ban 2, az I.-ben 1 magántanuló s így a felvett tanulók létszáma 805. Ezek közül évközben kimaradt 35, meghalt 3, más intézetbe ment 1, vizsgálatlan maradt 3. E szerint az év végén volt 754 nyilvános és 9 magántanuló. A múlt évhez képest a szaporulat 10.

Intézetünkben összesen 13 osztályt nyitottunk meg, a négy alsó osztályt párhuzamosítván az idén is, még pedig az elsőt 3 osztállyal.

A vizsgálatot tett 763 tanuló közül 518 helybeli (67·89%), 245 vidéki (32·11%).

A IV. statiszt. táblázat szerint a helybeli tanulók összes száma 546 (67·84%), a vidékieké 269 (32·16%), kik osztályonként a következőleg oszlanak meg: I. a) 20, I. b) 24, I. c) 21, II. a) 26, II. b) 21, III. a) 15, III. b) 22, IV. a) 18, IV. b) 9, V. 12, VI. 14, VII. 27, VIII. 30. A vidékiek közt legnagyobb számmal vannak képviselve: Torontál 84, Temes 55, Bács-Bodrog 22, Csanád 22, Csongrád 17, Arad 15, Krassó 11, Pestmegye 11 tanulóval.

Az 1903—1904. tanév folyamán 36 tanuló maradt ki az intézetből. Ezek részint szüleik áthelyezése folytán távoztak, részint pedig a tanári kar tanácsára tehetőségüknek megfelelőbb, gyakorlatias irányú pályára léptek.

Az ellenőrző értekezletekből kifolyólag ugyanis soha sem mulasztottuk el figyelmeztetni a szülőket, hogy tehetéstelen és hanyag gyermekeiket ne erőltessék a tudományos pályára, hanem igyekezzenek képességüknek és hajlamaiknak jobban megfelelő pályaválasztásról még idejekorán gondoskodni.

A magánvizsgálatokat a folyó tanévben május 9—11-ik, továbbá június hó 18. és 20. napjain tartottuk. Összesen 9 magántanuló jelentkezett, kik közül 2 megbukott, 7 sikerrel tett magánvizsgálatot.

A megvizsgált tanulók közül vallásra nézve 527 (69·05%) róm. kath., 3 (0·38%) gör. kath., 27 (3·51%) ev. ref., 25 (3·39%) ág. ev., 166 (21·74%) izraelita, 12 (1·55%) gör. kel. szerb, 3 (0·38%) gör. kel. román.

Anyanyelvre nézve 632 (82·83%) magyar, 116 (15·21%) német, 3 (0·39%) román, 9 (1·18%) szerb román, 2 (0·26%) bolgár, 1 (0·13%) más nyelvű. A tanév végén mindannyian tudtak magyarul.

A tanulók nyelvismeretére, szüleiknek polgári állására vonatkozólag részletes adatokat nyújtanak az I. d), c) statiszt. táblázatok. Az előbbiből kitűnik, hogy tanulóinknak 63·95%-a csak magyarul beszél; az utóbbiból pedig az látszik, hogy leginkább a középosztályhoz (önálló-őstermelő, ipáros, köztisztviselő, értelmiség) tartozó szülők küldik gyermekeiket intézetünkbe.

A tanulók egészségi állapota ez év folyamán megnyugtató volt. Apróbb, múlékony betegségeket leszámítva, súlyosabb bajok nem igen fordultak elő. A nyilvános vizsgálatok megkezdése előtt azonban a gyertyámosi konviktus növendékei közt egy pár vörhenyes megbetegedés fordult elő. A városi tiszti főorvos véleménye alapján a középiskolai igazgatók ez ügyben fölterjesztést tettek, mire a nm. vkm. jún. 13-án 50,513/1904. sz. rendeletével távirati úton megengedte, hogy a konviktus középiskolai növendékei a vizsgálatokon való megjelenés nélkül távozhassanak s évvégi bizonyítványaik kiadassanak. Az év folyamán 27 tanuló esett fertőző betegségbe, kik összesen 1647 órát mulasztottak. Növelte az óramulasztások számát az a körülmény, hogy a családban vagy az egyes konviktusokban előforduló ragályos betegségek miatt több tanuló volt vesztegzár alatt. Súlyosabb betegségi eset 69 adta elő magát. Három gyászestéről is meg kell emlékeznünk. Ápr. 29-ikén kaptuk a lesújtó hírt, hogy id. Wolf János VII oszt. tanuló, kit szülei gyógyítás céljából haza vittek, hosszas betegeskedés után szülei házában, Billéden, meghalt. Osztálytársai lelkük őszinte fájdalomának az egész osztály által aláírt s a gyászoló szülőkhöz küldött sorokban adtak megható kifejezést. Május 4-ikén Benyovszky Zoltán IV. B., és máj. 5-ikén Labancz József V. oszt. tanulókat vesztettük el, akiknek temetésén tanuló társaik az osztálytanárok vezetése alatt vettek részt s szeretetük jeléül koszorút helyeztek a korán elhunyt pályatársak koporsójára.

A védhimlőoltást az iskola orvosa, Gyuritz Sándor dr. I. ker. tiszti orvos szept. 27-én, a hivatalos ellenőrző szemvizsgálatot pedig dec. 15-ikén és ápr. 12-ikén végezte. Két trachomáson kívül tanulóinkat mind egészségeseknek találta.

3. *Intézeti szolgálók.* Két benlakó szolgálója van az intézetnek, kik közt úgy a tisztogatás, mint más egyéb szolgálat arányosan van meg osztva. Ezekhez járúl a téli hónapokban egy fűtőszolga.

4. *Az épület és a bútorzat.* Az épület, mely 1886. óta áll fönn, az igényeket teljesen kielégíti. Minden oldalról szabad lévén, a helyiségek világosak, könnyen szellőztethetők s általában az egészségi követelményeknek megfelelők. A tornaterem az iskola udvarán külön épületben van elhelyezve s deszkával van kipadozva. Nyári torna helyül az épület 1480 m² udvara szolgál, mely az utcza felől két sor fával van szegélyezve. Bútorzataink

jó állapotban vannak. A rajzteremben a régi és célszerűtlen üveges mintatartó ráma-knak fokozatosan újakkal való kicserélése van tervbe véve, melyekből ez évre 25 dbot szereztünk be keményfából, nyitható és zárható hátsó deszkákkal. Továbbá a gipsz-minták és egyéb formák után való rajzolás-hoz 6 db. emelhető asztalka készült kőrisfából.

5. *Tanszerek.* A szertárak kivétel nélkül gazdagon gyarapodtak. A kémiai laboratórium eddig a fizikai szertárral lévén kapcsolatos, felszerelése is a fizikai oktatás keretének felelt meg; most az új tantervnek megfelelőleg újra szerveztük s a természetrajzi tanítás igényeihez mérten kiegészítettük. Gyarapodott a fizikai szertár is, főleg a hő-tanhoz készült eszközökkel, továbbá instructiv képekkel a skioptikon számára. Rajztermünk olyan gyakorlatok számára van berendezve, melyek asztalokon készülnek. Újabban egy részét a plasztikus tárgyak után való rajzolás-hoz átalakítottuk. Két ablakköz pillérein ugyanis felhúzható függönyök vannak alkalmazva, melyekkel a helyiség egy része a szükség szerint egységesen megvilágítható kisebb szakaszokra osztható. A tornacsarnok felszerelése részben folytatást nyert, részben pedig a szükséges javítások eszközöltettek. Tanári könyvtárunk elég tartalmas, folyóiratokkal gazdagon elvagyunk látva. Ifjúsági könyvtárunk évről-évre gyarapodik a tanuló ifjúságtól e célra szedett összegből.

6. *A költségek.* Az intézetet Szeged városa tartja főn; de hozzájárul az állam és kegyesrend is; amaz évenként annyiszor 2000 koronával, ahány a párhuzamos osztályok száma, de csak négy párhuzamos osztályig, emez minden kötelezettség nélkül évenként egy meg nem határozott összeggel. Ezen összeg e tanévben 12,313'99 K volt.

Szeged szab. kir. város 1904. évi köz-költség-előirányzata szerint az 1903—1904. tanévre kiadások címén fölvetett: tanárok fizetésére 48,910 K, szolgák bérére 1360 K, iskolai szerelvényekre 552 K, iskolai és házi általányra 2300 K, tanszeráltalányra 3450 K, épületek fenntartására 2802 K, helyiségek fűtésére 1860 K. Összesen 61,234 K.

Bevétel tandíjból, értesítő- és könyvtárdíjból:

545 helybeli tanuló tandíja á K 40	K 21,800.—
értesítő- és könyvtárdíja á K 1'60	„ 872.—
260 vidéki tanuló tandíja á K 66	„ 17,160.—
értesítő- és könyvtárdíja á K 1'60	„ 416.—
Összeg	K 40,248.—
Tandíjmentességre leszámítva 20%-t	„ 8,049'60
Marad bevétel	K 32,198'40

7. *Segélyezési ügy.* a) Részint a város, részint az egyházmegyei hatóság, vagy a szegedi k. r. ház által kezelt alapítványokból e tanévben 11 ifjú nyert jutalmat 724 K 80 f. értékben. A legnagyobb jutalom 200 K, a legkisebb 2 K volt. b) Idegen ösztöndíjat élvezett 17 tanuló 5050 K 85 f értékben. A legnagyobb 1000 K, a legkisebb 60 K volt. c) A tanuló-ifjúság

kebelében fennálló segélyző-egyesület 1 ifjút segélyezett 40 K-val, 1080-60 K-t pedig könyvvásárlásra és könyvkötésre fordított, továbbá 150 tanulónak 1666 drb tankönyvet osztott ki használatra. *d)* Kiss János dr. egyetemi tanár 300 K-ás adományából egy, Debreczeni János egri apátkanonok 200 koronás adományából négy tanulót segélyeztünk: két alsó osztálybelit egyenként 40 K-val és két felső osztálybelit egyenként 60 K-val.

B) Az intézet működése.

1. *Fegyelem.* Az ifjúság erkölcsi magaviselete általában megnyugtató volt. A gondjainkra bízott nagyszámú növendékek sikeres nevelése céljából igyekeztünk felhasználni mindent, ami erkölcsi fejlődésüket, az erényekben való gyarapodásukat előmozdíthatta s a bajok orvoslása céljából, valahányszor ezt szükségesnek találtuk, a szülői ház közreműködését is igénybe vettük. A szülők részéről annyira szükséges ellenőrzés hiányából eredhetett csak, hogy néhány kisebb tanuló ugyanegy helyen csábításnak kitéve oly szeméremellenes cselekedeteknek lett részesévé, melyek miatt 3-at a helybeli középiskolákból való kizáratással, 1-et pedig negyedfokú büntetéssel kellett sujtanunk. Ettől eltekintve a többség a jó rend és tisztesség követelményeit dicséretesen szem előtt tartotta. A tanév végén 754 nyilvános rendes tanuló közül jó magaviseleti jegyet 594, szabályszerűt 156, kev. szabályszerűt 4 tanuló nyert.

A beíratások alkalmával minden szülő és gyám tudomást szerzett az intézet rend- és fegyelmi szabályairól, melyeknek kinyomatott példányait a tanulók közt nemcsak kiosztottuk, hogy láttatás végett a szülőknek bemutassák, hanem osztályonként értelmi fejlettségükhöz képest meg is magyaráztuk.

A tanári testület kiváló gondot fordított az ifjúság vallás-erkölcsös nevelésére. A vallásosság kiegészítő része lévén az istentisztelet, vagyis ama cselekmények, melyekkel Isten iránt való hódolatunknak kifejezést adunk, imádsággal kezdtük és végeztük az előadásokat; a római kath. vallású ifjúság hétköznapokon, a késő őszi és téli hónapokat kivéve fél 8 órakor, vasárnap és ünnepnapokon pedig 8 órakor szentmisén vett részt, a vasárnapi szentmise után 3 csoportban szent beszédet hallgatott s a vallási tanok fejtegetése kapcsán vallási, iskolai, társadalmi stb. kötelmeinek teljesítésére buzdítottatott. Az előirt időben elvégezte a szent gyónást és áldozást, megtartotta a nagyheti szent gyakorlatokat, jelen volt az anyaszentegyháztól rendelt minden nyilvános ájtatosságon és körmeneten, a farsang három utolsó napján tartatni szokot szentségimádáson; testületileg vett részt apostoli királyunk Ő felsége névünnepén a hálaadó istentiszteleten és jun. 8-án Ő felsége koronázási emlékünnepe alkalmából tartott öröm-istentiszteleten. Pirotti Pompilius piarista atya szentté avatását megelőző szertartásokból kifolyólag a Kegyes-rend kormánya összes templomainkban egyházi ájtatosságot rendelvén el, ez alkalommal a felső négy osztály növendékei 9 órakor szent-

misét hallgattak, azontúl félóránként déli 12 óráig két-két ifjú szentségimádáson vett részt.

Mivel a hazaszeretet és vallásosság csak együtt virulhat a szívben, istentisztelettel vették kezdetüket az okt. 6., márc. 15-én, ápr. 11-ikén tartott hazafias ünnepélyek is, melyeket azonfelül hazafias költemények szavalása vagy ilyen tárgyú felolvasások által iparkodtunk az ifjúság erkölcsi érzületére gyümölcsözőkké tenni.

Nem kath. vallású ifjaink saját lelkészeiktől nyertek vallási oktatást s mindnyájan tartoztak a saját vallásuk szerint rendezett istentiszteleten szigorú ellenőrzés mellett megjelenni.

A nevelés és oktatás egyik sarkalatos föltétele a rendes iskolabajárás. Az igazolatlan tanórák csökkentése céljából a szülőket gondos ellenőrzésre hívtuk fel. A 15,379 mulasztott óra közül 11 volt, mely nem igazoltatott. A vizsgálatot tett tanulók mindegyikére átlag 20 mulasztott óra esik, annyi mint a mult iskolai évben. A 11 igazolatlan óramulasztás 2 tanuló közt oszlik meg.

2. *Oktatás.* A nm. vkm. 48.397/1902. sz. a. engedélye folytán intézetünkben az egyhuzamba való tanítás lépve életbe, a kiválóan szellemi képzés a délelőtti órákban történik.

a) Tanításunkban a 43.381/1903. sz. min. rendelettel kiadott tanterv és az utasítások voltak az irányadók, melyek alapján elkészítettük az állandó tanmenetet s ennek értelmében az előirt tananyagot minden osztályban az összes tárgyakból elvégeztük.

b) Tankönyveken kívül kizárólag engedélyezett könyveket használtunk, melyek általában jóknak bizonyultak s a tanítást megkönnyítették.

c) A tanítás eredményét: hány tanuló volt osztályonként és együttesen: jeles, jó, elégséges, egy, két és több tárgyból elégtelen, az Értesítő II. a) statiszt. táblázata tünteti föl.

Az osztályozás eredménye az 1902—1903. tanévvel összevetve a következő: A mult tanévben (mikor a létszám 764, vagyis 1-el több volt) minden tárgyból jeles volt 56, most van 62, minden tárgyból legalább jó volt 161, most van 151, minden tárgyból legalább elégséges volt 361, most 379, egy tárgyból elégtelen volt 99, most 76, két tantárgyból elégtelen volt 31, most 25, több tárgyból elégtelen volt 56, most 70.

A II. b) statiszt. tábla százalék számai legjobban igazolják, hogy a jelen tanévi eredmény általában megnyugtató; ugyanis 763 osztályozott tanuló közül felléphet 592 vagyis (77.58 %), egy tárgyból bukott, tehát felsőbb engedély nélkül javíthat 76 (9.96%), ismételni tartozik 85 (11.14%), nem ismételhet 10 (1.32%).

A testi nevelés terén elért eredmény szintén megfelelő. A tornaoktatás céljaira jól felszerelt téli helyiség és tágas udvar áll rendelkezésünkre s így a tornázásban az oktatás ép oly folytonos, mint az elméleti tárgyakban. Játéktérül az újszegedi Erzsébet-ligetnek e célra igen alkalmas gyepes és

fakkal szegélyezett területét használjuk, hol tanulóink a játékok különböző nemeiben gyakorolják magukat. A vívásnak, eme testedző és a katonai pályán nagyon kiható sportnak meghonosítása szempontjából 71,456/1903. min. rendelet értelmében a két felső osztály tanulói részére tanfolyamot nyitottunk, melyben Armentauai Ede okl. vívómester vezetése alatt 16-án vettek részt. A tanfolyam nov.—márc. hónapokra terjedt ki, amely idő alatt a résztvevő ifjak a vívás elemeiben szép előhaladást tettek s erről a márc. 20-ikán tartott vívóversenyen adtak számot.

A művészeti érzéknek felkeltésére az egyes tárgyak keretében, u. m. a remekírók olvasásánál, a történelem előadásánál, a geografiánál, a rajznál stb. gondot fordítottunk.

A rajzolás iránt érzékkel bíró tanulóink nagy számmal tanulták a szabadkézi rajzot s az ábrázoló mértant; rendszeres oktatást nyertek az egyházi és műenekben s nagyban emelték vele ünnepélyeink sikerét; ugyan-ezen célra maguk közt zenekart is alakítottak s az énektanár vezetése alatt szorgalmasan gyakorolták magukat az összjátékban.

Az ifjúsági színelőadásokat a helybeli középiskolák igazgatóságai ez évre is szervezték. Mindegyik iskola képviselőiből állandó jellegű bizottság alakult, mely a városi színház igazgatójával egyetértőleg vezette az ügyeket s gondoskodott, hogy az e célra szerkesztett színlapon minden egyes színi-re kerülő darabról tájékoztató magyarázatokat nyerjenek a tanulók s így az előadások mintegy kiegészítő és segítő eszközeivé váljanak az irodalmi oktatásnak. November 7-ikén Jókai Arany embere nyitotta meg a műsort, a melynek előadását körülbelül 1800 növendék hallgatta meg. A nov. 7-től márc. 12-ig terjedő háromhetes ciklusban 7 darab került színre s lehetőleg minden drámai műfaj képviselve volt. A tanulók mindenkor tanári felügyelet alatt jelentek meg a színházban. Január 22-ikén az Uránia-színház az ifjúság számára tartott előadást, mely alkalommal Egyiptomot s annak életét mutatta be tanulságos képekben és magyarázatokban.

Főlemlítendőnek tartom, hogy az 1890:XXX. t.-c. alapján az V. oszt. 68 növendéke közül 21, a VI. oszt.-ban 59 közül 29, a VII.-ben 67 közül 23, a VIII.-ban 62 közül 13, összesen 86-an tanulták a görög nyelv helyetti megszabott tárgyakat.

d) *A tanárok közreműködése a tanításban.* A tanári testület minden egyes tagja iparkodott megfelelni feladatának, iskolai kötelességét kellő buzgalommal és lelkiismeretességgel teljesítette. Többen az intézeten kívül is érvényesítették munkájukat: *Fekete Ipoly*, *Simonides István* és *Jászai Rezső* dr. a helybeli főreáliskolában a latin nyelvet tanították; *Schandl Miklós* mint az orsz. meteoroiogiai állomás vezetője működött. *Cserép Sándor*, *Jászai Rezső* dr. és *Szinger Kornél* a Dugonics-Társaságnak, a tanári karból többen a Délmagyarországi Közművelődési Egyesület igazgatóságának és választmányának tagjai.

Irodalmi munkásságot fejtettek ki :

Bartha György dr. Emlékbeszédet tartott Jókai Mór fölött az ifjúsági önképzőkör gyászünnepélyen 1904. máj. 9-ikén. „Jelen társadalmunk“-ról írt cikket a veszprémi Almanachban és „Vallásosság az iskolában“ címen értekezett a jelen Értesítő lapjain; külön kiadásban is megjelent.

Eoth Ferenc dr. a „Színház“ c. lapban az ifjúsági színi előadásokhoz tájékoztató magyarázatokat írt a tanulók számára (Molière „Képzelt Beteg“-éről, Szabados „A Tisza“ c. költeményéről) s a „Klasszikusok magyar fordítása“ c. vállalat számára fordítja Liviuszt.

Cserép Sándor „Deák Ferenc az irodalomban“ címen tartott felolvasást a Dugonics-Társaság Deák-ünnepélyén okt. 16-án.

Divényi Gyula „A klasszikusok magyar fordítása“ c. vállalat számára fordítja Corneliust.

Jászai Rezső dr. megírta Magyarország oknyomozó történetét a gimn. VIII. osztálya számára; Boeskey szabadságharcához közölt adatokat az Erdélyi Múzeumban és emlékbeszédet tartott Kossuth születésének 100-ik évfordulóján.

Surányi Gyula emlékbeszédet tartott intézetünk Deák-ünnepélyén okt. 17.

Szinger Kornél hivatalos bírálatot készített a Dugonics-Társaság Deák óda-pályázatáról és a kurucköltészetéről tartott felolvasást ugyanazon társaság Rákóczy-ünnepélyén jan. 6.

e) Éretts. vizsgálatot szept., dec., márc. és junius hónapokban tartotunk, melyekről külön kimutatást adunk az Értesítő III. statiszt. táblázatán.

f) Nem kötelezett tantárgyakul előadattak: a francia nyelv, a gyorsírás, a szabadkézi rajz és a mű-ének, a két első mérsékelt díjért, a két utóbbi díjtalanul.

g) A tanulók az ifjúsági könyvtárt szorgalmasan látogatták. A könyvtár u. n. kisebb és nagyobb könyvtárra van elválasztva; amazt az alsóbb, emezt a felsőbb osztályok növendékei használták. Mindegyiknek külön-külön tanár gondnoka és ifj. könyvtárnoka volt.

h) Az önképzőkörnek 129 rendes tagja volt (VII. és VIII. osztálybeliek), kik Bartha György dr. tanár vezetése alatt buzgalommal dolgoztak és sok irányú munkásságot fejtettek ki. A kör működéséről részletes képet nyújt az Értesítő F) pontja, melyből kitűnik, hogy a kör tagjai nemcsak a szép-irodalom, hanem a komoly tanulmányok terén is tettek kísérleteket, szavaltak, klasszikusokból fordítottak, kivonatokat készítettek stb. A szaktanárok pályakérdéseket tűztek ki, azok kidolgozásához utasításokat adtak s a dolgozatokat meg is bírálták.

Az önképzőkörnek külön könyvtára és külön zenekara van, mely utóbbi Prelog József tanár vezetése alatt állt.

C) Általános ügyek.

A szegedi tankerület kir. főigazgatója, nagys. és főtiszt. Platz Bonifác dr., a tanév folyamán több ízben látogatta meg intézetünket: szept. 9., dec. 19. és márc. 22-én, midőn a pótló- és javító éretts. vizsgálatokon, jun. 1–7. napjain, midőn a rendes éretts. vizsgálatokon elnökölt, továbbá nov. 22–27. napjain, midőn hivatalos évi látogatását végezte. A tanítás menetének megfigyelése, az intézet helyiségének és szertárainak átvizsgálása után nov. 27-ikén a tanári testülettel értekezletet tartott s közölte vele látogatásai közbe szerzett tapasztalatait. A tanulmányi eredményt úgy a humán, mint a reáltárgyakban teljesen megfelelőnek találta. Elismerését fejezte ki a tanári karnak az ifjúság nevelése és oktatása körül kifejtett lelkiismeretes és buzgó munkásságáért.

A nm. VKM. márc. 4-én 1.100/1904. eln. sz. rendeletével megbízta Badies Ferenc dr., országos közokt. tanács tagját, hogy intézünkben a magyar fogalmazás-tanítás rendszerét s eredményét megfigyelje. Az egyes osztályokban a célból tett látogatásait április 13-án, továbbá máj. 26–28-ik napjain végezte.

1. Intézetünket ez év folyamán is többen tisztelték meg látogatásukkal; nevezetesen: Ballagi Aladár, a budapesti egyetem bölcsészettudom. karának dékánja, Lampérth Géza, a múzeumi levéltár őre, jan. 6-án Csengeri János dr., a kolozsvári egyetem tanára, jan. 12-ikén Lázár György dr. városunk polgármestere és Mihálovics Alajos főgm. tanár jún. 6-án az évvégi éretts. vizsgálatok alatt.

Főgimnáziumunk tanári testülete kartársi szeretettel vett részt az állami főgimnázium új épületének felavatási ünnepélyén, mely 1903. dec. 20-án a város előjáróságának, a szülőknek és tanügybarátoknak élénk érdeklődése mellett folyt le.

2. *Intézeti alapítvány.* 1903. júl. 1-én nagys. Molnár Elemér táblai bíró úr, mint a szegedi városi főgimnáziumban 1870-ben érettségizetteknek megbízottja, a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárnak 3 drb. összesen 1401'86 K-t tartalmazó betéti könyvecskéjét adta át további kezelés s az alapító oklevélben meghatározandó célra való fordítás végett. Időközben a fentebbi összeghez érkezett befizetések: aug. 17-én 10 K, okt. 13-án 10 K Az egész 1421'86 K-t tartalmazó betéti könyvek folyószámai: 86,900 (81'74 K.) 87,005 (1183'80 K.) 86,918 (136'32 K.) 8'266 (20 K.)

3. *Az intézet jötevői.* 1. A Vallás és Közokt., valamint a Földművelésügyi Miniszteriumok több értékes könyvet ajándékoztak az intézet könyvtárának. — 2. Szeged város t. Tanácsa 41.202/1903. sz. határozattal Cserzy Mihály (Homok) „Földművesek.“ c. művéből 7 példányt, 6942/1904. sz. határozattal ismét Lázár György dr. „Visszaemlékezés a nagy árvíz napjaira“ c. műből 15 példányt bocsátott rendelkezésre, hogy azok részben a gimnázium könyvtárának gyarapítására, részben jobb tanulóink jutalmazására használtassanak

föl. — 3. A Dugonics-Társaság „Prónai, Dugonics A. élete“ c. pályanyertes műből 7 példányt ajándékozott felsőbb oszt. tanulók jutalmazására. — 4. Hodács Ágost, stájerlaki s. lelkész úr »Párbaj és becsület« c. regényfordításának 6 példányát ajándékozta önképzőköri jutalmazásokra. — 5. Buziási Eisenstädter Róbert úr egy-egy olajfestő casettát adományozott teljes felszereléssel 2 tanulóknak, kik a szabadkézi rajzolásban feltűnőbb eredményt értek el; az intézet éremgyűjteményét 71 drb. értékes éremmel gazdagította; két tanulót 28 korona értékű ruhasegélyben részesített. — 6. A Szeged-Csongrádi Takarékpénztár 120 K-t, a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank 30 K-t, Prelogg József tanár 10 K-t, Kerner Géza VIII. oszt. tan. 8 K-t. adományoztak a segély-egyesület tőkéjének gyarapítására. — 7. A Szegedi Takaré- és Hitel Részvénytársaság 20 K-t juttatott az önképzőkör céljaira. — 8. Kiss János dr. egyetemi tanár úr 300 K segélyben részesített egy szegedi születésű, szegénysorsú jeles tanulót. — 9. Debreczeni János, egri apátkanonok úr 200 K-t bocsátott rendelkezésre, hogy két szegedi születésű, felső oszt. tanuló 60—60, két alsó oszt. 40—40 K-val jutalmaztassék. — 10. Tóth Péterné úrnő az ifj. kápolna számára egy díszes oltárterítőt (antependium), Kuhn Géza honv. százados úr pedig két értékes oltárpárnát ajándékozott. — 11. Pálffy Dániel úr vasöntödéje természettani muzeumunk részére a hőtani kísérletekhez 40 K-ért vasrudat készített díjtalanul. — 12. Magyar István úr, szegedi iparos 20 K-t ajánlott föl egy szegény tanuló felruházására. — 13. Scheinberger Antal úr, 10 K-t adott tetszés szerinti jutalmazásra. — 14. Prelogg József tanár úr az énekkar egyik kitűnő és szorgalmas tagját 10 K jutalomban részesítette. — 15. Skrinjár Mátyás ezredes úr, 4 K adott, melyet a Kovács-jutalom ez évben kiosztott kamatához csatoltunk. — 16. Két névtelen adakozó egy-egy drb. 20 K-ás aranyat ajánlott föl önk. köri pályatételek jutalmazására. — 17. Az önk. kör febr. havi hangversenyén önkéntes adakozásból befolyt 121 K., mely összeget jórészen önk. köri pályaművek jutalmazására fordítottunk — 18. Intézetünk régi tanítványai s mostani büszkeségei 1903. júl. 11-én annak emlékére, hogy 30 esztendővel ezelőtt itt fejezték be középiskolai tanulmányaikat, találkozót rendeztek s hogy az intézethez való ragaszkodásuknak, oktató és nevelő szelleme iránt érzett hálájuknak külsőképp is kifejezést adjanak, maguk között 230 K-t gyűjtöttek össze s azt a pályakezdes megkönnyítése végett egy oly szegénysorsú ifjú segélyezésére ajánlották föl valláskülönbségre való tekintet nélkül, aki az érettségig jeles eredménnyel végezte s felsőbb tanulmányait egyetemen szándékozik folytatni. Az adakozók nevei az aláírás sorrendje szerint: Rainer József, Ujj József, Szücs János, Szendrői Mór, Kopasz Géza, Komáromi László, Sáway János, Hubacsek Pál, Kálnai Adolf dr., Tajthy Ferenc.

Intézetünk mindeme nemesszívű barátainak, kik könyvtárainkat, gyűjteményeinket növelni, tanítványainkat adományaikkal buzdítani vagy segíteni sziveskedtek, hálás köszönetet mondunk.

4. *Nyilvános iskolai ünnepélyek.* Az ifjúság hazafias érzületének fejlesztésére, lelkesedésének és kegyeletének ápolására több ünnepélyt tartottunk.

Szept. 19-én Kossuth Lajos születésének 101. évfordulóját ünnepelte az intézet úgy, hogy hazafias dalok eléneklése után Jászai Rezső dr. tanár fejtegette Kossuth pályájának nemzeti fontosságát.

Okt. 6-án megünnepeltük az aradi tizenhárom vértanúságának évfordulóját.

Okt. 17-én Deák Ferenc születésének százados évfordulóján kegyeletes ünnepélyt tartottunk, melyen Deák halhatatlan érdemeit Surányi Gyula tanár méltatta.

November 1-én kegyeletes ünnepélyt rendezett az ifjúság az elhunyt tanárok sírjánál énekkel és szavatokkal. Másnap Dugonics András sírját hazafias beszéd, énekek és szavatok kíséretében koszorúzta meg.

November 19-én Szt. Erzsébet ünnepén az idén is csendes imádsággal, gyászistentisztelettel és iskolai ünnepéllyel hódolt az ifjúság az ország felejthetetlen Nagyasszonya, Erzsébet királyné emlékének. Ugyanekkor gyűjtést rendeztünk a vakok javára; a gyűjtés eredményeképp befolyt 14 K-t a szegedi vakok intézetének küldöttük el.

Március 12-én a szegedi árvíz 25-dik évfordulóját iskolai ünnepéllyel ülte meg az intézet.

A sajtószabadság kivívása emlékének március 15-én az ifjúság iskolai ünnepéllyel áldozott, mely hazafias énekek és szavatokból állt; április 11-én pedig az 1848. törvények szentesítésének évfordulóját ülte meg.

Végül az „Önképzőkör“ saját kebelében több kiváló írónk, költőnk kegyeletes emlékét újította fel, május 22-én pedig nyilvános évszáró ünnepélyt rendezett, mely számos előkelő vendég jelenlétében az intézet dísztermében folyt le. Mindezekről bővebb tudósítás az Értesítőnek „Önképzőkör“ c. fejezetében található.

A tanévet június 29-én ünnepélyes „Te Deum“-mal zártuk be, mely után a tanulóknak kiosztottuk az odaitélt jutalmakat, továbbá a bizonyítványokat és Értesítőket.

D) Felsőbb hatóságoktól érkezett fontosabb leiratok.

1903. évi 40,882. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. Bartha György dr. tanárt a szünidei görög-pótló tanfolyamra segély nélkül fölvette.

1903. évi 39,027. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. a főigazgató szabadságidejére a főigazgatói teendők végzésével az igazgatót bizza meg.

1903. évi eln. sz. Csordás Ferenc II. iskolaszolga állásában véglegesen megerősítettik.

1903. évi 53,088. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. megengedi, hogy az 1903—4. tanévtől kezdve az egyfolytában való tanítás állandósíttassék.

1903. évi 26,973. tan. sz. Szeged szab. kir. város tanácsa elrendeli, hogy az intézetben levő berendezések és felszerelések aug. végéig a gazd. hivatallal közlendők tűzkár elleni biztosítás céljából.

1903. évi 27,306. tan. sz. Szeged szab. kir. város tanácsa az ének tanításával az 1903—4. tanévre Prelogg József tanárt bízta meg.

1903. évi 59,966. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. megengedi, hogy az igazgató a II. és V. osztályba az 1903—4. tanévben 68—68 tanuló vehessen fel.

1903. évi 1,308. főig. sz. A tanker. főig. intézkedik az igazgatói szünetek tárgyában.

1903. évi 3,240. eln. sz. A nm. vall. és közokt. min. intézkedik Deák Ferenc szül. 100. évfordulójának megünneplése tárgyában.

1903. évi 135. főig. sz. Az intézethez kötött alapítványok számadási kivonatai rendben találtattak.

1903. évi 65,353. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. megengedi, hogy a görög-pótló rajz az 1903—4. isk. évben a VII. és VIII. osztály összevonásával heti 2 órában tanítható.

1903. évi 64,658. min. sz. Nessel Gyula az V. o.-ba számfelett fölvehető.

1903. évi 71,456. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. leír a vívásnak mint testedző gyakorlatnak meghonosítása tárgyában.

1904. évi 91,013. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. a főigazgató szabadság idejére a főigazgatói teendők végzésével az igazgatót bízta meg.

1904. évi 1100. eln. sz. A nm. vall. és közokt. min. megbizta Badics Ferenc dr., közoktatásügyi tanácstagot a magyar fogalmazás-tanítás módszereinek és eredményeinek megfigyelésével.

1904. évi 22,513. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. elrendeli, hogy Múth Béla IV. B), Kugler József és Kocsis József II. A) oszt. tanulók szeméremellenes cselekedetekben való bűnrészesség miatt a szegedi összes középiskolákból kizárassanak; Koch Gyula II. A) oszt. tanuló 4-ed fokú, Múth János és Kynsburg Károly I. C) oszt. tanulók 2-od fokú büntetésben részesíttessenek.

1904. évi 5130. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. megengedi, hogy a középiskolai tanárok, eziránt kifejezett kérelmükre, a katonai intézetek berendezését, tanítási és nevelési eszközeit megtekinthetik.

1904. évi 19,945. min. sz. Juhász József IV. B) oszt. tanuló az Alapi-féle ösztöndíjat nyerte.

1904. évi 16,466. tan. sz. Szeged szab. kir. város tanácsa elrendeli, hogy Jókai Mór temetése napján gyászünnepély tartandó.

1904. évi 40,894. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. a gimnáziumi rajztanárok részére szünidei tanfolyamot rendez.

1904. évi 36,408. min. sz. Járvány esetén a törvényhatóság első tisztviselője a járvány fennállásának megállapítása után intézkedhetik az iskolák bezáratása iránt.

1904. évi 50,513. min. sz. A nm. vall. és közokt. min. megengedi, hogy a gyertyámosi convictus növendékei vörhenyre való tekintettel vizsgálat nélkül távozhassanak.

E) Ifjúsági segélyző-egyesület.

A segélyző-egyesület 1903. évi október hó 4-én alakult meg és 1904. évi május hó 23-án tartotta záró gyűlését.

A lefolyt tanévben a következő választott tisztviselők végezték az egyesület munkáját: elnök: Kerner Géza, VIII. oszt. tanuló; főjegyző: Szarvady Lajos, VIII. oszt. tanuló; titkár: Lugosi Ferenc VIII. oszt. tanuló; pénztárnok: Lugosi Döme, VII. oszt. tanuló; ellenőr: id. Wolf János, VII. oszt. tanuló; főkönyvtárnok: Deák Antal VII. oszt. tanuló; aljegyzők: Faragó Aladár, VI. oszt. tanuló és Jurkovits Othmár V. oszt. tanuló; alkönyvtárnokok: Gál József, VI. oszt. tanuló és Winckler István, V. oszt. tanuló.

Ezen iskolai évben a segélyző-egyesületnek tagjai voltak a **VIII. osztályból**: Deák István, Faragó Ödön, Gesztessy László, Grüner István, Heinrich Antal, Ivánkovits Sándor, Kerner Géza, Klein Antal, Klein Mihály, Löffler Imre, Lugosi Ferenc, Magyar István, Muskó Sándor, Nagyiván Pál, Polgár István, Rottenberg Pál, Szabó Zoltán, Szarvady Lajos, Szécsi István, Szlávik Péter és Tóth Péter. A **VII. osztályból**: Banyay Mihály, Csikós Nagy József, Deák Antal, Eberhardt János, Ivánkovits János, Lugosi Döme, Molnár Adorján, Rév Kálmán, Scheinberger György, Sebők Vilmos, Weiler Rudolf és id. Wolf János. A **VI. osztályból**: Biedl Jenő, Burg Lajos. Dalmay Akos, Faragó Aladár, Gál József, Hamza György, Heim Géza, Kiss Ernő ifj., Ötvös Ervin, Prokesch Mihály, Rózsa Andor és Szarvady Jenő. Az **V. osztályból**: Csányi Pál, Jurkovits Othmár, Kis Menyhért, Lów Lipót, Sugár Géza, Vigh Gyula, Winckler István, Winkler Jenő és Zápory Jenő. A **IV. b) osztályból**: Boros Jenő, Gyulai Pál, Lippmann Dénes, Palócz Sándor, Richter István, Skultéty János, Schütz Lajos, Terescsényi György és Zeisler István. A **IV. a) osztályból**: Baló István, Békefi László, Deutsch Mátyás, Dombovits Gyula, Fein Jenő, Frecot Elemér, Gál László, Horváth Andor, Lázár Miklós, Pappházy Béla, Rónay Imre, Soós Károly, Strubert György, Véghmann Jenő és Wagner Károly. Összesen 78.

A segélyző-egyesület tőkéje az 1902/3. tanév végén 23,600 K n. é. 4°/o-os koronajáradék kölcsön-kötvény és 493,91 K készpénz volt, mely utóbbi összeg a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár 112.839. sz. betétkönyvecskéjében van elhelyezve.

A tőke gyarapodása az 1903/4. tanévben 1. ajándékból: a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár ajándéka 120 K, a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank ajándéka 30 K, az 1902/3. tanév végén érettségi vizsgálatot tett tanulóktól 40 K, Prelog József tanár úr ajándéka 10 K, Kerner Géza VIII.

oszt. tanuló ajándéka 8 K; 2. kamatokból: a tőkének 1903. évi kamataiból 171·84 K; összesen 379·84 K, mely összeggel együtt az egyesület vagyona az 1903/4. tanév végén: 23,600 K n. é. 4°/_o-os koronajáradék kölcsönkötvény és 873·75 K készpénz, összesen 24,473·75 K.

Az egyesületnek segélyezés céljából rendelkezésre állott az alaptőkének 1903. évi kamataiból 812·67 K és 308 K tagsági díj, összesen 1,120·67 K, mely összegből egy tanulót segélyezett 40 K-val készpénzben, 1,080·67 K-t pedig könyvvásárlásra és könyvkötésre fordított.

A tanév elején az egyesület 150 tanulóinak 1666 tankönyvet osztott ki használatra.

Kedves kötelességünknek tartjuk e helyen is köszönetet mondani az egyesület nemeslelkű jótéveinek.

F) Önképzőkör.

Az önképzőkör 1903. szeptember hó 20-án alakult meg 129 taggal, akik elismerésreméltó szorgalommal és figyelemreméltó eredménnyel használták fel az időt és azon eszközöket, melyeket az önképzőkör nyújtott. A kör ügyeit az alakuló gyűlésen választott tisztviselők intézték. Ezen tisztviselők az 1903—1904. tanévben a következők voltak: elnök: Dettre János VIII. o. t., jegyző: Schütz János VIII. o. t., pénztáros: Szlávik Péter VIII. o. t., főkönyvtáros: Tóth Péter VIII. o. t., titkárok: Kilburg József, Ivánkovits János VII. o. t., alkönyvtáros: Rotsching József VII. o. t.

Az önképzőkörnek célszerű és sikeres munkájában hathatós támaszul és buzdításul szolgált a tanári kar érdeklődése a kör ügyei iránt, amennyiben tanácsaival és útmutatásaival elősegítette az önmunkálkodás eredményét és gondoskodott arról, hogy a rendes tanítás közben fölmerült elvek és megjelölt irányok itt is érvényesüljenek.

Az önképzőkör így tágitotta az ifjak szellemi látókörét, nemesítette érzelmeit, tökéletesítette az ifjak előadását és stilizálását. Ezen célból munkakörébe vonta a középiskola összes tárgyait s igyekezett az iskolában szerzett ismereteket az önmunkálkodás útján szerzett ismeretekkel bővíteni.

A szív nemesítése céljából az ifjak zenekart alakítottak, melynek tagjai a következők voltak: Klein Mihály, Springer József, Tóth Péter VIII., Schwarcz Gyula, Popper Lajos VII., Reiner Endre VI., Borota Braniszláv, Pártos Pál V., Jurenák Kálmán IV. B) és Belle Ferenc III. A) o. tanulók, akik első hegedűt, Ivánkovits János, Wagner Károly VII., Joklicsek Emil, Kardos Mihály, Vastag László, Vuchetich István, V., Viblitzauser Ferenc, Zauner István IV. B), Deutsch Armin, Tóth István III. A), Belle Géza II. A) és Balassa József I. A) oszt. tanulók, akik második hegedűt; Winkler Jenő és Süss Ernő V. oszt. tanulók, akik mély hegedűt; Dittrich Ottó VIII. és Lövész György IV. B) oszt. tanulók, akik gordonkát; Jung Péter VI. és Mayer Antal

V. oszt. tanulók, akik nagybögőt játszottak; fuvolázók: Szlávik Péter VIII. és Tóth Pál I. B) oszt. tanulók.

Az önképzőköri zenekart Prelogg József tanár úr vezette az egész tanéven át heti 1 órában. Az ifjúság szeretete és hálája legyen nemes munkájának legszebb jutalma.

A tanári kar és a közönség egyaránt állandóan élénk érdeklődéssel kíséri önképzőkörünk működését. Ezen érdeklődésének adott kifejezést a tanári kar, midőn a kör minden egyes nagygyűlésén képviseltette magát a közönség, midőn a kör nyilvános ünnepélyein oly tömegesen jelent meg, hogy intézetünk tágas díszterme kicsinynek bizonyult az érdeklődők befogadására. Ezen érdeklődést bizonyítja ama körülmény is, hogy a kör jóakarói anyagi áldozatokkal is hozzájárultak az ifjúság szorgalmának és előmenetelének jutalmazásához.

Első helyen kell köszönetet mondanunk önképzőkörünk régi pártfogójának, az ifjúság igaz barátjának, buziási Eisenstädter Róbert úrnak, akinek bőkezűségéből kapta a jelen évben is önképzőkörünk két legszorgalmasabb tagja a díszes kivitelű nagy ezüst és bronz érmet. A Szegedi Takaré- és Hitel-Részvénytársaság 20 koronát ajánlott fel a kör céljaira. Két névtelen adakozó egy-egy 20 koronás aranyat ajánlott fel a kitűzött pályatételek jutalmazására. Ezenkívül az önképzőkör február hóban tartott hangversenye alkalmával intézetünk számos nemeslelkű barátja járult filléreivel körünk kiadásainak fedezéséhez. A begyűlt összeg 121 korona. A pályaművek jutalmazására szolgált a „Bakos Pali alapítvány“nak a jelen iskolai évre eső kamata, 16 korona. Fogadják körünk jótévői hálás köszönetünket!

Ezen több részről nyilvánuló érdeklődéstől kisérve végezte önképzőkörünk működését a szeptember hó 20-án tartott alakuló gyűléstől kezdve 19 gyűlésen át az 1904. május 22-ig, amikor munkálkodását ünnepélyes gyűléssel befejezte.

Mint az elmúlt iskolai években, úgy a mostaniban sem hiányzottak egyes jelentékenyebb mozzanatok, melyek a kör beléletére fényt derítenek és tevékenységének fokozására élénkítő hatással voltak: így 1903. okt. 17-én résztvett a Deák Ferenc, május 9-én a Jókai Mór emlékének szentelt ünnepélyen, március 12-én pedig a szegedi árviz emlékét újította fel. Február hó 14-én hangversenyt rendezett az intézet dísztermében. Ezenkívül résztvett az önképzőkör az intézet által rendezett összes ünnepélyeken beszédekkel, szavalatokkal, ének- és zeneszámokkal. A Deák Ferenc születésének 100-ik évfordulóján, 1903. évi október hó 17-én tartott iskolai ünnepélyen önképzőkörünk részéről szerepeltek: Dettre János VIII. o. t., aki Szemlér F.: Óda Deák emlékezetére c. költeményét és Wagner Károly VII. o. t., aki Tóth Kálmán: Deák F. emlékezete c. költeményét szavaltta el; Szécsi István VIII. o. t. pedig Deák Ferenc élete és pályája c. dolgozatát olvasta fel. A Jókai Mór temetése alkalmából tartott gyászünnepélyen önképzőkörünk részéről Járossy Jenő VII. o. t. vett részt Bajza J.: A vezér

búcsúja c. költeményének elszavalásával. Azonkívül emlékbeszédet tartott a kör vezető tanára. Az aradi vértanúk emlékére szentelt iskolai ünnepélyen okt. 6-án Popov Simon VIII. o. t. Palágyi L.: Az aradi vértanúk, Ocskay Kornél VIII. o. t. Várady A.: Ima c. költeményét szavalták el, Schütz János VIII. o. t. pedig szép beszédben emlékezett meg az aradi gyásznapról; az intézet Erzsébet-ünnepélyén, nov. 13-án, Venetianer Sándor VII. o. t. Sajó: Erzsébet c. költeményét szavalta, Polgár István VIII. o. t. pedig ügyes beszédben emlékezett meg a nagy királynéről. A március 15-iki hazafias ünnepélyen Lantos Lajos VIII. o. t. tartott beszédet, Schira Endre VIII. o. t. Petófi: Nemzeti dal és Dettre János VIII. o. t. Sajó S.: Magyarnek születtem c. költeményeit szavalták; a 48-as törvények szentesítése emlékére rendezett ünnepélyen Venetianer Sándor VII. o. t. tartott hazafias beszédet, Molnár Adorján VII. o. t. pedig Bartók Lajos: A nép c. költeményét szavalta. Halottak napján megkoszorúzta az ifjúság az elhunyt tanárok és Dugonics András sírját. Az előbbi helyen Kerner Géza VIII. o. t. mondott beszédet és Dettre János VIII. o. t. szavalta Pap János: Temetőben c. költeményét; Dugonics András sírjánál Tóth Péter VIII. o. t. méltatta irodalmunk egyik úttörőjének elévülhetetlen érdemeit és Ocskay Kornél VIII. o. t. szavalta el Szőnyi: Dugonics szelleme c. ódáját.

A főbb önképzőköri ünnepélyek pedig a következő tárgysorokat szereztek le:

I. A hangverseny tárgysorozata:

1. Bellini: *Nyitány a „Norma“ operából.* Előadja a főgimn. énekara.
2. Ábrányi: *Mi a haza?* Szavalja Berényi János, VIII. o. t.
3. *Vadászkar:* Weber „*Euryanthe*“ c. dalművéből. Előadja: a főgimn. vegyeskara.
4. Beriot. *A moll hangverseny.* Hegedűn előadja: Tóth Péter, VIII. o. t., zongorán kíséri Dettre János, VIII. o. t.
5. Herodek-Kerner: *A magyar dal.* Szavalja Dettre János, VIII. o. t., zongorán kíséri Szécsi István, VIII. o. t., harmonium, kar, szóoló.
6. *Népdal egyveleg.* Előadja a főgimn. zenekara.
7. *Egyveleg.* Mascagni „*Parasztbecsület*“ c. operájából. Zongorán: előadják Polgár István és Szekerke Lajos, VIII. o. t.
8. „*Cserebogár, sárga cserebogár*“. Előadja a főgimn. vegyeskara, kíséri a főgimn. zenekara.
9. Gabányi Árpád: *A fuzsitus muzsikusa.* Szavalja Korpássy Elemér, VIII. o. t.
10. *Induló.* Előadja a főgimn. zenekara.

II. A szegedi árvíz 25-ik évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepegy tárgysorozata:

1. Tóth Péter, VIII. o. t.: *A szegedi árvíz 25 éves fordulóján.* Ünnepi visszaemlékezés.
2. Szász K.: *Három szó.* Szavalja: Berényi János, VIII. o. t.

3. Szécsi István, VIII. o. t.: *A csábító*. Rajz az árvíz korából.
4. Rottenberg Pál, VIII. o. t.: *Az árvíz hatása a kortársakra*.
5. Szabados: *A Tisza*. Szavalja Ocskay Kornél, VIII. o. t.
6. Klein János, VIII. o. t.: *Emlékezések*. Korkép.
7. Muskó Sándor, VIII. o. t.: *A mai Szeged*. Leírás.
8. Grüner István, VIII. o. t.: *A néptanító*. Elbeszélés az árvíz korából.
9. Szabados: *Szeged hálája*. Szavalja Springer József, VIII. o. t.

III. A Czuczor-ünnepély tárgysorozata:

1. *Czuczor G. emlékezete*. Beszéd. Mondja Dettre János, VIII. o. t.
2. *Czuczor mint époszíró*. Értekezés. Irta és felolvasta Szécsi István VIII. o. t.

3. *Czuczor: Szűz Margit álma*. Szavalja Kerner Géza, VIII. o. t.

4. *A főbb alakok jellemzése Czuczor époszaiban*. Fejt., irta és f. Klein M. VIII. o. t.

5. *Czuczor: Riadó*. Szav. Ocskay K. VIII. o. t.

6. *Czuczor népdalai*. Eszt. fejtegetés. Irta és f. Szlávik P. VIII. o. t.

7. *A szatira és humor Czuczor költészetében*. Irta és felolv.. Vértes I. VIII. o. t.

8. *Czuczor: Szondi*. Szav. Tápay János, VII. o. t.

IV. A Bajza-ünnepély tárgysorozata:

1. *Emlékbeszéd Bajza J. felett*. Tartja: Dettre János, az Önképzőkör elnöke, VIII. o. t.

2. *Bajza: Jóslat*. Szavalja: Berényi János, VIII. o. t.

3. *Bajza lírája*. Irta és felolvassa: Schütz János, VIII. o. t.

4. *Bajza: Apotheosis*. Szavalja Popov Simon, VIII. o. t.

5. *Bajza és a magyar kritika*. Irta és felolvassa: Kerner Géza, VIII. oszt. tan.

6. *Bajza: A vezér búcsúja*. Szavalja Járossy Jenő, VII. o. t.

7. *Bajza mint esztétikus*. Irta és felolvassa Szécsi István, VIII. o. t.

8. *Bajza: Ébresztő*. Szavalja Ocskay Kornél, VIII. o. t.

Az önképzőkör munkássága dicséretes szorgalomról és eredményről tesz tanúságot.

A tagok munkakörét 234 tárgy töltötte ki; ezek között van 70 dolgozat (beszéd, értekezés, fejtegetés, elbeszélés, leírás, stb.), 12 vers, 63 írásbeli bírálat; 77 komoly és 12 vig szavalat. A tagok közül leginkább kitűntek szorga mukkal a VII. osztályból: Berényi János, Dettre János, Grüner István, Kerner Géza, Korpássy Elemér, Polgár István, Schütz János, Szécsi István, Szlávik Péter, Tóth Péter; a VII. osztályból: Dreyer József, Járossy Jenő, Lugosi Döme, Tápay János, Venetianer Sándor és Wagner Károly.

A kör május 13-án szavalóversenyt rendezett, melyen 8-an komoly, 3-an vig darabbal léptek föl; az előbbieket közül 3 jutalmat, 3 dicséretet, az utóbbiak közül 1 jutalmat, 2 pedig dicséretet nyert Komoly szavalatért

jutalmat 1—1 drb 10 koronás aranyat : Dettre János, Ocskay Kornél és Berényi János, VIII. o. tanulók kaptak. Dícséretben részesültek : Járossy Jenő, Venetianer Sándor és Wagner Károly, VII. o. tanulók. Vig szavalatért 10 korona jutalmat nyert : Korpássy Elemér, VIII. o. tanuló, dícséretben részesültek : Lugosi Döme és Petrán György, VII. o. tanulók.

A tanári kar, hogy az ifjak munkálkodását az iskolai tanulmányokkal jobban kapcsolatban tartsa és a követendő irányt a tárgyak meghatározásával biztosabban megjelölje, a különböző tantárgyak köréből pályatételeket tűzött ki. A meghatározott időig 17 tételről 43 dolgozat érkezett be, amelyek közül 16 volt jutalomra, 15 dícséretre érdemes, a többi 12 figyelmen kívül maradt.

A tételek és pályanyertes kidolgozók a következők :

1. A XVI. század vallási köztelmei Magyarországon. Jutalma 20 korona.

A kitűzött pályatételre három dolgozat érkezett be. Ezek közül dícséretre érdemes a „*Tu es Petrus*“ jeligéjű. Szerzője : Polgár István VIII. o. t. A másik két dolgozat nem volt figyelembe vehető.

2. Fáy András, a „*Haza mindenese*“. Pályázott három dolgozat. Az első díjat a „Bakos Pali“-alapítvány ez évi kamatját, 16 koronát a „*Használni vala éltém minden törekvése, jelszava!*“ jeligéjű dolgozat nyerte. Szerzője : Grüner István VIII. o. t. A „*Sötét éjjel több egy pislogó mécs, mint fényes nappal a lobogó fátklya*“ jeligéjű dolgozat Prónai : „Dugonics A. Életrajza“ c. díszmunkát kapta. Szerzője : Vértés Imre VIII. o. t. A harmadik dolgozat figyelmen kívül maradt.

3. A magyar-, lengyel himnusz és a *Carmen sacculare* összehasonlítása. Beérkezett egy dolgozat, mely a követelményeknek minden tekintetben megfelelt, miért is a kitűzött 20 koronával díjaztatik. Jeligióje : „*Nemzeti nagyság, nemzeti lét, szabad haza.*“ Szerzője : Schütz János VIII. o. t.

4. *Faludi művei a vallás és erkölcs szolgálatában.* A beérkezett két dolgozat közül a „*Minden állam talpköve a tiszta erkölcs . . .*“ jeligiójű dolgozat 20 korona jutalomra érdemes. Szerzője : Szlávik Péter VIII. o. t. A másik figyelmen kívül maradt.

5. *Petőfi családias költészete.* Pályázott hat dolgozat. Ezek közül 20 kor. jutalomra érdemes a : „*Szava zene, élete költemény*“ jeligiójű pályamű. Szerzője. Dettre János VIII. o. t. 10 korona jutalomban részesül az

„Anyám, az álmok nem hazudnak;
Takarjon bár a szemföldél;
Dicső neve költő fiadnak
Anyám, soká, örökkön él!“

jeligiójű dolgozat. Szerzője : Polgár István VIII. o. t. A következő három dolgozat pedig dícséretet érdemel. Az elsőnek jeligióje :

„... a földön nekem van
Legszeretőbb anyám!”

Szerzője: Tóth Péter VIII. o. t. A második jeligéje:

„... Lesz meleg kandallóm,
Feleségem, gyermekem!”

Szerzője: Wagner Károly VIII. o. t. A harmadik jeligéje: „Szeptember végén”.

Szerzője Klein Mihály VIII. o. t. A hatodik figyelmen kívül maradt.

6. *Rudenz és Berta szerepe Schiller: „Tell V.” c. drámájában. Vagy: Mária és Erzsébet jelleme Schiller „Stuart Mária” c. drámájában.* Beérkezett összesen nyolc dolgozat, mindegyik tételre négy. Az első tételt 20 korona jutalomra érdemesen dolgozta ki a

*Ans Vaterland, ans theuere, schliess dich an,
Das halte fest mit deinem ganzen Herzen!”*

jeligéjű pályamű. Szerzője: Tóth Péter VIII. o. t. Kettő dicséretre érdemes, még pedig a „Létezni vágysz? Jöjj létre öncrödből!” jeligéjű, melynek szerzője: Venetianer Sándor VII. o. t. és a

„... Ha e földet
Szabaddá tettük, homlokára akkor
Övezzük győzedelmünk koszorúját!”

jeligéjű, melynek szerzője: Vértés Imre VIII. o. t. Az utolsó dolgozat nem felelt meg a kívánalmaknak. A második tételt jutalomra érdemesen a

„A királynőt nem teszik
Csecsebecsék. Elnyomhatnak, de meg
nem alázhatnak bennünket!”

jeligéjű dolgozat fejtette meg. Jutalma 10 korona. Szerzője: Rácz Aladár VIII. o. t. A

„Nem a való hát: annak égi mása
Lesz, amitől függ az ének varázsa.”

jeligéjű dolgozat Hodács—Lilien: „Párbaj és becsület” c. társad. regényét kapta. Szerzője: Polgár István VIII. o. t. Dicséret illeti meg a „Schiller” jeligéjű dolgozat szerzőjét: Szécsi István VIII. o. t. A negyedik dolgozat nem jöhetett számításba.

7. A lelki élet főbb jelenségeinek tanulmányozásából szerezhető élet-filozófia. A kitűzött tételre beérkezett két dolgozat; mindkettő Hodács-Lilien „Párbaj és becsület” c. társadalmi regényének egy-egy példányát kapja. Az első dolgozat jeligéje:

„Isten, kit a böles
Lángesze fül nem ér!”

Szerzője: Szécsi István VIII. o. t. A második dolgozat jeligéje: „*Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok is tökéletes.*“ Szerzője: Kerner Géza VIII. o. t.

8. „*Ars poetica*“ nálunk és a rómaiaknál. Egy dolgozat érkezett ugyan be, de ez összehasonlításának éles és magvas fejtegetésével a kitűzött 20 korona jutalomra minden tekintetben érdemes. Jeligéje: „*Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.*“ Szerzője: Schütz János VIII. o. t.

9. *Római állapotok Jugurtha korában.* Pályázott két dolgozat. 10 korona jutalomra érdemes az:

„ . . . Ország támasza, talpköve,
A tiszta erkölcs, mely ha megvész
Róma ledől s rabigába görbed,“

jeligéjű dolgozat. Szerzője: Wagner Károly VII. o. t. A másik dolgozat melynek jeligéje: „*O urbem venalem*“ dicséretre érdemes. Szerzője: Tápay János VII. o. t.

10. *Achilleus jelleme.* A beérkezett dolgozat jutalomra érdemes: Jeligéje: „*Αχιλλεύς.*“ Szerzője: Szécsi István VIII. o. t. Jutalma 10 kor.

11. *Telemachos jelleme az Odysseia alapján.* Ezen tételre két dolgozat pályázott. Ezek közül 10 korona jutalomra érdemes a: „*παῖρος δ'εἰ νῆπιος ἴα*“ jeligéjű dolgozat, melynek szerzője: Wagner Károly VII. o. t. Dicséretet érdemel a: „*Méltó fiú ő*“ jeligéjű dolgozat. Szerzője: Venetianer Sándor VII. o. t.

12. A nevezetesebb ércek előfordulása és feldolgozása. Ketten pályáztak e tételre, 20 korona jutalamban részesül az:

„*Aurum, argentum et cuprum ;
Stibium, ferrum et plumbum,*“

jeligéjű dolgozat. Szerzője: Lugosi Döme VII. o. t. A másik dolgozat figyelmen kívül maradt.

13. *A hőközlés módjai.* Beérkezett két dolgozat; minthogy azonban egyik sem üti meg a mértéket, mindkettőt mellőzzük.

14. Minő viszony van a föld felülete és a rajta élő emberiség között? Egy dolgozat pályázott, amely 10 korona jutalomra érdemes. Jeligéje: „*Ember küzdj és bízva bízzál!*“ Szerzője: Weiszberger Kálmán VII. o. t.

15. *A számrendszerek.* Két dolgozat érkezett be. A „10“ jeligéjű dolgozat jutalomra érdemes. Szerzője: Szécsi István VIII. o. t. Jutalma 10 korona. A másik dolgozat nem vétetett figyelembe.

16. *Cseh és Lengyelországgal való összeköttetéseink története.* Beérkezett egy pályamunka, mely dicséretre érdemes. Jeligéje: „*Magyar dicsőség, mi valál? Hullócsillag . . . ?*“ Szerzője: Wagner Károly VII. o. t.

17. *A trónöröklés kérdése és a trónviszályok.* A kitűzött időig négy dolgozat érkezett be. Ezek közül 10—10 korona jutalomban részesülnek a

következő jeligéjű pályamunkák: „*Meghalt a király, éljen a király!*“ Szerzője: Rottenberg Pál VIII. o. t. és „*Patriam, cum possis, non illustrare, seclus est.*“ Szerzője: Miskolczi Géza VII. o. t. Azonkívül Prónai—Dugonics A. Életrajza c. díszmunkát kapja az: *Egyetértésben látom én hazám jövőendő nagyszágodat,*“ jeligéjű dolgozat. Szerzője: Bodonyi Sándor VII. o. t. Az utolsó dolgozat figyelmen kívül maradt.

A pályázatok eredményét a május hó 31-én tartott ünnepélyes zárógyűlésen hirdette ki az intézet igazgatója, amely ünnepély nagyszámú közönség jelenlétében a következő tárgysorozat szerint folyt le:

1. Kéler: *Vigjátéki nyitány.* Előadja: a főgimn. zenekara.
2. *Beszéd.* Mondja: Dettre János, VIII. o. t., az önképzőkör elnöke.
3. *Magyar népdal egyveleg.* Előadja: a főgimn. zenekara.
4. Váradi: *Petőfi legenda.* Szavalja: Berényi János, VIII. o. t.
5. *Pusztai dalok.* Hegedűn játssza: Tóth Péter, VIII. o. t., kíséri: a főgimn. zenekara.
6. Arany-Révfi: *V. László.* Melodráma. Szavalja: László Gyula, VIII., zongorán kíséri: Szécsi István, VIII., az énekreszeket előadja: Ocskay Kornél, VIII. o. t.
7. Beethoven: *Isten dicsősége.* Előadja: a főgimn. vegyeskara.
8. *Beszámolás az Önképzőkör egész évi működéséről:*
 - a) Titkári jelentés. Fölolvassa: Schütz János, VIII. o. t.
 - b) A pályázatok eredményeinek kihirdetése.
9. Gabányi: *Kakasülön.* Szavalja: Korpássy Elemér, VIII. o. t.
10. *Magyar induló.* Előadja: a főgimn. vegyeskara; kíséri: a főgimn. zenekara.

A pályadolgozatok eredményének kihirdetése után a főgimnázium igazgatója elismeréssel emeli ki a kör egész évi munkálkodását s azt a buzgalmat és eredményt, melyet a pályamunkák készítésében fölmutatott, majd köszönetet mondott a kör nevében az önképzőkör jötevőinek adományaikért, továbbá a megjelent nagyszámú közönségnek megtisztelő érdeklődéséért.

Az önképzőkör tevékenységében kifejtett kiváló szorgalmukért külön jutalomban részesültek: Dettre János, VIII. o. t., a kör ifj. elnöke, aki az önképzőkör ezüstérmét, Schütz János, VIII. o. t., aki mint a kör buzgó jegyzője a „Kisfaludy-díjat,“ 42 korona értékű magyar szépirodalmi művet, Szécsi István, VIII. o. t., mint az önképzőkör legszorgalmasabb tagja, az önképzőkör bronzérmét kapta. A zenekar régi buzgó tagjai közül 10—10 korona jutalomban részesültek: Dittrich Ottó, Szlávik Péter és Tóth Péter, VIII. o. tanulók.

Az önképzőkör tagjainak elég gazdag és változatos tartalmú könyvtár állott rendelkezésükre. A múlt iskolai év végén 1258 művet tartalmazott 3959 korona 24 fillér értékben, a jelen évi gyarapodás a folyóiratokkal együtt 12 mű 70 korona értékben s így a könyvtár jelenleg 1270 műből

all 4029 korona 24 fillér értékben. A könyvtár gyarapodásának részletes kimutatását az Ifjúsági könyvtár című rovatban közöljük.

A kör ezen iskolai évben is előfizetett a Magyar Nyelvőrre, a Századokra, a Történelmi Életrajzokra, a Philologiai Közölnyre, a Természettudományi Közölnyre és Pótfüzeteire és tagja volt a M. T. Akadémia könyvkiadó vállalatának.

Ezekben tüntettük fel röviden az ifjúsági önképzőkör jelen iskolai évi működését.

G) Gyorsírókör.

A Gabelsberger-Markovits-féle gyorsírást művelő és terjesztő gyorsírókörünk 1903. évi szeptember hó 17-én tartotta meg *Jakab Lajos* okl. gyorsíró, tanár-elnök jelenlétében XXVII. alakuló közgyűlését, mikor is a kör tisztviselőivé választottak: ifj. elnök: *Schütz János* (VIII.), alelnök: *Dettre János* (VIII.), titkár: *Venetianer Sándor* (VII.), főjegyző: *Rottsching József* (VII.), aljegyző: *Popper Lajos* (VII.), pénztáros: *Klein Dezső* (VII.), ellenőr: *Vértés Lajos* (VII.), főkönyvtáros: *Ivánkovits János* (VII.), alkönyvtáros: *Jung Péter* (VI.), levelező: *Szekerke Lajos* (VIII.) Előadók: *Schütz János* (VIII.) a gyakorlóknál, *Venetianer Sándor* (VII.) a haladóknál, *Klein Dezső* (VII.) és *Szekerke Lajos* (VIII.) a kezdőknél.

A folyó tanévben volt a körnek 15 gyakorló, 26 haladó és 73 kezdő, összesen 114, a lefolyt 27 év alatt pedig 2530 tagja.

Az év folyamán tartottunk egy alakuló-, egy zárógyűlést, egy Gabelsberger- és a zárógyűlés keretében Markovits-ünnepélyt és 8 rendes közgyűlést. Úgy a kezdők, mint a haladók is gyakorló 25—25 órában foglalkoztak a gyorsírással s így az önképzéssel. Az órák csütörtökön d. u. 3-tól 5-ig, és vasárnap d. e. 9-től 10-ig gyakorló órák tartattak.

A kör összes kiadásai a 3 koronás tagdíjakból fedeztettek.

A kör *bevételei*: 1. m. tanévről készpénzmaradék 39 kor. 17 fill., tagsági díjakból és lapokért befolyt 389 kor. 14 fill., az Emlékműből 305 kor. 78 fill., összesen 734 kor. 09 fill. *Kiadások*: Tagsági díjak az O. M. Gy. E.-ben, az Orsz. Diák Gy. Szövetségben és Szegedi Gy. Egyesületben 26 kor., szaklapokra 168 kor. 20 fill., könyvekre, kötésre 780, versenyírásra készpénzben 130 korona, Emlékmű nyomdai számlájára 274 korona 80 fill., Markovics-szobor-alapra 100 kor., vegyes kiadás 16 kor. 70 fill., összesen 723 kor. 50 fill., s így a készpénzmaradvány 10 kor. 59 fill. Tartozásunk az Emlékműért 145 kor. 62 fill.

A tandíj 12 kor. volt. Teljes tandíjmentességet élvezett 28, féltandíjat fizetett 28, még nagyobb mérséklést nyert 15 tanuló.

A gyorsírókör ez évi történetében nevezetesebb mozzanatok:

I. A Budapesten megtartott orsz. őszi írásversenyre körünk két tagot küldött ki, hol is *Venetianer Sándor* (VII.) a 150-es fokon diszművet és *Vértés Lajos* (VII.) a 180-as fokon egy aranyat nyertek.

II. A budapesti egyetemi gyorsíró-egyletből kiindulva megalakult *Országos Diák Gyorsíró-Szövetségbe* körünk két tagjeggyel lépett be s gyűlésein való képviselőtünkkel *Perhács Béla* és *Katona Dávid* joghallgatókat, körünk volt jeles tagjait biztuk meg.

III. 1904. évi február 18-ikán tartotta meg körünk *Gabelsberger emlékére* szentelt ünnepélyét, mikor is ft. Cserép Sándor igazgató úr szép beszédben kegyelettel emlékezett meg a gyorsírás megalapításáról Gabelsbergerről és Markovitsról, valamint körünknek eddigi eredményes működéséről s az ifjúságot a további tanulásra, gyakorlásra és kitartásra buzdítja és lelkesíti.

Utána a körvezető tanár intézett az ifjakhoz buzdító beszédet. Ezután *Venetianer Sándor* (VII.) szavalta el hatásosan Zimányi: „Gabelsberger emlékezete“ cz. költeményét. Ezt követte *Schütz János* (VIII.): „Gabelsberger és a gyorsírás“ c. dolgozatának felolvasása. Az ünnepélyt versenyírás zárta be. A *szabatos* stenogramm versenyen a *kezdőknél* nyertesek: I. díj *Brunner Imre* (III. B.), II. d. *Singer István* (V.), III. d. *Ábrahám Andor* (III. A.); dicséretet érdemeltek: *Fáry György* (IV. A.), *Borota Branislav* (V.), *Biedl Jenő* (VI.), *Feuer Sándor* (III. B.), *Wagner Károly* (VII.) és *Kovács József* (IV. A.); a *haladóknál*: I. d. *Schütz János* (VIII.), II. d. *Pulitzer Sándor* (IV. A.), III. d. *Hódi József* (IV. A.); dicséretet nyertek: *Vértés Imre* (VIII.), *Vértés Lajos* (VII.), *Venetianer Sándor* (VII.), *Rotsching József* (VII.), *Klein Dezső* (VII.), *Heinrich János* (VI.) és *Weinberger Ede* (IV. A.)

A rendes írásversenyen a 220-as fokon: *Schütz János* (VIII.), *Dettre János* (VIII.) és *Vértés Lajos* (VII.) 1—1 kishibával osztozkodtak a kitűzött három díjon. *Pulitzer Sándor* (IV. A.) elismerő jutalomban részesült. A 180-as fokon: I. d. *Rotsching József* (VII.), II. d. *Manusits József* (VII.), III. d. *Vértés Lajos* (VII.); dicséret: *Venetianer Sándor* (VII.), *Klein Dezső* (VII.) és *Popper Lajos* (VII.) A 150-es fokon: I. d. *Pulitzer Sándor* (IV. A.), II. d. *Weisberger Kálmán* (VII.), III. d. *Lobstein Sándor* (VII.), dicséret: *Hódi József* (IV. A.), *Heinrich János* (VI.) és *Szekerke Lajos* (VIII.) A 120-as fokon: I. d. *Heinrich János* (VI.), II. d. *Fáry István* (VI.), III. d. *Lobstein Árpád* (VI.), dicséret: *Hódi József* (IV. A.), *Gaberdeen Ede* (VI.) és *Jung Péter* (VI.)

IV. Az *eperjesi ág. ev. főgimnázium* gyorsíróköre a f. tanévben ülte meg fennállásának 40 éves jubileumát. Az ezen alkalomra hirdetett orsz. correct vitairási pályázaton körünk tagjai közül elismerő oklevelet kaptak: elsőfokon: *Pulitzer Sándor* (IV. A.), a második fokon: *Vértés Imre* (VIII.), a harmadik fokon: *Klein Dezső* (VII.) és *Katona Andor* (IV. A.)

V. Az *ungvári kath. főgimn.* gyorsíróköre szintén a folyó tanévben ünnepelte fennállásának 25 éves jubileumát. Az ünnepély az általunk kezdeményezett úton, még nagyobb keretben folyt le mint nálunk, melyen körünk

4 taggal volt képviselve. Az ott megtartott országos versenyírás, valamint országos correct stenogramm-verseny eredménye eddig még nem lévén nyilvánosságra hozva, nem számolhatunk be azon eredményről, mit körünk tagjai ott felmutattak.

VI. Gyorsírókörünket a f. tanévben azon megtisztelő kitüntetés érte, hogy az Országos Diák-Gyorsíró Szövetség körünk *tanár-elnökét tiszteletbeli tagjává* választotta.

VII. A kör könyvtára az idén 2 művel és 10 drb folyóirattal gyarapodott. Használta a kör könyvtárát 48 tag, a használat-forgalom 261 műre terjed ki.

VIII. A kör a következő szaklapokat járatta: Gyorsírászati Lapok (5 pld.), Budapesti Gyorsíró (5 pld.), Debreceni Gyorsíró (2 pld.), Magyar Gyorsírási Ujság (2 pld.) Soproni Gyorsíró (2 pld.), Egyetemi Gyorsíró (2 pld.), Gyorsírási Szemle (2 pld.), Gyorsírási Híradó (2 pld.), Népszerű Gyorsíró (1 pld.) Emellett tagja az Országos Magyar Gyorsíró-egyesületnek, a Szegedi Gyorsíró Egyesületnek és az Országos Diák Gyorsíró-Szövetségnek.

IX. A főgimnasium felsőbb osztályaiban jegyzeteik készítésénél több mint 45 tanuló használta a gyorsírást.

X. Körünk tagjai közül többen foglalkoznak úgy a német gyorsírással, mint Nagy Sándor népszerű gyorsírásával is.

XI. Körünk évváró vizsgájával kapcsolatosan tartotta meg *Markovits Iván* emlékének szentelt ünnepét ft. Floderer Imre főgimn. tanár elnökle alatt. Ez alkalommal *Venetianer Frigyes* (VII.) olvasta fel Markovitsról írt emlékbeszédét s *Wagner Károly* (VII.) szavalta el ez alkalomra írt költeményét. A megtartott versenyírás eredménye: A 200-as fokozat díjat nyertek: I. *Pulitzer Sándor* (IV. A.), II. *Popper Lajos* (VI.). III. *Hódi József* (IV. A.). A 120-as fokozat: I. *Ocskó Lajos* (IV. A.), II. *Lobstein Árpád* (VI.), VIII. *Fodor Géza* (V.). Dícséretet nyertek: *Singer István* (V.), *Wellner Sándor* (IV. A.), *Jung Péter* (VII.), *Steiner Henrik* (III. B.), *Wimmer Ernő* (V.).

XII. Az orsz. magy. gyorsíróegyesület elhatározta, hogy a magyar gyorsírás megteremtőjének *Markovits Ivánnak* életnagyságú szobrot emeltesse s felhívta a hazai összes gyorsíróköröket, hogy e kegyeletes terv kivételét egy megindítandó országos gyűjtéssel lehetővé tenni segítsenek. Gyorsírókörünk maga e célra 100 koronát szavazott meg s gyűjtést indított, s az eddig begyűlt 30 koronát „Markovits-szoboralap” címen gyümölcsözteti s felhívjuk a t. szülőket, ez alapot bármily csekély összeggel is szíveskedjenek gyarapítani.

XIII. Körvezető tanár által a kör tagjai közül: *Venetianer Sándor* (VII.), *Klein Dezső* (VII.), *Pulitzer Sándor* (IV. A.) kifejtett luzgóságukért pénzjutalomban részesítették. *Schütz János* (VI.), *Deltre János* (VII.), *Vértes Imre* (VIII.), *Szekerke Lajos* (VIII.) és *Ótott Kovács Mihály* (VIII.) tagsági díj elengedésben, *Hódi József* (IV. A.), *Fáry György* (IV. A.) és *Brunner Imre* (IV. B.) könyvjutalomban részesültek.

XIV. A kör tagjai közül *Schütz János* (VIII.), *Dettre János* (VIII.), *Vértes Imre* (VIII.), *Klein Dezső* (VII.), *Venetianer Sándor* (VII.), *Vértes Lajos* (VI.), *Popper Lajos* (VII.) és *Pulitzer Sándor* (IV. A.) gyorsírási ismeretüket a gyakorlati életben is érvényesítették a folyó tanévben és pedig először a délmagyarországi közművelődési egyesület alakuló közgyűlésén a helyi és budapesti lapok számára írták az összes beszédeket, melyekből *Apponyi Albert gr.* beszédét az összes lapok közölték. Másodízben *br. Bánffy Dezsőnek* a szegedi I. kerületben tartott programmbeszédét, *Hock János*, *Eötvös Károly* stb. képviselőknek és a többi összes szónokok beszédeit írták a párt megbízásából, amiket az összes lapok közöltek. Az utóbbi alkalommal 200 kor. díjazásban részesültek.

XV. Felemlítjük még tájékoztatásul, hogy a jövő tanévben is, mint eddig, tagja lehet a gyorsírókörnek az intézet minden III—VIII. oszt. tanulója. *A tagsági díj 4 korona lesz, melyért azonban mindenki megkapja a kör hivatalos közlönyét.* A tandíj egész évre 12 K. Nem fizetnek tandíjat, kik már 3 éven át fizettek. Körvezető tanár méltánylást érdemlő esetben a tandíjat mérsékli, esetleg egészen elengedi, ezt azonban a beiratkozás alkalmával *írásilag* kell kérni. Aki a tanfolyamba beiratkozott, az évközben ki nem maradhat s a tagsági- és tandíjat köteles megfizetni. *A tagsági díj* fizetése alul senki sem oldatik fel.

H) A főgimnázium ösztöndíjas és jutalmazott tanulói az 1903—1904. tanévben.

a) Ösztöndíjasok:

1. *Báló István* IV. A. oszt. tanuló a *Vetró Sándor-féle* alapítványból évi 125 kor. 66 fillérrel.

2. *Bányai Mihály* VII. oszt. tanuló az ifj. *br. Rudics József-féle* alapítványból évi 800 koronával.

3. *Borota Braniszláv* V. oszt. tanuló a *Trandafil János és Mária-féle* alapítványból évi 1000 koronával.

4. *Csányi Sándor* IV. B. oszt. tanuló a *Vetró Sándor-féle* alapítványból évi 125 kor. 66 fillérrel.

5. *Farkas Géza* VI. oszt. tanuló a *Bésán József-féle* alapítványból évi 200 koronával.

6. *Juhász József* IV. B. oszt. tanuló az *Alapy-féle* alapítványból évi 420 koronával.

7. *Kiss Gyula* V. oszt. tanuló a *Makra-féle* alapítványból évi 154 koronával.

8. *Kovács József* IV. A. oszt. tanuló a *Sáry Mihály-féle* alapítványból évi 374 kor. 53 fillérrel.

9. László Gyula VIII. oszt. tanuló a Mária Terézia-féle alapítványból évi 240 koronával.

10. Návay Andor IV. B. oszt. tanuló az Alapy-féle alapítványból évi 420 koronával.

11. Oltványi József V. oszt. tanuló az Oltványi István-féle alapítványból évi 226 kor. 50 fillérrel.

12. Palócz Sándor IV. B. oszt. tanuló a Jettim József-féle alapítványból évi 120 koronával.

13. Ritter Károly, VII. oszt. tanuló a Nádasdy Ferenc gróf-féle nevelési segélydíj alapítványból évi 210 koronával.

14. Schütz János VIII. oszt. tanuló a Bonnaz-féle alapítványból évi 174 kor. 68 fillérrel.

15. Szekerke Lajos VIII. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

16. Takács Zoltán II. B. oszt. tanuló a Némethy Ignác-féle családi alapítványból évi 60 koronával.

17. Váradi Pál VII. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

18. Wiblitzhauser Ödön V. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

b) Az intézet jutalmazott tanulói az 1903–1904. tanévben

I. A vallásban tanúsított jeles előmenetelért:

Bley Lajos VIII. oszt. tanuló az Ebner-féle alapítványból 45 koronával.

II. A magyar nyelvben és irodalomban tett jeles előmenetelért:

Schütz János VIII. oszt. tanuló a Kisfaludy-Társaságtól alapított Kisfaludy-jutalomból 42 korona értékű magyar szépirodalmi művekkel.

III. A magyar nyelv elsajátításában tett jeles előmenetelért:

Heinrich János VI. oszt. tanuló a „Magyar Gábor 30 éves tanári működésének emlékére régi tanítványai által tett alapítvány“-ból 40 K-val.

IV. A magyar történelemben tanúsított jeles előmenetelért:

Tökölyi Lajos VIII. oszt. tanuló a „Szinger Kornél és Bakos Pali alapítvány“-ból 40 koronával.

V. Jó magaviselet és előmenetelért:

1. Jambrik László III. B. oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 kor. 40 fillérrel.

2. Hóra Pál III. B. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok adományából 40 koronával.

3. Miskolczy Gyula III. A. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok adományából 40 koronával.

4. Fodor Géza V. oszt. tanuló Kiss János dr. adományából 300 koronával.

5. Ábrahám Andor III. A. oszt. tanuló a Cserveny-féle alapítványból 2 koronával. (Kiegészítve 12 K-ra Scheinberger Antal adományából).

6. Naesa Lajos V. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok adományából 60 koronával.

7. Czapik Gyula VI. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok adományából 60 koronával.

8. Lobstein Sándor VI. oszt. tanuló a Cajus Gábor dr. és neje Abelesz Regina alapítványából 81 koronával.

9. Ócskó Lajos IV. A. oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 kor. 40 fillérrel.

10. Apró Dezső III. B. oszt. tanuló a Pap József-féle alapítványból 200 koronával.

11. A zenekar régi buzgó tagjai közül 10—10 korona jutalomban részesültek: Dittrich Ottó VIII. oszt., Szlávik Péter VIII. oszt., Tóth Péter VII. oszt. tanulók.

12. Kovács János-alapítvány 12 kor. kamatból ruhasegélyben részesült Liliom Károly II. B. oszt. tanuló.

13. Gilicze Béla III. A. oszt. tanuló Magyar István úr adományából 20 kor., Dobai János és Korom Imre V. oszt. tanulók buziási Eisenstädter Róbert úr adományából 14—14 kor. ért. ruhasegélyben részesültek.

14. Szeged szab. kir. város tanácsa Lázár György dr. „Visszaemlékezés a nagy árvíz napjaira“ c. művének 15 példányát bocsátotta rendelkezésre, melyből 4 példányt a tanári és ifj. könyvtárakba helyeztünk be, 11 példányát pedig a tornaverseny győztes tanulóival s az énekkar szorgalmasabb tagjai kapták, névszerint: Beke Géza II. A., Fluck Endre II. A., Ökrös Károly I. C. oszt. tanulók; Kurusa József I. A., Spergely Tibor, Strubert Géza II. A., Ábrahám Andor, Frey András, Pity István, Tarján Pál III. A., Hepp Miklós III. B. oszt. tanulók. Ugyancsak Szeged sz. kir. város aján-dékából Cserzy Mihály „Földmivesek“ c. művének 4 példányát osztottuk ki jutalmul a következő tanulóknak: Joklicsek Emil V. oszt., Petrán György VII. oszt., Jung Péter VI. oszt., Poledna Rezső VII. oszt. t., 3 példányt pedig a tanári és ifj. könyvtárakba helyeztünk be.

15. Dugonics András élete c. művének egy-egy példányát kapták: Kerner Géza, Szekerke Lajos, Szécsi István, Szlávik Péter VIII., Popper Lajos, Rotsching József és Vértes Lajos VII. oszt. tanulók.

16. Hodács „Párbaj és Becsület“ c. regényfordításának 6 példányából a következő tanulók jutalmaztattak: Bodonyi Sándor, Bokor Pál, Klein Dezső, Tápay János VII., Süss Ernő V. oszt. tan.

17. Vértes Imre VIII. oszt. tanuló az 1872—3-ban érettségizett iskola-társak adományát (230 K és időközi kamatait) kapta pályakezdésének meg-könnyítése céljából.

Tanári kar.

A) A kötelezett tantárgyak tanárai.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Osztályok, melyekben előadott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
1	Cserép Sándor	Görögpótló irod.	VII. VIII.	5	Igazgató
2	Baksay József	Magyar nyelv Latin nyelv Görögpótló irod.	II. A. II. A. VIII. V.	18	A II. A. osztály főnöke, a filológiai szertár őre.
3	Bartha György dr.	Vallástan Magyar nyelv és irodalom Latin nyelv Görögpótló irod.	II. A. III. B. VIII. III. B. VI.	18	A III. B. osztály főnöke, az ifj. önképző- kör vezetője.
4	Bite Béla	Vallástan Magyar nyelv és irodalom Latin nyelv Szépirás	IV. A. VII. III. A. VII. I. B.	17	A VII. osztály főnöke.
5	Both Ferenc dr.	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	VI. VII. VIII. IV. A. V. IV. A.	19	A IV. A. osztály főnöke, főgmn. hítségnok, az ifj. nagyobb könyv- tár gondnoka.
6	Czimmermann Pál	Vallástan Földrajz Történelem Természetrjz	I. A. II. B. I. B. I. C. II. A. III. B. I. B.	18	Az I. B. osztály főnöke, hitelemző.
7	Divényi Gyula	Magyar nyelv Latin nyelv	II. B. IV. B. VI. IV. B.	18	A IV. B. osztály főnöke, az ifj. kisebb könyvtár gondnoka.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Osztályok, melyekben előadott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
8	Erdélyi József	Vallásstan Magyar nyelv Latin nyelv Szépírás	III. B. IV. B. V. I. C. I. C. I. C.	18	Az I. C. osztály főnöke, hitelemző.
9	Fekete Ipoly	Vallásstan Latin nyelv Görög nyelv	I. B. V. V. VIII.	17	Az V. osztály főnöke.
10	Floderer Imre	Természetrajz	{ I. A. I. C. II. A. IV. A. IV. B. V. VI.	18	A természetrajzi és vegytani szer- tartóre.
11	Frank István	Mennyiségtan Természettan	II. A. IV. A. V. VII. VII.	17	
12	Hogyor József	Számtan	{ I. B. I. C. II. B. III. B. IV. B.	18	
13	Jászai Rezső dr.	Történelem	{ III. A. IV. A. IV. B. VI. VII. VIII.	18	A tanári könyv- tár, az érem- és régiségtár őre, az intézet év- könyvének vez- etője.
14	Kátay Lajos világi	Rajzoló mértan	I. C. III. A. III. B.	7	Főreáliskolai rendes és gimnáziumi ki- segítő rajztanár.
15	Kiss István	Magyar nyelv Latin nyelv Szépírás	I. A. I. A. II. B. I. A.	18	Az I. A. osztály főnöke, az ifj. kisebbségi könyvtár gondnoka.
16	Nováky Bertalan világi	Rajzoló mértan Görögpótló rajz	{ I. A. I. B. II. A. II. B. IV. A. IV. B. V. VIII.	22	A rajzszer- tartóre.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Osztályok, melyekben előadott	Heti órá- nak száma	Észrevételek
17	Oraltsik József	Német nyelv Latin nyelv Görög nyelv Szépirás	III. B. IV. A. VI. VI. II. A.	18	A VI. osztály főnöke.
18	Prelogg József	Magyar nyelv Német nyelv	III. A. III. A. IV. B. V. VII.	17	A III. A. osztály főnöke, a zenekar ve- zetője.
19	Schandi Miklós	Mennyiségtan Természetan	I. A. III. A. VI. VIII. VIII.	17	A VIII. osztály főnöke, a termé- szettani szertár őre, az ifj. segélyző egyeslet felliigyelője.
20	Simonides István	Magyar nyelv Latin nyelv Görög nyelv	I. B. I. B. VII.	16	Értekezleti jegyző.
21	Surányi Gyula	Vallástan Földrajz Történelem Természetrajz Szépirás	I. C. I. A. II. B. III. A. III. B. V. II. B. II. B.	18	A II. B. osztály főnöke, a földrajzi szer- tár gondnoka.
22	Szinger Kornél	Vallástan Német nyelv Bölcséleti előtan	III. A. VI. VIII. VIII.	11	
23	Timina Ödön világi	Tornázás	I - VIII.	26	A tornaszerek felliigyelője.

B) A más vallású tanulóknak az intézeten kívül álló hitoktatói.

1. **Bereczk Sándor**, a szegedi ev. ref. egyház lelkésze, tanította az ev. ref. vallású tanulókat heti 3 órában, az állami főreáliskola helyiségében.
2. **Löv Immanuel dr.**, Szeged és kerülete főrabbi, tanította az izraelita vallású tanulókat heti 5 órában, az állami főreáliskola helyiségében.
3. **Nestor Romulus**, magyar-csanádi gör. kel. román segédlelkész, tanította a gör. kel. román tanulókat heti 1 órában, az állami főgimnázium helyiségében.

4. **Sevity Lázár**, szegedi gör. kel. szerb plébános, tanította a gör. kel. szerb tanulókat heti 2 órában, a helybeli tanintézet helyiségében.
5. **Thomay József**, szegedi ág. hitv. ev. lelkesz, tanította az ág. ev. hitv. tanulókat heti 5 órában, az állami főreáliskola helyiségében.

C) A nem kötelezett tantárgyak tanárai.

1. **Bite Béla**, főgimn. r. tanár, a francia nyelv képesített rendkívüli tanára, tanította a francia nyelvet heti 4 órában.
 2. **Jakab Lajos**, déli vasúti ellenőr, okl. gyorsíró, tanította a gyorsírást heti 2 órában.
 3. **Nováky Bertalan**, főgimn. rajztanár, tanította a szabadkézi rajzot heti 4 órában.
 4. **Prelog József**, főgimn. r. tanár, tanította az éneket heti 4 órában.
-

Előadott tananyag.

Első A., B. és C. osztály.

Osztályfőnökök : A. osztályban : *Kiss István*, B. osztályban : *Czimmermann Pál*,
C. osztályban : *Erdélyi József*.

Vallástan, heti 2 órában. A hitről. Az apostoli hitvallás. Az Isten tíz- s az anyaszentegyház öt parancsa. A szentségekről s az imádságról. Tankönyv : Kis katekizmus. Tanárok : I. A. osztályban : *Czimmermann Pál*, I. B. osztályban : *Fekete Ipoly*, I. C. osztályban : *Surányi Gyula*.

Magyar nyelv, heti 5 órában. A hangok. Az egyszerű mondat és részei: a fő- és mellékmondat megkülönböztetése. Az igék nemei. Az igeragozás. A határozók. A jelzők. Az állítmányi kiegészítő. Helyesírás. Népmesék. Válogatott darabok a hun és magyar nemzeti mondából s az Árpádok történetéből. Leíró és elbeszélő költemények Arany, Petőfi, Tompa munkáiból, az Arany-Gyulai népköltési gyűjteményből. Értelmes és kellőképp hangoztatott olvasás; az olvasmányok tartalmi megbeszélése és szabad elmondása. Elemzés beszéd- és mondatrészig. Szavalás. Kéltetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv : Szinyei dr., Iskolai magyar nyelvtan és olvasókönyv. Tanárok : I. A. osztályban : *Kiss Istrán*, I. B. osztályban : *Simonides István*, I. C. osztályban : *Erdélyi József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Írás és olvasás, egyszerű mondatok, a nevek fogalma, a nevek deklinációi, a melléknév egyeztetése a maga főnévvel, a melléknévek fokozása, a névmások, a számnevek, elüljárók, a rendes igerhajlítás főbb alakjai. A tanultaknak megfelelő fordítások és elemzések. Kéltetenként egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv : Cserép József dr., Latin nyelvtan. U. a. Latin olvasó- és gyakorlókönyv. Tanárok : I. A. osztályban : *Kiss István*, I. B. osztályban : *Simonides Istrán*, I. C. osztályban : *Erdélyi József*.

Földrajz, heti 3 órában. Magyarország természeti viszonyai; ezek főbb topografiai adatai, a városok és vidékek néprajza a lakosok főbb foglalkozásának ismertetésével, nemkülönb a feltűnőbb föld- és kőzetnemeknek, jel-

lemző növényeknek s állatoknak szemléltető leírása. Tankönyv : Kőrösi Albin, Földrajz, I. r. Tanárok : I. A. osztályban : *Surányi Gyula*, I. B. és I. C. osztályban : *Czimmernann Pál*.

Természetrajz, heti 2 órában. A természeti tárgyak szemlélete és föl-
osztása. Az évszakok általános jellemzése. Az ősszel érő közönségesebb
gyümölcsök tárgyalása, a különböző termésformák összefoglalásával. A hasz-
nosabb házi állatok csoportosítása, kapcsolatban az ember lakása közelében
élő hasznos és kártékony emlős állatok tárgyalásával. A mezőn és erdőn élő
hasznos és kártékony emlős állatok összefoglalása. A tavasszal virító növé-
nyek bemutatása élőpéldányokon, azok morfológiai tárgyalásával, különös
tekintettel a virág alkotására. Házi szárnyasaink. Tankönyv : Ormándy Miklós
dr., Természetrajz. Tanárok : I. A. és C. osztályban : *Floderer Imre*, I. B. osz-
tályban : *Czimmernann Pál*.

Számtan, heti 4 órában. A tízes számrendszer. A négy számolási művelet
egész számokkal és tizedes törtekkel ; a számok oszthatósága, a legkisebb
közös többes, a legnagyobb közös osztó ; a tört, mint hányados és viszony ;
közönséges törtekkel való számolás. A méter-mérték ismertetése, időszámítás.
Tankönyv : Suták József dr., Számtan. Tanárok : I. A. osztályban : *Schandl
Miklós*, I. B. és I. C. osztályban : *Hogyor József*.

Rajzoló mértan, heti 3 órában. A síkmértani elemek. Pontok, vonalak és
szögek lekvései és mérési viszonyai. A síkidomok — három-, négy- és sok-
szögeknek — fontosabb tulajdonságai, területük meghatározása. A kör és
ahhoz tartozó nevezetesebb egyenesek ismertetése. Mértani díszítmények raj-
zolója a mértanban tanult idomok felhasználásával, rendszeresen haladó tábla-
rajzok után rajzeszközökkel, majd pedig szabadkézzel. Tankönyv : Gerevich
dr., Rajzoló geometria, I. r. Tanárok : I. A. és I. B. osztályban : *Nováky Ber-
talan*, I. C. osztályban : *Kálay Lajos*.

Szépírás, heti 1 órában. Folyó magyar írás, kis és nagy betűk. Tanárok
I. A. osztályban : *Kiss István*, I. B. osztályban : *Bile Éva*, I. C. osztályban :
Erdélyi József.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok, egyszerű szabadgyakorlatok,
tornajátékok ; szerelvényeken : lám-, függés- s lengésgyakorlatok, magas és
lávugrás. Tanár : *Timina Ödön*.

Második A) és B) osztály.

Osztályfőnökök : A. osztályban : *Baksay József*, B. osztályban :
Surányi Gyula

Vallás, heti 2 órában. Ószövetségi bibliai történetek. Tankönyv :
Pokorny Emánuel dr., Ószövetségi bibliai történetek. Tanárok : II. A. osztály-
ban : *Bartha György* dr. II. B. osztályban : *Czimmernann Pál*.

Magyar nyelv, heti 5 órában. Az egyszerű mondat folytatólagos tárgyalása. Az összetett mondatszerkezetek. Hangsúly és szórend. A beszédrészek és a szóalkotás. Képzők és szinonimák csoportosítása az olvasmányok alapján. Mondai és történeti elbeszélések, tanító mesék és leírások az olvasókönyv alapján. Az olvasmányok tartalmi ismertetése és szabadon való elbeszélése. Költemények szavalása. Havonként két iskolai dolgozat, főleg a mondat szerkesztésére az olvasottak alapján. Tankönyv: Szinnyi dr., Iskolai magyar nyelvtan és olvasókönyv, II. r. Tanárok: II. A. osztályban: *Baksay József*, II. B. osztályban: *Divényi Gyula*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Az alaktan befejezése, főleg: genuszabályok, teljes koniugacio, a szóképzés elemei. A fő- és mellékmondatok megkülönböztetése kötőszók szerint. Összefüggő olvasmányul latinból magyarra és viszont: De Horatorum et Curiatorum certamine. 3. De Attila, Hunnorum rege. 4—7. De excidio Troiae 8—11. De erroribus Ulixi 12—23. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Pirchala Imre Latin nyelvtan. U. a. Latin olvasó és gyakorlókönyv. Tanárok: II. A. osztályban: *Baksay József*, II. B. osztályban: *Kiss István*.

Földrajz, heti 3 órában. Európa országai és népei (Ausztia részletebben) Magyarországból kiindulva és erre vonatkoztatva. Ázsia és Afrika általános ismertetése a nevezetesebb országok és európai gyarmatok kiemelésével. Tankönyv: Kőrösi Albin, Földrajz: II. r. Tanárok: II. A. osztályban: *Cimmermann Pál*, II. B. osztályban: *Surányi Gyula*.

Természetráajz, heti 2 órában. Az emlős állatok főbb rendjeinek ismertetése, tekintettel hasznos vagy kártékony voltukra s életkörülményeikre. A madarak általános jellemzése s csoportosításuk a tartózkodási hely szerint. A hüllők, kétéletűek, halak általános jellemzése a főbb típusok tárgyalásával; osztályozásuk. A puhatestű állatok főbb képviselői s azok bemutatása készítményeken. Az ízelt lábú állatok köre s főbb képviselőik, különös tekintettel hasznos vagy kártékony voltukra. A virágos növények általános jellemzése alaktani szempontból s felosztásuk. A zárva termők jellemzése s felosztásuk a sziklevek alapján. Az egyszikűek főbb képviselőinek morfológiai leírása. A kétszikűek általános jellemzése. A főbb családok képviselőinek bemutatása élő példányokon s azok taglalása. Tankönyv: Ormándy Miklós dr., Természetráajz. II. oszt. számára. Tanárok: II. A. osztályban: *Floderer Imre*, II. B. osztályban: *Surányi Gyula*.

Számtan, heti 4 órában. Rövidített számmíveletek. Az arányosság fogalmának fejtegetése, olasz számolásmód, egyszerű hármasszabályhoz tartozó föladatok megfejtése a kettős tétel s aránylatok szerint. Mértani viszonyok és arányok elemei; százalékszámítás és egyszerűbb alkalmazásai. Tankönyv: Mocnik-Schmidt, Számtan. Tanárok: II. A. osztályban: *Frank István*, II. B. osztályban: *Hogyor József*.

Rajzoló mértan, heti 3 órában. Természettani elemek. Az egyenes és sík abszolút és relativ helyzete. Lapszögek és szögletek. A fontosabb testek —

a kocka, a hasáb, gúla, szabályos testek, henger, kúp és gömb — tulajdonságai, hálózata, felületének és köbtartalmának kiszámítása, azok hasonlósága, összeillősége és szimmetriája. A fönt elősorolt testek mintáinak előállításai. Síkékiértmények rajzolása a szimmetria felhasználásával, tollal kihúzva. Tankönyv: Gerevich dr., *Rajzoló geometria*, II. r. Tanár: *Nováky László*.

Szépíráás, heti 1 órában. Magyar írás folytatva, német írás. Tanár: II. A. osztályban: *Oraftsik József*, II. B. osztályban *Surányi Gyula*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok; egyszerű és összetett könnyebb szabadgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: tám-, függés- és lengés gyakorlatok; magas-távugrás. Tanár: *Timár Ödön*.

Harmadik A. és B. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: *Prelogy József*, B. osztályban: *Bartha György dr.*

Vallástan, heti 2 órában. Az újszövetség története. Tankönyv: Pokorny Emánuel dr., *Bibliai történet*. Tanárok: III. A. osztályban: *Szinger Kornél*, III. B. osztályban: *Erdélyi József*.

Magyar nyelv, heti 4 órában. A nyelvtan rendszeres áttekintése. Összefüggő történelmi olvasmány. Szavalás. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Szinnyei József dr., *Rendszeres magyar nyelvtan*. U. a. Magyar olvasókönyv, III. r. Tanárok: III. A. osztályban: *Prelogy József*, III. B. osztályban: *Bartha György dr.*

Német nyelv, heti 4 órában. A leghasználtabb szók gyakorlása olvasmányok alapján. Könnyebb szövegű verses olvasmányok fordítása és betanulása. Ezek alapján a német nyelvtan hang- és alaktani részének legszükségesebb elemei. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Szemák dr., *Német nyelv-, olvasó- és gyakorlókönyv*, I. r. Tanárok: III. A. osztályban: *Prelogy József*, III. B. osztályban: *Oraftsik József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Szókötés. Az egyszerű mondat rendszeres tárgyalása. Olvasmányok: Miltiades, Themistocles, Aristides. *Lupus et agnus. Canis per fluvium carnem ferens. Vacca, capella, ovis et leo. Passer ad leporem consiliator. Cervus ad fontem. Vulpes et ciconia.* A mondattani szabályoknak megfelelő mondatok és összefüggő olvasmányok fordítása magyarból latinra. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Pírchala Imre, *Latin nyelvtan*. U. a. *Latin gyakorlókönyv*. U. a. *Latin olvasókönyv*. Tanárok: III. A. osztályban: *Bite Béla*, III. B. osztályban: *Bartha György dr.*

Történelem, heti 3 órában. Magyarország története a mohácsi vészig, tekintettel a világtörténelmi kapcsolatokra és a művelődés mozzanataira. Tankönyv: Jászai Rezső dr., *Magyarország története*. Tanárok: III. A. osztályban *Jászai Rezső dr.*, III. B. osztályban: *Czimmermann Pál*.

Földrajz, heti 2 órában. Amerika és Ausztrália általános ismertetése a

nevezetesebb országok és európai gyarmatok kiemelésével. A math. és fiz. földrajz alapelemei. Világrészek, Oceánok. A földségek tagozata. Források, tavak, mocsarak, fertők és lápok, csermely, patak, folyó és folyam. A tenger vize. A légkör fény-, hő- és elektromos tüneményei. A föld belseje. A föld alakja és forgása. A föld helyzete a naprendszerben. A nappalok váltakozó hossza. A hold és fénytüneményei. Időszámítás. Tankönyvek: Kőrösi Albin, Földrajz, II. r. és Vörös Cyril dr., Matematikai és fizikai földrajz elemei. Tanár: *Surányi Gyula*.

Számтан, heti 3 órában. Az összetett hármasszabály; kamatszámolás; lerovatszámolás; határidőszámolás; láncszabály; az arányos osztás. Elegyítési föladatak. Tankönyv: Mocnik-Schmidt, Számтан. Tanárok: III. A. osztályban: *Schandl Miklós*, III. B. osztályban: *Hogyor József*.

Rajzoló mértan, heti 2 órában. A szerkesztő síkmértan. Az egyenes vonalú idomok — négyzet, dülény, ferdény stb. — szerkesztése. A hasonlóság, összeillőség és szimmetria fogalmának kibővítése. A mértan alkalmazása a rajzoláshoz és mérésnél. A területek átváltoztatása, tekintettel azok könnyebb kiszámíthatására. Tankönyv: Gerevich dr., Konstruktív planimetria. Tanár: *Kátay Lajos*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok; egyszerű és összetett szabadgyakorlatokat; tornajátékok; szerelvényeken: tám-, függés- és lengés-gyakorlatok; magas- és távugrás. Tanár: *Timina György*.

Negyedik A. és B. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: *Both Ferenc dr.*, B. osztályban: *Divényi Gyula*.

Vallástan, heti 2 órában. Róm. kath. szertartástan ismertetése. Tankönyv: Gerely I., Róm. kath. szertartástan. Tanárok: IV. A. osztályban: *Bite Écla*, IV. B. osztályban: *Erdélyi József*.

Magyar nyelv, heti 4 órában. A stílus általános törvényei. A prózai és költői stílus különbségei tüzetesen; a hangsúlyos és mértékes verselés. Költői olvasmány: Arany János Toldija. Prózai olvasmányok: Leírások és elbeszélések, u. m.: tárgyrajzok, jelenetek, jellemrajzok, könnyebb életrajzok. Kéthetenként egy iskolai vagy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Négyesy László dr., Stilisztika I. r. — Arany János, Toldi. Magyarázta Lehr A. Tanárok: IV. A. osztályban; *Both Ferenc dr.*, IV. B. osztályban: *Divényi Gyula*.

Német nyelv, heti 3 órában. Könnyebb szövegű prózai és verses olvasmányok alapján a német nyelvű hang- és alaktani részének elemei. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Szemák dr., Német nyelv-, olvasó- és gyakorlókönyv, II. r. Tanárok: IV. A. osztályban: *Orafsik József*, IV. B. osztályban: *Prelogg József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Az idő- és módtannak rendszeres tárgyalása; oratio obliqua, a latin periodus gyakorlati ismertetése. Prózai olvasmányok

Cornelius Neposból: Pausanias. Lysander. Thrasybulus. Epaminondas. — Curtius Rufusból: Alexander kettévágja a gordiusi csomót. — Julius Caesarból: A helvetiusok kivándorolnak. A gallok és germánok szokásai. — Költői olvasmányok: Phaedrusból: Ranae regem petierunt. Lupus ad canem. Graculus superbus et pavo. — Ovidiusból: A világ négy kora. Daedalus és Icarus. A mondattani szabályoknak megfelelő mondatok és összefüggő olvasmányok fordítása magyarból latinra. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Pirchala Imre, Latin nyelvtan. U. a. Latin gyakorlókönyv. U. a. Latin olvasókönyv. Tanárok: IV. A. osztályban: *Both Ferenc dr.*, IV. B. osztályban: *Divényi Gyula*.

Történelem, heti 3 órában. Magyarország története a mohácsi vésztől a legújabb időkig, világtörténelmi kapcsolatokkal és művelődéstörténeti mozzanatokkal; függelékül Magyarország és Ausztria a jelenben. Tankönyv: Jászai Rezső dr., Magyarország története II. r. Tanár: *Jászai Rezső dr.*

Természetrajz, heti 3 órában. A levegő, víz fizikai és kémiai tulajdonságai. Molekula, atom súlyviszonyok törvénye. A közönségesebb elemek s ezek fontosabb vegyületei. Sav, bázis, só fogalma. Szénhidrátok, protein anyagok. A sejt lényeges és járulékos alkatrészei. A főbb szövetek. A növények főbb élettani működései. A rendszerezés általános elvei, mesterséges és természetes rendszer. A virágtalan növények főbb csoportjai. A virágos növények s felosztásuk. Az egy és két sziklevelűek általános jellemzése. A főbb rendek és családok ált. ismertetése. Tankönyv: Ormándy Miklós dr., Növénytan. Tanár: IV. A. és B. osztályban: *Floderer Imre*.

Algebra, heti 3 órában. Bevezetés az Algebrába. Összeadás és kivonás egész számokkal. Sokszorozás egész számokkal, kiterjeszkedve a kéttagúak négyzetének és köbének képzésére. Osztás egész számokkal. Ugyanazon műveletsorozat törtszámokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Arányok és aránylatok. Tankönyv: Suták József dr., Algebra. Tanárok: IV. A. osztályban: *Frank István*, IV. B. osztályban: *Hogyor József*.

Rajzoló mértan, heti 2 órában. A szerkesztő síkmértan. Görbe vonalú idomok. A körtan kibővítése és az ebbe vágó föladványok; két kör viszonyos lékvése. A legfontosabb görbe vonalak, különösen a kúpszeletek által képződők és azok szerkesztése. Rövid áttekintése a négy osztályban tanultaknak. Tankönyv: Gerevich dr., Konstruktív planimetria. Tanár: *Nováky Pertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok; összetett szabadgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: tám-, függés-, föllendülés-, lengés-, forgás-gyakorlatok; magas és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Fekete Ipoly.

Vallástan, heti 2 órában. Titz A. dr., Kath. vallástan, I. r., Alaphittan. Tanár: *Erdélyi József*.

Magyar nyelv, heti 3 órában. Retorika. Általános szerkezettan. Az előadás nemei. A belső rend. A feltalálás. A prózai műfajok: leírás, elbeszélés, történetírás, értekezés, beszéd, irányművek, — olvasmányok alapján. Hat házi és három iskolai dolgozat. Tankönyv: Négyesy L., Retorika. Tanár: *Both Ferenc dr.*

Német nyelv, heti 3 órában. A német társalgási és irodalmi nyelvben leginkább használt szók és kifejezések rendszeres tárgyalása és begyakorlása kérdések és feleletek alakjában. Válogatott prózai olvasmányok fordítása és elemzése. Rendszeres nyelvtan, a megfelelő magyar mondatok fordítása. Fordítás magyarból németre Schack Béla szöveggönyve nyomán. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Szemák dr., Német olvasókönyv, III. r. Ugyanaz: Német nyelvtan. Tanár: *Prelogy József.*

Latin nyelv, heti 6 órában. Nyelvtani ismétlések, szóbeli stílusgyakorlatok, régiségteni magyarázatok, memoriter. Prózai olvasmány: Ciceronak beszédei Cn. Pomp. fővezérsége érdekében és A. Licinius Archias ügyében. Költői olvasmány: P. Ovidius Metam.: Az emberiség korszakai. Daedalus és Icarus. Philemon és Baucis. A prozódiai és metrikai ismeretek bővítése. Havonként két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Rácz Soma, Cic. De imp. Cn. Pomp. Geréb József dr., Cicero védőbeszéde. A. Licinius Archias ügyében. Cserép József dr., Szemelv. P. Ovidius Naso műveiből. Tanár: *Fekete Ipoly.*

Görög nyelv, heti 5 órában. Attikai alaktan elemei: fő- és melléknevek ragozása, igehatározók, névmások és számnevek, az ω -végzetű igehajlítás megfelelő fordítási gyakorlatokkal. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Maywald József dr., Görög nyelvtan. Ugyanaz: Görög gyakorlókönyv. Tanár: *Fekete Ipoly.*

Görögpótló irodalom, heti 3 órában. Szemelvények Tinódi, Gyöngyösi, Mindszenti, Kemény János és Bethlen Miklós gróf műveiből. Néhány kuruc dal. Homeros Iliása és Odysseiája. Szemelvények Herodotos I—IV. könyvéből. A görög állami és magánrégiségeknek tárgyalása, különös tekintettel Sparta és Athen alkotmányos szervezetére. Tankönyv: Badics Ferenc dr., Magyar irodalmi olvasókönyv, I. r. Csengeri dr., Homeros Iliása. Gyomlai Gy. dr., Homeros Odysseiája. Geréb dr., Szemelvények Herodotos történeti művéből. Schill, Görög régiségek és a görög művészet története. Tanár: *Baksay József.*

Történelem, heti 3 órában. Az ókor története a nyugatrómai császárság bukásáig. A keleti népek. A görögök. Nevezetesebb államok alakulása, Perzsa háborúk. Perikles kora. Peloponneszusi háború. Sparta és Thebai hegemoniája. Makedonia. A rómaiak. A köztársaság. Róma elnyeri a világ uralmát. Hellen műveltség befolyása. Szociális küzdelem. A katonai monarchia előkészítése. A római császárság. A kereszténység alapítása és emelkedése. A barbárok betelepődése a nyugati birodalomba. A birodalom bukása. Tankönyv: Szölgyény János, Az ókor története. Tanár: *Surányi Gyula.*

Természetrész, heti 3 órában. Sejtek, szövetek, szervek. A kültakaró. A mozgás és szervei. A táplálkozás és annak szervei. A vérkeringés, lélekzés és a kiválasztás. Az idegrendszer szerkezete és az érzékszervek. Az állatok szaporodása s a fejlődés főbb formái. Az állatkörök taglalása. A gerincesek, puhatestűek, izelellábúak, férgek, tüskebőrűek, tömlős állatok, véglények s ezek osztályainak általános jellemzése, a főbb rendek részletes tárgyalása. Tankönyv : Ormándy Miklós dr., Állattan. Tanár : *Floderer Imre.*

Mennyiségtan, heti 3 órában. a) Algebra. Elsőfokú egyenletek egy és több ismeretlennel. Számolás gyökjelekkel. Négyzetgyök és az ismeretlenek kiszámítása másodfokú egyenletekben. Köbgyök. Tankönyv : Lutter Nándor dr. Betűszám. — b) Geometria. A planimetria főbb tételei a körmérés kivételével. Tankönyv : Lutter Nándor dr., Mértan. Tanár : *Frank István.*

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Stereometriai idomok természet után való rajzolása, kezdetben contur, később árnyékozott kivitelben. A haladottabbakkal kísérletek két krétával való rajzolásban. Tanár : *Nováky Ertalan.*

Tornázás, heti 2 órában. A rendgyakorlatok, az alsóbb osztályok anyaga bővítve; összetett szabadgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken tám-, nyiktám-, függés-, hajlított karonfüggés-, lengés-, forgásgyakorlatok, magas- és távugrás. Tanár : *Timina Ödön.*

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Oraftsik József.

Vallástan, heti 2 órában. Titz A. dr., Kath. vallástan, II. r. Ágazatos hitan. Tanár : *Both Ferenc dr.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. Poetika. Bevezetés az esztétikába. A műfestés, szobrászat és műépítés. Ezek rövid története. A költésről különösen. A költői nyelv és verselés. A költői műfajok elmélete olvasmányok alapján történeti fejlődésük feltüntetése. Magán olvasmányok : Zrinyi, Szigeti veszedelme; Jósika, Abafi; Eötvös, A falu jegyzője; Jókai, Az új földesúr; Arany balladái; Kisfaludy Károly, Kérők; Sophokles, Elektra; kisebb költői szemelvények Petőfi és a jelesebb lírikusok műveiből. Hat házi és három iskolai dolgozat. Tankönyv : Négyesy L., Poetika olvasmányokkal. Shakespeare, Coriolanus. Ford. Petőfi, magyarázta Névy. Tanár : *Divényi Gyula.*

Német nyelv, heti 3 órában. Az előbbi osztály anyagát folytatólag a német társalgási és irodalmi nyelvben leginkább használt szók és kifejezések rendszeres tárgyalása és begyakorlása kérdések és feleletek alakjában. Válogatott prózai olvasmányok fordítása, ezek tartalmának szabad előadása német nyelven, a szöveg elemzése a nyelvtani anyag folytonos ismétlésére. Goethe, Schiller és Bürger válogatott balladáinak fordítása, ezen balladák tartalma és széptani elemzése német nyelven. A híresebb balladák szavai. A ballada elmélete és története a németeknél. A német verstan rövid kivonatban. Bürger

élete és működése német nyelven. Fordítás magyarból németre Schack Béla segédkönyvéből. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat. Tankönyv: Szemák dr., Német olvasókönyv, III. r. Tanár: *Szinger Kornél*.

Latin nyelv, heti 5 órában. Nyelvtani ismétlések és szóbeli gyakorlatok mellett olvastatott Livius XXI. könyve és P. Verg. Mar. Aen. I. és II. könyve. — Az olvasmányok alaki és tárgyi magyarázata, szebb részletek könyv nélkül. A régiségtani ismeretek kiszélesítése. A tárgyalt írók élete és irodalmi munkássága az illető műfaj többi művelőinek vázlatos ismertetésével. Havonként két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Bartal-Malmosi, T. Livii ab urbe condita I. XXI. és XXII. Cserép dr., Szemelvény Verg. Aeneiséből. Tanár: *Orafsik József*.

Görög nyelv, heti 5 órában. Az egész igetan s az idő- és módtan legfőbb pontjai. Xenophon élete 1—3. Xen. An. I. 1. 1—8. 2. 1—19. 3. 1—7. 13—21. 4. 1—18. 5. 1—9., 13—17. 6. I. és 6—7. 7. 1—4. 8. 12—20., 25—29., IV. 7. 19—27. Xen Mem. I. 4, I. 6, II. 1., II. 21—34., III. 12., IV. 8. Szemelvények a görög lírikusokból. Havonként két írásbeli iskolai dolgozat. Tankönyv: Maywald József dr., Görög nyelvtan. U. a. Görög gyakorló és olvasókönyv. Tanár: *Orafsik József*.

Görögpótló irodalom, heti 3 órában. Szemelvények a görög és magyar líra termékeiből. Sophokles, Antigonéja tartalmi szerkezeti szempontból. Görög hitéleti és magánrégiségek. Tankönyv: Badics Ferenc dr., Magyar olvasókönyv. Antigone, Sophokles tragédiája. Magy. Csiky Gergely, Schill S., Görög régiségek és a görög művészet története. Tanár: *Bartha György dr.*

Történelem, heti 3 órában. A keleti birodalom és az iszlám. Az egyház fejlődése a nyugati császárság megújításáig. Nagy Károly kora. A Karolingok bukása. Államalakulások. A pápaság és a császárság küzdelme. Keresztes háborúk. Pápai főhatalom kora. Középkori intézmények bomlása. Renaissance és a nagy felfedezések. A reformáció és ellenreformáció. Vallásháborúk. Tankönyv: Szölgyémy János, Középkor és Újkor a westfalai békéig. Tanár: *Jászai Rezső dr.*

Természetrajz, heti 3 órában. Néhány közönségesebb ásvány taglalása. A levegő és víz fizikai és kémiai tulajdonságai. A nevezetesebb elemek tulajdonságai. Az égés tünetei. Az oxidáció és redukció. A chlor és előállítása, nevezetesebb tulajdonságai. A sósav. Atom elmélet. Az ásvány rendszeres taglalása. A termés elemek s azok kristálytani tárgyalása. Sulfidok, oxidok részletes tárgyalása. Az oxisók általános tárgyalása, a nevezetesebb ásványok részletezése alkotórészeik minőleges és mennyileges meghatározása. A szerves vegyületek tárgyalása. A szénhidrátok s felosztásuk. A zsírok s fehérjék növényi savak és alkaloidok. A kőszén és kőolaj. A föld kérge s annak alakulása. A tűzhányók és nevezetesebb kőzeteik. A földrengések. A víz bomlasztó és alakító hatása. Az üledékes kőzetek. A geológia korok rövid ismertetése, tekintettel a hazai viszonyokra. Tankönyv: Pintér Pál, Ásványtan. Tanár: *Floderer Imre*.

Mennyiségtan, heti 4 órában. *a)* Algebra. Ismétlések. A hatványozás általánosítása. (Negatív kitevők és alkalmazásuk a tízes számrendszerben tört kitevők.) Brigg-féle logaritmusok; log. egyenletek. Az aritmetikai és véges geometriai haladvány. *b)* Geometria. Körtan. Síkháromszögtan. A hegyes szög függvényei, kapcsolatban a derékszögű háromszög kiszámításával. A szögfüggvények értelmezése tetszőleges szögekre. A szögek összegének és különbségének függvényei. Ferdeszögű háromszögek és sokszögek megfejtése. Tankönyv: Lutter Nándor dr., Betűszám. U. a. Mértan. Tanár: *Schandl Miklós*.

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Lapminták után: a renaissance, gót, görög és magyar motivumú díszítmények. Domború minták után: mértani és építészeti jellegű testformák, különféle stílusú ékítmények, rozetták, stilizált levelek, virágok stb. A rajzok részint színezéssel, részint árnyékolással írnak és krétával készültek Vidéki, Balló, Hauselmann, Váradí és az állami pedagógium gipszöntő műhelyéből szerzett domború minták után. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben: összetett szabadgyakorlatok; botgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken: tám- és nyíktámlengések, hajlított karú függésben lengések, föl- és átlendülések, forgások, magas- és távugrás-gyakorlatok. Tanár: *Timina Ödön*.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: Bite Béla.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv: Titz Antal dr., Katholikus vallástan, III. rész. Erkölcsstan. Tanár: *Both Ferenc dr.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. Nemzeti irodalmunk története a legrégebbi időtől Kisfaludy Károlyig. Nyelvészeti és szépészeti fejtegetések. Havonként egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Váczy dr., A magyar nemzet irodalom története. I. k. Tanár: *Bite Béla*.

Német nyelv, heti 3 órában. Goethe, Hermann und Dorothea c. művének fordítása. A mű széptani elemzése és az egyes énekek tartalma német nyelven. Az idillikus éposz és sajtáságai. Képek a német irodalom történetéből. Bővebben az első virágzás korszak; Lessing és Goethe ifjúkori munkássága. Schiller Wilhelm Tell-jének fordítása. A mű széptani elemzése és az egyes felvonások tartalma német nyelven. A dráma és sajtáságai. Válogatott prózai olvasmányok és versek fordítása, ezek tartalma német nyelven, a szöveg elemzése és nyelvtani anyag folytonos ismétlésére. Szébb versek, nemkülönben az olvasott éposz és dráma szébb helyeinek szavalata. Fordítás magyarból németre Schack Béla szövege könyve nyomán. Havonként egy írásbeli dolgozat. Tankönyv: Szemák dr., Német olvasókönyv, IV. rész. Schnabl, Goethes Hermann und Dorothea. Heinrich Schiller's Wilhelm Tell. Tanár: *Prelogy József*.

Latin nyelv, heti 5 órában. Nyelvtani ismétlések, irálytani s szóbeli gyakorlatok. Prózai olvasmányok: C. Sallust. Crisp. liber de bello Jug., M. T. Cic. orat. in Cat. első és második és pro P. Sestio kurzív fordításban. Költői olvasmány: Verg. Aen. VI. Az olvasmányok alaki és tárgyi magyarázata; szebb részletek könyv nélkül. A régiség-tani ismeretek kiszélesítése. A tárgyalt írók élete és irodalmi munkássága az illető műfaj többi művelőinek vázlatos ismertetésével. Havonként két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Bartal-Malmosi, C. Sallusti Crispi libri De coniuratione Catilinae et de bello Jug. Dávid M. T. Cic. orationes selectae, Cserép József dr., M. T. Cic. pro P. Sestio. U. a. Szemelvény Verg. Aeneiséből. Tanár: *Bite Béla*.

Görög nyelv, heti 5 órában. Homeros Odysseiájából: I. II. 250—434. V. 1—225. X. 1—134. XII. 143—259. XIV. 1—198. Herodotosból: Solon és Kroisos története. Kyros története. Dareios megválasztása. A mondat- és az irodalomtörténet főbb vonásaikban. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat. Tankönyv: Csengeri dr., Homéros Odysseiája. Dávid, Herodatos műveiből való szemelvények. Tanár: *Simonides Istrán*.

Görögpótló irodalom, heti 3 órában. Olvasmány: *a)* A görög irodalomból: Thukyd. történeti műve, Demosthenes I. Olynth., I—III. Philippikai beszéde. A görög irodalmi ismeretek összefoglalása. — *b)* A magyar irodalomból: A magyar pragmatikus történetírók. Szemelvények Budai E. és F., Virág, Bajza műveiből. Telekitől: Hunyadi János jellemrajza, Horváth M.-tól: A pragmat. Sanctio története. Szalaytól: Magyar néposztályok Szent István idejéből. Salamon F.-tól: A török hódoltság Magyarországon. — Szónoklat: Felsőbüki Nagy Páltól: A lengyelek ügyében; Kölcseytől, Wesselényitől, Széchenyitől: A magyar ny. ügyében; Deák F.-tól: A húsvéti cikk. A ker., polit.- és társad. viszonyainak megvilágítása. Tankönyvek: Jebb, A görög irod. története; Szilasi, Szemelvények Thukyd. műveiből; Földi József dr. Demosthenes vál. beszédei; Badics Ferenc dr.: Magy. irod. olv. III. 2. kiad. Tanár: *Cserép Sándor*.

Történelem, heti 3 órában. Az újkor a westfália békétől a legújabb időig. A nagyhatalmak megalakulása és az állami élet kifejlése. — A forradalom előzményei. A francia forradalom. A francia császárság emelkedése és bukása. Politikai mazgalmak 1848-ig, különös tekintettel hazánkra. A forradalom és a reakció harcai a negyvennyolcas időkben. Főbb események 1850-től napjainkig. — Európa, Ázsia, Afrika, Amerika államainak történeti vázolata, term. leírása, ipara, kereskedelme, lakosai, vallás és nemzetiség tekintetében, alkotmánya, honvédelme és gyarmatügyi viszonyai. — Tankönyv: Vaszary, Világtörténelem. Újkor és Scholtz Albert: Politikai földrajz. Tanár: *Jászay Rezső dr.*

Természettan, heti 4 órában. A természettan tárgya és felosztása. Kinematika, általános dinamika; a szilárd, folyékony és légnemű testek mechanikája: hangtan, fénytán. Tankönyv: Vörös Cyrill, Kisérleti természettan. Tanár: *Frank Istrán*.

Mennyiségtan, heti 3 órában. a) Algebra. A kamatos kamatszámítás és a nevezetesebb államkölcsonök. A végtelen geometriai haladvány és a szakaszos tizedestörtek. A másodfokú egyenletek elmélete. A másodfokú függvény szélső értékei. b) Geometria. A tértan főbb tételei; a szögletes és gömbölyű testek. A pont koordinatái; két pontnak egymástól való távolsága; algebrai kifejezések grafikai ábrázolása. Tankönyv: Lutter Nándor dr., Betűszámtan. U. a. Mértan. Tanár: *Frank István*.

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Stilizált növényformák, relifek gipsz és más anyagból készült minták után, irón és krétával. Használati tárgyak és építészeti testformák rajzolása árnyékozással. Tanár: *Noráky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben: összetett szabadgyakorlatok; botgyakorlatok; tornajátékok; szerelvényeken; tám- és nyiktámlengések, hajlított karú függésben lengések, föl- és átlendülések, forgások, magas- és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Nyolcadik osztály.

Osztályfőnök: Schandl Miklós.

Vallástan, heti 2 órában. A kath. egyház történelme, különös tekintettel Magyarországra. Tankönyv: Titz Antal dr., A kath. egyház történelme. Tanár: *Both Ferenc dr.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. A magyar nemzeti irodalom története Kisaludy Károlytól kezdve a legújabb időkig. Tankönyv: Váczy János dr., A magyar nemzeti irodalom története. II. rész. Tanár: *Bartha György dr.*

Német nyelv, heti 3 órában. Goethe, Iphigenie auf Tauris c. művének fordítása, széptani elemzése, az egyes felvonások tartalma német nyelven. Képek a német irodalomtörténetből német nyelven. Goethe élete, Herder befolyása, Goethe és Schiller együttes működése, a romantikus iskola, Uhland Heine, Lenau. A megfelelő szemelvények fordítása és elemzése a nyelvtani anyag folytonos ismétlése. Fordítás magyarból németre Schack Béla szövegeknyvéből. Havonkint egy írásbeli dolgozat. Tankönyv: Szemák dr., Német olvasókönyv, IV. r. Schnabl, Goethe's Iphigenie auf Tauris. Tanár: *Szinyer Kornél*.

Latin nyelv, heti 4 órában. Nyelvtani ismétlések, iránytani gyakorlatok. Prózai olvasmány: Tac. Ann. I. 1–5. 11–15. II. 59–61. III. 53–54. IV. 1–9. V. 1–2. VI. 50–51. XV. 38–44. Hist. I. 3. Költői olvasmány: Szemelvények Qu. Horatius Flaccus műveiből. Sat. I. 9. II. 1. 6. Epod. 4. 14. 16. Carm. I. 1. 2. 3. 8. 17. 22. II. 7. 9. 15. 19. III. 1. 4. 6. 14. 21. 23. 25. IV. 5. 11. Epist. I. 2. 6. II. 3. (1–44; 119–178; 295–346). Havonkint két órában iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Gyomlay dr., Szemelvények

P. Cor. Tac. tört. műveiből. Bartal-Malmosi. Qu. Horatii Flacci opera omnia. Tanár: *Baksai József*.

Görög nyelv, heti 4 órában. Költői olvasmány: Hom. Iliad. I. 1—611. III. 1—384. IV. 1—222. VI. 369—529. Az Ilias szerkezeti és esztétikai tárgyalása az egész költeménynek magyar nyelven való olvasása alapján. Prózaolvasmány: Platon Apológiája bő szemelvényekben. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyv: Csengeri dr., Homeros Iliása. Szamosi dr., Platon Sokrates védelme és Criton. Tanár: *Fekete Ipoly*.

Görögpótló irodalom, heti 2 órában. Platon: Sokrates védekezése és Kritonja. A görög művészet remekeinek történeti ismertetése. Az ókori görög próza és bölcsélet rövid története. Tankönyvek: Alexander Bernát, Platon és Aristoteles. Jebb, A görög irodalom története. Schill, Görög régiségek. Tanár: *Cserép Sándor*.

Történelem, heti 3 órában. Magyarország története, tekintettel a társadalmi és állami viszonyok fejlődésére. Tankönyv: Ribáry-Mangold, Magyarország oknyomozó történelme. Tanár: *Jászay Dezső* dr.

Természettan, heti 4 órában. Hőtan, elektromosság, mágnesség, a kosmographia elemei. Tankönyv: Vörös Cyrill dr., Kísérleti természettan. Tanár *Schandl Miklós*.

Mennyiségtan, heti 2 órában. Kapcsolástan, kéttagúak hatványozása. A gömbháromszögtan alaptételei. A szinusz és koszinusz szabály. A matematika főbb tanainak ismétlése. Tankönyv: Lutter Nándor dr., Betűszámítan. Tanár: *Schandl Miklós*.

Bölcséleti előtan, heti 3 órában. 1. Pszichológiai: A test és lélek viszonya az érzetek, képzetek, érzelmek és akarat tana, a rendellenes lelki tünetmények. 2. Logika: A logika tárgya, a képzetösszeköttetések, a fogalom, az ítélet, a következtetés, a rendszeres gondolkodás formái, elménk tévedései. 3. Olvasmányok: A jó ember. Az erkölcsi világrend tana. Egy kis életfilozófia. A feledés. Tankönyv: Szitnyai Elek, Lélektan és Logika. Tanár: *Szinger Kornél*.

Görögpótló rajz, heti 2 órában. A hetedik osztály anyagának kibővítése. Emberi testrészek gipsz után való rajzolása. A vázlat-könyv használata természet után. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben: húzódások és vonulások, összetett szabadgyakorlatok, botgyakorlatok szabadgyakorlatokkal összekötve, tornajátékok. Szerelvényeken: tám-, nyiktámlengés, menés- és szökésgyakorlatok; lengés, föl- és átlendülés; forgásgyakorlatok, magas- és távugrás. Tanár: *Timina Ödön*.

Írásbeli dolgozatok.

I. A magyar nyelvből és irodalomból.

Az V. osztályban.

Hunyadi János mint hadvezér. Jellemrajz. — A Vezuv kitörése. Elbeszélés az olvasmány alapján. — Id. Wesselényi Miklós báró. Értekezés az olvasmány alapján. — Petőfi leíró költeményei. Fejtegetés. — Milyen eszmék követésére buzdít bennünket Kölcsey Parainesis-e? Értekezés az olvasmány alapján. — Ünnepi beszéd március 15-én. — Az argumentumok Deák Ferenc első felírti beszédében. Fejtegetés. — Isten létének bizonyítása. Értekezés. — »Csak a gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében.« Széchenyi. Elmélkedés.

A VI. osztályban.

A teremtő képzelet jellemzése példákban. Esztétikai értekezés. — Az eszményítés Arany János Toldijában. Esztétikai fejtegetés. — A drámai elem Arany balladáiban. Fejtegetés. — A természeti viszonyok hatása a népek epikai költészetére. Értekezés. — Zrinyi jellemzése a »Szigeti Veszedelem«-ben Iskolai dolgozat. — Vörösmarty »Szép Ilonká«-jának esztétikai méltatása. Fejtegetés. — Az éposz és regény hőseinek összehasonlító jellemzése. — A magyar népdalok természeti képei. Értekezés. — Milyen szerepe van Volumniának Coriolanus bukásának előidézésében. Fejtegetés. — Coriolanus tragikum. Fejtegetés. — A komikai típusok. Esztétikai értekezés.

A VII. osztályban.

A nemzeti irodalom, a nemzeti szellem, a nemzeti lélek visszatükröződése. Értekezés. — A kereszténység hatása hazánkra. Történelmi értekezés. — Műveltségünk az Árpádok alatt. Művelődéstörténelmi értekezés. — Középkori

költészetünk eszmevilága. Irodalomtörténeti értekezés. — Balassa Bálint költésze. Irodalomtörténeti értekezés. — Pázmány Péter. Irodalmi jellemrajz. — Deli Vid és felesége, Borbála. Elbeszélés. — Az egyszerű gépek. Természettani értekezés. — Mikes levelei. Irodalomtörténeti értekezés. — A franciás iskolának irodalomtörténeti fontossága. Irodalomtörténeti értekezés. — Kisfaludy Sándor regéi. Irodalomtörténeti értekezés.

A VIII. osztályban.

Deák Ferencz élete és pályája. Méltatás. — A komikum Kisfaludy K. költészetében. Esztétikai értekezés. — A klasszikus éposz kora irodalmunkban. Irodalomtörténeti értekezés. — A hó szerepe az ember életében. Természettani értekezés. — Regényirodalmunk fejlődése a XIX. században. Irodalomtörténeti értekezés. — A szenvedély hatása az emberi életre. Lélektani értekezés. — A magyar irodalom különböző irányai. Irodalomtörténeti értekezés. — Nemzeti irodalmunk tanulmányozásának eredményei. Elmékedés.

II. A német nyelvből és irodalomból.

A VIII. osztályban.

Die ungarische Krone. — Schloss Világos. — Das Alpenhorn. — Die Herde. — Charaktere in Goethes Hermann und Dorothea. — Hermanns Charakter. — Dorotheens Charakter. — Schillers Wilhelm Tell. — Wilhelm Tell: Inhalt des vierten und fünften Aktes.

A VIII. osztályban.

Die alten Germanen. — Dem Alter sind wir Achtung schuldig. — Unterschied zwischen Volks- und Hofpoesie — Iphigenie in Aulis — Denkrede auf Baron Sigismund Kemény. — Kurzer Inhalt des »Oberon.« — Die Ebene. — Ein Brief Franz Deáks.

III. Érettségi dolgozatok.

1. *Magyar dolgozat.* Főldatott: a) A renaissance és hatása irodalmunkra. Művelődéstörténeti értekezés. b) A magyar nyelvújítási harc. Irodalomtörténeti értekezés. c) Az elektromágnes és gyakorlati alkalmazásai. Természettani értekezés. Dolgozott 62. Az a) tételt választotta 11, a b) tételt 30, a c) tételt 21. Jelesen dolgozott 22, jól 20, elégségesen 17, elégtelenül 3.

2. *Német dolgozat.* Főldatott fordításul magyarból németre: »Az egészség« c. értekezés. Dolgozott: 62. Jelesen 17, jól 27, elégségesen 18, elégtelenül —.

3. *Latin dolgozat.* Főldatott fordításul latinból magyarra : Gn. Pompeius hadvezéri érdemeinek méltatása. (Cic. De Imperio Gn. Pompeii oratio. XI.) Dolgozott: 62. Jelesen 12, jól 20, elégségesen 27, elégtelenül 3.

4. *Görög dolgozat.* Főldatott fordításul görögből magyarra : Sokrates hiszi, hogy halála után az istenek közé jut (Platon Phaidonjának VIII. 1--29.) Dolgozott: 50. Jelesen 13, jól 15, elégségesen 21, elégtelenül 1.

5. *Mennyiségtani dolgozat.* Főldatott: a) Valakinek joga van 10 évig 2000 K évjáradékra, de ő e helyett inkább 20 évig tartó kisebb járadékot akar élvezni ; mekkora lesz ez, ha 5%-os kamatos kamatot számítunk ? b) Egy háromoldalú egyenes hasáb alapja oly egyenszárú háromszög, melyben a csúcsnál levő szög 120° ; e háromszög alapja és a felső lap átellenes csúcán átmenő átlómszét ismét egyenszárú háromszög, melyben a csúcsnál fekvő szög 60° és szára 18 dm. Mekkora a hasáb köbtartalma? Dolgozott: 62. Jelesen 15, jól 20, elégségesen 16, elégtelenül 11.

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírá		Tornázás
Kurusa József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
30 Ludvig János, ism.	1	2	2	1	2	2	2	1	2	1
Mann Jenő	2	2	2	2	1	2	2	3	2	1
Müller Kristóf	3	3	3	3	3	3	3	1	2	1
Nagy József, ev. ref., ism.	3	4	3	3	3	3	3	3	3	2
Náty István	2	3	4	4	1	3	3	3	—	2
35 Nóvé István, ism.	3	4	4	3	3	4	3	3	1	2
Ördög Zoltán	3	4	4	2	3	3	3	3	2	2
Pápay István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pohrer Ferenc	2	3	3	3	3	3	2	3	2	2
Polgár László, izr.	2	2	3	3	2	3	3	2	—	1
40 Rex Ernő, izr.	1	2	2	3	3	3	2	2	1	1
Roboz László, izr.	1	1	2	2	2	2	2	1	2	1
Sallai József	1	2	2	2	3	2	1	2	1	1
Sós György	3	4	4	3	3	3	3	2	3	1
Scherer Antal	1	2	3	3	2	2	3	2	—	1
45 Schiller Aurél	3	4	4	3	4	4	4	2	2	2
Schneider György	1	2	2	1	1	2	2	1	1	1
Schultz Alajos	1	1	2	1	1	2	2	1	2	1
Szabó Ferenc	1	2	2	2	2	3	2	2	3	1
Szabó Pál	3	3	3	2	2	3	3	3	3	1
50 Szanka Gyula	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Ungár Imre, izr.	3	4	4	4	2	4	4	3	3	2
Vajda Andor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vajda Imre, izr.	2	1	1	2	1	2	2	1	1	2
Vály Dénes	1	3	3	2	2	2	2	2	1	1
55 Váradí Jenő	3	4	4	3	3	3	3	3	2	2
Wagner Ernő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Werner László	2	2	3	2	1	3	2	1	2	1
Zsótér Sándor, ism.	2	3	3	3	3	4	2	2	1	2
<i>Kimaradtak:</i>										
60 Lischka Miklós.										
Ludvig Mihály, ism.										
Orendi József, ev. ref.										
<i>Nagyintanuló:</i>										
Halmágyi Ferenc, izr.										
Összesen: 62.										

Első B) osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöntüdiyas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettarajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírás		Tornázás
André József	3	4	4	4	3	4	3	1	2	2
Bali Péter	3	4	4	4	4	4	3	2	1	2
Bende György	3	4	4	4	3	4	4	1	3	2
Bezdány Mihály	1	2	2	1	1	1	1	2	2	1
5 Bérczi István	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1
Blau Andor, izr.	1	3	3	2	2	2	2	1	1	1
Boros Miklós, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Braun Miklós	1	3	3	4	3	3	3	2	—	1
Bruch Péter	1	4	4	4	3	3	3	2	3	1
10 Burián Gáspár	1	3	3	3	3	2	2	3	3	1
Csehók József, ism.	2	3	3	3	2	3	3	2	3	1
Danczinger Gyula	1	2	2	2	1	2	2	2	3	2
Dianiska Dezső, ág. ev. ism.	2	3	3	2	1	3	2	2	1	2
Diethelm Vilmos, ev. ref.	2	2	3	3	2	2	1	2	1	1
15 Dobrovsky Jenő, ism.	2	3	3	3	3	3	2	2	2	1
Egresi István	3	3	4	3	2	4	4	2	3	1
Eipert János	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Gottlieb Imre, izr.	2	3	3	3	3	3	3	2	3	1
Gottlieb László, izr.	2	4	4	4	2	4	4	2	1	2
20 Groza Péter, g. kath.	1	2	2	2	1	2	2	2	1	1
Grósz János	1	3	3	3	3	3	3	2	3	1
Gunda Ferenc	2	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Halas István, ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hepp Miklós	1	3	3	3	2	3	2	2	2	1
25 Ivánkovits Zoltán	1	3	3	3	2	3	2	2	—	1
Jakab Lajos, ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jankovich János	1	3	3	3	2	3	2	2	3	1
Joanovits Béla	3	4	4	4	4	4	4	3	3	2
Kakuszi István, ism.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1
30 Kasperek Lénárd	2	3	4	3	3	3	2	1	2	1
Klimó Lajos	1	3	3	3	2	2	2	2	2	1
Laik Aurél	2	3	4	3	3	3	3	3	3	1
László István, izr.	2	4	4	4	2	4	3	3	3	2
Lócsi Dezső, ism.	4	4	4	4	4	4	4	3	2	2
35 Máhr József, ism.	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Mamusich Ferenc	1	2	2	2	1	1	2	2	1	1
Maróti János.	2	3	3	3	3	2	3	3	2	2
Marton Béla, ág. ev.	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1
Mike József, ism.	1	3	3	3	3	3	3	2	1	1
40 Neidik István	3	4	4	4	4	4	3	3	3	1

A tanuló neve és vallása, öszöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									
	Vallásian	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természotrzej	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírás	Tornázás	Magaviselet
Osztrorman Ferenc, ism.	1	2	3	2	3	3	2	1	3	2
Pollitzer Béla, izr.	2	2	2	2	1	2	3	1	2	1
Reizner Károly	2	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Rónay L. Tibor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
45 Schulmann Imre, izr.	1	1	2	1	1	2	2	1	2	1
Schváb Imre, izr.	1	2	3	1	1	2	1	1	3	1
Steinkampf József	1	2	1	1	1	1	1	2	2	1
Tomori Vidor	3	4	4	4	3	4	3	3	1	2
Tóth Kálmán	3	4	4	4	4	4	3	1	2	2
50 Tóth Pál	1	2	3	2	2	1	2	2	2	2
Tukats Sándor	1	3	3	3	2	3	2	2	3	1
Visky György	3	3	4	3	3	4	3	2	—	2
Visky István	2	3	3	3	3	2	2	2	2	1
Walter Kálmán	1	3	3	3	3	3	3	1	2	1
<i>Kimaradtak :</i>										
55 Ament József, Csaradszky Győző, Horváth József, Krausz József Weisz László, izr.	<i>Vizsgálatlan maradt.</i>									
60 Remess István.										
Összesen : 60.										

Első C) osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudomány	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírá		Tornázás
Agócsy Gyula	1	4	4	4	3	4	3	1	2	2
Augusztin Alfréd	3	4	4	4	3	4	4	2	2	1
Balogh Ferenc, ism.	2	3	3	3	3	3	2	3	1	1
Bauer Péter	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1
5 Bosch József	1	2	3	3	2	3	2	2	3	1
Csóke Mihály	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Farkas Mihály	2	4	4	4	3	4	3	3	1	3
Gassenfeit Péter	2	3	3	2	2	3	2	2	3	1
Gönczi Károly	3	3	3	3	3	3	3	2	3	1
10 Greiner Zoltán, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Halasi Lajos	1	3	3	3	3	2	2	3	3	1
Halász Lajos	4	4	4	4	3	4	4	3	3	1
Heinrich József	3	4	4	4	3	4	3	3	—	1
Hirt Miklós	3	3	3	3	3	3	3	2	3	1
15 Hönigesz Félix	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Joanovics Szvetiszláv, g. kel.	3	4	4	4	4	4	4	4	3	1
Jókai Emil	3	4	4	4	3	3	4	2	2	1
Kiss Márton	2	1	2	3	3	3	2	2	2	1
Kovács József, idb.	1	2	2	1	2	2	3	1	—	1
20 Kovács József, ifj.	2	4	4	3	2	4	3	1	2	2
Kynsburg Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Múth János, ism.	3	3	3	3	2	3	3	2	2	1
Müller Jenő, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2
Nagy János	3	3	3	3	2	2	2	3	3	1
25 Nagy-Pál István	1	1	1	2	1	2	2	1	2	1
Nyíga Miklós, gör. kath.	1	1	2	2	1	1	2	1	1	1
Ökrös Károly	2	2	3	2	2	1	1	1	1	1
Pinterovits Ervin	3	2	3	2	3	2	3	3	2	1
Poós Pál, ism.	2	4	4	3	2	4	4	2	3	2
30 Rosenthal Béla, izr.	1	3	3	3	2	2	1	1	1	1
Schneider József	1	2	2	2	2	1	2	2	1	1
Soltész András	3	3	3	2	2	2	1	1	2	1
Soltész Gábor	1	3	3	2	2	2	2	1	1	1
Steiner Béla, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
35 Steiner Pál, izr.	1	3	3	3	3	3	3	4	3	1
Szabó Béla, gör. kel. rom..	1	2	2	1	1	2	1	1	2	1
Szabó István	4	4	4	4	1	4	3	3	2	2
Szécsi Ferenc	1	2	3	3	1	2	2	1	2	1
Szűcs László	1	3	3	3	1	2	2	2	2	1
40 Tarján Antal	3	3	3	3	1	2	3	4	2	1

A tanuló neve és vallása, osztálydíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r s y a k									
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számít.	Rajzoló mértan	Szépíráás	Tornázás	Magaviselet
Tábit János	1	2	3	3	1	2	3	2	2	1
Tánczos György	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1
Tompos Lajos	2	3	3	3	2	3	2	2	2	1
Topcsiov László	3	3	4	4	3	4	4	3	2	1
45 Tóth János, ism.	1	1	2	2	2	2	2	1	2	1
Tóth László, ism.	3	4	4	4	3	4	3	4	3	2
Touttenuit Henrik	2	3	3	3	2	2	3	2	2	1
Tölcséry András, ism.	3	3	3	4	3	4	2	2	1	1
Törteli Zoltán	3	4	4	3	3	4	3	3	1	1
50 Ujj György	3	2	3	3	2	3	3	1	1	2
Vendel József	3	4	4	3	3	4	4	4	3	1
Venetianer Károly, ev. ref.	1	3	3	2	1	2	3	3	2	2
Walter Ádám, ism.	3	3	3	3	3	2	1	2	2	1
Willemsz Mátyás	3	2	3	3	1	2	2	2	1	1
<i>Kimaradtak :</i>										
55 Csamangó István, Freiburger János, ism. Jakobovics Gyula, izr. Niesz József, Szindt Péter, ism. Varga János, Zahner Mátyás.										

Összesen : 61.

Második A) osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöntüdjias vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Ábrahám Márton	1	3	4	3	3	3	3	3	3	2
Ádám Albert, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Bagi Lajos	1	3	4	4	3	4	3	3	2	2
Belle Géza, ev. ref.	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1
5 Berger Imre, izr.	2	3	3	3	1	3	2	3	—	1
Blau Izidor, izr.	1	1	2	2	2	3	2	1	1	1
Bruckner László, izr.	3	3	3	3	2	2	3	2	3	1
Csányi Mátyás, izr.	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Dienes Imre	3	4	4	4	4	4	4	3	3	1
10 Dudás Ödön, ism.	1	3	3	3	2	3	3	3	3	1
Endrényi József	1	2	2	2	1	1	2	2	2	1
Fluck Endre	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Friedl Imre	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Fürtös Béla, izr.	3	2	3	3	2	2	2	2	1	1
15 Gabnai Ferenc, ág. ev.	1	3	3	3	2	3	3	2	2	1
Gácsér György	1	3	3	2	2	2	3	2	3	2
Gunda Gyula	1	2	3	2	2	2	2	2	2	1
Heitzmann Gyula	1	3	3	3	2	3	4	2	2	1
Horváth Lajos	1	2	3	2	2	2	3	3	3	1
20 Hummel Antal	2	3	4	3	3	3	3	1	2	1
Istvánfi Károly, ism.	2	3	4	3	2	3	2	2	3	1
Jerney Iván	2	3	3	3	2	3	2	3	2	1
Jerney Zoltán	2	2	2	2	2	3	2	2	1	1
Katona József	2	3	3	3	3	3	3	3	1	2
25 Kern Lajos, ág. ev.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Kiss Imre, izr., ism.	1	3	3	2	2	3	3	2	2	1
Koch Gyula	1	3	3	3	2	2	2	1	1	3
Koreck Jakab	3	4	4	3	3	4	3	2	1	1
Kovács Kálmán, ev. ref.	1	3	3	3	3	2	2	2	2	1
30 Köpfer Mihály	1	2	3	3	2	3	2	2	2	1
Kövér Károly	2	3	3	3	2	3	3	3	—	1
Kriván József	3	3	3	3	3	4	4	3	3	1
Lantos István	1	1	2	2	1	2	1	2	2	1
Manyov Károly	1	3	3	3	3	3	3	2	2	1
35 Marx Ferenc	3	4	4	4	3	3	3	2	2	1
Menszáros Zoltán	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1
Mihálovics Géza	1	2	2	2	1	2	2	2	—	1
Mukits Attila	1	2	2	2	1	1	2	1	2	2
Oláh Vencel	3	3	4	3	2	4	4	3	—	1
40 Pintér Mihály, ág. ev.	2	3	4	3	3	3	3	3	2	2

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírá		Tornázás
Pollák Endre, izr.	1	3	3	2	1	2	3	2	3	1
Pulitzer Izsó, izr.	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1
Schnaigel Imre	1	2	3	2	1	3	2	2	1	1
Schwarz Pál, izr.	1	2	2	1	1	1	3	2	2	1
45 Spergely Tibor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Stich Antal	1	2	2	1	2	1	1	2	2	1
Strubert Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Szattler Ágoston	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1
Teleky Sándor, gör. kath., ism.	1	3	3	3	3	4	3	3	3	2
50 Uitz József	2	4	4	3	3	3	3	1	2	1
Vagács Andor	1	2	3	2	2	3	3	1	1	1
Varga András	1	3	3	3	2	3	3	2	2	1
Varga Ferenc	2	3	4	3	2	3	2	3	2	1
Vecsernyés Ignác	3	4	4	4	3	3	3	3	3	2
55 Weinrich Béla, ág. ev. . . .	3	4	4	4	3	4	4	3	2	2
Zeisler Sándor, izr.	2	3	3	3	3	2	2	3	3	2

Kimaradtak : Gönczy Béla,
Klimó István,
Reimholcz Jenő.

Kizárattak : 60 Kocsis József,
Kugler József.

Magántanuló : Kiss Miklós.
Összesen : 62.

Második B) osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Mégaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítás	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Balázs István, ism.	1	3	3	1	1	2	2	2	1	1
Balázs János	1	3	4	2	2	3	3	3	2	1
Barna Ferenc	3	4	4	4	3	4	4	2	2	1
Bartholomeidesz Ernő, ág. ev.	2	3	3	3	2	3	3	2	1	1
5 Bartolomeidesz Kálm., ág. ev.	2	3	3	2	1	3	3	2	1	1
Beck Ernő, izr.	2	3	3	3	3	4	3	3	1	1
Bódi István,	2	3	4	3	2	3	3	3	3	1
Bója István,	1	3	4	1	2	4	3	2	2	1
Bondy György, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
10 Brauch Aladár, izr.	4	3	3	4	3	3	3	3	3	1
Czibula Béla	2	2	3	3	2	4	3	2	1	1
Csóti György	2	3	3	4	2	3	3	1	2	1
Dörnhöfer Lajos, ág. ev., ism.	3	3	3	3	2	4	3	2	1	1
Drozdik László	1	1	1	2	1	2	2	2	1	1
15 Fischer Péter	1	2	3	2	1	2	2	2	2	1
Fodor József	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Franz József, ism.	3	2	3	3	2	3	2	2	1	1
Gärtner József	3	4	4	3	3	4	3	3	2	3
Goldfáhn László, izr.	2	1	3	4	2	3	3	2	3	1
20 Gruber Ernő	2	3	3	3	2	3	3	1	2	1
Hogyor Jenő	1	1	1	2	2	1	1	2	1	1
Horváth Dénes	2	2	3	3	3	3	3	1	2	1
Horvát István, izr.	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Józsa András	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1
25 Juhász Kálmán	1	1	2	2	2	2	2	2	3	1
Katona Lajos	1	3	4	3	3	3	3	2	2	1
Keleti Lajos, izr.	1	1	2	1	1	2	2	2	2	1
Kiss Nándor, izr.	1	1	2	2	3	2	2	1	—	1
Klein Endre, izr.	3	3	4	3	3	3	4	2	3	1
30 Klein István	1	1	1	1	1	1	3	1	2	1
Klivinyi József	2	4	4	4	3	4	3	2	1	1
Kopasz Ferenc	3	1	3	2	3	2	3	2	2	1
Kopasz Mihály, ism.	2	3	3	3	3	4	3	1	3	1
Kovács Andor	2	3	3	2	3	3	3	2	2	2
35 Kovács István	2	3	4	1	2	3	3	1	2	1
Kúp Béla	1	2	3	3	2	3	3	2	3	1
Liliom Károly	1	1	2	1	1	1	2	2	1	1
Magyari József	2	3	4	4	3	4	3	2	2	2
Magyari Nándor	1	3	2	3	3	2	2	1	1	1
40 Michelsz Henrik	2	2	3	3	3	3	3	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r e g y a k								Magavisejt	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrájt	Számán	Rajzoló mértán	Szépírás		Tornázás
Novák Oszkár	1	2	2	1	1	3	3	3	3	1
Oczwirk Elemér	1	1	1	1	1	2	2	3	3	1
Paulik Béla	1	2	3	2	2	2	2	3	3	1
Pálfy István	1	3	4	3	3	4	3	3	3	3
45 Pánczél Miklós	1	1	1	2	2	1	2	2	2	1
Petrán Iván, gör. kel. sz.	1	1	1	1	2	2	2	3	3	1
Popp Ernő, ism.	2	3	4	3	3	3	3	3	3	1
Rácz Andor	3	3	3	3	3	3	2	2	2	1
Regdon Imre	3	4	4	4	3	4	3	3	3	2
50 Regdon Mihály	3	3	3	4	3	3	3	3	3	2
Rosenfeld Ferenc, izr. ism.	2	3	3	2	2	3	2	3	3	1
Schmidt Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Schnúr Henrik	2	3	3	3	3	3	3	2	3	1
Steiner Dezső, izr.	1	2	3	2	2	2	3	3	3	1
55 Szabó Géza	1	2	3	1	1	3	3	2	3	1
Szabó Zoltán, ev. ref. ism.	1	2	1	1	1	2	2	1	1	1
Szél József	1	2	3	2	2	3	3	2	3	1
Takács Zoltán	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1
Tóth Vince	2	3	3	3	2	3	3	2	1	1
60 Ujj János	1	2	3	3	3	3	2	2	1	1
Vig Sándor, ev. ref.	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1
Weissberger László, izr. . . .	2	2	3	4	2	3	3	3	2	1
Weisz István, izr.	1	1	2	1	2	1	2	3	2	1

Kimaradtak: Klein László, izr.
65 Tolnai Marcel, izr.

Magántanuló: Thierjung Ferenc.

Összesen : 66.

Harmadik A) osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-o?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Aczél Iván, izr.	2	1	1	2	1	1	2	2	2	1
Ábrahám Andor	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Belle Ferencz, ev. ref.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Bérczi Elemér, izr.	3	3	3	3	2	2	3	3	3	1
5 Bérczi Imre, izr. ism.	2	2	2	2	1	2	3	3	3	1
Buck Gábor, izr.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Deutsch Armin, izr.	3	2	2	4	2	3	4	3	3	2
Domonkos Antal, ev. ref. ism.	3	2	1	3	3	3	3	3	1	1
Engel Elemér, izr.	2	1	2	2	1	2	3	3	2	1
10 Fiala Jenő	2	3	3	3	2	3	3	3	3	1
Fráter Andor, ism.	1	1	1	2	1	2	1	2	2	1
Frey András	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gilicze Béla	1	1	2	3	1	3	3	3	2	1
Glász Mihály	1	2	1	3	2	2	3	3	3	1
15 Gyöngyösi Dániel	1	1	2	2	2	1	1	1	2	1
Hammer Fidél	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hille Alfréd , ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Horváth Lajos, ág. ev.	3	2	2	3	3	3	3	3	—	1
Kanyó Pál	1	2	3	3	2	2	3	2	3	1
20 Katona Lajos, ev. ref.	2	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Kern Aurél , ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Kiss Miklós, izr.	2	3	3	3	2	3	2	3	2	2
Klein Imre, izr. ism.	3	4	3	4	3	3	4	3	3	1
Klepp József	1	2	1	3	1	3	2	3	2	1
25 Klivinyi István	2	3	3	4	3	2	3	3	3	1
Kuthy Elek, ág. ev.	2	3	3	4	3	3	3	3	3	1
Kürthi Elek, ev. ref. ism.	3	2	1	3	3	3	3	3	2	1
Lippmann Lajos, ág. ev.	3	3	3	4	3	3	3	3	1	2
Lória Aladár, izr.	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1
30 Lőrinczy Endre	1	2	2	2	2	2	1	1	2	1
May Frigyes	2	3	2	3	3	3	2	1	3	1
May Mátyás	2	2	1	3	1	3	2	1	3	1
Miskolczi Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Molnár László	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
35 Nagy József	2	3	3	4	3	3	2	3	1	1
Novák Emil	1	2	3	3	2	3	3	2	2	1
Pity István	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1
Pulitzer Imre, izr.	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1
Rónay Béla	2	3	3	3	4	3	4	3	3	2
40 Sátor Endre, izr.	2	2	2	3	2	3	3	4	3	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r r e g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Schlachter Antal	1	3	4	4	3	3	3	3	3	2
Singer Gyula, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	3	1
Spitzer Andor, izr.	1	1	2	2	1	2	2	3	3	1
Szendrey László, ism.	2	3	3	3	3	2	4	3	1	2
45 Szűcs József	2	3	3	3	3	3	3	3	1	1
Tallián Tibor	1	2	2	3	2	3	3	3	1	2
Tary Ferenc	3	3	4	4	4	3	3	3	2	2
Tarján Pál	1	1	1	2	2	1	2	2	2	1
Tóth István	1	1	1	3	2	3	1	2	3	2
60 Unger Sándor	1	2	3	4	2	2	1	2	2	1
Wagner Ferenc	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Wagner Györpy	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Weigand János	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1
Wimmer Jenő, izr.	1	3	3	3	1	2	3	3	3	1
55 Zeisler Imre, izr.	2	2	2	3	1	2	3	3	3	1

Kimaradtak: Katona Endre,
Mindszenti István,
Skrinjár Egon, ág. ev.

Vizsgálatlan maradt: Szűts Sándor.

Összesen: 59.

Harmadik B) osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r s z a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Apró Dezső	2	3	3	3	2	2	3	3	3	1
Barta Sándor, izr.	1	2	2	2	1	3	3	3	3	2
Békéfi József, izr.	1	2	2	2	2	1	2	2	1	2
Braun József, id.	3	4	3	4	3	3	4	4	1	1
5 Braun József, izr.	1	1	2	1	2	2	1	1	2	1
Brummer Imre, izr., ism.	1	3	1	3	3	2	3	2	2	1
Brunner József	3	4	4	4	3	3	3	3	3	2
Csenki Lajos	1	3	3	3	3	2	3	3	3	2
Deutsch Ernő, izr.	1	2	2	2	1	1	3	2	3	1
10 Deutsch Imre, izr.	1	2	2	2	1	2	2	2	3	1
Farkas István	1	2	2	2	1	1	3	3	3	1
Feuer I. János, izr.	1	2	2	2	1	1	3	1	2	1
Fitz Rezső	1	3	3	3	3	2	4	2	3	1
Flóderer Gusztáv	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
15 Gábor Endre, izr.	2	3	2	3	2	3	3	2	3	2
Gera István	1	3	3	3	1	3	3	3	3	1
Germarz Győző	1	3	3	4	4	4	3	3	2	1
Gömöri Endre, izr.	1	1	1	1	1	1	2	1	3	1
Gyurkovich Sándor, ág. ev.	2	3	2	3	3	2	2	3	1	1
20 Hegyessy Lajos	1	3	3	3	3	1	3	3	2	1
Heinrich Péter	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hepp Miklós	1	3	2	3	3	2	3	3	2	1
Hogyor Gyula	1	2	1	3	1	3	1	1	1	1
Hóra Pál	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1
25 Hóniges Oszkár	1	1	1	2	1	1	2	2	2	1
Ivánkovits Jenő	1	3	3	3	2	3	3	3	2	2
Jambrik László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Karátsonyi Ferenc	1	2	2	3	2	3	2	3	3	1
Kasza Endre	1	1	1	2	1	1	2	1	—	1
30 Klonkai Gyula	1	3	2	3	2	3	3	2	2	1
Kolozs Lajos, izr.	1	2	2	2	2	2	2	1	3	1
Korber Nandor	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Kuszli Sándor	1	3	1	3	2	1	3	2	2	1
Máhlér Gusztáv, izr.	1	3	1	3	3	2	3	3	1	1
35 Mamusits László	1	3	3	3	2	2	2	3	2	1
Muha Béla	1	4	3	4	4	3	4	3	3	2
Németh József	1	3	1	3	2	2	2	3	2	1
Niklos Ferenc	1	3	1	3	2	2	2	3	2	1
Ökrös János	1	2	2	2	2	2	2	1	1	2
40 Pávó Ferenc	1	2	1	2	2	1	3	1	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r s z a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Pfeifer Gyula, ág. ev.	3	4	3	4	3	3	4	4	—	1
Pfeifer Oszkár, ág. ev.	3	4	3	4	3	4	4	4	3	2
Philipp Adám	2	4	2	4	3	4	4	3	3	1
Polónyi Gyula	1	3	1	3	3	2	1	1	3	1
45 Schicht Ádám	1	2	1	2	2	2	1	2	3	1
Schiller János	1	2	1	2	3	3	1	1	2	1
Sisák Benjámín	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Steiner Henrik , izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Ujházi Lajos	1	2	1	2	2	2	2	1	2	2
60 Vajda Ernő, izr.	1	1	1	1	1	1	2	1	3	1
Velcsov Vince	1	3	3	3	3	3	3	3	2	1
Veszelka József	1	2	2	2	2	2	2	3	3	1
Veszelovszky Gyula	1	3	3	3	3	2	2	2	2	2
Vuchetich György	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Kimaradt :

Valkai József.

Vizsgálatot nem tett :

Ivánkovits Sándor.

Összesen : 56.

Negyedik A) osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-o?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettudj	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Abrahám Gyula	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1
Agustich Jenő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bajtz Mihály, ev. ref.	1	1	2	2	1	1	2	3	2	1
Bajzák Lajos	1	2	3	3	3	2	2	3	2	1
5 Báló István, öszt.	1	3	4	4	3	2	4	4	2	1
Becsei József	1	3	4	4	3	3	4	3	2	2
Berényi János	1	1	2	2	1	2	2	2	1	1
Békefi László, ev. ref.	1	2	3	3	3	3	3	3	2	2
Biró Jenő, ev. ref.	1	1	1	1	1	1	3	2	2	1
10 Deutsch Mátyás, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Dombovits Gyula	2	1	1	2	2	2	2	1	2	2
Fajka László, ism.	2	2	3	3	2	2	3	3	1	2
Faludi Béla, izr. ism.	3	3	4	4	4	4	4	4	3	2
Fáry György	2	2	3	3	3	3	3	2	1	1
15 Fein Jenő, izr.	2	2	2	3	2	3	3	3	—	1
Fischer Marcell, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Frecot Elemér	1	2	2	3	3	2	3	3	3	1
Fürtös Lajos, izr.	2	1	2	2	3	2	3	3	3	1
Gallyas István	1	2	3	3	2	2	3	3	2	1
20 Gál László	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1
Hódi József	1	2	2	2	3	2	3	3	2	1
Horacsek Rezső	2	3	3	4	4	3	4	3	2	2
Horváth Endre	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1
Jahn Frigyes	1	2	2	3	1	2	3	3	2	2
25 Juhász Róbert	1	2	3	3	3	3	3	3	2	2
Kahlesz Miklós	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1
Kajtár István	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Katona Andor, izr.	3	3	3	3	2	3	3	3	3	1
Kertész Sándor	2	3	4	3	3	3	4	2	1	1
30 Krébitz Károly	1	2	3	4	3	3	3	3	1	1
Kovács József, öszt.	1	1	2	2	2	1	2	1	2	1
László János	1	2	3	3	2	1	3	2	3	1
Lázár Miklós	1	1	2	2	1	1	1	1	2	1
Lippai István	2	3	3	3	3	3	3	2	2	1
35 Mausz Jakab	1	3	1	3	3	3	3	2	2	1
Máhr Béla	1	2	2	3	1	2	2	2	2	1
Mohaupt Ferenc	1	3	3	4	3	3	3	3	3	2
Ocskó Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Papházy Béla, gör. kel.	1	2	2	3	2	2	2	2	2	1
40 Papp József, ism.	2	2	3	4	2	3	2	1	1	1

A tanuló neve és vallása, öszöntődíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									Magaviselet
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan	Tornázás	
Peschka Károly	1	2	1	2	1	1	2	2	2	1
Pulitzer Sándor, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1
Ráday Jenő	1	3	2	2	1	1	3	3	3	1
Rónay Imre	1	3	2	3	3	2	2	2	1	1
45 Rudolf József	1	2	1	3	2	2	3	3	3	1
Schweiger István, izr.	2	1	3	3	2	2	3	2	2	1
Schweitzer Albert, izr.	2	2	2	3	2	2	3	3	3	1
Siegler János	1	2	3	3	2	1	1	3	2	1
Soós Károly, ev. ref.	2	2	2	3	3	2	3	3	2	1
50 Sprenger Béla	2	2	2	3	3	3	3	3	3	1
Steiner Gyula, ág. ev.	3	4	4	4	4	4	4	4	2	2
Strubert György	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2
Véghmann Jenő	1	3	3	3	3	2	3	2	—	1
Wagner Károly	2	3	3	4	3	3	3	2	1	2
55 Váradi Olivér	1	2	1	2	2	3	3	3	2	1
Weltner Sándor, izr.	3	2	2	2	3	3	3	3	3	1
Weiszberger Ede	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Kimaradt:

Aradi István, ism.

Összesen: 58.

Negyedik B) osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztündíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Ádám Dezső, izr.	1	1	2	2	1	1	3	2	3	1
Bartole Miklós	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Boros Jenő, izr.	1	2	3	3	3	3	2	2	3	1
Buczko Dezső, ism.	3	3	4	3	3	3	4	2	1	1
5 Csányi Dezső, öszt.	2	3	4	3	2	2	3	3	2	1
Csomor Lajos	1	1	2	2	1	2	2	2	1	1
Csonka Miklós	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1
Dobóczki Pál	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Dudás István	3	3	3	3	3	3	4	3	1	1
10 Fagler Ede	4	3	4	4	3	2	4	4	2	2
Farkas Jenő	3	3	3	3	3	2	3	3	2	1
Ferenczy Albert, ism.	1	2	2	3	1	3	4	3	2	2
Follmann Sándor, izr.	2	2	3	2	2	2	4	3	2	1
Frank Sándor, izr.	3	3	4	3	3	2	4	3	3	2
15 Gaberdeén Béla	1	1	3	2	1	2	2	3	3	1
Goldlahn Mihály, izr.	1	2	2	2	1	1	2	3	3	1
Günsberger István, izr.	2	3	4	4	2	3	4	4	3	2
Gyulai Pál, izr.	2	2	2	2	1	1	3	2	2	1
Halász Andor, izr. ism.	2	2	3	3	2	3	3	3	—	2
20 Heckmann István	2	3	3	3	2	4	4	3	1	1
Herczeg István, izr.	3	2	3	3	1	3	3	3	1	1
Hergovits Jenő	3	2	3	3	1	3	2	3	3	1
Juhász József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jurenák Kálmán, ág. ev.	3	2	2	2	2	2	1	1	2	1
25 Kardos Mihály, izr.	1	3	3	2	1	2	3	3	3	1
Kiss István	3	2	4	3	2	3	2	3	2	1
Kontrászt: János	1	2	3	2	2	2	3	3	3	1
Lippmann Dénes, ág. ev.	2	3	3	3	2	3	2	2	2	1
Lobstein Jenő, izr.	1	3	4	3	3	3	3	2	3	1
30 Lövész György, izr.	2	2	3	2	3	3	3	2	2	1
Menning József	3	3	3	4	3	3	3	1	2	1
Mészáros Lajos	1	3	3	3	3	3	3	2	1	1
Miklós Antal	1	3	4	4	1	3	4	2	3	2
Mucsi József, ism.	3	3	3	3	3	1	3	2	2	1
35 Návay Andor, öszt.	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1
Ortinau Mihály	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ótottkovács Ferenc	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Palócz Sándor, öszt.	2	2	3	2	2	1	2	2	3	1
Répás János	1	2	3	3	3	2	2	3	2	1
40 Richter István	1	3	3	3	1	2	3	3	3	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természetrajz	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Schäffer János, izr.	1	2	3	3	3	2	3	3	2	1
Schön László	4	3	3	4	3	3	4	3	3	1
Schütz Lajos	3	3	3	3	3	2	3	3	—	1
Skultéty János	2	3	3	3	3	3	3	3	1	1
45 Tábit Mátyás, ism.	3	3	3	2	2	1	3	3	1	1
Terescsényi György	3	3	4	3	3	4	4	3	3	2
Tóth László	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1
Varga Lajos, ev. ref.	2	2	3	3	1	2	3	3	1	1
Vibliczhauser Ferenc	1	1	2	1	1	2	2	2	1	1
50 Zauner István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Zeisler István	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1

Meghalt:
Benyovszky Zoltán, ism.

Kimaradtak:
Bauer János,
Bödő Nándor,
55 Csukonyi Ferenc,
Kalmár Ferenc,
Múth Béla,
Thanhoffer Antal,

Összesen : 58.

Ötödik osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló Irodalom	Rajz	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
Becsei István	2	3	4	3	3	—	—	3	4	4	1	1
Berecz Imre	1	2	1	2	—	1	1	2	1	2	1	1
Borota Braniszláv, gkel. öszt.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Bruck Nándor	1	2	2	2	—	2	3	2	2	3	3	2
5 Buchholcz János	1	2	1	2	1	—	—	2	2	2	2	1
Cziklay Mátyás, izr.	1	3	2	3	3	—	—	2	1	3	3	1
Csató Lajos, ev. ref.	1	2	3	3	—	2	2	2	2	3	1	1
Csányi Pál, izr.	1	2	2	2	3	—	—	3	2	3	2	1
Daka János	1	2	2	2	2	—	—	2	2	3	2	1
10 Dobai János	1	3	2	2	2	—	—	2	2	3	—	1
Fodor Géza	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Gaberdeén Ferenc	1	2	1	2	2	—	—	1	2	2	1	1
Gärtner Ferenc	3	4	4	4	3	—	—	3	3	3	3	1
Gerő Elek, izr.	2	3	3	3	—	3	3	2	3	3	2	2
15 Godács Imre, ev. ref.	1	3	2	2	3	—	—	2	1	3	3	1
Goldschmidt Pál, izr.	2	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	2
Gruber András	1	2	2	2	2	—	—	3	1	2	2	1
Hartner László	1	3	2	3	—	2	2	2	2	3	2	1
Hirschl Mátyás, izr.	1	1	1	2	2	—	—	1	2	2	2	1
20 Hoffmann István, izr.	3	3	3	3	3	—	—	3	1	4	2	1
Istvánfi Endre	1	1	2	2	—	2	2	1	3	3	3	1
Joklicsek Emil	1	2	1	2	1	—	—	1	2	2	2	1
Jurkovits Othmár	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1
Kardos Mihály, izr.	1	1	2	3	—	3	1	1	1	3	3	1
25 Kátay Béla	2	3	3	3	—	3	3	3	3	4	2	1
Kiss István	1	2	3	2	2	—	—	1	1	2	2	1
Kiss Menyhért, izr.	1	2	2	3	2	—	—	2	2	4	3	1
Kitka Rezső	2	4	4	3	—	3	3	3	2	4	2	1
Koczor Gyula, ág. ev.	1	2	2	2	—	2	3	1	2	3	—	1
30 Korom Imre	1	3	2	3	3	—	—	3	3	3	1	1
Lőw Lipót, izr.	1	1	1	2	1	—	—	2	2	2	2	1
Magarasevits Sándor, gkel.	1	2	1	2	1	—	—	2	1	2	2	1
Magyari István	1	2	2	1	2	—	—	2	2	2	1	1
Mayer Antal	1	3	1	3	3	—	—	3	3	3	2	1
35 Mátyás Miklós	1	3	3	3	3	—	—	2	2	3	3	1
Nacsa Lajos	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Nessel Gyula	1	1	2	2	—	1	1	1	1	3	1	2
Ocskay Mihály	2	3	3	3	—	3	2	3	3	3	1	1
Oltványi József, öszt.	1	1	2	2	—	1	1	1	1	2	2	1
40 Palotás István	1	3	2	3	—	3	3	3	2	4	2	1

A tanuló neve és vallása, osztálydíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz					
Pártos Pál, izr.	1	1	1	2	2	—	—	2	2	3	1	1
Radics Ferenc	1	1	1	2	1	—	—	1	1	2	1	1
Schipper Miklós	1	2	1	1	1	—	—	1	1	1	—	1
Schnitzer Sándor, izr.	1	1	1	2	2	—	—	2	1	2	2	1
45 Schulz Károly, izr.	1	1	1	1	1	—	—	2	1	2	2	1
Schwarz Ernő, izr.	3	3	2	3	3	—	—	2	3	4	3	1
Sebestyén Endre, izr.	1	2	2	3	—	1	1	2	3	3	2	2
Sevity Miroszláv, gör. kel.	1	2	2	2	—	1	1	3	3	3	1	1
Singer István, izr.	1	1	1	2	2	—	—	2	2	3	2	1
50 Steiner Vilmos, izr.	1	4	1	3	3	—	—	2	3	3	2	2
Sugár Géza, izr.	2	2	2	3	3	—	—	3	2	3	1	2
Süss Ernő, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1
Szabó Gyula, izr.	2	3	4	3	4	—	—	2	2	4	3	1
Szél József	1	4	3	3	3	—	—	3	1	3	2	1
55 Tóth Béla	1	3	2	3	2	—	—	1	1	2	2	1
Tóth Lajos, ág. ev.	2	3	2	3	3	—	—	3	3	4	2	2
Vajda Andor, izr.	1	1	1	2	2	—	—	1	2	3	2	1
Vastag László	1	2	2	2	—	1	1	1	1	2	1	1
Váradai Károly	1	3	2	3	—	1	1	2	2	2	—	1
60 Viblitzhauser Ödön, öszt.	1	1	1	2	2	—	—	2	1	3	1	1
Vigh Gyula	1	3	2	3	—	2	1	2	1	3	2	2
Vuchetich István	1	2	2	2	2	—	—	1	1	2	2	1
Wimmer Ernő, izr.	2	3	2	3	3	—	—	2	2	3	2	2
Winckler István	1	1	1	2	1	—	—	2	1	3	2	2
65 Winkler Jenő, izr.	1	1	2	2	2	—	—	2	2	1	1	2
Zápoly Jenő, izr.	1	1	2	1	2	—	—	2	1	2	2	2
Zeisler Jenő, izr.	1	3	3	3	3	—	—	2	2	4	3	1

Meghalt:

Labancz József.

Magántanuló:

Harcz Lajos ág. ev.

Összesen: 69.

Hatodik osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k										Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló Irodalom	Rajz	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan		Tornázás
Ajváz Milán, gör. kel.	1	3	2	3	3	—	—	2	2	3	1	1
Balázs Sándor	1	2	2	3	3	—	—	2	2	3	3	1
Biedl Jenő, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1
Bondy Ferenc, izr.	2	2	2	2	3	—	—	1	1	3	3	1
5 Börcsök János	1	2	3	3	4	—	—	3	2	3	3	2
Bruchsteiner Béla, izr.	1	1	1	2	2	—	—	1	1	3	3	1
Brunswik György	1	2	1	3	—	1	2	1	1	3	2	1
Burg Lajos	1	1	1	2	—	1	1	1	1	2	2	1
Csik József	1	3	2	2	2	—	—	3	3	4	1	2
10 Czapik Gyula	1	1	1	—	1	—	—	1	1	1	1	1
Dalmay Ákos	3	3	3	3	—	3	3	3	3	4	3	2
Deutsch Sándor, izr.	2	3	3	4	—	2	3	3	3	4	3	2
Domonkos Kálmán, ev. ref.	1	2	2	2	2	—	—	2	1	2	3	1
Faragó Aladár	1	1	1	1	2	—	—	2	2	1	2	1
15 Farkas Géza, öszt.	1	2	2	3	3	—	—	2	2	2	3	1
Fáry István	2	3	3	3	—	2	2	3	3	3	1	1
Gaberdeén-Ede	1	2	1	2	2	—	—	2	2	2	2	2
Gajtovits Viktor, gör. kel. r.	1	2	1	3	4	—	—	2	2	3	3	1
Gál József	1	1	1	2	—	2	1	1	1	1	1	1
20 Gombos Gyula	2	3	3	4	—	3	2	3	3	3	2	2
Hamza György	2	2	2	3	—	2	2	3	3	3	2	1
Heim Géza	2	2	2	4	—	3	2	3	3	2	3	2
Heinrich János	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Henni Károly	1	1	2	3	—	1	2	1	1	3	3	1
25 Horvát Ferenc	2	1	3	2	3	—	—	1	2	3	2	1
Jung Péter	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Kaminár Lajos	3	3	3	3	3	—	—	3	4	4	3	2
Katona István	1	2	3	3	3	—	—	2	2	3	2	1
Kirschenheuter Jenő	1	2	2	3	3	—	—	3	2	3	1	1
30 Kiss Ernő, id.	2	3	3	4	—	2	1	3	4	3	1	2
Kiss Ernő	2	3	1	3	—	1	3	2	2	3	3	1
Kiss Gyula, öszt.	1	3	2	2	3	—	—	2	2	3	2	2
Komáromy György	1	3	3	3	—	2	2	3	2	3	3	2
Kőrösy János	1	2	2	3	3	—	—	2	1	2	1	1
35 Lobstein Árpád, izr.	1	1	2	2	2	—	—	1	1	3	2	1
Lówy József, izr.	1	1	2	2	2	—	—	1	1	3	2	1
Nagy István	1	2	3	3	—	3	2	3	3	3	2	1
Ótott Kovács Ágoston	2	3	3	4	—	3	1	3	2	3	1	1
Ökrös Gyula	1	3	2	3	3	—	—	2	3	4	1	2
40 Ötvös Ervin, izr.	3	2	3	3	—	1	2	3	2	4	3	1

A tanuló neve és vallása, ösztündíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettud.	Mennyiség	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz					
Prokesch Mihály	1	2	2	2	—	1	1	1	1	3	2	1
Reiner Endre, izr.	2	1	1	2	—	2	1	2	2	2	2	1
Richter Károly	1	3	3	3	—	1	3	1	1	3	2	1
Rózsa Andor, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	2	—	1
45 Schäfer Dezső	1	2	2	3	—	1	1	2	2	3	1	1
Schmidt Rezső	2	3	2	3	—	3	3	3	4	3	3	2
Sevity Dragutin, gör. kel. r.	1	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2
Steiner Sándor, izr.	2	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1
Szabó Aurél Gyula , gör. kel. .	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1
50 Szabó Béla	1	3	3	3	—	2	2	2	3	3	3	1
Szarvady Jenő	2	3	1	3	—	2	3	3	3	3	2	2
Szamek Sándor, izr.	1	2	2	2	—	1	2	2	2	2	2	1
Valentiny Gusztáv	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Vígh József	1	2	2	2	2	—	—	1	1	3	1	1
55 Vuchetich Endre	1	2	1	2	—	1	2	2	2	2	2	1
Weisz Imre, izr.	1	2	3	3	—	3	2	2	3	3	2	1
Winter Nándor izr.	1	3	3	4	—	3	3	4	3	2	1	1
Zauner Richard	1	3	3	3	—	3	3	3	4	3	2	2

Kimarult : Reichenthal Ernő, izr.

Magántanuló : Joszt Alajos, ism.

Összesen: 60.

Hetedik osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
						Irodalom	Rajz					
Ajváz Boldizsár, gör. kel.	1	2	3	3	3	—	—	1	3	3	3	1
Bányai Mihály, öszt.	1	1	1	1	2	—	—	1	1	2	2	2
Bárkányi Béla	2	2	2	2	2	—	—	2	2	3	2	1
Bodnár Béla, ev. ref.	1	1	2	2	1	—	—	1	1	2	2	1
5 Bodonyi Sándor	2	2	2	3	3	—	—	2	3	3	1	2
Bokor Pál	3	3	3	3	3	—	—	3	3	3	1	2
Borbola Jenő	1	2	2	3	3	—	—	3	2	3	1	1
Buchmann Ágost	2	3	1	3	3	—	—	3	3	3	1	1
Csikós Nagy József	2	2	3	3	—	2	1	3	2	3	—	2
10 Deák Antal	2	3	3	3	—	2	2	1	2	2	—	2
Dreyer József	1	2	2	3	—	2	2	2	3	3	3	1
Eberhardt János	1	1	1	2	—	1	1	2	3	3	2	1
Ericz János	1	1	2	2	—	1	1	1	1	2	2	1
Ilosvai Aladár	2	2	1	3	3	—	—	2	2	3	3	1
15 Ivánkovits János	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Járosi Jenő	1	2	3	3	3	—	—	1	2	3	1	1
Jäger Nándor	2	3	2	3	3	—	—	2	3	3	3	1
Kalabusz Gyula	2	4	3	4	—	3	2	3	3	4	1	2
Kamocsay Gyula	2	3	3	3	—	2	3	2	3	3	2	2
20 Kéri József	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	1	2
Kilburg József	1	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	1
Klein Dezső, izr.	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	2	1
Knóbl Ferenc	2	1	1	1	2	—	—	2	1	2	2	1
Koczor János, ág. ev.	1	2	3	3	—	1	1	2	2	3	1	1
25 Kőnig János	3	3	3	3	—	2	1	3	3	4	3	1
Kunst Leó	2	3	2	4	—	3	3	3	3	3	3	1
Leiten Miklós	2	2	2	3	3	—	—	2	3	3	1	1
Lobstein Sándor, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1
Lovas János	1	3	2	3	3	—	—	1	1	3	3	2
30 Löwy Benő, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1
Lugosi Döme	1	2	3	3	3	—	—	1	2	2	2	1
Mamusics József	1	2	3	2	3	—	—	3	2	3	1	1
Miksik Tibor	1	2	3	4	—	3	3	2	3	3	3	1
Miskolczi Géza	1	1	1	2	2	—	—	1	2	2	1	1
35 Mocz Károly, ág. ev.	1	1	1	2	2	—	—	2	1	2	2	1
Molnár Adorján	1	3	3	3	—	2	3	3	3	3	2	1
Petrán György, gör. kel.	1	3	3	3	—	2	3	3	3	3	1	2
Poledna Rezső	2	3	2	3	3	—	—	3	3	3	1	2
Popper Lajos izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	2	2	2	1
40 Rév Kálmán, izr.	1	1	1	1	1	—	—	2	2	3	1	1

A tanuló neve és vallása, osztályos vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k										Magaviselet		
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló Irodalom	Rajz	Történelem	Természettan	Meenyiség-tan		Tornázás	
Ritter Károly	2	3	3	3	—	—	—	3	3	3	3	3	1
Rostos Aladár, izr.	2	3	3	3	—	—	—	3	3	3	3	3	2
Rotsching József	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
45 Schäffer Béla	1	2	2	2	3	—	—	1	3	3	—	1	1
Schäffer Lajos	1	1	2	2	3	—	—	2	2	3	2	1	1
Scheinberger György izr.	2	1	1	1	2	—	—	1	2	2	3	2	2
Schvarcz Gyula izr.	2	2	2	2	2	—	—	1	1	1	1	1	2
Schvartz János izr.	2	1	1	2	3	—	—	1	3	2	2	1	1
50 Sebők Vilmos, izr.	1	1	1	2	—	1	3	2	2	2	2	1	1
Simon Kálmán, ev. ref.	2	3	2	4	—	3	3	3	3	2	2	1	1
Steglehner Gyula	2	3	3	3	—	2	3	3	3	2	2	2	2
Stefán Mátyás	1	2	1	3	3	—	—	2	1	2	2	2	2
Szendrey Jenő	2	3	3	3	—	2	3	2	2	3	3	1	1
55 Tamási László	2	3	3	4	3	—	—	3	2	3	3	1	1
Tápay János	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1	1
Valentiny István	1	3	2	3	3	—	—	2	1	2	2	1	1
Várad Pál, öszl.	1	2	1	1	2	—	—	2	1	1	1	1	1
Veiler Rudolf	2	1	1	2	—	2	1	2	2	2	3	2	2
60 Venetianer Sándor, ev. ref.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1	1
Vértés Lajos , izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Wagner Károly	1	1	2	2	2	—	—	1	2	3	1	2	2
Weisz Sándor izr.	1	1	1	2	3	—	—	1	1	2	3	1	1
Weiszberger Kálmán, izr.	1	1	1	1	2	—	—	1	1	1	1	1	1
65 Wolf János	1	2	1	2	2	—	—	2	2	2	1	1	1
Znojemszky Ferenc	1	2	2	2	3	—	—	2	2	2	1	2	2

Mehalt :

Wolf János id.

Kimaradtak :

Firnész Béla,
Szalay János.

Magántanulók :

Nováky Ilona,
70 Zsótér János.

Összesen : 70 .

Nyolcadik osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöntündijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k												
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsézet	Tornázás	A g a g y i s e l e t
						Irodalom	Rajz						
Berényi János	1	1	2	2	2	—	—	2	2	2	1	2	1
Besch Mátyás	2	2	1	2	2	—	—	2	2	2	1	2	1
Bley Lajos	1	1	2	2	2	—	—	1	1	2	1	2	1
Bóhm Károly	2	3	1	3	—	1	1	3	2	1	1	2	1
5 Bücher Fülöp	2	2	1	3	2	—	—	3	2	3	1	2	1
Csikós János	2	3	2	3	—	2	3	3	3	3	2	2	1
Deák István, ev. ref.	2	3	3	4	3	—	—	3	2	3	3	2	1
Dettre János.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Dittrich Ottó	1	2	1	3	2	—	—	3	2	3	2	2	1
10 Fajka Lajos	2	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1	2
Faragó Ödön	1	2	2	3	3	—	—	2	1	2	1	1	1
Gera József	1	1	2	3	1	—	—	2	2	3	1	2	1
Germarz Aladár	1	1	1	2	—	1	2	2	1	1	1	1	1
Gesztessy László	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	1
15 Glázi Miklós	2	1	2	3	1	—	—	2	2	3	2	2	1
Grüner István, izr.	1	1	2	2	2	—	—	1	1	2	1	2	1
Hajnal István	2	2	2	2	3	—	—	3	2	3	1	2	1
Hammer Péter	1	2	1	2	2	—	—	2	1	2	1	1	1
Heinrich Antal	2	1	1	3	2	—	—	3	1	1	1	2	1
20 Herbek Miklós	2	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	1	1
Herdt József	1	3	2	3	2	—	—	3	3	3	3	2	1
Hoszmann Antal	2	1	1	3	—	1	2	2	1	1	1	1	1
Ivánkoviás Sándor	2	3	3	3	—	2	2	3	2	3	2	1	1
Kerner Géza	1	1	1	1	1	—	—	2	1	1	1	1	1
25 Klein Antal	2	2	2	3	3	—	—	3	2	2	3	2	1
Klein János, izr.	1	1	1	1	2	—	—	2	2	2	1	2	1
Klein Jenő izr.	1	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	—	1
Klein Mihály izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	2	1	2	1
Kling György	2	3	3	3	2	—	—	3	3	3	3	1	1
30 Klug Péter	2	2	2	3	2	—	—	3	2	2	1	1	1
Korpási Elemér	1	1	2	3	—	1	2	1	1	1	1	—	1
Lantos Lajos	3	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1	1
László Gyula	2	2	1	3	—	1	1	2	1	2	1	1	1
Löffler Imre, izr.	1	3	2	3	3	—	—	3	3	3	3	2	1
35 Lugosi Ferenc	1	2	2	3	3	—	—	1	2	2	2	1	1
Magyar István, izr.	1	3	2	3	3	—	—	3	1	1	3	2	1
Molnár János	2	3	3	3	—	2	3	3	2	3	3	2	1
Muskó Sándor	2	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	1
*Nagyiván Pál	3	3	3	3	—	2	3	3	3	3	3	2	1

* Mint önkéntes ismétlő a 19,649.1893. sz. n. kelt miniszteri rendelet értelmében a jelen tanévben nem osztályoztatott; az itt bejegyzett tanjegyeket az előző tanévben nyerte.

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Történelem	Természetan	Mennyiségtan	Bölcsészet		Tornázás
						Irodalom	Rajz						
40 Ocskay Kornél	2	1	3	3	3	—	—	3	3	3	2	1	2
Ótott-Kovács Mihály	3	3	3	4	3	—	—	3	2	2	1	1	1
Polgár István	1	1	1	2	2	—	—	1	2	2	1	2	1
Popov Simon, gör. kel. sz.	1	2	2	3	2	—	—	2	2	3	2	1	1
Rácz Aladár izr.	1	1	2	2	2	—	—	2	2	2	1	3	1
45 Regdon István	1	3	3	3	—	1	3	3	2	3	2	1	1
Rottenberg Pál, izr.	1	1	1	2	2	—	—	1	2	2	1	1	1
Schira Endre	2	2	2	3	—	2	3	2	3	3	1	1	1
Schön Károly	2	3	3	4	—	2	2	3	3	3	3	2	2
Schütz János	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
50 Soltész János	1	2	3	3	3	—	—	2	2	3	2	1	1
Springer József	2	2	2	3	2	—	—	2	3	2	2	1	1
Sümegei Tivadar	2	1	3	3	3	—	—	1	2	2	1	1	1
Szabó Zoltán	3	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	2	2
Szarvady Lajos	1	2	1	2	1	—	—	2	1	1	1	1	2
55 Szekerke Lajos	1	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Szécsi István	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—	1
Szlavik Péter	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Tóth Péter	1	1	1	2	1	—	—	2	1	2	1	2	1
Tökölyi Lajos	2	2	2	3	2	—	—	1	2	2	2	2	1
60 Ugi Géza	1	1	2	2	2	—	—	1	2	2	1	1	1
Vértes Imre, izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Vinkler Gusztáv	1	3	3	3	3	—	—	2	3	3	2	2	1

Magántanulók:

Káplány Géza,
Tóth István.

Összesen: 64.

B) A nem kötelezett tantárgyakban.

I. Gyorsírás.

(A *-gal jelöltek haladó, a **-gal gyakorló és a csillagnélküliek kezdő gyorsírók.)

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A. OSZTÁLY.		Sisák Benjamin . . .	3
	1	Steiner Henrik . . .	1
Áczél Iván	1	Velcsov Vince	3
Ábrahám Andor	2	35 Vuchetich György . .	2
Frey András	2	IV. A. OSZTÁLY.	
Gyöngyösi Dániel . . .	2	*Ábrahám Gyula . . .	2
5 Lippmann Lajos	2	Agusztich Jenő	2
Loria Aladár	2	Bajtz Mihály	2
Nagy József	3	Dombovits Gyula . . .	2
Pity István	2	40 Faludi Béla	3
Sátor Endre	2	Fáry György	1
10 Szücs József	2	Fein Jenő	2
Szücs Sándor	2	Fürtös Lajos	1
Tarján Pál	2	Gallyas István	1
Tóth István	2	45 Gál László	1
Unger Sándor	3	**Hódi József	1
15 Wagner Ferenc	2	Kajtár István	2
Wagner György	2	*Katona Andor	2
Zeisler Imre	1	Kovács József	1
III. B. OSZTÁLY.		50 *Ócskó Lajos	1
Békefi József	2	**Pulitzer Sándor . . .	1
Brunner Imre	1	Ráday Jenő	2
20 Deutsch Imre	1	Schweiger István . . .	3
Feuer János	1	Siegler János	2
Gömöri Endre	1	55 Soós Károly	2
Heinrich Péter	2	Sprenger Béla	1
Ivánkovics Jenő	3	*Weiszberger Ede . . .	1
25 Jambrik László	2	*Weltner Sándor	1
Karácsonyi Ferenc . . .	2	IV. B. OSZTÁLY.	
Kolozs Lajos	1	Dobóczki Pál	1
Mamusits László	2	60 Goldfahn Mihály . . .	1
Németh József	3	Lipmann Dénes	2
30 Ökrös János	2		
Pávó Ferenc	1		

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
Lobstein Jenő	1	Schäfer Dezső	3
Ortinau Mihály	1	90 *Vuchetich Endre	2
Palócz Sándor	1		
65 Zeisler István	2	VII. OSZTÁLY.	
V. OSZTÁLY.		**Bokor Pál	2
Borota Braniszláv	1	*Dreyer József	3
*Bruck Nándor	1	*Illosvai Aladár	2
*Fodor Géza	1	**Ivánkovits János	1
Gerő Elek	3	95 **Klein Dezső	1
70 *Joklicsek Emil	2	*Lobstein Sándor	1
Jurkovits Othmár	2	**Mamusits József	1
*Löw Lipót	2	**Popper Lajos	1
Magarasevits Sándor	2	*Rév Kálmán	2
Schipper Miklós	2	100 **Rotsching József	1
75 Schnitzer Sándor	1	Scheinberger György	2
Szinger István	1	Schwarz János	2
Süss Ernő	2	*Tápay János	3
*Wimmer Ernő	1	*Valentiny István	2
*Zeisler Jenő	2	105 **Venetianer Sándor	1
VI. OSZTÁLY.		**Vértes Lajos	1
80 Biedl Jenő	1	Wagner Károly	1
*Bruchsteiner Béla	1	*Weisberger Kálmán	1
*Fáry István	1	*ifj. Wolf János	1
*Gaberdeén Ede	1	VIII. OSZTÁLY.	
Goldschmidt Ervin	2	110 **Dette János	1
85 *Heinrich János	1	**Ótolt Kováts Mihály	1
*Jung Péter	1	**Schütz János	1
*Lobstein Árpád	1	**Szekerke Lajos	1
*Ökrös Gyula	1	114 **Vértes Imre	1

Összesen: 114.

A Gabelsberger-Markovits-féle magyar gyorsírás tanítására hetenként 2—2 órát fordítottunk úgy a kezdőknél és haladóknál, mint a gyakorlóknál. A kezdő gyorsírók száma 73, a haladóké 26 és a gyakorlóké 15.

Tankönyvül Bódogh János tankönyveit használtuk.

II. Műének.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
<i>a) Kezdők.</i>			
I. A) OSZTÁLY.			
Balassa József . . .	1	Kynsburg Károly . . .	1
Griffel Ede . . .	1	Múth János	2
Horesnyi István . . .	2	Nagy János	1
Koveindl Károly . . .	2	Nagy-Pál István	2
5 Kreiker Aladár . . .	1	45 Niesz József	1
Kurusa József . . .	1	Soltész Gábor	1
Müller Kristóf . . .	1	Szécsi Ferenc	1
Pápai István	1	Szücs László	1
Pohrer Ferenc	3	Tarján Antal	1
10 Sallai József	1	50 Tábit János	2
Scherer Antal	1	Tánczos György	1
Schneider György . . .	1	Tompos Lajos	1
Schulcz Alajos	1	Topcsiov László	1
Szabó Ferenc	1	Touttenui Henrik	1
15 Szabó Pál	1	55 Vendel József	1
Szanka Gyula	1	Willems Mátyás	1
Várady Jenő	3		
<i>b) Haladók.</i>			
I. A) OSZTÁLY.			
		Diskay László	1
		Ludvig János	3
		Nové István	3
I. B) OSZTÁLY.			
Bende György	3	I. C) OSZTÁLY.	
Bezdány Mihály	1	60 Tóth László	2
20 Bruch Péter	1	Walter Ádám	1
Danczinger Gyula	2	II. A) OSZTÁLY.	
Grósz János	3	Dudás Ödön	2
Joanovits Béla	1	Endrényi József	1
Mamusich Ferenc	1	Kern Lajos	1
25 Maróti János	1	65 Koreck Jakab	1
Neidik István	1	Köpter Mihály	1
Reizner Károly	2	Lantos István	1
Steinkampf József	1	Marx Ferenc	1
Tomori Vidor	2	Mihalovics Géza	3
30 Viski György	3	70 Schnaigel Imre	2
Walter Ádám	1	Spergely Tibor	1
I. C) OSZTÁLY.			
Agócsy Gyula	2	Strubert Géza	1
Balogh Ferenc	2	Uitz József	1
Gönczi Károly	1	Vecsernyés Ignác	3
35 Halasi Lajos	2	II. B) OSZTÁLY.	
Heinrich József	1	75 Barna Ferenc	1
Hirt Miklós	1	Bója István	1
Jókai Emil	1		
id. Kovács József	2		
40 ifj. Kovács József	2		

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
Fischer Péter . . .	1	120 Hepp Miklós . . .	1
Gruber Ernő . . .	1	Jambrik László . . .	1
Hogyor Jenő . . .	1	Karátsonyi Ferenc . . .	1
80 Józsa András . . .	1	Mamusits László . . .	1
Juhász Kálmán . . .	1	Muha Béla . . .	1
Katona Lajos . . .	3	125 Niklos Ferenc . . .	1
Klein István . . .	1	Polonyi Gyula . . .	1
Klivinyi József . . .	1	Ujházi Lajos . . .	1
85 Kopasz Ferenc . . .	3	Velcsov Vince . . .	2
Kovács Andor . . .	1	Vuchetich György . . .	1
Kúp Béla . . .	1		
Magyari József . . .	3	IV. A) OSZTÁLY.	
Michelsz Henrik . . .	2	130 Berényi János . . .	2
90 Oczwirk Elemér . . .	1	Kajtár István . . .	1
Pánczél Miklós . . .	1	Kovács József . . .	1
Popp Ernő . . .	1	Máhr Béla . . .	1
Regdon Imre . . .	2	Mohaupt Ferenc . . .	1
Regdon Mihály . . .	2	135 Papházy Béla . . .	1
95 Schnur Henrik . . .	1	Siegler János . . .	1
Szabó Géza . . .	1		
Szél József . . .	1	IV. B) OSZTÁLY.	
Takács Zoltán . . .	1	Bartole Miklós . . .	1
III. A) OSZTÁLY.		Gaberdeén Béla . . .	1
Ábrahám Andor . . .	1	Heckmann István . . .	1
100 Fiala Jenő . . .	1	140 Hergovits Jenő . . .	2
Frey András . . .	1	Kontrásztli János . . .	1
Gilice Béla . . .	1	Mészáros Lajos . . .	1
Horváth Lajos . . .	1	Richter István . . .	1
Klivinyi István . . .	1	Schön László . . .	1
105 Lőrinczy Endre . . .	1	145 Viblichauer Ferenc . . .	1
May Frigyes . . .	1		
May Mátyás . . .	1	V. OSZTÁLY.	
Miskolczi Gyula . . .	1	Daka János . . .	3
Molnár László . . .	1	Dobai János . . .	1
110 Nagy József . . .	1	Fodor Géza . . .	1
Pity István . . .	1	Joklicsek Emil . . .	1
Szendrey László . . .	1	150 Jurkovits Othmár . . .	1
Szücs József . . .	1	Máyer Antal . . .	1
Tarján Pál . . .	1	Nessel Gyula . . .	1
115 Tóth István . . .	1	Ocskay Mihály . . .	1
Unger Sándor . . .	1	Tóth Béla . . .	1
III. B) OSZTÁLY.		155 Vastag László . . .	1
Brunner József . . .	1		
Csenki Lajos . . .	2	VI. OSZTÁLY.	
Heinrich Péter . . .	1	Gaberdeén Ede . . .	1
		Kiss Gyula . . .	1
		Richter Károly . . .	1

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
VII. OSZTÁLY.		175 Szendrey Jenő . . .	1
		Veiler Rudolf . . .	1
160 Bányai Mihály . . .	1	Wagner Károly . . .	1
Bodonyi Sándor . . .	1	Znojemszky Ferenc . . .	2
Buchmann Ágost . . .	1	VIII. OSZTÁLY.	
Csikós József . . .	1	Berényi János . . .	1
Dreyer József . . .	1	180 Böhm Károly . . .	1
Járosi Jenő . . .	1	Dettre János . . .	1
165 Kalabusz Gyula . . .	1	Dittrich Ottó . . .	1
Kamocsay Gyula . . .	1	Ocskay Kornél . . .	1
Kéry József . . .	1	Schön Károly . . .	1
Knóbl Ferenc . . .	1	185 Springer József . . .	1
Lovas János . . .	1	Sümegei Tivadar . . .	1
170 Lugosi Döme . . .	1	Szekerke Lajos . . .	1
Miskolczi Géza . . .	1	Szlávik Péter . . .	1
Petrán György . . .	1	Összesen : 188.	
Poledna Rezső . . .	1		
Schäffer Lajos . . .	1		

A műének tanítására hetenkint 4 óra fordított. A tanulók két csoportba voltak osztva. A kezdők tanítása a hangjegyek, ütemek, pauzák, módosító jelek ismertetésére terjeszkedett. A haladók Zsasskovszky négy szólamra alkalmazott magyar és latin egyházi énekeit tanulták, továbbá néhány darabot a »Palestrina« füzeteiből, az »Őseink Buzgóságából« Bogisichtól stb. A betanult egyházi énekeket ünnep- és vasárnap a tanuló-ifjúság szent miséjén énekelték. Az egyházi énekeken kívül világi műdarabokat is tanultak Harrach dr. : »Arion« gyűjteményéből, Zsasskovszky : »Egri Dalnok« c. gyűjteményéből s ezeket a főgimnázium ünnepélyein adták elő.

III. Szabadkézi rajz.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A) OSZTÁLY.		Joklicsek Emil	2
Ábrahám Andor	3	25 Kardos Mihály	1
Lőrinczy Endre	1	Koczor Gyula	2
Schlachter Antal	3	Nacsa Lajos	1
Szendrey László	3	Ocskay Mihály	2
5 Unger Sándor	2	Oltványi József	2
III. B) OSZTÁLY.		30 Palotás István	2
Békefi József	1	Schipper Miklós	2
Hogyor Gyula	2	Sebestyén Endre	1
Ökrös János	2	Sevity Miroszláv	2
Polonyi Gyula	3	Tóth Béla	3
10 Schiller János	3	35 Váradi Károly	1
Veszeloyszky Gyula	1	Vastag László	1
Vuchetich György	1	Vigh Gyula	1
IV. A) OSZTÁLY.		VI. OSZTÁLY.	
Kahlesz Miklós	1	Burg Lajos	1
Ocskó Lajos	1	Gaberdeén Ede	1
15 Papp József	1	40 Jung Péter	1
IV. B) OSZTÁLY.		VII. OSZTÁLY.	
Heckmann István	2	König János	1
Menning József	2	Váradi Pál	1
Mészáros Lajos	2	Znojemszky Ferenc	1
Ortinau Mihály	2	VIII. OSZTÁLY.	
20 Wibliczhauser Ferenc	3	Böhm Károly	1
Zauner István	1	45 Schütz János	1
V. OSZTÁLY.		Összesen : 45.	
Berecz Imre	1		
Gerő Elek	3		

IV. Francia nyelv.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
VIII. OSZTÁLY.		Tóth Lajos	2
*Vértes Imre	1	*Winkler István	1
VII. OSZTÁLY.		IV. A) OSZTÁLY.	
*Bányai Mihály	1	Ábrahám Gyula	1
*Bokor Pál	2	35 Águsztics Jenő	1
*Buchmann Ágoston	2	Békéfi László	3
5 Deák Antal	2	Biró Jenő	1
*Ivánkovičs János	1	Horváth Endre	1
*Járosi Jenő	2	Juhász Róbert	2
Kilburg József	1	40 Kajtár István	2
*Klein Dezső	1	Kovács József	1
10 Knóbl Ferenc	1	Lázár Miklós	1
*Lobstein Sándor	1	Ocskó Lajos	1
*Lówy Benő	1	Veltner Sándor	1
*Mamusics József	2	45 Weiszberger Ede	1
*Miskolczy Géza	1	IV. B) OSZTÁLY.	
15 *Popper Lajos	1	Goldfahn Mihály	1
*Rév Kálmán	1	Günsberger István	2
*Rotsching József	1	Kardos Mihály	2
*Schwartz János	2	Zauner István	1
*Sebők Vilmos	1	III. A) OSZTÁLY.	
20 *Venetianer Sándor	2	50 Kern Aurél	1
*Vértes Lajos	1	Lória Aladár	1
Wagner Károly	1	Miskolczi Gyula	1
*Weiszberger Kálmán	1	III. B) OSZTÁLY.	
VI. OSZTÁLY.		Floderer Gusztáv	3
*Lobstein Árpád	1	Gábor Endre	2
25 *Lówy József	2	55 Német József	2
*Ökrös Gyula	2	Ökrös János	3
Prokesch Mihály	2	Vuchetich György	3
V. OSZTÁLY.		Összesen : 57.	
Joklicsek Emil	1		
Magarcsevits Sándor	1		
30 *Nacsa Lajos	1		
Szinger István	2		

A *-gal jelöltek haladók.

A tanfolyamban kezdők és haladók vettek részt heti 2–2 ór ban. Tandíjul havonként 2 koronát fizettek, mely alól 25 szegényebb sorsú tanuló nyert fölmentést. Végzett tananyag: a) kezdők: Az olvasás szabályai, az avoir és être segédigék, az er, ir, oir és re végzetű igék ragozása, főnevek, melléknevek, névmások, számnevek megfelelő fordítás (franciából magyarra és viszont) és beszélgetés alapján. Könnyebb költői és prózai olvasmányok. b) Haladók: Ismétlések után a rendhagyó, személytelen és visszaható igék. A szenvedő igeragozás. A participe passé és présent használata. A névmások és viszonyszók. Az igeidők és igemódok használata. Az igeidők egyezése. Az infinitif használata megfelelő fordítás és beszélgetés alapján. Tankönyv: Mébold és Ujvári: Francia nyelv és olvasókönyv kezdők és haladók számára. Dr. Kálmán Miksa: Francia társalgó.

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata.

Az előmenetel rovatában: 1=jeles, 2=jó, 3=elégséges, 4=elégtelen;
a magaviselet rovatában: 1=jó, 2=szabályszerű, 3=kevésbé szabályszerű,
4=rossz.

Rövidítések jelentménye.

gör. kath. görög katolikus vallású; — gör. kel. = görög keleti vallású;
gör. kel. r. = görög keleti román vallású; — ág. ev. = ágostai ev.
vallású; — ev. ref. = evangélikus református vallású; izr. = izraelita
vallású; — ism. = ismétlő; — öszt. = ösztöndijas. A hol a név után
a kötelezett tantárgyakból nyert sorozatban vallás jelezve nincs, ott római
katolikus értendő. — A tornázás rovatában — = fölmentetett.

Játékdélutánok.

A játékok vezetésére ez iskolai évben is Both Ferenc dr., Frank István és Floderer Imre tanárok vállalkoztak s szept., okt., április, május és június hónapokban (vasárnap kivételével) mindennap 4—6 óra között gyakorolták az ifjúsággal a játékok különböző neveit. A három I., a két II., a két III., a két IV., az V—VI. és VII—VIII. osztályok összevonásával a tanulók 6 játszó-csoportot alkottak. Játékterül az Erzsébet-ligetnek 7500 m² gyepes tere szolgál, mely minden oldalról fával szegélyezett.

Tornaverseny.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium által előírt intézeti tornaversenyt a IV—VII. oszt. tanulókkal f. évi június hó 17-ikén, az I—III. oszt. tanulókkal pedig június hó 18-án tartottuk meg nagyszámú érdeklődő közönség előtt.

A verseny a következő program szerint folyt le:

1. D. u. 3¹/₂ órakor indulás a városi főgimnázium tornaudvarából oszlopokban zászló alatt, kürt- és dobszó mellett az ujszegedi népkert versenyterére.

2. D. u. 4 órakor dísz-elvonulás a szülők és vendégek előtt és osztályonként felállítás oszlopokba.

3. Enek (Himnusz).

4. A tanulók tag-szabadgyakorlati 8-as ütemben.

5. Szertornázás nyujtón, korlátan, lovon és bakon.

6. Egyéni versenyek : a IV--VII. oszt. tanulók közt: rúdugrásban, magasra ugrásban rohamdeszkáról, magasra és távolra ugrásban ugródeszkáról, súlyemelésben és súlydobásban ; az I—III. oszt. tanulók közt ; rúdugrásban, magasra ugrásban rohamdeszkáról, magasra és távolra ugrásban ugródeszkáról.

7. Játék.

8. Tömeges verseny : kötélhúzás (osztály-osztály ellen).

9. Futás-verseny : a IV—VII. oszt tanulók 150 m., az I—III. oszt. tanulók 100 m. távolra futottak.

10. Ének (Szózat).

11. Visszavonulás a versenytérről oszlopokban zászló alatt, kürt és dobszó mellett a főgimnázium tornaudvarára.

12. Indulás osztályonkint haza.

A versenyen győztesek lettek :

A VII. OSZTÁLYBÓL :

**Bodonyi Sándor súlyemelésben és súlydobásban ; *Bokor Pál szertornázásban, függeszkedésben, rúd és távolra ugrásban ; Kalabusz Gyula ló-, bak- és magasra ugrásban rohamdeszkáról és súlydobásban ; Kéri József súlydobásban, Koczor János ló-, bak- és magasra ugrásban ; **Petrán György szertornázásban, magasra ugrásban rohamdeszkáról, ló-, bak- rúd-, magasra- és távolra ugrásban, súlyemelésben, súlydobás és futásban ; *Poledna Rezső szertornázásban, függeszkedésben, magasra ugrás és futásban ; Wagner Károly magasra ugrásban : Váradi Pál szertornázás és rúdugrásban.

A VI. OSZTÁLYBÓL.

Böröcsök János súlydobásban, Fáry István magasra ugrásban és súlydobásban ; Heim Géza súlyemelésben ; Jung Péter ló-, bak- és magasra ugrásban rohamdeszkáról ; *Kiss Ernő id. szertornázásban, rúd- és magasra ugrásban és súlyemelésben ; *Ökrös Gyula szertornázásban, függeszkedésben, rúd- és magasraugrásban ; *Schäfer Dezső magasra ugrásban rohamdeszkáról és távolra ugrásban ; Sevity Dragutin ló-, bak- rúd- és távolra ugrásban ; Wuchetich Endre ló-, bak- és magasra ugrásban ; Zauner Richárd távolra ugrás- és futásban.

AZ V. OSZTÁLYBÓL :

Becsei István ló-, bak- és magasra ugrásban rohamdeszkáról ; Berecz Imre függeszkedésben ; *Magyari István magasra-, távolra-, rúdugrásban- és futásban ; *Ocskay Mihály szertornázásban, súlyemelés és súlydobásban ; *Sevity Miroszláv függeszkedésben, ló-, bak-, rúdugrásban és futásban ; Wibliczhauser Ödön futásban.

A IV. A) OSZTÁLYBÓL :

Agustich Jenő szertornázás és magasra ugrásban rohamdeszkáról ; Békeli László futásban ; Fáy György szertornázás és rúdugrásban ; *Horváth Andor szertornázásban ; Kajtár István távugrás és futásban ; *Káhlesz Miklós szertornázásban, függeszkedésben, ló-, bak- és rúdugrásban ; Krébitz Károly futásban ; Pap József ló-, bak- és magasra ugrásban ; *Wagner Károly szertornázás, ló-, bak-, rúd-, távugrás és futásban .

A IV. B) OSZTÁLYBÓL :

Buckó Dezső ló-, bak-, magasra-, távolra ugrásban és futásban ; Dudás István rúd-, magasra- és távolra ugrásban ; Ferenczi Albert ló-, bak- és rúdugrásban ; Follmann Sándor magasra ugrásban rohamdeszkáról ; *Herczeg Imre szertornázásban ; Ortinau Mihály futásban ; Ótott Kovács Ferenc függeszkedésben ; Skultéty János függeszkedésben, ló- és bakugrásban ; *Tábitz Mátyás magasra-, távolra ugrásban és futásban ; Wiblichauer Ferenc bak- és magasra ugrásban rohamdeszkáról.

A III. A) OSZTÁLYBÓL :

Bérczi Elemér szertornázás és bakugrásban ; Bérczi Imre szertornázásban ; Hammer Fidél távolra ugrásban ; Kurthy Elek magasra ugrásban ; Lippmann Lajos szertornázás és mászásban ; Rónay Béla távolra ugrásban ; *Szücs József mászás, rúd- és magasra ugrásban rohamdeszkáról és futásban ; *Tallián Tibor szertornázás, ló-, bak rúd-, magasra ugrásban rohamdeszkáról és futásban

A III. B) OSZTÁLYBÓL :

Braun József id. szertornázás, rúd-, és távolra ugrásban ; Heinrich Péter szertornázás, ló-, bak- és magasra ugrásban ; Hepp Miklós futásban ; *Hogyor Gyula magasra- és távolra ugrásban ; — Jambrik László mászásban ; Mähler Gusztáv mászás és magasra ugrásban rohamdeszkáról ; Németh József ló-, bakugrásban és futásban . *Ökrös János szertornázás rúd- és magasra ugrásban rohamdeszkáról.

A II. A) OSZTÁLYBÓL :

Blau Izidor mászásban ; **Belle Géza szertornázás, magasra- és távolra ugrásban ; **Fluck Endre szertornázás és mászásban ; Hummel Antal futásban ;

Jerney Zoltán futásban; Katona József magasra ugrásban; Koch Gyula szertornázásban; Koreck Jakab szertornázásban; Schnaigel Imre távolra ugrásban.

A II. B) OSZTÁLYBÓL :

Balázs István magasra ugrásban; *Bartholomeidesz Ernő szertornázásban; Franz József mászásban; Gruber Ernő távolra ugrás és futásban; Klivinyi József szertornázásban; Kovách István távolra ugrásban; *Petrán Iván szertornázásban; Regdon Imre futásban; Tóth Vince mászásban; Ujj János magasra ugrásban.

AZ I. A) OSZTÁLYBÓL :

*Kurusa József szertornázásban; Nové István mászás és magasra ugrásban; Rex Ernő szertornázásban; Schiller Aurél futásban; Vajda Imre szertornázás és távolra ugrásban; *Zsótér Sándor szertornázás, mászás, távolra ugrás és futásban.

Az I. B) OSZTÁLYBÓL :

*Bali Péter szertornázás, magasra-, távolra ugrás és futásban; Blau Andor szertornázásban; Dianiska Dezső szertornázásban; Gottlieb László mászásban; Maróthi János távolra ugrásban; Mike József mászásban; *Tomori Vidor szertornázásban.

AZ I. C) OSZTÁLYBÓL :

Hőniges Félix mászásban; *Okrös Károly szertornázás és magasra ugrásban; Schneider József futásban; *Soltész Gábor szertornázás, mászás és távolra ugrásban; Szabó István magasra ugrásban; Walter Ádám futásban; Willems Mátyás távolra ugrásban.

KÖTÉLHÚZÁSBAN :

VII. VI. IV. A) III. A) II. A) I. B. és I. C) osztály.

KURTÖSÖK :

Deák Antal VII., Prokesch Mihály VI., Fáry György IV. A) és Wibliczhauser Ferenc IV. B) oszt. tanulók.

DOBOSOK :

Schwarcz Gyula VII. és Kurthy Elek III. A) oszt. tanulók.

Minden osztályból a legkitűnőbb tornászok elismerő oklevelet és jutalomkönyvet nyertek ; ezek a nevek elé tett ** -gal vannak megjelölve ; az * -gal jelöltek csak elismerő oklevelet kaptak.

Statisztikai kimutatások.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	a) Az egész tanév folyamán felvett tanulók									A mult tanévhez képest		Az összes beírottak közül tandíjat illetőleg			b) A tanulók közt vallásra nézve volt								c) A tanulók közt anyanyelvre nézve volt							d) A tanulók nyelvismerete	
	s z á m a					k ö z ü l				apadás	növekedés	fizető volt	egész	fél	róm. kath.	gör. kath.	gör. keleti szerb	gör. keleti román	ágostai evang.	ev. református	unitárius	izraelita	magyar	német	román	tót	szerb román	bolgár	más nyelvű	csak magyarul beszél	hányan tudtak magyarul
	beíratott	kimaradt	meghalt	vizsgálatlan maradt	vizsgálatot tett	magántanuló	haladó	ismétlő																							
I. A.	62	3	—	—	59	1	53	9	—	1	—	57	4	1	35	—	1	—	—	—	—	19	48	10	—	—	1	—	—	39	59
I. B.	60	5	—	1	54	—	52	8	—	1	—	52	6	2	40	1	—	—	—	—	—	2	44	10	—	—	—	—	34	54	
I. C.	61	7	—	—	54	—	53	8	—	4	—	44	13	4	45	1	1	1	—	—	—	3	41	11	1	—	1	—	38	54	
II. A.	62	5	—	—	57	1	57	5	—	—	—	50	9	3	39	1	—	—	4	—	—	11	48	8	—	—	—	1	—	38	57
II. B.	66	2	—	—	64	1	59	7	—	3	—	47	11	3	46	—	—	—	3	—	—	12	52	10	—	—	—	—	40	64	
III. A.	59	3	—	1	55	—	53	6	—	1	—	49	7	3	33	—	—	—	4	—	—	14	48	7	—	—	—	—	36	55	
III. B.	56	1	—	1	54	—	55	1	—	1	—	34	17	5	38	—	—	—	3	—	—	13	44	9	—	—	1	—	26	54	
IV. A.	58	1	—	—	57	—	55	3	—	—	—	43	11	4	41	—	1	—	1	—	—	10	46	11	—	—	—	—	31	57	
IV. B.	58	6	1	—	51	—	52	6	—	—	—	47	8	3	34	—	—	—	2	—	—	14	46	5	—	—	—	—	41	51	
V.	69	—	1	—	68	1	69	—	—	2	—	50	15	4	36	—	3	—	3	—	—	24	60	4	—	3	—	1	48	68	
VI.	60	1	—	—	59	1	59	1	—	19	—	43	10	7	41	—	—	—	—	—	—	13	53	4	—	—	2	—	41	59	
VII.	70	2	1	—	67	2	70	—	—	9	—	55	12	3	47	—	2	—	2	—	—	13	57	9	—	—	—	—	43	67	
VIII.	64	—	—	—	64	2	63	1	—	11	—	53	5	6	52	—	1	—	—	—	—	10	45	18	—	—	1	—	31	64	
Összesen	805	36	3	3	763	9	751	54	22	32	—	624	128	53	527	3	12	3	25	27	—	166	632	116	3	—	9	2	1	486	763
												805							763												

Osztály	g) A tanulók illetősége							h) A tanulók egészségi állapota				i) A tanulók magaviseleto*				j) A fegyelmi esetek száma				k) A tanulók mulasztása					
	helybeli	megyebeli	más megyebeli	fümmel és kerületbeli	horvát- és szlavonországi	más állambeli		betegségi eset				hány tanuló kapott				igazgatói megrovásban részesült	tanárkari megrovásban részesült	tanács folytatán oltározott	kizárattott	a mulasztott tanítási órák közül		hány tanuló nem mulasztott	hány tanuló mulasztott igazolatlanul		
								nem járványos		járványos	meghalt	jó	szabályszerű	kevesebb szabályszerű	rossz					igazoltatott	nem igazoltatott			hány tanuló	mulasztott
								könnnyü	súlyos																
I. A.	41	—	18	—	—	—	116	8	6	—	40	18	—	—	—	—	—	—	1041	—	13	—			
I. B.	34	—	18	—	—	—	85	12	3	—	34	20	—	—	—	—	—	—	825	—	19	—			
I. C.	35	—	19	—	—	—	61	13	3	—	45	2	1	—	1	—	1	—	763	9	16	1			
II. A.	32	—	23	—	—	—	71	3	4	—	43	12	1	—	—	—	—	2	752	—	22	—			
II. B.	44	—	18	—	—	—	94	2	1	—	55	6	2	—	—	—	—	—	843	2	21	1			
III. A.	40	—	13	—	—	—	78	2	1	—	45	10	—	—	—	—	—	—	642	—	18	—			
III. B.	32	—	21	—	—	—	112	1	1	—	42	12	—	—	—	—	—	—	1289	—	10	—			
IV. A.	39	—	18	—	—	—	112	9	—	—	45	12	—	—	—	—	—	—	1731	—	12	—			
IV. B.	43	—	7	—	—	—	96	5	—	1	44	7	—	—	—	—	1	—	954	—	15	—			
V.	56	—	10	—	—	—	170	4	1	1	54	13	—	—	—	—	—	—	1870	—	8	—			
VI.	45	—	13	—	—	—	105	8	2	—	42	16	—	—	—	—	—	—	1162	—	9	—			
VII.	43	—	23	—	—	—	160	1	—	1	46	19	—	—	1	—	—	—	1422	—	10	—			
VIII.	34	—	28	—	—	—	140	5	5	—	59	3	—	—	—	—	—	—	2085	—	12	—			
Összesen	518	16	229	—	—	—	1400	69	27	3	594	156	4	—	5	—	1	3	15379	11	185	2			
	763						1499				754				9										

* A magántanulók a magaviseletoiből nem osztályoztatnak.

Ila. A tanulásban tett előmenetel.

	A r e n d e s t a n t á r g y a k a t v é v e													Összesen
	I. A.	I. B.	I. C.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V.	VI.	VII.	VIII.	
	o s z t á l y b a n													
Minden tantárgyból jeles eredménnyel	6	3	4	4	2	6	5	5	4	5	6	7	5	62
Minden tantárgyból legalább jó eredménnyel	10	8	7	11	12	13	11	11	8	17	9	16	18	151
Minden tantárgyból legalább elégséges eredménnyel	24	27	28	26	29	24	31	31	24	32	29	37	37	379
Egy tantárgyból elégtelen eredménnyel	5	3	—	7	12	7	1	4	7	9	11	6	4	76
Két tantárgyból elégtelen eredménnyel	6	1	—	2	4	3	—	1	3	1	4	—	—	25
Több tantárgyból elégtelen eredménnyel	8	12	15	7	5	2	6	5	5	4	—	1	—	70
Összesen	59	54	54	57	64	55	54	57	51	68	59	67	64	763

IIb. A tanítás eredménye összefoglalva.

A tanulók előmenetele	O s z t á l y o n k é n t														Ös- zesen													
	I. A.		I. B.		I. C.		II. A.		II. B.		III. A.		III. B.				IV. A.		IV. B.		V.		VI.		VII.		VIII.	
	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint	szám szerint	% szerint
Tanulók száma	59	—	54	—	54	—	57	—	64	—	55	—	54	—	57	—	51	—	68	—	59	—	67	—	64	—	763	—
Felsőbb osztályba léphet	40	67.80	38	70.37	39	72.23	41	71.93	43	67.19	43	78.18	47	87.04	47	82.46	36	70.59	54	79.42	44	71.58	60	89.56	60	93.75	592	77.58
Javító vizsgálatot tehet	5	8.47	3	5.55	—	—	7	12.28	12	18.75	7	12.73	1	1.85	4	7.02	7	13.72	9	13.23	11	18.64	6	8.95	4	6.25	76	9.96
Az osztályt ismételni tartozik	11	18.64	12	22.22	12	22.22	9	15.79	9	14.06	4	7.27	6	11.11	5	8.77	7	13.72	5	7.35	4	6.78	1	1.49	—	—	85	11.14
Nemismételhet	3	5.09	1	1.86	3	5.55	—	—	—	—	1	1.82	—	—	1	1.75	1	1.97	—	—	—	—	—	—	—	—	10	1.3.

IV. Az egész tanév alatt beírt tanulók illetőségének kimutatása megyék szerint az 1903—1904. tanév végén.

Illetőségi hely	O s z t á l y												Összesen	
	I. A.	I. B.	I. C.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V.	VI.	VII.		VIII.
Szeged	42	36	40	36	45	44	34	40	49	57	46	43	34	546
Arádmegye	2	2	2	1	1	1	2	1	1	—	1	—	1	15
Baranyamegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Bács-Bodrogmegye	2	—	2	4	3	1	2	3	—	1	1	—	3	22
Békésmegye	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
Biharmegye	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
Borsodmegye	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
Csanádmegye	1	2	1	5	2	2	3	—	—	—	2	4	—	22
Csongrádmegye	1	2	—	2	2	2	1	—	1	2	1	1	2	17
Gömörmegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hevesmegye	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hontmegye	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Hunyádmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	3
Krassó-Szörénymegye	—	—	2	—	3	—	—	3	—	—	—	1	2	11
Maros-Tordamegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye	1	—	2	1	—	2	—	—	—	1	—	2	2	11
Sopronmegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Szatmármegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Szebenmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Temesmegye	2	6	4	6	3	4	4	3	2	3	5	7	6	55
Tolnamegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Torontálmegye	9	6	7	5	6	3	9	6	4	5	3	10	11	84
Zalamegye	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	3
Összesen	62	60	61	62	66	59	56	58	58	69	60	70	64	805

Szertárak.

a) Természettani szertár.

Az 1903--1904. iskolai évben a következő készülékek szereztettek be : Biot készüléke a hőáramláshoz. Despretz készüléke a szilárd testek hővezető képességéhez. Winkelmann és Franz készüléke a hővezetéshez. Magnus készüléke a gázak hővezetéséhez.

b) Vegytani szertár.

Vétel útján szereztetett be : 2 gr. vastag és vékony platina sodrony, 2 lapos porcellán tányér, 1 fecskendő üveg, 50 db kénecső, 1 Bunsen-állvány felszerelve, 2 homok-fürdő, 2 tégely-logó, 2 agyag olvasztó tégely, 12 kül. nagys. porcellán csésze, 12 főzőlombik, 6 Erlenmayer lombik, 3 vassodronyháló, 1 Bunsen-féle vízduzzanó gázkészülék, 6 göreb, 3 husszúnyelű vaskanál, 3 zselatin ballon, 2 vékonyfalú retorta, 1 Ilosvay-féle levegő elemző készülék, 1 készülék a sósav elbontására, 6 kül. nagy porcellán tégely fedővel, 1 kémcső állvány, 1 üvegsapos büretta, 2 mosópalack, 2 vastagfalú kémcső, 6 tölcser, 4 pipetta, 1 vízfürdő, 2 frakcionáló lombik, 1 Nitrogén meghatározó gömböscső, 3 biztosító tölcser, $\frac{1}{4}$ kg. gummicső, $\frac{1}{4}$ kg. gummidugó, 1 Liebig-féle hűtő, 3 gázfejlesztő palack, 1 chlorfejlesztő készülék, 3 óraüveg, 6 hengerüveg. A kísérletekhez szükséges anyagokat a szertár számlájára beszereztük.

c) Természettajzi szertár.

Vétel útján szereztetett : 1 db. nagy statio, 1 revolver 3 obiectiv számára. Ajándék folytán gyarapodott a szertár : Dr. Platz Bonifác kir. tanker. főigazgató úrtól 2 db Heterometrus egypticus. Főt. Rómer Péter conv. igazgató úrtól 1 db Ammonit, 1 db aranytartalmú kőzet. Békefi László IV. a) oszt. t.-tól 4 db ásvány, Weiss Imre IV. oszt. t.-tól 4 db. ásvány.

d) Történelmi szertár.

Vende Ernő, szemléltető képek a magyar irod. történet tanításához 50 K-ért. A nm. vkm. ajándékai: u. az 50 K ért. és »Le Pavillon de la historique« 3 K-ért.

e) Filológiai múzeum.

! Gyarapodás vétel útján: Művészettörténeti fali képek, Zeus Otricoliól Ludovisi Hera, Augusztus császár, A Laokoón-csoport, Neptunus temploma Paestumban, A kölni dóm belseje, Az »Utolsó Vacsora« Leonardo de Vincitől, Menelaos és Patroklos, A budai Mátyás-templom. Franklin-Társ. kiad. 32 K ért. — Művészeti könyvtár: Budapest művészete a török hódoltság előtt Divaldtól, 6 K »Donatelló« Éber Lászlótól 6 K, Michel-Angelo Bounarotti Meller Simontól 8 K. — Modern festők, szerk. Térey Gábor dr. 1--6 füz. 15 K ért. A vkm. ajándéka: »Le Pavillon de la historique« 3 K ért.

f.) Éremtár és régiséggyűjtemény.

Az intézi éremtár alapját 1814 ben Nagy Ferenc szeged-városi tanácsos, Grosser János, Gál János, Csáby József, Illés Ágoston és Ugróczy Ferenc kegyesrendi tagok vetették meg adományaikkal. Bálinth Antal kegyesrendi tanár az így megalakított gyűjteményt 337 éremmel gazdagítva, 1830-ban rendezte. Hogy a gyűjtemény rendezett állapotában meddig maradt, nem lehet tudni. A gyűjtemény érmei valószínűleg a szabadságharc viszontagságos éveiben, de még inkább 1886-ban, midőn az intézet a régi épületből az újba áthurczolkodott, összekeveredtek. A gyűjtemény időközben tekintélyes számú éremmel gyarapodott, főleg búziási Eisenstädter Róbert nagylelkű adományozásából, de végleges rendezését csak a jelen tanévben nyerte meg. A munkát Jászai Rezső dr. kegyesrendi tanár vállalta magára és azt a tanév folyamán be is fejezte.

A 2015 drb. éremből álló gyűjteménynek szakkatalógust készített s az érmeket egy díszes szekrénynek 36 fiókjába, illetőleg ezeknek dobozaiba, az egyes országok szerint való csoportosításban és chronológiai rendben helyezte el.

Az éremgyűjtemény jelenlegi állománya csoportosított összefoglalásban a következő:

Az érem minősége	Összesen	É r t é k e	
		korona	fillér
Ó-görög érem	4	10	—
Római köztársasági é.	1	1	—
Római császársági é.	244	149	70
Bizánci é.	2	3	—
Magyar é.	607	119	455
Erdélyi fejed é.	42	19	95
Magyar emlék é.	38	64	40
Osztrák é.	375	50	395
Német birod é.	50	7	06
Szászországi é.	9	34	—
Bajororsz. é.	18	5	23
Poroszorsz. é.	13	2	54
Német városok érmei	7	—	52
Kisebb német államok érmei	23	4	35
Főpapok é.	22	9	90
Svájci é.	13	2	25
Holland, belga és dán é.	13	1	15
Francia é.	38	4	77
Spanyol és portugál é.	4	—	96
Olasz é.	55	5	69
Olasz államok é.	24	1	835
Lengyel é.	38	11	68
Orosz é.	29	2	98
Angol é.	4	—	61
Svéd é.	2	—	20
Görög é.	3	—	20
Szerb é.	44	4	11
Bulgáriai é.	8	—	62
Romániai é.	27	3	15
Amerikai é.	23	11	99
Ázsiai és afrikai é.	5	11	26
Török é.	12	6	—
Vegyes érmek és emlékérmek	59	79	39
Papírpénz	129	10	84
Összesen :	2015	649	185

*

Az éremgyűjteményt a jelen tanév folyamán szíves adakozásaikra gyarapították. *Büzütsi Eisenstädter Róbert* 1 ap (ap - aranypénz, ep ezüstpénz, rp rézpénz, np nickelpénz, pp papírpénz. eé emlékérem) I. Lipót korából; 1 ezüst tallér I. Rudolfkor., 1 aranyéé IV. Ferdinánd megkoronáztatása kor., 1 e. tallér II. Mátyás kor., 1 e tallér János Zsigmond erdélyi fejedelem kor., 1 e. tallér I. Ferdinánd kor., 2 ep. III. Ferdinánd és I. Lipót korából. — br. *Podma-*

nizskyné 1 római réz- és egy magyar ezüstpénz. Dr. Platz Bonifác tan-kerületi főigazgató 1 drb Ptolemeus korabeli egyetemi rp. — Dr. Löw Immanuel főrabbi 1 ep. II. Mátyás korából. — Dr. Reiner Mór ügyvéd 2 np. (belga), 3 np. (svájci) és 1 ep. (hollandiai). — Röser Adám 1 pp. (Kossuth-bankó New-York 1852); — *Az intézet tanulói* közül adakoztak a következők : Bányai Mihály VII. 1 ep; Lobstein Sándor VII. 4 rp. 2 up; Lugosi Döme VII. 1 rp; Wolf János VII. 1 rp. Ábrahám Gyula IV. A) 2 ep, 9 pp; Agusztich Jenő IV. A) 3 ep. 4 rp; Becsei József IV. A) 1 rp; Békefi László IV. A) 2 rp; Fajka László IV. A) 2 ep; Fáy György IV. A) 1 rp; Fein Jenő IV. A) 1 ep; Horacsek Rezső IV. A) 1 ep; Hódi József IV. A) 1 ep. Kajtár István IV. A) 1 pp; Pulitzer Sándor IV. A) 1 rp. 1 np; Rónay Imre IV. A) 1 rp. 1 np; Schweiger István IV. A) 1 rp; Veltner Sándor IV. A) 1 rp; Wagner Károly IV. A) 1 ep; Boros Jenő IV. B) 1 ep; Kardos Mihály IV. B) 1 ep; Kontraszti János IV. B) 1 ep; Lövész György IV. B) 2 ep, 2 rp; Gärtner József II. B) 1 pp; Kreiker Aladár I. A) 3 rp.

A régiség-gyűjtemény gyarapításához járultak: Lobstein Sándor VII. 5 számmal az 1848-iki ujságokból és Bajtz Mihály IV. A) egy kis naptárral 1812-ből. — A jótékony adakozók fogadják az intézet hálás köszönetét.

g) Rajzszeretár.

E szeretár gyarapodása vásárlás útján: A természet után való rajzoláshoz 40 drb görög edény. E tanszerek R. Hauptmann majolika gyárostól szereztek be Teplitzből.

h) Ének- és zeneszerek.

Az énekszerek ezidei gyarapodása vétel útján: Zsasskovszky: »Énekeskönyv« 20 példány á 2 K 40 f. Összesen 48 korona értékben.

A zeneszerek gyarapodása: egy hangjegytartó 8 korona értékben. Hangjegyek 50 korona értékben.

K ö n y v t á r a k.

a) *Tanári könyvtár.*

A folyó iskolai évi gyarapodás vétel útján: a) *Tudományos folyóiratok és szakközlönyök* 1903—1904-re: *Annalen der Physik und Chemie* (Wiedemann). — A természet. Szerk. Lendl Adolf és Lakatos Károly. — Budapesti Szemle. Szerk. Gyulai Pál. — Erdélyi Múzeum. Szerk. Szádeczky Lajos. — Földrajzi közlemények. Szerk. Berecz Antal. — Képes Folyóirat. Szerk. Nagy Miklós. — Magyar Paedagogia. Szerk. Négyesy László. — Magyar Nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. — Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. Szerk. Rajner Ferenc. — Katholikus Paedagogia. Szerk. Gyürky Odön. — *Phylogiologiai Közlöny*. Szerk. Heinrich G. és P. Thewrewk E. — Természet-tudományi Közlöny. Szerk. Szily Kálmán. — Tornaügy. Szerk. Kovács Rezső. — *Zeitschrift für die österr. Gimnasien*. K. Schenkl, Wien. — *Zeitschrift für mathem. und naturwiss. Unterricht*. Hoffmann, Leipzig. — *Lehrproben und Lehrgänge*. Dr. Fries und Dr. Menge. Halle. — Magyar oklevél szótár. Szerk. Zolnai Gyula. — Erdély. Szerk. Radnóti Dezső. — Magyar Iparművészet. Szerk. Fittler Kamill. — Egészség. Szerk. Frank Odön. — *Ökori Lexikon*. Szerk. dr. Pecz Vilmos. Összesen 21 cím, 27 kötet, 241 füzetben, 251 K 05 f. értékben.

b) *Könyvek*: Dedek Crescens Lajos: *Szentek élete I—II*. Bpest, 1900. — Schopenhauer-Kelen: *Az akarat szabadságáról*. Filoz. írók tára. Bpest, 1903. — Spinoza: *Tractatus Theologico-politicus*. Ford. Posch Árpád és Rencz János. Bpest, 1903. — Br. Eötvös József *Összes műveiből* a XVI—XX. köt. Bpest, 1903. — Péterfy Jenő *összegyűjtött munkái* III. kötet. Budapest, 1903. — Dr. Császár Elemér: *Verseghy Ferenc élete és művei*. Bpest, 1903. — Ballagi Aladár: *Régi magyar nyelvünk és a Nyelvtörténeti Szótár*. Bpest, 1904. — Debreczeni Márton: *Költői művei*. Bpest, 1903. — Simon József Sándor: *Platon állama*. Bpest, 1904. — *A Kisfaludy-Társaság Évlapjai* 36—38-ik köt. Bpest, 1902—1904. — *P. Ovidii Nasonis Carmina*. Vol. I—III. (12 péld.) Lipsiae, 1871—74. — *Koch: Cornelii Nepotis Vitae et Fragmenta*. Lipsiae, 1855. (4 péld.). — *Kraner: C. Julii Caesaris Commentarii*. Lipsiae, 1861. (7 péld.). — *Gömör-Kisbont vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai). Bpest, 1903. — Áldássy Antal: *Alsáni Bálint bíbornok*. Budapest, 1903. — Istóczy Győző N.: *Flavius a zsidók ősrégi voltáról*. Bpest, 1903. — *Karácsonyi-Borovszky: Várad regestrum* (Tüzespróba lajstrom). Bpest, 1903. — Dr. Weisz János: *Világtörténet* X—XI. köt. Nagybcskerek, 1903. — Meller Simon: *Michel Angelo*. (Művész. kvtar). Bpest,

1903. Divald Kornél: Budapest művészete a török hódoltság előtt. (Műv. kvtár) Bpest, 1903. — Éber László: Donatello. (Műv. kvtár) Bpest, 1903. — Dr. Bozóky Alajos: Római világ. I—II. Bpest, 1892. — Gobineau-Székely: A renaissance. I—II. Bpest, 1904. — Sebestyén Gyula dr.: A Magyar honfoglalás mondái. I. köt. Bpest, 1904. — Weisz-Szabó: Világtörténet VIII—IX. köt. Nagybecskerek-Temesvár, 1903. — Chún Károly—Szilády Zoltán: Mély tengerek világa. (Földr. kvtár) Bpest, 1903. — Savojai Lajos Amade: Észak csillaga. (Földr. kvtár) I—II. Bpest, 1904. — G. H. Darwin: A tengerjárás és rokontünemények naprendszerünkben. Bpest, 1903. — Bréhm Alfréd: Állatok világa III. köt. 1. és 2. rész. Bpest, 1904. — Összesen 28 mű, 58 kötetben 314 K 30 f. értékben.

A Magyar Tudományos Akadémia 20 K átalányért a következő műveket küldötte meg intézetünknek: a) Tudományos folyóiratok és szakközlönyök: Akadémiai Almanach 1904-re. — Akadémiai Ertesítő 1903—1904-re. — Archeologiai Értesítő XXIII. 3—5 XXIV. 2. Bpest, 1903—1904. — Akadémiai Emlékbeszédok XI. 10—12. XII. 1—4 Bpest, 1903—1904. — Értekezések a nyelv- és széptudom. köréből. XVIII; 5—8. Bpest, 1903—1904. — Értekezések a társad. tud. köréből XII. 9—10. XIII. 1. Budapest 1903—1904. — Math. és term. tud. közlemények XXVIII. 2. Bpest 1904. — Értekezések a tört. tud. köréből. XIX. 10. Bpest, 1903. irodalomtörténeti közlemények. Szerk. Szilády Áron. XIV. 1. Bpest, 1903.—1904. Nyelvtudományi közlemények. Szerk. Szinyei József. XXXIV. 1. Bpest, 1903—1904. — Math. és term. tud. értesítő. Szerk. König Gyula. XXI. 3—5. XXII. 1—2. Bpest, 1903—1904. — Összesen 11 mű, 15 kötetben, 27 füzetben, 20 K értékben.

b) Könyvek: Csengery János: Aischylos Tragédiái: Bpest, 1903. — Bryce—Balogh: A római szent birodalom. Bpest, 1903. — Friedjung—Junius: Harc a német hegemoniáért. II. köt. Bpest, 1903. — Le Play-Geöcze: A munkásviszonyok reformja. Bpest, 1903. — Almásy György: Vándorútam Ázsia szívébe. Bpest, 1904. Összesen 5 mű, 5 kötetben 31 K értékben.

A folyó isk. évi gyarapodás ajándék útján: *A nm. v. és közokt. miniszteriumból*: Utasítások a gimnázium tantervéhez. 2 pld. Bpest, 1903. — *Le pavillon historique Le la Hongrie*. Paris, 1900. — *A nm. földműv. miniszteriumtól*: Csanád- és Csongrád vmegyék 1902. évi selyemtenyésztéséről. Szeged—Szegszárd, 1903. — Jelentés Csongrádvmegye selyemtenyésztésének állapotáról 1903-ban. Szegszárd, 1903. — *A kolozsvári tud. egyetemtől*: A kolozsvári egyetem Bolyai emlékünnepe. Kolozsvár, 1903. — *A kolozsvári tud. egyetem almanachja* 1903—1904. II. felére. Kolozsvár, 1904. — *A királyi József műegyetemtől*: A kir. József műegyetem programja és beszédei. Bpest, 1903—1904. *Szeged szab. kir. várostól*: Cserzy Mihály (Homok) Földmivések. Szeged, 1904. — *A tanker. főigazgató úrtól*: Balogh Pál: A népiajok Magyarországon. Bpest, 1902. — Dr. Való Simon: Ujabb adalék a pozsonyi hitközségi templom kegyurasági ügyének megvilágításához. Pozsony, 1903. — Balassa Ármin: Birálati jelentés a Dugonics-társ. színműpályázatáról. Szeged. 1902. Radnai Farkas: Schlauch Lőrinc emlékezete. Nagyvárad, 1903. — Arany Dániel—Szijártó Miklós: Algebra I. r. Bpest, 1904. — Jancsó Benedek: Görögpótló magyar olvasmányok. II. r. Bpest, 1903. — Szijártó Miklós: Kísérleti fizika. Bpest, 1904. — Csuday—Létmányi: Magyarország oknyomozó története. Bpest, 1903. — Szőlgyémy János: Egyetemes történet. III. r. Bpest, 1904. — Forrai Soma: Magyar gyorsírás tankönyve. Bpest, 1903. — Lipták János: Zrinyiász és régi epikai költészetünk. Győr. 1903. — Töncs Gusztáv: Szemelvények a magyar epikusokból és történetirokból. Bpest 1903. — Lipták Albert: A magyar színművészet reformja. Bpest, 1903. — Dr. Molnár

Samu: Latin stílusgyakorlatok. Baja, 1904. — Mamusich Lázár védelme. Szabadka, 1902. Cistercienser Kronik. 1903. évf. Bregenz, 1903. — Magyar Paedogógia 1903. évf. Bpest, 1903. — *Félegyháza városától: Évi jelentés Kiskunfélegyháza 1902. évi közigazgatási életéről.* — *Both Ferencz dr. tanár úrtól: Ezeréves Magyarország.* Bpest, 1896. — Erdélyi Károly dr., *A spanyol auto saeramental.* Kolozsvár. 1897. — *Prelogy József tanár úrtól: Dr. Jancsó Benedek: Magyar nyelvtudománytörténeti tanulmányok.* Bpest, 1881. — *Az illető szerzőktől: Deésy Károly: Fizikai tételek 1–2 f.* Kassa, 1903. — Eszterházy Sándor dr.: *A ius szó jelentése a római jogban.* Kassa, 1903. — Erzsébet királyné. Kassa, 1903. — Klöckner Ede: *Zenélő Magyarország.* Bpest, 1902. — Simon Péter: *Király és haza I–V.* Bpest, 1899.

A tanári könyvtárban a múlt évben volt 3260 mű, 4566 kötetben, 2433 füzetben, 19,514 K 72 f. értékben. Az ez évi gyarapodás 99 mű, 134 kötetben, 299 füzetben, 739 K 25 f. értékben; és pedig; I. vétel útján *a)* önálló szakmunka 28 mű 58 kötetben, 314 K 30 f. értékben; *b)* tudományos folyóirat 21 mű, 27 kötetben, 241 füzetben, 251 K 05 f. értékben. Az Akadémiától 20 K átalány fejében: *a)* önálló szakmunka 5 mű, 5 kötetben 31 K értékben; *b)* tudományos folyóirat 11 mű, 15 kötetben, 27 füzetben, 20 K értékben II. Ajándék útján *a)* önálló szakmunka 23 mű, 26 kötetben, 2 füzetben, 93 K 40 f. értékben; *b)* tudományos folyóirat, 2 mű, 22 füzetben, 20 K értékben; *c)* vegyes 9 mű, 3 kötetben, 7 füzetben, 9 K 50 fillér értékben.

b) Ifjúsági könyvtár.

a) Az önképzőköri könyvtár a lefolyt iskolai évben a következő művekkel gyarapodott: James Bryce, *A római szent birodalom.* Aischylos, *Tragédiák.* Le Play, *A munkásviszonyok reformja.* Friedjung, *Harc a német hegemoniáért.* II. k. Kerner, *Magyar dal.* Schmitt dr., *Elemi káté.* Kohn S. dr., *Szombatosok.* Pásztor, *Március 15.* Prónay, *Rákóczi zászlaja.* Bartha dr., *Vallásosság az iskolában.* Lilien, *Párbaj és becsület,* ford. Hodács Ágost. *Történeti életrajzok, Magyar nyelvőr, Századok, Filológiai Közlöny. Természettudományi Közlöny.* Összesen 13 mű, 73 K értékben.

b) Az ifjúsági nagyobb és kisebb könyvtár gyarapodása ajándék útján: Tóth Péter VIII. o. t. ajándékából, Eötvös, *A falu jegyzője.* Csikós N. József VII. o. t. ajándékából, Dr. Jankó, *Stanley Afrikában.* Heim Géza VI. o. t. ajándékából, Gyulai Pál emlékbeszédei. Jókai elbeszélések. Gregus, *A baladáról; Bodenstedt, Shakespeare élete és művei* Csiky, *Sophokles Elektra.* Michelet, *Lengyel és Oroszország; Hamza György VI. o. t. ajándéka,* Dr. Vajda, *Petőfi élete.* Rózsa Andor VI. o. t. ajándéka, Irányi, *Délilábos ég alatt.* Biedl Jenő VI. o. t. ajándéka, Tóth. *Az utolsó kurucz.* Az Athenaeum ajándékából, Tóth, *Széchenyi és a magyar költészet,* Dr. Hevesi, *Katona Bánk Bánja.* Dr. Koltay, *Az oktató mese és szemelvények a magyar meserőkből.* Egy ismeretlen ajándékából, Szemann, *Idegen földön.* Összesen 16 kötet 20 korona értékben.

Vétel útján a következő munkákat szereztük be: Dr. Berecz, *A képzőművészetek története.* Debreczeni Márton kisebb költeményei és a kióvi csata. Áldor, *A haza bölcse.* Hugó, *Brutus és Lucretia.* Sakespeare, *A makrancos hölgy.* Szent-Ivánéji álom, III. Richárd, *Othello,* Hamlet, *Tévedések játéka.* Gaál, *Húséges mind a sirig.* Tardos, *Neró anyja* Váradi, *Szavalókönyv,* 3 péld. Ocskay, *Ocskay brigadéros.* Prónay, *Dugonits András életrajza.* Erdélyi, *Pályák és pálmák.* Bánóczi, *Kisfaludy Károly és munkái.* Molière, *A képzelt beteg.* Chateaubriand, *A vértanuk.* Pálffy, *A fejedelem keresztleánya.* Dr.

Kane, Kane a sarkutazó. Ruschek, Alkalmi egyházi beszédek. Tóth Béla, A magyar anekdotakincs. Gaál, Pompéji pusztulása. Dr. Lázár, Visszaemlékezések a nagy árvíz napjaira. Legouvé, Az olvasás művészete. Molière, A kénytelen házasság. Pulszky, Deák Ferencz. Rukhek, Az olajfák hegyétől a Golgotáig. Tömörkény, Gerendás szobákból. Cserzy, Földművesek.

Divényi, Kisfaludy Károly vigjátékai, 20 péld. — Verne Gyula: Dél csillaga, A gyémántok hazája, Grant kapitány gyermekei, Utazás a tenger alatt, A rejtelmes sziget, Strogoff Mihály utazása, Utazás a föld körül 80 nap alatt, A Robinsonok iskolája, Utazás a holdba, Utazás a hold körül, Servadac Hector utazása a naprendszeren át, Öt hét a léghajón, Keraban a vafejű, A lángbanálló szigettenger, A bundák hazája, Hatteras kapitány kalandjai, Utazás a föld központja felé, A hódító Robur, Az úszó város, Az ostrom záron keresztül, Az úszó sziget, Egy kínai viszontagságai Kinában. — Petőfi Sándor összes költeményei (diszkiadás). — Shakespeare-Album (diszkiadás). — Madách Imre, Az ember tragédiája (diszkiadás). — Radó V. Magyar népmondák. Cox György, Görög regék. — Cooper I., A vadölő, Bőrharisnya. — Radó A., Edmondo de Anmicis, Szív. — Gyulai Pál, Emlékbeszédek. — Defoe D., Robinson Crusoe. — Jósika Miklós, II. Rákóczy Ferencz, átdolgozta Gaál Mózes 2 péld.

Gal Mózes, Bulwer, Pompéji pusztulása. Jókai Mór, A legvitézebb huszár. — Dr. Csánki D., Rajzok Mátyás király korából. — Hegedüs Pál, Laurie: Diákélet Angolországban. — Dr. Berecz Sándor, A képzőművészetek története 2 péld. — Mikszáth Kálmán, Magyarország lovagvárai regékben. — Eckstein Ernő, A Claudiusok (átdolg. Gaál Mózes). — Mikes L. Andersen meséi. — Radó A., Ezeregy éjszaka regéi. — Hevesy Lajos, Jelky András kalandjai. — Győri V. Grimm, Regék a görög és római őskorból. — Györök Leó, Lázadó hajósnép. Erődi B. Szádi, Rózsáskert. — Dr. Jankó J. Stanley utazásai. — Gaál Mózes, Húséges mind a sirig. Két diák levelezése. A kegyelem kenyér. Hoffmann F., Száz kis történet. Lamb K. Shakespeare meséi. Vas Gereben összes munkái és Barabás Béla, Vas Gereben élete 13 köt. Gaál József, Rontó Pál. Az ifjúsági könyvtárak gyarapodása a lefolyt iskolai évben 146 kötet 350 K 20 í értékben.

Az 1904—1905. tanévben használandó tankönyvek jegyzéke.

ELSŐ OSZTÁLY.	K f.
Egri kis katekizmus, kötve . . .	—32
Szinnyei, Magyar nyelvt., I. rész 12. kiad.	1.20
Szinnyei, Magyar olv., I. r. 9. kiad.	2.—
Cserép, Latin nyelvtan, I. r. . . .	1.60
Cserép, Latin olv. és gyak., I.—II. osztály sz.	2.20
Kőrösi, Földrajz, I. r. 5. kiad. . .	1.40
Kogutovicz, Középisk. földr. at- lasz, I. r.	2.—
Ormándy, Természetrájz, I. oszt.	2.40
Suták, Számítan, 3. kiad.	2.60
Gerevich, Rajz. geom., I. r. 2. kiad.	1.80
Tóth-Niedermayer Imak., 2. kiad.	2.80
Rajztábla, 1/4 íves, telj. felszerelés	2.80
Rajzeszköz	3.—
Rajztömb	—90

MÁSODIK OSZTÁLY.

Pokorny, Ószövetségi biblia . . .	1.20
Szinnyei, Magyar nyelvt., II. rész 7. kiad.	1.20
Szinnyei, Magy. olv., II. r. 6. kiad.	2.—
Cserép, Latin nyelvtan, I. r. . . .	1.60
Cserép, Latin olv. és gyakorló, I—II. oszt. sz.	2.20
Kőrösi, Földrajz, II. r. 3. kiad. . .	2.60
Kogutovicz, Középisk. földr. at- lasz, II. r.	2.40
Ormándy, Természetrájz, II. oszt.	2.80
Suták, Számítan, 3. kiadás	2.60
Gerevich, Rajz. geom., II. r. 2. k.	1.40
Hauselmanns Vorlagen, I—II. . . .	2.16
Tóth-Niedermayer Imak., 2. kiad.	2.80
Rajztábla, 1/4 íves, telj. felszerelés	2.80
Rajzeszköz	3.—

HARMADIK OSZTÁLY.	K f.
Pokorny, Újszövets. biblia	1.20
Szinnyei, Rendsz. magy. nyelvt., 9. kiad.	1.20
Szinnyei, Magyar olv., III. r. 6. k.	2.—
Szemák, Német nyelv. olv. és gyak., I. r. 2. kiad.	1.80
Pirchala, Latin nyelvtan, 8. kiad.	1.80
Pirchala, Latin gyakorlók., 4. kiad.	1.70
Pirchala, Latin olvasó	2.70
Jászai, Magyarország. tört. III. oszt.	2.—
Kőrösi, Földrajz, II. r. 3. kiad.	2.60
Kogutovicz, Földr. atlasz, III. r.	1.60
Vörös, Fizikai földrajz	1.60
Mocnik-Schmidt, Számít., 25. kiad.	2.40
Gerevich, Constr. planimetria, 2. k.	2.60
Tóth-Niedermayer Imak., 2. k.	2.80
Rajztábla, 1/2 íves, telj. felszerelés	4.—
Rajzeszköz	3.—

NEGYEDIK OSZTÁLY.

Gerely, Róm. kath. szertartástan, nagy kiad.	1.80
Négyesy, Stilisztika, 4. kiad. . . .	2.50
Arány-Lehr, Toldi, 12. kiad. . . .	1.60
Szemák, Német nyelv. olv. és gyak., II. r.	1.80
Pirchala, Latin nyelvtan, 8. kiad.	1.80
Pirchala, Latin gyakorlókönyv 4 k.	1.70
Pirchala, Latin-olvasókönyv	2.70
Jászai, Magyarország. tört. IV. oszt.	2.—
Ormándy, Növénytan	3.50
Suták, Algebra	2.40
Gerevich, Constr. planimetria 2. k.	2.60
Tóth-Niedermayer Imak., 2. kiad.	2.80
Rajztábla, 1/2 íves telj. felszerelés	4.—
Rajzeszköz	3.—

ÖTÖDIK OSZTÁLY. K f.

Titz, Vallástan, I. r. 2. kiad.	—80
Négyesy, Rhetorika 2. kiad.	3.20
Szemák, Német nyelvtan 8. kiad.	2.—
Szemák, Német olvasó, III. rész, 5. kiad.	3.40
Schack, Magyar szöveg, 3. kiad.	3.20
Rácz, Ciceronis Orat. de imp. Gn. Pomp.	1.40
Geréb, Ciceró Oratio pro Archia	—60
Cserép, Szemelv. Ovid. műveiből	1.60
Molnár, Latin stílusgyakorl. 2. k.	4.—
Cserép, Római régiségek, 4. kiad.	3.29
Maywald, Görög nyelvtan, 4. k.	3.30
Maywald, Görög gyakorlat és olv. I. r. 3. kiad.	1.80
Szölgvény, Világtört., I. r. II. k.	2.40
Kogutovicz, Tört. atlasz., I. füzet	2.—
Ormándy, Állattan	4.25
Suták, Algebra	2.40
Lóky, Geometria	4.80
Tóth-Niedermayer Imák. 2. kiad.	2.80

Azok részére, kik görög nyelvtant nem tanulnak.

Badics, Magy. irod. olv., I. r. 3. k.	2.20
Schill, Görög régiségek, 3. kiad.	2.80
Csengeri, Homeros Iliása	2.80
Gyomlay, Homeros Odisseiája	2.40
Geréb, Szemelv. Herodotosból	1.50

HATODIK OSZTÁLY.

Titz, Vallástan, II. r.	1.40
Négyesy, Poetika	3.20
Shakespeare, Coriolánus (Névy) 4. kiad.	1.20
Szemák, Német mondattan, 6. k.	1.—
Szemák, Német olv., III. r. 5. k.	3.40
Schack, Magyar szöveg, 3. kiad.	3.20
Bartal-Malmosi, Livius XXI—XXII. könyv. 4. kiad.	1.80
Cserép, Vergilii Aen. szemelv. 2. k.	2.—
Molnár, Latin stílusgyakorl. 2. k.	4.—
Cserép, Római régiségek, 4. kiad.	3.20
Maywald, Görög nyelvtan, 4. k.	3.30
Maywald, Gör. olvasó, II. r. 3. k.	2.50
Szölgvény, Világtört. II. r. 3. k.	2.60
Kogutowicz, Tört. Atlasz, II. füz.	2.—
Pintér, Ásványtan kémiával	2.—
Lutter, Algebra, 12. kiad.	4.—
Lutter Mértan, 8. kiad.	4.—
Lutter, Szorszámi és szögmért. számok, 13. kiad.	2.40
Tóth-Niedermayer, Imák., 2. kiad.	2.80

K f.

Azok részére, kik görög nyelvtant nem tanulnak.

Badics, Magy. irod. olvasó, II. r. 3. kiad.	1.80
Schill, Görög régiségek, 3. kiad.	2.80
Sophokles, Antigone (Csiky)	1.—

HETEDIK OSZTÁLY.

Titz, Vallástan, III. r.	1.60
Váczy, Magy. irod. tört. I. r.	4.80
Goethe-Schnabl, Herman u. Dorothea	—60
Schiller-Heinrich, Wilhelm Tell, 4. kiad.	1.20
Szemák, Ném. olvasó, IV. r. 4. k.	3.40
Schack, Magyar szöveg, 3. k.	3.20
Bartal-Malmosi, Sallustius	1.40
Dávid, Ciceronis Orat. Selectae 2. k.	1.60
Cserép, Ciceronis Orat. pro P. Sestio	—80
Cserép, Vergilii Aen. szemelv. 2. kiad.	2.—
Molnár, Latin stílusgyakorlatok 2. kiad.	4.—
Cserép, Római régiségek, 4. k.	3.20
Dávid, Herodot szemelv. 3. kiad.	1.80
Csengeri, Homeros Odysseiája, 3. kiad.	2.80
Maywald, Görög nyelvtan, 4. k.	3.30
Szölgvény, Világt. III. r. 3. kiad.	2.60
Kogutovicz, Történeti atlasz, III. füzet	2.—
Vörös, Természettan	4.50
Lutter, Algebra, 12. kiad.	4.—
Lutter, Mértan, 8. kiad.	4.—
Lutter, Szorsz. és szögmért. számok, 13. kiad.	2.40
Tóth-Niedermayer, Imák. 2. kiad.	2.00

Azok részére, kik görög nyelvtant nem tanulnak.

Badics, Magy. irod. olv. III. r. 2. kiad.	3.—
Szilasi, Thukydides	3.80
Jebb, A görög irod. tört., 4. kiad.	1.90
Földi, Demosthenes beszédei	1.20

NYOLCADIK OSZTÁLY.

Titz, Vallástan, IV. r.	2.—
Váczy, Magy. irod. tört. II. r.	3.80

Goethe-Schnabl, Iphygenia auf Thauris	K f.	1.—	K f.	
Szemák, Ném. olvasó, IV. r. 4. k.		3.40	Vörös, Természettan	4.50
Schack, Magyar szöveg. 8. kiad.		3.20	Lutter, Algebra, 12. kiad.	4.—
Gyomlay, Szemely. Tacitus műveiből 2. kiad.		2.40	Lutter, Mértan, 8. kiad.	4.—
Bartal-Malmosi, Horatii Carm., I. és II. r. 2. kiad.		3.40	Lutter, Szorsz. és szögmért. számok 13. kiad.	2.40
Cserny-Dávid, Latin stílusgyakorlatok, III. r. 3. kiad.		2.60	Szitnyai. Lélekt. és Logika, 3. k.	2.40
Cserép, Római régiségek, 4. k.		3.20	Tóth-Niedermayer, Imak., 2. kiad.	2.80
Szamosi, Plato Sokrates védelme		1.60	<i>Azok részére, kik görög nyelvtant nem tanulnak.</i>	
Csengeri, Homeros Iliása, 3. kiad.		3.20	Alexander, Platon és Aristoteteles	
Maywald, Görög nyelvtan, 4. k.		3.30	3. kiad.	3.—
Jászai, Magyarország oknyomozó története		3.40	Jebb, Görög irod. tört. 4. kiad.	1.80

Értesítés a jövő 1904—1905. tanév megnyitásáról.

A jövő tanévre a beíratások szeptember hó 4. első napján történnek. A felvétel szabályai a következők:

I. A jelentkezés ideje.

A tanintézetnek eddig fennállott párhuzamos osztályai a szükséghez képest a jövő 1904—1905. tanévre is tartatnak, vagyis 3. első, 2. második, 2. harmadik és 2. negyedik osztály lesz; a négy felső osztály azonban továbbra is párhuzamosak nélkül marad.

Az 1883. évi XXX. t.-cz. értelmében ezen osztályok mindegyikébe 60 tanuló vehető föl s a helybeliek a fölvételnél előnyben részesülnek. Ebből kifolyólag:

1. Szeptember hó 1-én és 2-án csak helybeliek iratkozhatnak be.

2. Szeptember hó 3-án, 4-én helybeliek és vidékiek.

3. A jelentkezés sorrendje:

a) Helybeliek: 1-én d. e. az I. oszt., d. u. a II. és III. oszt. — 2-ikán d. e. a IV. és V. oszt., d. u. a VI., VII. és VIII. oszt.

b) Vidékiek: 3-ikán d. e. az I. és II. oszt., d. u. a III., IV. és V. oszt. — 4-ikén d. e. a VI., VII. és VIII. oszt.

Valamint a helybeliek a vidékiek fölött, úgy azon vidékiek, kik már előbb is e tanintézet növendékei voltak, az újonnan jelentkezők fölött a fölvételnél elsőbbséggel bírnak.

II. A bemutatandó okmányok.

1. A gimnázium első osztályába csak oly tanuló vehető föl, ki a 9-ik évet betöltötte s 12 évnél nem idősebb, mely körülmény *keresztlevél*, illetőleg hiteles születési bizonyítvánnyal igazolandó.

2. Az ismeretek mértékére nézve megkívántatik, hogy a tanuló a népiskola 4-ik osztályának tananyagában kellő jártassággal birjon s erről hiteles iskolai bizonyítványt mutasson föl.

3. A beírásra szülői vagy ezek megbizottja kíséretében jelentkezik a tanuló az igazgatóságnál s itt felmutatja az előbbi tanévről szóló *iskolai bizonyítványát* s azon iskolának Értesítőjét, melyben ezen bizonyítványát nyerte, továbbá *keresztlevelét* vagy születési okmányát s szabályszerű *orvosi bizonyítványt* a sikeresen megtörtént *első himlőoltásról* s ha az ifjú 12 éves, az újraoltásról. *Míg a tanuló ezen okmányokat be nem mutatja, addig magát az intézetbe véglegesen fölvenni nem tekintheti.*

Az V. osztályba belépő tanuló szülője, illetőleg gyámja köteles kijelenteni, vajjon fia, illetőleg gyámoltja az 1900. évi XXX. t.-cz. értelmében a görög nyelvet, avagy az idézett t.-cz. által meghatározott más tantárgyakat fogja-e tanulni.

III. A tandíjak.

A jövő tanévtől kezdve az előkészítő bizottság javaslata szerint a beíratás alkalmával a helybeli ifjú 4, a vidéki 8 K felvételi díjat fizet. Ezen díj fizetése alól fölmentésnek helye nincs.

A felvételi díjon kívül minden rendes és magántanuló minden iskolai évben köteles tandíjat fizetni, mely a helybeliekre nézve 40, a vidékiekre nézve 60 koronába irányoztatott elő. A tandíjat 4 részletben lehet fizetni: az első részletet legkésőbb okt. 19-ig, a másodikat dec. 1-ig, a harmadikat márc. 15-ig, a negyediket máj. 1-ig.

Szegénysorsú, de jó magaviseletű és előmenetelű növendék tandíjmentességért folyamadhatnak. *A folyamodványok Szeged szab. kir. tanácsához intézendők s a beírás alkalmával a gimnáziumi igazgatóságnál nyujtandók be.*

A folyamodványhoz *szegénységi bizonyítvány*, melynek egy évnél nem szabad régibbnek lennie, továbbá jó előmenetelről szóló *iskolai bizonyítvány* melléklendő.

Az I. osztályba belépő tanulók csak az I. félév végén nyerendő gimnáziumi Értesítő alapján folyamodhatnak tandíjmentességért.

IV. Javító és pótló vizsgálatok.

Hogy mind a helybeli, mind a vidéki illetőségű ifjak a főntebb kitűzött időben jelentkezhessenek a föl vételre, a föl vételi, javító és pótló vizsgálatok idejéül a helybeliek részére augusztus hó 30-ik, a vidékiek részére pedig augusztus hó 31. napja délelőtt 8 – 12-ig, délután 2 $\frac{1}{2}$ —5 óráig tűzetik ki.

Javító és pótló vizsgálatokra bocsáttatnak :

1. Oly egy tantárgyból bukott tanulók, kiket erre a tanári testület zárértekezleti ítélete följogosít, mely körülmény az iskolai bizonyítványban már jelezve van.

2. A két tantárgyból bukottak közül azok, kik erre a szegedi tankerület főigazgatójától külön engedélyt nyertek. Ezen engedély iránti kérvények 1 koronás bélyeggel ellátva s iskolai bizonyítvánnyal és évközi értesítővel fölszerelve a tankerületi főigazgató-sághoz intézendők s július hó 10-ig a gimnáziumi igazgató-sághoz benyújtandók.

3. Pótló vizsgálatra igényt tarthatnak azon tanulók, a kik a tanév végén tartott osztályvizsgálatokon betegség miatt nem jelenhettek meg. Ezen vizsgálatra az engedélyt a tanári kar adja meg. A vizsgálat iránti kérvények *hatósági vagy hatóságilag megerősített orvosi és egyéb bizonyítványokkal fölszerelve július 10-ig az igazgató-sághoz benyújtandók. Sem a javító, sem a pótló vizsgálatért díj nem fizetendő.*

Szeptember hó 5-én d. e. 8 órakor nyitattik meg a tanév a Szentlélek ünnepélyes segítségül hívásával.

A vidéki szülők és gyámok a gyermekeik részére fölfogadandó szállás iránt az igazgatósnál tudakozódhatnak. A tanulók figyelmeztetnek, *hogy ódon könyvek vásárlásától óvakodjanak, vagy legalább is nagy körültekintéssel járjanak el : a használandó tankönyvek jegyzékében jelzett kiadásokra figyelemmel legyenek. Figyelmeztetnek továbbá arra is, hogy az iskolai fegyelmi szabályok a nagy szün-
idő tartama alatt is kötelezők s így azokhoz szigorúan alkalmazkodni tartoznak.*

Szegeden, 1904. június hó 29-én.

Cserép Sándor,

főgimn. igazgató.

TARTALOM.

	Lap.
Vallásosság az iskolában	3
Adatok a főgimnázium történetéhez az 1903—1904. tanévben	
A) Az intézet állapota	102
B) Az intézet működése	106
C) Általános ügyek	110
D) Felsőbb hatóságoktól érkezett fontosabb leiratok	112
E) Ifjúsági segélyező-egyesület	114
F) Önképzőkör	115
G) Gyorsírókör	123
H) A főgimnázium ösztöndíjas és jutalmazott tanulói az 1903—1904. tanévben	
a) Ösztöndíjasok	126
b) Az intézet jutalmazott tanulói az 1903—1904. tanévben	127
Tanári kar:	
A) A kötelezett tantárgyak tanárai	129
B) A más vallású tanulóknak az intézeten kívül álló hitoktatói	131
C) A nem kötelezett tantárgyak tanárai	132
Előadott tananyag	133
Írásbeli dolgozatok	146
A tanulók előmenetele:	
A) A kötelezett tantárgyakban	149
B) A nem kötelezett tantárgyakban	175
A sorozatban használt érdemjegyek fokozata	183
Rövidítések jelentménye	183
Játékdélutánok	185
Tornaverseny	185
Statisztikai kimutatások:	
I. A tanulók általános áttekintése	190
IIa) A tanulásban tett előmenetel	193
IIb) A tanítás eredménye összefoglalva	194
III. Az 1903—1904. tanévi érettségi vizsgálatok eredménye	195
IV. Az egész tanév alatt beírt tanulók illetőségének kimutatása megyék szerint az 1903—1904. tanév végén.	196

Szerktárak :		Lap
a) Természettani szerktár		197
b) Vegytani szerktár		197
c) Természettudományi szerktár		197
d) Történelmi szerktár		198
e) Filológiai múzeum		198
f) Éremtár és régiségyűjtemény		198
g) Rajzszerktár		200
h) Ének- és zeneszerek		200
Könyvtárak :		
a) Tanári könyvtár		201
b) Ifjúsági könyvtár		203
Az 1904 – 1905. tanévben használandó tankönyvek jegyzéke		205
Értesítés a jövő 1904—1905. tanév megnyitásáról		209

